

מבוא

אלימות נגד נשים על ידי בני זוגן, מהווה שדה מחקר מתפתח, הצובר חשיבות הולכת וגדלה כזירה לגיטימית של חקירה מדעית בדיסציפלינות רבות. במהלך שלושת העשורים האחרונים חלה עלייה בהתעניינות המחקרית בתחום מנקודות מבט שונות ואף התמסדו תוכניות לימוד אקדמיות בנושא, בעיקר בתחומי: הקרימינולוגיה, המשפט, הפסיכולוגיה והעבודה סוציאלית (Adelman & Coker, 2016). התעניינות זו מוסברת בחלקה כתוצר של פעילות העניפה של התנועה הפמיניסטית, המקדמת את ההכרה כי אלימות בני זוג הינה תופעה חברתית, וכי אי-שוויון חברתי ומגדרי אינו 'טבעי', אלא נובע ממדיניות ומפרקטיקות חברתיות (Adelman, 2017). ניתוח תוכניות הלימוד המדעיות, שערכו אדלמן וקוקר (Adelman & Coker, 2016), מעלה שתי צורות עיקריות של התייחסות לאלימות בין בני זוג. הראשונה רואה באלימות נגד נשים פשע והפרה של זכויות אדם בינלאומיות. בעוד תפישה זו מקודמת ע"י תנועות לצדק חברתי, הרי שהמדינה לרוב מתמהמהת בהגדרתו ובטיפולו כפשע כזה. השניה רואה בה ביטוי לדיכוי, המתאפשר כפועל יוצא של צירי דיכוי, ולפיכך מקדמת את ראייתה כתופעה שיש לנתחה דרך העדשה של הצטלבויות, בעיקר בין מגדר, גזע, מעמד ובשנים האחרונות גם הגירה וקולוניאליזם.

בניגוד למגמות אלו, העולות מתוך ניתוח תוכניות לימוד בתחום, ניתוח השדה הסוציולוגי מראה מסורת ארוכת שנים של הזנחת תחום האלימות נגד נשים ע"י בני זוגן (Hearn, 2012; Walby, 2012). אחד ההסברים האפשריים המוצעים לכך הוא הנטייה של המחקר הסוציולוגי להתמקד במוסדות חברתיים המפעילים תהליכים מבניים וחברתיים רחבים ברמת המאקרו והמאזו, בעוד שיחסים אינטימיים ואלימות בין בני זוג נותרים לכודים כתופעה המתרחשת בספירה הפרטית-אינטימית, ולכן לא מעניינו של הניתוח הסוציולוגי (Zelizer, 2012; Walby, Towers, & Francis, 2014). זאת למרות מאמציהן של

סוציולוגיות פמיניסטיות במהלך השנים להאיר את הפנים המבניות-מוסדיות-תרבותיות של התופעה (למשל, Raphael, 2003; Brush, 2011).

כתוצאה מכך הועלתה ביקורת על שדה המחקר הסוציולוגי, בטענה שלרוב הוא מאמץ עיוורון מגדרי ואינו מכיר בקורבנות האלימות ובנזקיה הפיזיים, הנפשיים והחברתיים (Walby, 2014; Walby et al., 2012). הותרת האלימות כנישה מחקרית שולית בסוציולוגיה, חלה במקביל להתעלמות מהשלכותיה קצרות וארוכות הטווח של האלימות בדיון הסוציולוגי. נטייה זו מאפשרת לדיסציפלינה הסוציולוגית להניח התנהלות חופשית מאלימות של היחיד הרציונאלי, ולהתמקד בצורות סמויות של הפעלת כוח ולא במופעה הפיזיים. בנוסף, החמצה זו של מימד מרכזי של החיים החברתיים מערפלת סוגיות הנוגעות למבנה העוצמה המגדרי, לרלוונטיות שלו לתהליכי בידוד, השתקה והחלשה, וכן למשאבי ההתמודדות של האזרח. ית. על כן אף יצאה קריאה לעשות שימוש במושגים, בתיאוריות ובמסגרות חשיבה סוציולוגית, אשר מצד אחד ינתחו כוחות מבניים ומשטרים חברתיים של אי שוויון כמבנים יחסיים מגדריים אלו, ומצד שני יכירו בקורבנות האלימות הביתית ובמאפייניהן המגדריים (Walby et al., 2014; Hearn, 2012). חוקרות סבורות כי בדרך זו יש לשלב מחקר, העוסק באלימות מגדרית וביתית, לתוך הסוציולוגיה. המחקר הנוכחי נענה לקריאה זו ומאמץ בסיס תיאורטי סוציולוגי, התר אחר האפשרות להעמיק את ההבנה ביחס לקשרים ההדדיים בין מבנה תרבות-סוכנות בהקשר זה. לאור מחוייבות זו, נוסחה מטרת המחקר כניתוח התנסויותיהן היומיומיות של נשים שורדות אלימות בן זוג בו זמנית במרחב הפרטי-אינטימי ובמרחב הציבורי-תעסוקתי.

ניתוח ההתמודדויות של נשים שורדות אלימות בני זוג בזירה התעסוקתית מקבל חשיבות מיוחדת בעידן הניאו-ליברלי הנוכחי, המציב עבודה בשכר כבסיס מרכזי לאזרחות נורמטיבית מוערכת ואף כתנאי לזכויות אזרחיות ורווחתיות. בהקשר הניאו-ליברלי, המקדם

עצמאות כלכלית של אזרחים.ות, המשפחה הגרעינית הפכה ונשארה היחידה החברתית המהותית, המהווה משענת ומקור לצבירת רווחה כלכלית ועושר. אוריינטציה זו של המדיניות הציבורית מחזקת ערכי משפחה שמרניים ומעמיקה את התלות של שורדות אלימות בני זוג בבני המשפחה שלהן (Cooper, 2017). יחד עם זאת, נסיבות חייהן האישיות והתנסויותיהן באלימות בני זוג בשתי הזירות - הביתית והתעסוקתית - במקביל, עשויות להכיל התנגשויות בין הכוחות המבניים, התרבותיים והמוסדיים שבתוכם נשים אלו פועלות. התנגשויות אלו, המגולמות במרחב הפעולה של נשים שורדות אלימות בני זוג, מערערות על יכולתן לעמוד בציפיות מהן; הן אלו המופנות אליהן במעגלי השייכות המשפחתיים והקהילתיים והן אלו המופנות כלפיהן על-ידי המדינה ומוסדותיה, מרחבים בהם היו רוצות לתפקד ולהשתתף כאזרחיות שוות בזכויותיהן.

בבחינת התהליכים החברתיים בעולמן של נשים שורדות אלימות בני זוג, מופו החסמים המורכבים לפיתוח עצמאות כלכלית דרך תעסוקה בשכר בקרב הנשים השורדות וחולצו המימדים הנוגעים להתהוות משמעויותיה של העבודה בשכר בעולמן. באמצעות הממצאים שעלו בבחינה זו, פיתחתי מודל תיאורטי המאפשר דיון המבחין בין התנאים בהם העבודה עשויה להיתפש כמרחב המעצים את תחושות הדיכוי המגדרי שהן חוות בבית ובאילו כמרחב המאפשר התפתחות אישית וכלכלית, בהתאם להנחות מודל האזרחות הניאו-ליברלי.

בסקירה שלהלן אפרוס את האופן שבו אני מציעה לשלב בין מספר שדות מחקר מרכזיים לקראת הצגת המודל התיאורטי שניסחתי, הרואה אלימות בני זוג כמשוקעת בתיקוף ההדדי ובאיתגור ההדדי המתקיימים בין המסגרת המוסדית, הכוחות התרבותיים ומבנה שוק העבודה. המודל שואב מן השדות הבאים: תפישות תרבותיות בנוגע לחלוקת התפקידים המגדרית במשפחה; אלימות בני זוג ביחסים אינטימיים; אזרחות שוק ומדיניות הרווחה בעידן הניאו

-ליברלי; סוציולוגיה של שוק העבודה. כשלב ראשון, נפנה להצגת ההגדרות ולתיחום גבולות שדה המחקר המתמחה בנשים שורדות אלימות בני זוג.

נשים שורדות אלימות בני זוג: גבולות שדה המחקר

למרות ההנחה הרווחת כי כל אזרחי זכאי להתקיים בתנאי מוגנות על שלמות הגוף והנפש, וכי מנגנוני המדינה מחוייבים לממש זכאות זו, נשים רבות ממשיכות להיות מודרות מהאפשרות לתפקד כאזרחיות מוגנות. המחוייבות לשוויון מגדרי כפי שזו עולה מהצהרותיהן של מדינות רבות ואמנות בינלאומיות שונות, טרם הסדירה מימד מהותי זה. אכן, אלימות נגד נשים נותרת תופעה רחבה, הפוגעת בכל רבדי האוכלוסייה ברחבי העולם ועוד הולכת וגדלה גם מבחינת מודעות, דיווח ומחקר בשנים האחרונות (Renzetti, Edleson, & Bergen, 2011). בעוד ארגון האו"ם הכריז, כי תופעה זו מהווה הפרה של זכויות אדם ומונעת מנשים לממש את זכויותיהן ואת החופש הבסיסי המגיע להן, וכי מיגור התופעה מהווה את אחד מיעדי המוצהרים של הארגון, הרי שהיקפה ממשיך להיות רחב ברחבי העולם (Abraham & Tastsoglou, 2016; Hearn, Strid, Husu & Verloo, 2016). ההערכות הן: כי 35% מהנשים בעולם (worldwide) חוו אלימות פיזית או מינית ע"י בני זוג (Abraham & Tastsoglou, 2016); כי קרוב ל-45% מסך פגיעות האלימות בחברה הן נגד נשים ע"י גבר המוכר להן (Walby et al., 2014); וכי למעלה ממיליון וחצי נשים נפגעות מאלימות בני זוג בכל שנה ברחבי ארה"ב בלבד (Hahn & Postmus, 2014; Stylianou, Postmus & McMahan, 2013).

זאת בנוסף להערכות כי אלימות בן זוג מהווה אחת מבעיות הבריאות הציבוריות הרציניות, המורכבות והחמורות ביותר הניצבות בפני נשים בארה"ב. שכן נתונים מעידים כי לפחות 33% מנשות ארה"ב חוו זאת במהלך חייהן וכי קרוב ל-2,000,000 נפגעות באופן חמור מאלימות פיזית המופעלת נגדן ע"י בני זוגן בכל שנה (Black et al., 2011);

Thompson et al., 2006). יש הטוענים עוד כי המספר אף גדול יותר ועומד על בין 3-4 מיליון נשים נפגעות אלימות בארה"ב (Davis, 1999); וכי בין 4-14% מהנשים נמצאות תחת אלימות פסיכולוגית המופעלת ע"י בני זוגן (Stylianou et al., 2013). זאת ועוד, מסקר שנערך במספר רב של מדינות, עולה כי אלימות פיזית הנגרמת ע"י בן זוג יכולה לנועה בין 15-71% (Garcia-Moreno, Jansen, Ellsberg, Heike, & Watts, 2006); וכי באנגליה המרכז לסיוע ועידוד נשים נפגעות אלימות (Solace Women's Aid) מסייע כל שנה ל-7,000 נשים חדשות וילדיהן (Kelly, Sharp & Klein, 2014). מימדיה העצומים של התופעה הובילו חוקרות לתאר אלימות בן זוג כ'מגיפה' (Davis, 1999), ולהסביר כי היא מהווה אמצעי לשימור הסדר החברתי הקיים בו מעמדן החברתי הנמוך של נשים ברחבי העולם מושרש במוסדות החברתיים במדינות רבות (Abraham & Tastsoglou, 2016); (Hearn et al., 2016). יחד עם זאת, עולות טענות כי מימדיה רחבים אף יותר, זאת הן בשל דיווחי חסר של התופעה (שוהם, 2012) ומיסגורה כשייכת למרחב הפרטי והאינטימי (Eisikovits, Winstok, & Fishman, 2004; Schneider, 1994), והן בשל קשיים מתודולוגיים ומחקריים לכמת ולחקור אותה, (Davise, 1999; Walby, Towers & Francis, 2016).

נשים רבות חשופות לסוגים רבים של אלימות והתנהגויות פוגעניות נגדן, החל באלימות פיזית עד כדי רצח, תקיפה מינית, אלימות מילולית והשפלות, התעללות נפשית, אלימות כלכלית, גילוי עריות, אונס מילדות עד בגרות, הטרדה מינית במרחב הציבורי, בכלל ובמקומות עבודה, בפרט, זנות, תקיפה מינית, חשפנות ופורנוגרפיה ואלימות בן זוג על סוגיה השונים. האלימות יכולה לבוא לידי ביטוי באיומים, בכפייה ובמניעת חירויות, ברחוב, במקום העבודה, או בבית ולרוב מאופיינת בהיכרות קרובה עם התוקף (Walby et al., 2014).

המחקר הנוכחי מתמקד בהתנסויות של נשים שנחשפו והתמודדו עם אלימות בן זוג, אשר מקובל לתעד אותה באמצעות חמש צורות שונות והצירופים ביניהן: פיזית, מינית, מילולית, נפשית וכלכלית. בעוד שבשנים האחרונות התפתחה נקודת מבט שמדגישה את הדינמיקה הזוגית שנמצאת בבסיס האלימות (Johnson, 2008), ומעלה טיעונים, כי האלימות יכולה להיות הדדית ומופעלת ע"י שני בני הזוג, וכי גם גברים הינם קורבנות של התופעה (בן דוד, 2014; Straus, 2005). הרי שמחקר זה מתמקד בנשים שורדות אלימות שהופעלה על ידי בני זוגם, גברים ביחסים הטרוסקסואליים. העדויות האמפיריות מדגישות שזה הדפוס השכיח של האלימות, וכי לרוב הגברים האלימים נוקטים במקביל בצורות האלימות השונות במטרה לבסס את שליטתם (Anderson, 2010; Basile & Hall, 2011; Bornstein, 2006; Johnson, 2008; Stark, 2007).

בעוד אחד המונחים המוכרים והמקובלים בספרות לתיאור התופעה הינו 'אלימות ביתית' (Domestic Violence), הרי שהמחקר הנוכחי מאמץ את המונח: שורדות אלימות בני זוג (Intimate Partner Violence – IPV` survivors), שהתפתח במהלך השנים בשדה מחקר זה. זאת ממספר טעמים מרכזיים: 1. המחקר בשדה זה פורה ומספק עושר של נתונים אודות התופעה באמצעות כלי מחקר וניתוח הלקוחים לרוב מהדיסציפלינה הפסיכולוגית, הפמיניסטית, ו/או של עבודה סוציאלית, אולם פחות נשענים על הניתוח הסוציולוגי; 2. ישנן טענות של חוקרות פמיניסטיות (למשל, קמיר, 1320) כי המושג 'אלימות ביתית', או כפי שמקובל בישראל 'אלימות במשפחה' בעל הטיה מובנית, משום שמרמז על נייטרליות של הפוגע, בעוד שברוב המקרים מדובר באלימות של גברים כלפי נשים (וילדים). הגם שהספרות כאמור מכירה בקורבנותם של גברים מאלימות נשים נגדם (למשל בן דוד, 2014; Hines & Douglas, 2009), הרי שהמחקרים הרבים המתעדים את ההשלכות הקריטיות לטווח ארוך של אלימות הגברים, לעומת העדרן באלימות נשים, מאששים את הטענה לאסימטריה מגדרית בהקשר זה (Johnson, 2008; Stark, 2007); 3. מעבר לכך,

המונח 'אלימות ביתית' מרמז על גבולות אלימות בן הזוג למרחב הביתי בלבד, בעוד שאחת התובנות של מחקר זה, כפי שאציג בהמשך, שאלימות בן הזוג אינה תחומה לגבולות הבית בלבד, אלא חודרת גם למרחבים אחרים מחוץ לספירה הביתית, עד כי ניתן לומר שהיא משוקעת בעבודה בשכר ובפעילויות הכלכליות הקשורות לה. השימוש במונח אלימות ביתית עשוי לרמז על התמקדות בספירה הפרטית ובכך לתקף את ההבחנה המחקרית הקיימת בינה לבין אלימות ברמה המוסדית והמדינית; 4. בעוד המיקוד בניתוח מסורתי של 'אלימות ביתית' ביסס את הנשים כקורבן של תהליכי שליטה גבריים, הרי שהמינוח של 'שורדות' מקפל בתוכו את ההנחה כי הנשים הן גם בעלות עוצמות וקיום של סוכנות (agency) (Dunn, 2004; Kelly, 1988). 5. המינוח 'שורדות אלימות בני זוג', שאימצתי במחקר הנוכחי, גם מנכיח את העובדה, כי ההשלכות הנפשיות, הפיזיות והכלכליות של האלימות מלוות את הנשים, לא רק במהלך הקשר הזוגי, אלא גם זמן רב אחרי שהוא נגמר (Johnson, 2008; Schrag, 2015; Scott-Story, 2011).

בספרות קיימות הגדרות רבות ואין קונצנזוס בין החוקרים על הגדרה אחת מוסכמת לגבי אלימות נגד נשים, בכלל ואלימות ע"י בן זוג, בפרט. בדו"ח מקיף על תופעת האלימות העולמית, שנערך ע"י ארגון הבריאות העולמי, נבחרה ההגדרה הבאה: "שימוש מודע בכוח פיזי או עוצמה, ממשיים או מרומזים, כלפי אדם לעצמו, לאדם אחר, לקבוצה או לקהילה, המובילים הסתברות גבוהה לפציעה, מוות, נזק פסיכולוגי, עיכוב התפתחותי או חסך משמעותי" (מדד אלימות לאומי, מתוך דו"ח הבריאות העולמי). במחקר מקיף שנערך בישראל במטרה לאמוד את שכיחות והיקף תופעת האלימות נגד נשים ע"י בני זוג אומצה ההגדרה הבאה: "פעולה שבבסיסה כוונה לפגוע פיזית, או נפשית, באחר" (Eisikovits, Winstok, & Fishman, 2004, p.731). בנוסף להגדרות אלו, סקירת הספרות בשדה המחקר הפורה של (Intimate Partner Violence) IPV, מעלה כי ההגדרה שמקובלת במרבית המחקרים היא: "דפוס התנהגות כפייתי שבו אדם אחד מנסה לשלוט על אחר דרך

איום, או שימוש ממש, בалиמות פיזית, מינית, רגשית ומילולית, מעקבים ואלמות כלכלית" (Hahn & Postmus, 2014, p. 80). במחקר זה אימצתי הגדרה זו משום שהיא העדכנית, הרווחת במחקרים רבים בשדה וכוללת את מגוון מופעי האלימות: פיזית, מינית, רגשית, מילולית וכלכלית, שנמצא כי הגברים האלימים מפעילים במקביל כנגד בנות זוגן (Basile & Hall, 2011). הגדרה זו גם מדגישה את השליטה כפייתית בבת הזוג לגרום לה לפעול כרצונה, ובניגוד לרצונה, שנמצאה כבעלת השלכות חמורות (Johnson, 2008; Stark, 2007).

אלימות בני זוג נגד נשים מהווה הגורם המשפיע ביותר על פגיעות של נשים והנושא העיקרי בו מתעסקים שירותי הרווחה בארה"ב (Hodges & Cbanilla, 2011). אומנם ידוע כי זו תופעה המתרחשת בקרב כל שכבות האוכלוסייה, אולם במחקרים רבים נמצא, כי נשים ממעמד סוציו-אקונומי נמוך סובלות ממנה יותר (Brush, 2004; Goodman, Smyth, 2007; Lindhorst, Oxford, & Gillmore, 2007; Borges, & Singer, 2009). וכי היחס של מטופלות רווחה שמדווחות על אלימות הוא כפול מהדיווח של נשים באוכלוסיה הכללית (Gennetian, 2003). עוד נמצא כי בין גורמי הסיכון לאלימות של בני זוג גברים הם: נשירה מלימודי תיכון; התמכרות לאלכוהול ו/או לסמים; גישה תומכת באלימות נגד בנות הזוג; ואלמות מגדרית במשפחת המוצא (Abramsky et al., 2011). כמו כן ישנן עדויות כי גברים אלימים נוטים יותר להיות מובטלים (Eisikovits, Winstok, & Fishman, 2004). היבטים חברתיים אלו מעלים שאלות בנוגע להסבר הסוציולוגי של התופעה. כפי שנראה בהמשך, בעוד המחקר הסוציולוגי לרוב יסביר אלימות כללית בחברה כנובעת מהיבטים של אי שוויון מעמדי בחברה הקפיטליסטית (Ray, 2011, 2014), הרי שרובו זנח את הדיון באלימות בני זוג אינטימית, בשל שיוכה לספירה הפרטית, שפחות נתפשה כמושא למחקר הסוציולוגי.

אלימות בני זוג במחקר הסוציולוגי: שדה בהתפתחות

אלימות מהווה שדה מחקר מתפתח, הצובר חשיבות בדיסציפלינה הסוציולוגית העכשווית, בשל הגידול בנראות ובפרקטיקה שלה בחיי היום יום, בממשל וביחסים בין מדינות. אלימות הורסת ומקצרת חיים, גורמת לכאב ולסבל, לרוב היא חלק משינוי חברתי מהיר ולכן חשובה ומשמעותית לניתוח הסוציולוגי (Walby, 2012). יחד עם זאת, חוקרים מרכזיים בתחום מדגישים מסורת ארוכת שנים של הזנחת האלימות הביתית והמגדרית במחקר הסוציולוגי (Hearn, 2012; Walby, 2012), ויוצאים בקריאה לשלב את המחקר, המתמחה בסוג זה של אלימות, לתוך הזרם המרכזי של הסוציולוגיה (Walby et al., 2014). אחד ההסברים המרכזיים להזנחה זו הוא הדומיננטיות של המסורות הסוציולוגיות, המדגישות מצד אחד פרטים רציונאליים, המנהלים את ענייניהם באופן חופשי, מסתגל והדדי, ומצד שני מדגישות כוח מוסדי, פרשנויות של אלימות דרך סימבולים תרבותיים ויחסים מבניים של אלימות, ומטשטשות את הנזקים הפיזיים (ברמת הפרט), הנגרמים לנשים ע"י בני זוגן (Hearn, 2012; Walby et al., 2014).

וולבי ושותפותיה (Walby et al., 2014) סבורות כי מעמדה של האלימות כשולי במחקר הסוציולוגי משתקף ואף מתוקף בטענתו של ז'יז'ק (Zizek, 2009), כי האלימות השיטתית המופשטת של הקפיטליזם חשובה יותר מדוגמאות קונקרטיות של אלימות ישירה הנאספות במדיה; באופן דומה, משנתו רבת ההשפעה של בורדייה (Bourdieu, 1984), המתרחקת מאלימות כצורה ייחודית המובחנת מכוח סימבולי. שוליות זו באה לידי ביטוי גם בסקרי אלימות לאומיים (למשל ב-England and Wales), אשר נמצא כי אינם כוללים קטגוריות ספציפיות לאלימות ביתית או מגדרית (פרט לאלימות מינית), ומרישומים סטטיסטיים במשטרה שבהם נתונים על אלימות נגד נשים כמעט ואינם נראים (ראו גם Walby et al., 2016). דוגמא נוספת לשוליות זו עולה גם מבדיקת מילות מפתח בכתבי עת מובילים בסוציולוגיה (בין השנים 1952-2012), המראה הפניות רבות למושגים 'קונפליקט', 'מלחמה', ו'אלימות' (כללית), אולם הפניות בודדות בלבד ל'אלימות אינטימית' ול'אלימות

ביתית' (Hearn, 2012). עובדות אלו הובילו את החוקרים להסיק, כי אלימות נגד נשים ע"י בני זוגן אינה נראית מספיק בספירה הציבורית, ולהציב בפני חוקרים סוציולוגים את האתגר לתרום לנראותה באמצעות פיתוח מחקר בתחום (Walby et al., 2014; Walby et al., 2016).

כחלק ממגמה זו של התפתחות המחקר, אברהם וטסטסוגלו (Abraham & Tastsoglou, 2016) ערכו מיפוי עדכני של המחקר הסוציולוגי בתחום האלימות נגד נשים. המיפוי העלה כי לרוב המחקר מתרכז סביב שלוש קטגוריות מרכזיות: 1. בחינת הקשר בין המדינה לבין אלימות נגד נשים וזיהוי המכניזם המוסדי ותהליכי השיח הסמבולי שמעוצבים ע"י המדינה וממסגרים אלימות מגדרית; 2. חלקם הגדול של פרקטיקות המדינה ביחס לאלימות נגד נשים באופן גלובאלי; מחקרים פמיניסטים המדגישים יחסים מבניים בין המדינה לגבריות כחלק מתרבות פטריאכלית המשמרת הגמוניה גברית; 3. הלקחים הנלמדים מטווח ההתערבות של המדינה עבור נשים ותנועות פמיניסטיות. מיפוי זה הוביל את החוקרים למסקנה כי עיקר הניתוח הסוציולוגי מתמקד ברמת המאקרו המוסדית. זאת כמעט ללא התייחסות מעמיקה לחוויות האינטימיות המתקיימות במקביל במרחבים השונים בהם נמצאות הנשים (בהתאם לביקורת של Walby et al., 2014). אומנם נערכו מחקרים ופותרו תיאוריות על אלימות מגדרית בספירה הפרטית, הסמויה (ראו למשל, Bart & Moran, 1988; Pateman, 1993), אולם רובם נכתבו ע"י הזרם הפמיניסטי, באמצעות פרסום בכתבי עת ייחודיים למגדר, הכוללים תיאוריות, מושגים ואמצעי מדידה מובחנים מהזרם המרכזי של הדיסציפלינה הסוציולוגית (Hearn, 2012; Walby, 2012).

חוקרים סוציולוגים מקדמים את ההכרה, כי אלימות נגד נשים ע"י בני זוגן קשורה לחוזק האידיאולוגי והמוסדי של מבנים מצטלבים של אי שוויון מגדרי (Walby, 2009), וכי המפתח להבנת אלימות זו אינו בהתמקדות בהתנהגויות מסוימות של אלימות בין בני זוג,

אלא בניתוח של מבנים חברתיים ותרבותיים רחבים יותר (Hearn, 2012). יחד עם זה ישנו גם ניסיון של המיקרו-סוציולוגיה להתמקד בדינמיקה המצבית ולנתח את מאפייני המצב הספציפיים המובילים לאלימות (Collins, 2008, 2013). אולם עד כה, ניתוח סוציולוגי רחב כזה נותר לרוב סביב בחינת האלימות בספירה הציבורית ללא הצלבתה עם יחסי כוח מגדריים בספירה הפרטית (Ray, 2014). במקביל, ניתוח סוציולוגי שמכיר בחשיבות היחסים המעמדיים והמגדריים בספירה הפרטית (ראו למשל, McDowell, 2006; Komter, 1989), לרוב ממוסגר לבחינת יחסים הנתפשים כנורמטיביים, ולא ממשיך לחקירת אלימות אינטימית בין בני זוג.

נטייה זו של המחקר הסוציולוגי מובילה למיעוט מחקר והסברים תיאורטיים הקושרים את תופעת אלימות בני זוג לתהליכים חברתיים, תרבותיים, כלכליים ופוליטיים רחבים יותר. אומנם נחשפו גורמים מבניים-מעמדיים כמקדמים אלימות כללית בחברה ותואר כיצד עוני מבני, אבטלה ותחושות של בושה ואין-אונים, המתלוות אליהם, תורמים להשתתפות של גברים באירועים אלימים (Ray, 2014). אולם הסברים אלו התמקדו במופעי האלימות בספירה הציבורית ולא המשיכו לניתוח האופן שבו הם עשויים להשפיע גם על התנהגות הגברים בספירה הפרטית כלפי בנות זוגן. ניתוח כזה בעל חשיבות, משום שלתחושות הבושה המעמדית עלולות להיתוסף גם תחושות של אובדן גבריות, למשל נוכח אימוץ נשים ממעמד נמוך ערכים תרבותיים מודרניים של המעמד הבינוני בעוד בני זוגן נשארים מאחור (אילוז, 2002). פער שעלול להעצים קונפליקטים זוגיים ולהסתיים באלימות של בני הזוג כדי לבסס שליטה מגדרית ולהחזיר את תחושת הגבריות המסורתית (Brush, 2011). בנוסף לפערים משמעותיים אלו על רקע מעמד ומגדר, חוקרות פמיניסטיות מדגישות את גם ההקשר הגזעי כמעמיק הכפפה מגדרית ומגוון את ההתנסויות של הנשים באלימות בני זוג ובאפשרויות המילוט והשיקום (Bogard, 2007; Coker, 2007; Sokoloff & Pratt, 2007; Erez, Adelman, 2007; Websdale & Johnson, 2007) ואת הצטלבותו עם הגירה (למשל, Erez, Adelman, 2007).

(Gregory, 2009). כפי שנראה בהמשך, שליטה מגדרית זו נשענת גם על ערכי התרבות הפטריאכלית שממשיכים להיות רווחים בקרב משפחות רבות ברחבי העולם ובכללם בישראל.

מאפייני שדה המחקר בישראל

התמונה בישראל על היקף התופעה, מימדי הדיווח והקשיים בכימותה, אינה שונה מהתמונה המחקרית העולמית. במחקר המקיף היחידי שנערך עד כה בישראל נכללו 2,544 משקי בית, ונמצא, כי 10% מהנשים חשופות לאימים על חייהן, 31% נתונות תחת התנהגות מפקחת חמורה, או בינונית, מצד הבן זוג, 13% נחשפו לאלימות פיזית, או נגד רכוש, 56% נתונות תחת צעקות ו-20.8% נתונות לקללות ולהשפלות מילוליות (Eisikovits, Winstok & Fishman, 2004). בעוד מחקר זה נערך לפני יותר מעשור, הרי שהנתונים העדכניים ממשטרת ישראל מעידים, כי משנת 7200 עד 6201 נשמרת מגמת עליה מתונה במספר התיקים של עבירות אלימות בין בני זוג. למשל, מהדו"ח של משטרת ישראל, שפורסם בשנת 6201, מתועדת עליה של 2.9% באלימות בני זוג לעומת 5201 (296,22 עבירות אלימות בין בני זוג בשנת 6201 לעומת 674,21 בשנת 5201). עוד נמצא כי בשנת 5201 התקבלו 14,136 פניות חדשות לטיפול ב-89 מרכזים למניעת אלימות הפרוסים ברחבי הארץ; כי במהלך 2015 שהו ב-14 מקלטים 738 נשים ועימן 989 ילדים; וכי קרוב ל-40% מהן סובלות מאלימות מתמשכת (בין שנה לחמש שנים), בעוד מיעוט (6%) מתוכן שהה בשל אירוע אלימות חד פעמי. כמו כן מרבית הנשים דיווחו כי הן חוו יותר מסוג אחד של אלימות במקביל (מנתוני משרד הרווחה, ראו גם מזרחי-סימון, 2015).

למרות העלייה בשיעורי הדיווח והמודעות, הרי שוהם (2012) בספרה אודות תופעת האלימות בקהילות סגורות, מציינת שקיימת הסכמה בין החוקרים, כי בחברה הישראלית בכלל ובקהילות הסגורות בפרט, המדדים הכמותיים שנועדו לתאר את שכיחות הבעיה מציגים רק את קצה הקרחון של התופעה כולה. מרבית הנתונים מתארים רק התנהגות

מדווחת לכן משקפים מזעור של התופעה. הוכחה לכך ניתן למצוא גם במדד אלימות לאומי, אשר פותח בישראל ע"י מחלקת המחקר במשרד לבטחון פנים, ומצא כי 66% מעבירות האלימות בישראל אינן מדווחות לגורמי דיווח ממוסדים (קרי: משטרה, רווחה, מוסדות חינוך ובריאות) (ראה דו"ח משנת 2015).

הסבר לכך ניתן במחקרם של איזיקוביץ ואח', שהסיקו כי החברה הישראלית סובלנית יחסית למופעי אלימות במשפחה, שכן קרוב לשליש ממשתתפי המחקר (גברים ונשים) ציינו כי לדעתם אלימות בן זוג היא עניין משפחתי פרטי (Eisikovits et al., 2004). אולם ניתוח מקיף של התהליכים ההיסטוריים והפוליטיים בישראל, שערכה לאחרונה אדלמן (Adelman, 2017), מציג כי המאבק העיקש של תנועות ופעילות פמיניסטיות להכיר באלימות זו כתופעה חברתית, בשנים האחרונות נושא פרי ומוביל להתפתחותו של שיח חדש המכיר בה כ'בעיה חברתית חדשה'. יחד עם זאת אדלמן גם מציינת, כי דיון זה נמצא בחיתוליו וכי יש להמשיך ולפתח מודעות חברתית ומחקר אקדמי בנושא (שם, 2017).

במקביל לתפישה הציבורית והחברתית ארוכת השנים בישראל לראות באלימות בעיה אישית, ניתן להבחין גם במגמה של המחקר המדעי בתחום להתמקד ברמת המיקרו תוך ניסיון להסביר את דינמיקת היחסים בין בני הזוג, לחשוף את הגורמים האישיים לאלימות בני זוג ולברר את ההיבטים הקליניים ואת דרכי ההתערבות הטיפוליים ברמת הפרט (למשל, יסעור-בורוכוביץ, 2003; Itzhaky & Ben-Porat, 2005; Haj-Yahia, 2000; Dekel et al., 2019; Peled, Davidson-Arad & Perel, 2010). עם זאת, התפתח גם דיון ביקורתי סביב ההיבטים החוקתיים ומשפטיים של אלימות זו (למשל, רנן-ברזילי ויוסרי, 2016; קמיר, 2013) ומאמץ להדגיש את המאפיין התרבותי של התופעה בחברה הישראלית על רבדיה השונים (חאג' יחיא וסדן, 2007).

לדיון הביקורתי, שמבקש לחשוף את הגורמים המבניים, התרבותיים והפוליטיים של אלימות בן זוג, מתוספת כתיבתה העכשווית של אדלמן (Adelman, 2017). בנייתו אתנוגרפי מקיף היא חושפת כיצד אלימות מגדרית זו מתווכת דרך זירות מרכזיות של מדינאות (statecraft) ומדגימה כיצד היא משוקעת בתוך חוקי המדינה ובתצורותיה הפוליטיות והכלכליות. בתביעתה את המונח 'כלכלה פוליטית של אלימות' היא מבקשת להדגיש את האופן שבו הסדרים פוליטיים של הכלכלה מזינים אי שוויון מבני ומשעתקים את פגיעותן של נשים לאלימות בביתן. אחת הדוגמאות לפגיעות זו, היא התניית הסיוע הכלכלי של המדינה באימוץ התיב 'הראוי' על ידי השורדות. המתח בכלכלה הפוליטית בישראל (בין תמיכה רווחתית להתערבות מינמלית של המדינה) בא לידי ביטוי פועל בהבחנה בין שורדות אלימות 'מצליחות' וראויות לסיוע, משום שעזבו את בעליהן, את בתיהן ועברו דרך ההכוונה של מקלט לנשים מוכות, לבין אלו שלא הפגינו התנהגות זו ולכן אינן זכאיות לתמיכה. לשיטתה של אדלמן, המקלטים משמשים כזרוע ביצוע של הכלכלה הפוליטית, משום שנים שפוסחות על נתיב נבחר זה נענשות כלכלית. ניתן לשייך מחקר זה למגמה המחקרית הסוציולוגית לחקור את הרמה המוסדית, ותרומתו בחשיפת אופני הפעולה הפוליטיות והכלכליות של מדינת ישראל, כחלק מהמדינות 'המכות' (Battering States), כפי שאדלמן מכנה אותן. יחד עם זאת הוא חסר ניתוח של האופן בו זה בא לידי ביטוי בפועל בחייהן של שורדות האלימות.

בעוד המקלטים לנשים מוכות מהווים זרוע מתווכת של המדינה לשליטה בנשים שורדות אלימות, כפי שהסיקה אדלמן, הרי שהדרך ההיסטורית הארוכה שהובילו פעילות פמיניסטיות בישראל להתבססותם וחשיבותם כמקור סיוע לנשים, מוערכת מבחינה ציבורית (Adelman, 2017). יחד עם זה, חוקרים המתמחים בשדה האלימות מדגישים כי מבחינה אקדמית, המקלטים מהווים זירה נוחה למחקר בשל נוחות המדגם והנגישות לאוכלוסיית

המחקר, השווה במקלט, דבר המאפשר חקירה מעמיקה של התופעה (Jaguier, Johnson & Fisher, 2011). גם בישראל רבים מהמחקרים מרכזים באוכלוסייה של נשים שורדות אלימות השווה במקלטים אלו (למשל, כהן וחיא, 2013; Ben-Porat & Itzhaky, 2008; Ben-Porat & Srer-Bondarevsky, 2018; Dekel et al., 2019; Itzhaky & Ben-Porat, 2005), ומהווים חלק מהמגמה המחקרית בתחום להתמקד בגורמים ברמת הפרט לצורך הבנה מעמיקה יותר של חוויות הנשים השורדות.

כחלק מכתובה זו החל להתפתח גם עניין מחקרי ומעקב על אופן בו נשים שורדות אלימות, ששהו במקלטים, משתלבות חזרה בקהילה (ראו למשל, יצחקי, דקל ובן פורת, 2014). יתכן שהתפתחות זו מעידה על המגמה שעליה הצביעה אדלמן בנוגע לחשיבות שהמדינה מייחסת לנתיב השיקום האפשרי לנשים דרך שהייה במקלטים. אולם גם מחקר זה, המדגיש את חשיבות רצף השירותים (מהמקלט לקהילה), ואת מקורות התמיכה והמשאבים הנדרשים לצורך שיקום חיהן של הנשים השורדות בקהילה (יצחקי ואחרות, 2014), לא מתחקה אחרי הנשים שנים רבות לאחר ההשתלבות החוזרת בקהילה. כמו כן, טרם נערך מחקר מעמיק בישראל, המתמקד בנשים שורדות אלימות, החיות ופועלות בקהילה, ובוחן את התנסויותיהן היומיומיות במרחב הביתי והתעסוקתי על רקע כוחות מבניים (כגון שוק העבודה) מוסדיים (כגון מדיניות רווחה) ותרבותיים (כגון ערכים פטריאכליים) שמעצבים את פעולותיהן לאורך זמן.

תרבות פטריאכלית בספירה הפרטית: שימור או שינוי?

ההפרדה הנוהגת בין הספירה הפרטית, המזוהה לרוב עם ביתיות, משפחתיות, מיניות ונשיות, לבין הספירה הציבורית, המזוהה לרוב עם תעסוקה, כלכלה, פוליטיקה וגבריות, עלתה להכרה ע"י המחקר הפמיניסטי (לדוגמא Pateman, 1988). נטען כי הפרדה זו הועמקה עם צמיחת הקפיטליזם וכי הינה בעלת מאפיין מגדרי-ההיררכי: הספירה הפרטית

המזוהה עם הנשים פחותת ערך; בעוד הספירה הציבורית המקושרת עם הגברים, בעלת היוקרה (Tong, 1989). יתר על כן התפתחה ביקורת על התהליך של הדחקת חשיבותה של הספירה הפרטית מהשיח הציבורי בטענה כי הוא מאיין את מגוון התנסויותיהן של הנשים בחברה (Friedan, 1963), וכי הוא אף מדיר ומונע מנשים השגת זכויות חברתיות ואזרחיות כגברים (Pateman, 1988). השייך של מערכת יחסים אינטימית בין בני זוג, ובכללה אינטימיות אלימה, לספירה הפרטית קידם את התפישה הרואה באלימות בני זוג כבעיה אישית (קמיר, 2013).

יחד עם זאת, המחקר הפמיניסט מראשיתו (למשל, MacKinnon, 1989; Millett, 1970; Pateman, 1988) פעל רבות לקידום ההכרה כי יש לנתח את היחסים המגדריים בחברה כפוליטיים וכהסדרים חברתיים שבהם קבוצה אחת (של נשים) נשלטת ע"י קבוצה אחרת (של גברים). ניתוח זה הדגיש, כי מין מהווה קטגוריה של סטטוס בעלת השלכות פוליטיות על יחסי הכוח בין הקבוצות. מילט (Millett, 1970) בספרה פורץ הדרך תיארה את המנגנונים החברתיים השונים שבאמצעותם משתמר הדפוס המסורתי של שליטת גברים בנשים, ואת התהליכים שבאמצעותם כוח פטריאכלי זה מוטמע ומבוסס בתפישות חברתיות ובדרכי הפעולה של כל אחד ואחת בחברה. אחד המוסדות המרכזיים לכינונה ולשימורה של שיטה זו הוא המשפחה. מילט מציינת כי אחת ההגדרות הראשונות למשפחה הפטריאכלית היתה של סר הנרי מיין, היסטוריון בן המאה ה-19, שטען כי הבסיס הפטריאכלי של קרבה מנוסח במונחים של שליטה ולא של דם, והגדרת המשפחה' מבוססת על שלטון האב בו ההורה הגברי הבוגר ביותר הוא הסמכות העליונה במשק הבית, ללא עוררין. משפחה זו הוגדרה כמורכבת מרכוש חי, מרכוש דומם, מאישה וילדים, מעבדים ומאדמה, שכולם מוחזקים תחת הסמכות הרודנית של הגבר הבוגר ביותר. כך, שבאורח מסורתי, הפטריארכיה העניקה לאב בעלות כמעט מוחלטת על אישתו ועל ילדיו ובכלל זה גם את הזכות להפעיל כלפיהם כוח פיזי (שם, 1970).

כתיבה מאוחרת יותר של חוקרות פמיניסטיות, המתמחות בדפוסים תרבותיים וחברתיים ביחסים מגדריים (למשל, פוגל-ביז'אווי, 1999; Benjamin & Ha'elyon, 2004; Fogiel-Bijaoui, 2003; Blair-Loy, 2003), מתארת תהליכי שינוי והתערערות של הערכים התרבותיים הפטריאכליים במשפחה. כך למשל, בהקשר הישראלי מדגימה פוגל-ביז'אווי (Fogiel-Bijaoui, 2003; 1999) כיצד השינויים הטכנו-כלכליים והטכנו-מדעיים שהתחוללו בחברה הפוסט-תעשייתית, הובילו להתפתחותן של צורות משפחה רבגוניות יותר. באופן ספציפי יותר החוקרת מפתה שלושה סוגי משפחות מרכזיים בחברה: 1. המשפחה המסורתית - הממשיכה לקיים היררכיה וחלוקת תפקידים ברורה ולא דיאלוגית, בהתאם למבנה הפטריאכלי המסורתי; 2. המשפחה הניאו-מודרנית – המאמצת את החזון המשפחתי-לאומי ואת חשיבות המסגרת המשפחתית, לרוב האב אמון על הספירה הציבורית ומהווה מפרנס ראשי והאם אמונה על הספירה הפרטית, אולם קיימת גם גמישות מסוימת ודיאלוג סביב הדפוס המשפחתי; 3. המשפחה הפוסט-מודרנית – במרכזה עומד הפרט, רצונותיו וצרכיו, הקשר הבינאישי הוא הדומיננטי ולא עצם קיום המסגרת המשפחתית. המשפחה הפוסט-מודרנית הולכת ומתבססת בחברה, יחד עם תהליכי האינדבידואליזציה, המדע, הכלכלה והפוליטיקה, המאפשרים באופן מעשי וברמה הערכית את ההפרדה בין נישואין, פריון, הורות ומשק בית משותף. כך שנוצרים גם תאים משפחתיים מגוונים ושונים מהמסגרת המסורתית, כגון: חד-הוריות, זוגיות ללא ילדים, קוהביטציה ועוד (שם, 1999). למרות תהליכי התבססותה של המשפחה הפוסט-מודרנית, הרי שפוגל-ביז'אווי (Fogiel-Bijaoui, 2003) מציינת כי הדפוס הניאו-מודרני עדיין הרווח יותר בחברה הישראלית. בדרך אחרת, קאנצ'יאן (Cancian, 1987) מציעה טיפולוגיה של ארבעה תסריטים אפשריים לנישואין, שמעצבים את הציפיות והדימויים של בני הזוג למודל המשפחתי 'הראוי'. התסריט שהיא מכנה 'מחויבות משפחתית' (family duty) תואם את מודל המשפחה המסורתית, והעקרון הפטריאכלי נשאר כמארגן מרכזי בו. תסריט החברות (

companionship blueprint) בנישואין, מבוסס על דיכטומיה ברורה בין בית/עבודה, טיפול/אספקה, וניתן להתאימו למודל המשפחה הניאו-מודרני של פוגל-ביז'אווי (1999). שני תסריטים נוספים שהמשיגה קאנציאן (Cancian, 1987) מכונים 'תלות הדדית' ו'עצמאות'. תסריטים אלו מאפשרים דיאלוג פתוח בין בני הזוג על חלוקת התפקידים ביניהם, ומעודדים התפתחות אישית עצמאית של כל אחד מבני הזוג (שם, 7819). בעוד קאנציאן צפתה כי דפוסי הנישואין מתקדמים לקראת שינוי פרוגרסיבי, בדומה למגמה ששירטטה פוגל-ביז'אווי, הרי שמחקר נוסף בקרב זוגות נשואים (Benjamin & Ha'elyon, 2004) חשף כי שינוי זה אינו לינארי, אלא יותר מורכב ולעיתים אף רברסיבי. מחקר זה, אשר ניתח שיחים מדוברים בקרב בני זוג נשואים, מצא כי במצבי משבר ואי ביטחון תעסוקתי וכלכלי, שיחים ישנים ומסורתיים חוזרים להיות הדומיננטיים (שם, 2004).

ניתן לחדד את ההבנה כיצד תהליכים מקבילים אלו של התקדמות לצד נסיגה מתקיימים, באמצעות הניתוח התיאורטי שמציעה קומטר (Komter, 1989). לשיטתה, האיטיות בתהליך השינוי לכיוון של שיוויון מגדרי בנישואין נובעת מהדומיננטיות של הערכים התרבותיים בנוגע לנשיות ולגבריות, שמשתקפת גם בפעולות ובמחשבות היומיומיות של נשים וגברים נשואים. חוזקו של בסיס אידיאולוגי זה מצוי בתפישה, שנמצאה כמשותפת לשני בני הזוג, כי דפוס משפחתי זה הינו האופציה היחידה האפשרית וכי אינו ניתן לשינוי. כך, שבאופן לא מכוון, תפישותיהם אלו אוכפות פעם נוספת את אי השוויון המגדרי בנישואיהם ומהוות, לשיטתה של קומטר (שם, 1989), כוח עוצמתי בלתי נראה לשימור הסטטוס קוו התרבותי במשפחה.

מחקרים אלו משרטטים תמונה של בו-זמניות בערכים המשפחתיים של מסורתיות והיררכיה מגדרית ברורה לצד התקדמות לצורות יותר שוויוניות ושיתופיות, המקיימות דיאלוג ביחסים בין בני זוג. יחד עם זאת, הם לא פיתחו דיון מעמיק בנוגע למצבים שבהם בני הזוג מחזיקים בתפישות, בתסריטים ו/או בציפיות שונות ולא תואמות לגבי תפקידם במשפחה.

מצב זה עשוי לעורר קונפליקטים זוגיים, למשל, כאשר האישה מאמצת תפישה 'עצמאית' (במונחיה של קאנציאן), המאפשרת התמקדות ברצונותיה האישיים ובהתפתחותה האינדיבידואלית בספירה הציבורית, בעוד בן זוגה מחזיק בציפיה לשימור מודל המשפחה המסורתי הפטריאכלי.

האפשרות כי תחרות בין שיחים מנוגדים בנוגע ליחסים זוגיים הטרוסקסואליים יתקיימו אצל בני הזוג במקביל, עולה מטיעונה של בנימין (Benjamin, 2003). דיונה בחסמים להפרת השתקה מספק הסבר לדומיננטיות המתמשכת של השיח ההיררכי הפטריאכלי מול שיחים פמיניסטים מתחרים שמנסים לאתגר, דרך ניתוח של תהליכי השתקה (silencing) ביחסים זוגיים. הסביבה הציבורית, החברתית והאידיאולוגית, אשר תומכת בהגמוניה של מבנה משמעות היררכי, מקשה על הנשים לאמץ מסגרת שיחית פמיניסטית מתחרה, המאתגרת תפישות מגדריות מבוססות. באמצעות עבודת רגש, הנשים משתיקות את רגשותיהן הנתפשים כחתרניים, מעניקות לבן הזוג תחושה של קדימות ובכך נמנעות מקונפליקט. כדי שתהליך של אי-השתקה יתרחש ויאתגר את השיח הדומיננטי הרווח בחיי הנישואין, יש צורך בהכרה ציבורית רחבה יותר של השיחים המתחרים המקבילים. אולם החוקרת מסיקה כי הדרך לשם, עבור הנשים המרואיינות במחקרה, עדיין ארוכה וכי כל עוד משאביהן מוגבלים, יהיה זה מסוכן מידי לאתגר את מנגנון ההשתקה ולהשמיע קול מתריס ומנוגד לשיח השולט בביתן (שם, 2003).

מסקנתה של קומטר (Komter, 1989) כי הבסיס האידיאולוגי התרבותי כה חזק עד כי אינו מצריך הפעלת כוח נראה, ושרטוט תהליכי ההשתקה שעוברות נשים בהשמעת שיחים המאתגרים את השיח ההגמוני, כפי שטוענת בנימין (Benjamin, 2003), מעלים את השאלה כיצד ניתן להסביר את השימוש הנרחב באלימות, על גווניה השונים, שגברים מפעילים כנגד בנות זוגן? מהן ההשלכות של אלימות זו על הנשים, ובאילו תנאים יהיו בידן משאבים מספקים שיאפשרו להן לעבור תהליכי אי-השתקה ולהציג אלטרנטיבה לשיח

הפטריאכלי האלים עימו הן מתמודדות בבית ומחוץ לו? לצורך התמודדות עם שאלות אלו, נפנה לספרות המתמקדת באלימות בני זוג ונלמד מהן השלכות של אלימות זו על הנשים השורדות, מהם המשאבים החברתיים והכלכליים הזמינים עבורן נוכח השלכות אלו וכיצד מתעצבות דרכי פעולתן במרחב הביתי ובמרחב הציבורי במקביל.

אלימות בני זוג בספירה הפרטית: ביטוי לתרבות פטריאכלית ואמצעי לשימורה

אלימות מגדרית בין בני זוג מהווה שדה מחקר פורה שהתפתח ברובו יחד עם התפתחותה של התנועה הפמיניסטית. המחקר הפמיניסטי הפורה בתחום, לרוב מציג ניתוח בו אלימות נגד נשים קשורה לגורמים תרבותיים ולגורמים מבניים שמכפיפים נשים, ובעיקר לאופן בו אי שוויון מגדרי זה מצטלב עם אופנים אחרים של אי שוויון חברתי (Hampton, Carrillo & Kim, 2007; Hearn, 2012; Hearn et al., 2016). אלימות בן זוג נתפשת כאמצעי שליטה שהגברים מפעילים על מנת להמשיך ולקיים את הדומיננטיות שלהם בחברה ולשמר את ההגמוניה הפטריאכלית, הטוענת לזכותו של הגבר לשלוט (MacKinnon, 1989). ניתוח פמיניסטי זה, הצמיח את ההבנה, כי אלימות נגד נשים מתאפשרת בזכות תמיכה מבנית של המערכות החברתיות, המשפטיות והפוליטיות, המשמרות ומשעתקות שליטה גברית ונחיתות נשית (קמיר, 2013; שדמי, 2003; Tong, 2012). מכאן גם התעוררה הפעולה של תנועות פמיניסטיות כדי לקדם את ההכרה שאלימות בין בני זוג אינה בעיה פרטית או אישית, אלא חלק מתופעה חברתית רחבה (Abraham & Tastsoglou, 2016a; Schneider, 1994).

ההכרה במנגנונים תרבותיים רבי עוצמה, כמעצבים את דרכי ההתנהגות המגדריים ביחסים בין בני זוג (Komter, 1989), אף תרמה להתפתחות ההבנה הפמיניסטית כי יש לנתח את החוויות האישיות של נשים מהמרחב הפרטי כחלק מתהליך חברתי, תרבותי ופוליטי רחב (Schneider, 1994). הבנה זו גם באה לידי ביטוי בשינוי שחל בשנים האחרונות בהגדרת התופעה של אלימות נגד נשים ובהגדרתה בהקשר האירופי: מבעיה של בריאות למסגורה תחת בעיה של אי-שוויון וכמכשול ליצירת שוויון; מהתמקדות בגורמים

פסיכולוגיים ובמאפיינים פתולוגיים של יחידים אלימים או של משפחות לא מתפקדות, להמשגתה מחדש כמאפיין של כוח, שליטה ואי שוויון (Hearn et al., 2016). אולם למרות

תהליכים אלו, הכוללים פעילות של תנועות נשים לקידום ההכרה בדבר השלכותיה המשמעותיות של אלימות זו על הנשים, והכרה בינלאומית בדבר הזכות הבסיסית של נשים לחיות ללא אלימות, הרי שנמצא כי מערכות החוק והמשפט ברחבי העולם עדיין משעתקים יחסי כוח מגדריים ומשמשים ברומטר של גישות תרבותיות מיזוגניות המשמרות פרקטיקות של אלימות (קמיר, 2013; 2016; Hearn et al., 2016; Abraham & Tastsoglou, 2016).

ניתוח זה מדגיש כיצד מוסדותיה של התרבות הפטריאכלית משרתים את צרכי הגברים ומשמרים את זכויות היתר שלהם על פני הנשים (קמיר, 2013; Acker, 2006). מוסד המשפחה הפטריאכלי נתפש ככולל היררכיה מגדרית שבה נשיות מזוהה עם כניעות, ומיניות נשית נתפשת כסבילה, מוכנעת ונשלטת: אונס, הטרדה מינית ומין בני זוג משרתים ומנציחים תפיסת עולם זו ומכשירים אלימות נגד נשים (MacKinnon, 1990). אחת התרומות של המחקר הפמיניסטי, היא ההכרה בדבר ההפרדה הנוקשה בין הספירות הפרטית והציבורית והביקורת שפותחה לגבי האופן שבו הפרדה זו יוצרת ומשעתקת חלוקות מגדריות היררכיות (Pateman, 1988). ההפרדה בין שתי הספירות משרתת גם את המשך השיח הציבורי והמשפטי הרווח, המקטלג אלימות אינטימית בין בני זוג ל"מרחב פרטי פתולוגי" (קמיר, 2013), ומדגיש בעיקר את הבעיות האישיות של הפוגע ו/או הנפגעת (Eisikovits, Winstok, & Fishman, 2004). נטיית המחקר הסוציולוגי להתמקד בניתוח האלימות בזירה הציבורית והמוסדית, תוך הזנחת העיסוק באלימות אינטימית בין בני זוג מחזקת הפרדה זו.

במקביל, סקירת ספרות בשדה המחקר המתמחה בנשים שורדות אלימות בני זוג, מלמדת כי מרבית העיסוק המחקרי, במיוחד זה היוצא מנקודת מבט טיפולית/יישומית הוא ברמת הפרט, תוך ניתוח הבעיות האישיות של הנפגעת כתוצאה מהאלימות. באופן ספציפי

יותר, בספרות זו העיסוק הוא בהשלכות הפסיכולוגיות והבריאותיות של אלימות בני זוג על הנשים, בגורמים לקורבנות חוזרת ובדרכי הטיפול והשיקום הקליני (למשל, Coid, Petruckevitch, Feder, Chung, Richardson, Moorey, 2001; Ben-Porat & Itzhaky, 2013; Gobin, Iverson, Mitchell, Vaughn, & Resick, 2008). מחקרים אלה, אשר רובם מהדיסציפלינות של פסיכולוגיה, עבודה סוציאלית וקרימינולוגיה, מאמצים התייחסות וניתוח מרמת המיקרו לתופעה תוך התמקדות במופעה בספירה הביתית והפרטית. כתיבה זו, שעל פי רוב התפתחה במנותק מהתובנות הספציפיות על חשיבות בחינת התופעה בהקשריה המוסדיים והמבניים כמשקפת את הרצף ביחסים בין הפרטי והציבורי, ממשיכה לפתח את ההבנה בנוגע למשמעויות של ההשלכות הפיזיות, הנפשיות, ובשנים האחרונות גם הכלכליות של אלימות בני זוג על הנשים השורדות.

השלכות בריאותיות (פיזיות ונפשיות) של אלימות בני זוג על הנשים השורדות

המחקר בשדה של נשים שורדות אלימות בני זוג (IPV) מדגיש, כי אלימות זו מהווה אחת מבעיות הבריאות הציבוריות המורכבות והחמורות ביותר הניצבות בפני נשים בארה"ב: לפחות 33% מנשות ארה"ב חוו אלימות בן זוג במהלך חייהן; וקרוב ל-2,000,000 נפגעות באופן חמור מאלימות פיזית, המופעלת נגדן ע"י בני זוג בכל שנה (Black et al., 2011; Thompson et al., 2006). יתר על כן, ממצאי המחקרים מתעדים, כי אלימות בן זוג קשורה לטווח רחב של בעיות בריאות אצל האישה השורדת: בעיות קיבה ומעיים (Drossman et al., 2000; Frayne et al., 1999), הפרעות שינה (McCaughey et al., 1995), כאב כרוני (Kendall-Tackett, Marshall, & Breiding, Black, & Ryan, 2008; Frayne, 2003; Wuest et al., 2008), השמנת יתר (et al., 1999), מגרנות (Frayne et al., 1999) ועוד.

מעבר לכך חוקרות מוסיפות, כי ההתנסות הטראומטית באלימות בן זוג, עלולה להיות מלווה בלחץ כרוני נמשך שהינו בעל השלכות ארוכות טווח על בריאות פיזית ונפשית גם שנים רבות אחרי שהאלימות נגמרת (Cofford, 2007; Kendall-Tackett, 2005).

עוד נמצא כי הפרעה פוסט-טראומטית (PTSD) היא ההשפעה הנפשית השכיחה ביותר של אלימות בן זוג, והנחקרת ביותר בשדה זה. למשל, במדגם שנערך בקרב שורדות השוהות במקלט, נמצא כי אלימות בן זוג שהתרחשה נגדן לאחרונה מנבאת סימפטומים חמורים של PTSD (Pico-Alfonso et al., 2006; Wuest et al., 2009). סקירה של בעיות בריאות מנטליות בקרב נשים עם היסטוריה של אלימות בן זוג בארה"ב מדווחת: כי הן בעלות סבירות לסבול מדיכאון, נטייה להתאבדות, PTSD והתמכרויות פי 3-5 יותר בהשוואה לנשים שאינן עם היסטוריה כזו (Golding, 1999); וכי שיעור שכיחות ה-PTSD בקרב שורדות אלימות זו נע בין 31%-84% (Jones, Hughes, & Unterstaller, 2001). בקרב נשים שסבלו מדיכאון נמצא ש 60% מהן דיווחו על היסטוריה של אלימות בן זוג, שיעור כפול מהאוכלוסיה הכללית (Dienemann et al., 2000). נשים שחוו התנסויות של IPV לעיתים קרובות גם פיתחו דיכאון המשולב עם PTSD (Stein & Kennedy, 2001). ספרות עניפה זו הובילה חוקרות למסקנה, כי בעוד ש-PTSD אינה התגובה הבריאותית הנפשית היחידה כתוצאה מאלימות בן זוג, הרי שהיא השכיחה ביותר ונמצאה כמתווכת לבעיות בריאותיות נוספות (Dutton et al., 2006).

סימפטומים עקביים של PTSD נמצאו כמפריעים לשורדות האלימות להשתמש באופן יעיל במשאבים חברתיים המיועדים לקדם את בטחון ולשפר את בריאותן הנפשית (Johnson, Palmieri, Jackson, & Hobfoll, 2007). כך למשל, במחקר שכלל 320 נשים שורדות אלימות בן זוג ובחן את השפעת ה-PTSD והדיכאון על הביטחון העתידי שלהן של (Perez & Johnson, 2008), נמצא כי סימפטומים של PTSD מנבאים אלימות עתידית נמשכת

וחמורה ע"י אותו בן זוג או ע"י בן זוג אחר. הכותבים מסיקים, כי חומרת סימפטומים פוסט טראומטיים הם גם תוצאה של אלימות בן זוג וגם תורמים לאלימות בן זוג עתידית, משום שגם אם עומדים לרשותה משאבים, הרי שכתוצאה מהפוסט-טראומה, יהיה להן קשה להשתמש בהם באופן יעיל לצורך הגנתן וסביר יותר שיתנסו באלימות חוזרת.

חוקרות היום מדגישות, כי בעוד שישנן השפעות משמעותיות על הבריאות כתוצאה ממופע בודד של אלימות, הרי שההשלכות הבריאותיות עבור אישה שחוותה אלימות רב מימדית ומצטברת, הינן הרבה יותר חמורות (Scott-Story, 2011). אלימות מצטברת מומשגת כהשפעה של דפוסים שונים של אלימות נחווית על בריאות פיזית ומנטלית. מתוך הבנה כי סוג אחד של אלימות לעיתים נדירות מופיע במבודד מהשאר, והתנסות באלימות בודדת זה לרוב היוצא דופן והלא-נורמטיבי (Finkelhor et al., 2005). כך למשל הספרות המחקרית מתמודדת עם הקושי המתודולוגי לבדד את ההשלכות של אלימות מינית, משום שלרוב היא מלווה באלימות פיזית בקרב אוכלוסיה זו (Coker, Smith, McKeown, & King, 2000). יחד עם זאת נמצא כי שילוב בין אלימות מינית ופיזית הינו בעל השלכות משמעותיות יותר על בריאות פיזית ומנטלית של השורדות, בהשוואה להשפעות אלימות פיזית בלבד. מחקרים שמתמקדים בהיבט ייחודי של אלימות עלולים לשגות בשיוך השפעות בריאותיות שליליות לסוג מסוים של האלימות ולהתעלם מההשפעה המצטברת של מגוון סוגי אלימות. על כן הספרות בנוגע לאלימות מצטברת (cumulative abuse) תומכת באופן עקבי בהנחה "שיותר זה גרוע יותר" במונחים של תוצאות בריאותיות. שכן נמצא שככל שהנשים נחשפו לאלימות מצטברת והטרוגנית, כך השלכותיה על בריאות השורדת היו רציניות והרסניות יותר (Scott-Storey, 2011).

בעוד המחקר על ההשלכות הבריאותיות (פיזיות ונפשיות) הינו כאמור פורה ובעל מסורת מחקרית ארוכת שנים, הרי שהמחקר על ההשלכות הכלכליות והתעסוקתיות של אלימות בן זוג על השורדות, התחיל להתפתח בשנים האחרונות בלבד. התפתחות זו חלה

כחלק מהריאקציה לרפורמת הרווחה בארה"ב, הדורשת מנשים שורדות אלימות הנתמכות ע"י סיוע ציבורי להשתלב בעבודה בשכר, ומתוך הדגשת החוקרות כי מצבן של נשים אלו ייחודי בעיקר בשל הסימפטומים הפוסט-טראומטיים של האלימות המקשים על כך (Meisel, 2005; Tolman & Wang, 2005; Lindhorst et al., 2010; Chandler, & Rienzi, 2003). כפי שאציג, בעוד מחקר זה התפתח גם להשלכות כלכליות ותעסוקתיות נוספות, מעבר להקשר הבריאותי, הרי שלרוב נשאר ממוקד בהשלכות המיידיות לטווח הקצר ולא כלל הסבר חברתי מקיף.

השלכות תעסוקתיות וכלכליות של אלימות בני זוג על הנשים השורדות

החל מסוף שנות ה-90' ובעקבות רפורמת הרווחה בארה"ב, התעורר גוף מחקרי, המבקש לשרטט את דפוסי התעסוקה הייחודיים של נשים שורדות אלימות בני זוג (ראו למשל, Adams, Tolman, Bybee, Sullivan, & Kennedy, 2013; Brush, 2004; Crawne, Juon, Ensminger, Burrell, McFarlono, & Duggan, 2011; Lindhorst, Oxford, & Gillmore, 2007; Moe & Bell, 2004; Raphael, 1996; Sauber & O'Brien, 2017; Swanberg & Logan, 2005). גוף מחקרי זה משרטט דפוסי העסקה ייחודיים בקרב נשים שורדות אלימות בני זוג, המעידים כי הן מרוויחות פחות, עובדות פחות שבועות בשנה, באופן שכיח יותר עובדות במשרה חלקית שלא מרצון ובעלות סיכוי רב יותר לחוות תקופות של אבטלה, לעומת נשים שאינן שורדות אלימות בני זוג (למשל, Kimerling, Jennifer, Pavao, 2003; Meisel et al., 2003; Stagg & Riger, 2005; Tolman Smith, & Baumrind, 2009; Wang, 2005).

באופן ספציפי יותר, מחקר שכלל מדגם רחב היקף בקרב האוכלוסייה הכללית של קליפורניה, דווח כי נשים שורדות IPV, היו בעלות שיעורי אבטלה גבוהים יותר לעומת נשים שלא נפגעו מאלימות (Kimerling, Jennifer, Pavao, Smith, & Baumrind, 2009).

במחקר אחר התקשרו באופן אקראי ל-1079 נשים החיות בניו-המפשייר, ושאלו שאלות על קורבנות בגיל הבגרות (מעל גיל 18) ועל תפישות בנוגע לתעסוקה. המחקר חשף, כי 65% מהנשאלות נפגעו לפחות מסוג אחד של אלימות שנבדקה (אלימות פיזית, מינית, רגשית או מעקב). ממצאיו הראו, כי נשים שדיווחו על אלימות, דיווחו גם על שביעות רצון נמוכה יותר בעבודה, על בעיות גדולות יותר בקצב העבודה (עובדות יותר לאט) ועל תחושת עייפות בעבודה. סימפטומים בריאותיים נפשיים ופיזיים נמצאו מתווכים משמעותית את הקשר הזה (Banyard, Potter & Turner, 2011). בעוד שדה מחקר זה פורה ומתפתח, כפי שניתן לראות, הרי שרובו מתמקד בתיאור תמונת מצב עכשווית ובבחינת ההשלכות התעסוקתיות המיידיות של אלימות בן הזוג.

סקירת הספרות בשדה זה מעלה, כי התמקדות המחקר בהשלכות המיידיות של האלימות, תואמת את המגמה המאפיינת את מרבית ההתערבויות הקיימות בקהילה ובמחלקת הרווחה, המיועדות למציאת פתרונות מידיים למשבר, פתרונות המכוונים לאשה היחידה, למוטיבציה שלה ולקשיים עמם היא מתמודדת. ההתערבויות הקיימות פחות שמות דגש ומשאבים על יצירת הזדמנויות תעסוקה, על הכשרות לפיתוח מיומנויות התואמות את היצע המשרות, על העלאת איכות המשרה ואף לא על ליווי ארוך טווח שכולל שיקום תעסוקתי וכלכלי לנשים השורדות (Davise, 1999; Hahn & Postmus, 2014). על כן החוקרות מוסיפות, כי קיים מעט יחסית ידע בנוגע לשיקום כלכלי של חייהן בטווח הארוך (Kelly et al., 2014). אחת הסיבות המוזכרות היא הקושי בגיוס משאבים ומימון למחקרים בתחום בשל התמקדות בהזדמנויות הדיור לשורדות ולילדיהן כחלק מרכזי בשיקום הכלכלי, ללא התעניינות מעמיקה בשירותים כלכליים נוספים שנדרשים (Hahn & Postmus, 2014). אכן מצוין כי מרבית הדיון בנוגע להשלכות כלכליות מתמקד בקושי במציאת דיור הולם ובר קיימא כסיבה מרכזית המונעת מנשים להתרחק ממערכת היחסים האלימה ולשקם את חייהן (Brown, Trangsrud, & Linnemeyer, 2009; Tolman & Rosen, 2001; Websdale &)

(Johnson, 2007). בעוד חשיבותו של דיון זה ברורה, הרי שהחוקרות מציינות כי הוא לרוב מתמקד במצבי משבר ולא כולל התייחסות גם לטווח הארוך ולאופנים שיציבות תעסוקתית ורמה משופרת של איכות המשרות, למשל, עשויה להוביל לאפשרות של יציבות כלכלית ושל שיפור באתגרי הדיור.

העניין המחקרי בהשפעות לטווח ארוך של אלימות בן זוג על תוצאות תעסוקתיות מתפתח רק לאחרונה גם בשל הצורך להבליט את ההבדל הדרמטי בין התמודדויות של נפגעות אלימות בני זוג לבין התמודדויות של נפגעי אלימות בני זוג. עד כה נמצאו שני מחקרים כמותיים זמינים, המנסים להתמודד עם סוגיה זו ולכמת תוצאות אלו. אדאמס ואחרות (Adams et al., 2013) מרחיבות את הבנתנו לגבי האופן שבו אלימות ע"י בן זוג בעלת השפעות תעסוקתיות וכלכליות שליליות הנמשכות לטווח הארוך ופוגעות באישה השורדת. מחקרן, שכלל 503 נשים, ונמשך על פני 7 שנים (דגמו את הנחקרות 5 פעמים במהלך 7 שנים), הסיק כי אלימות ע"י בן זוג בעלת השפעה שלילית מובהקת על יציבות תעסוקתית ועל רווחתה הכלכלית של האישה גם שלוש שנים אחרי שהאלימות נפסקת: אלימות שהתרחשה והסתיימה לפני 3 שנים, מפחיתה את משך זמן עבודת האישה ב-2.94 חודשים בשנה. בעקבות כך גם 54% מהנשים הנחקרות דיווחו על מצוקה כלכלית במהלך 12 החודשים שקדמו לראיון האחרון. החוקרות מסבירות כי שורדת האלימות, בכל נקודת זמן, צפויה לעבוד ככל אישה, לעומת זאת מה שמבחין אותה מאחרות זה רמת יציבותה התעסוקתית. עוד נמצא במחקר כי נשים שהאלימות נגדן הסתיימה שלוש עד חמש שנים לפני הראיון, לא נמצאו שונות מנשים שלא נפגעו כלל מאלימות במהלך המחקר במונחים של יציבות תעסוקתית ורמת מצוקה כלכלית אובייקטיבית. במחקר נוסף, בקרב 512 נשים מהוואי, נמצאו אף השלכות ארוכות טווח יותר: נמצא יציבות תעסוקתית נמוכה יותר בקרב שורדות אלימות גם 6 שנים אחרי שהאלימות הסתיימה (Crawne, Juon, Ensminger, & Burrell, McFarlono, & Duggan, 2011). החוקרים במחקר זה ציינו, כי זהו המחקר הראשון מסוגו שבודק השלכות ארוכות טווח של אלימות, עד 8 שנים אחרי שהיא מסתיימת,

ומסיקים כי השפעת אלימות בן הזוג על יציבות תעסוקתית, מתמשכת זמן רב, אולם לא זמן בלתי מוגבל, משום שלא נמצאה השפעה מובהקת מעבר ל-6 שנים.

מחקרים אלו חשובים ומעידים על התפתחות בשדה, החוצה את ההבחנה הנוהגת בין אלימות בספירה הפרטית לאלימות בני זוג בספירה הציבורית, ובפרט במרחב התעסוקתי ובהשלכות הכלכליות על השורדות. אולם דיון זה אינו ממצה, משום שלרוב מחפש אחר הסברים הנוגעים לדרכי השיקום הכלכלי של הנשים השורדות ברמת הפרט. יש להמשיך לפתחו ולחפש אחר התהליכים החברתיים, ההיסטוריים והפוליטיים שמהווים מסגרת ומעצבים דרכי פעולה של נשים אלו בחברה. בהתבסס על מסקנותיה של פפאו-אפינגר (Pfau-Effinger, 2005), התנהגותן של שורדות האלימות עשויה גם לשקף תגובה מתמשכת להסדרים המוסדיים ולתפישות התרבותיות הרווחות בעולמן. מכאן ניתן לומר, כי ערכי התרבות הפטריאכלית הנוכחת בחייהן של שורדות האלימות, מצטלבים עם מדיניות הרווחה הממסגרת את מרחבי המחיייה שלהן, ויחד הם מהווים מקור פנימי המעצב את דפוסי פעולתן כשחקניות בשוק העבודה. בהמשך לטענתה של פפאו-אפינגר (שם, 2005), כי הצטלבות זו אינה תמיד תואמת, אלא לעיתים פועלת בכיוונים מנוגדים, עולה השאלה כיצד הבדלים תרבותיים, למשל בערך המיוחס לעבודה בשכר או בציפיות לגבי תפקידן המגדרי, תורמים להתנסויות של נשים שורדות אלימות הן בבית והן בעבודה? כדי להעמיק הבנה זו, נפנה ראשית לתיאור התהליכים החברתיים שהובילו להתבססות חשיבותה הערכית של עבודה בשכר בספירה הציבורית, בהמשך נתאר את המסגרת המוסדית ואת השינויים שחלו בה, ונברר כיצד אלו מעצבים את התנסויותיהן ואת התנהגותן של נשים שורדות אלימות.

עבודה בשכר בספירה ציבורית: מקור לבניית ערך זהותי לכולם?

רבות נכתב על חשיבות העבודה בשכר כמקור מרכזי להתפתחות הזהות העצמית. בעוד שחלקים נרחבים מהכתיבה הסוציולוגית נשענים על ניתוח הנחות תרבותיות בהתאם

להתנסותם של גברים מערביים בשוק העבודה (למשל, Newman, 1999; Lamont, 2000), הרי שבמקביל התפתח גם דיון ביקורתי, המציע לנתח את ההנחות התרבותיות פעם נוספת דרך העדשה המגדרית (Blair-Loy, 2003; Hochschild, 1989). ניתוח חשיבות העבודה בשכר דרך הזוית המגדרית חושף את האידיאולוגיה המגדרית המעצבת את האופן בו נתפשת העבודה ע"י עובדים ועובדות. במונחיה של הוכשיילד (Hochschild, 1989), יחידים שואבים את הערך העצמי ואת תחושות הזהות שלהם מתוך נורמות מגדריות שמשפיעות על האמונות שלהם בנוגע למהי ההתנהגות הראויה עבור גבר ועבור אישה בהקשרם של עבודה ושל משפחה.

בהתבסס על הנחותיה של אידיאולוגיה מגדרית זו, הוכשיילד (שם, 1989) המשיגה שלוש קטגוריות: 1. נשים מסורתיות – תופשות עצמן בעיקר כנשות משפחה ומעדיפות שכן הזוג יהיה המפרנס העיקר; 2. נשים דוגלות בשיוויון – תופשות עצמן גם כמפרנסות עיקריות ואת בני זוגן כאחראים למשק הבית. מייחסות חשיבות זהה לתעסוקה ולחיי משפחה; 3. נשים בתקופת מעבר/שינוי (Transitional) – רואות תעסוקה ומשפחה כשווים אך מעדיפות שבני הזוג יתפקדו כמפרנסים עיקריים. ניתוח זה, שמכיר בנורמות התרבותיות המגדריות, מחדד את ההבנה כי האפשרות של ביסוס זהות עצמית דרך עבודה בשכר בספירה הציבורית, קשורה גם למאפייניה של המסגרת המשפחתית, לערכים התרבותיים הנהוגים בה ולמיקומה על פני הרצף ממסורתי לפוסט-מודרני, במונחיה של פוגל-ביז'אווי (1999).

במילים אחרות, ניתוח המצליב בין מגדר, עבודה ומשפחה חושף את הערכים המוסריים המעצבים את אופן ההתנהגות המצופה מנשים (וגברים), את הערך החברתי הניתן בעקבות מילוי הסטנדרט המוסרי ואת השיפוטיות הערכית כלפי מי שמפר סטנדרט זה ובמיוחד את תבנית ההתמסרות המלווה אותו (Blair-Loy, 2003). הניתוח הפמיניסטי, המציג את המאפיין המגדרי של הפרדה בין הספירה התעסוקתית, שבאופן מסורתי מזוהה

עם הגבר, לבין הספירה הביתית, המזוהה לרוב עם האישה, מסייע להדגשת הערכים המוסריים המצופים מכל מגדר. בהתאם לכך, הגבר מצופה להפגין התנהגות של העובד האידיאלי ולהתמסר באופן טוטאלי לעבודה, בעוד הערכים המוסריים המצופים מהאישה לרוב כוללים התמסרות לאימהות, לטיפול ולטיפוח המרחב הביתי. יחד עם זאת, התפתחויות חברתיות, כלכליות ופוליטיות, הובילו גם לטשטוש הציפיות המגדריות הללו. בהתאם לכך, במחקרה בקרב נשים פרופסיונאליות, חשפה בלייר-לוי (שם, 2003) את התהליך החברתי שהוביל אותן לאמץ את ההנחות התרבותיות המנחות את הסכמה שהיא מכנה 'התמסרות לעבודה', שהיתה מזוהה באופן מסורתי עם הגבר. במקביל ממצאה גם מתארים כיצד מעבר זה בין הסכמות התרבותיות אינו חלק, או 'נקי', משום שבמקרים רבים הנשים הפרופסיונאליות במחקרה מצויות בקונפליקט מול זניחת הסכמה הנגדית של 'התמסרות למשפחה'.

מחקרה של בלייר-לוי (Blair-Loy, 2003) גם חושף כיצד פרקטיקות ארגוניות מבססות את סכמת ההתמסרות לעבודה, דרך פיתוח הציפיה שעובדים ועובדות יצמצמו למינימום את הזמן המבזבז על מחויבויות שאינן קשורות לעבודה, אחרת יסתכנו בסטיגמציה ובעונש בקריירה. אולם המחויבות הנדרשת לעבודה בראש סדר העדיפויות, עשויה גם להוביל לקונפליקט נוכח ההפרה האפשרית של סכמת ההתמסרות למשפחה. סכמה שעדיין מהווה מנדט מרכזי של נשים בחברה פטריאכלית, המשמרת את תפקידן המגדרי המסורתי כמטפלות בספירה הביתית (Fogiel-Bijaoui, 2003; Komter, 1989). נטען, כי ערכי משפחה שמרניים אלו עדיין מבוססים עמוק בחברה האמריקאית באמצעות ברית פוליטית שנכרתה בין כלכלת השוק וערכי הניאו-ליברליזם לבין סוכני השמרנות החברתית. ברית זו ממשיכה לבסס את משמעות המשפחה כחלופה למדינת הרווחה שהלכה ונסוגה, ואת תפקידן של הנשים כאחראיות מרכזיות על הטיפול בחבריה (Cooper, 2017).

אולם במקביל לכוחות המשמרים ערכי משפחה מסורתיים, מתפתחת סכמת 'ההתמסרות לעבודה' גם אצל נשים. בעוד היא כוללת מחויבות מוסרית, נאמנות אינטנסיבית ותפישת מקום העבודה כמרכזי בזהות (Blair-Loy, 2003), הרי שעלולה ליצור גם קונפליקט ערכים מגדרי. ניתן להסביר את התפתחותה והתבססותה של סכמה זו, גם באמצעות ניתוח הקלאסי של ובר (1984 [1905]), שחשף את השפעתם של כתבים דתיים, המטיפים למאמינים-גברים, כי העבודה משמשת סגולה נגד פיתוי היצרים והיא התכלית שהועיד האל לעצם החיים. הדת מדגימה כוח תרבותי שעיצב התמסרות לעבודה של גברים (ובהמשך גם של נשים) בחברה האמריקאית דרך עידודה לצבירת רכוש וחתיירה לעושר כלכלי כביטויים להצלחה ולבחירת האל. כוח אידיאולוגי תרבותי זה התבסס כמנוף רב עצמה לעיצוב חשיבות העבודה בחיים החברתיים וכאקסיומה תרבותית המזינה את עצמה, כך שבמשך השנים כבר לא נזקקה עוד לצידוק הדתי שעמד בבסיסה.

השורשים הדתיים שקעו ובמקומם צמחו אידיאולוגיות חלופיות, המזינות 'רוח הקפיטליזם' ואת המסר של משמעות העבודה וחשיבותה לבניית זהות, להשתייכות חברתית ולתחושת כבוד. למשל, במחקרה של הוכשיילד (Hochschild, 1997) בקרב פרופסיונאליים בארגוני היי-טק גדולים, אלו פרקטיקות הניהול החדשות (דוגמת ה-TQM), אשר מחזקת את חשיבות העבודה והמחויבות שחשים כלפיה העובדים והעובדות. אימוץ סכמת ההתמסרות לעבודה איפשר לנשים הפרופסיונאליות תחושות של התפתחות מקצועית, של צבירת יוקרה חברתית וחילוץ משאבים ערכיים וזהותיים (שם, 1997). אולם ניתן לראות בזה גם מנגנון הדרה מגדרי שארגונים אימצו, בשל קנס הקריירה ששילמו נשים שלא הצליחו להפגין מסירות טוטאלית לעבודה כתוצאה מאילוצים משפחתיים (Blair-Loy, 2003). בעוד תהליכים אלו תוארו ביחס לנשים פרופסיונאליות מהמעמד הבינוני, הרי שבמשך הזמן המסרים של שיח תרבותי זה חלחלו לשאר המעמדות בחברה, ובפרט לנשות המעמד הנמוך. כפי שנראה בהמשך, אימוץ מדיניות רווחה ניאו-ליברלית תרמה להתבססות התפישה הרואה בעבודה

כמשאב המאפשר חילוץ ערך זהותי גם בקרב נשים המפרנסות בעוני (למשל, Nagar-Ron, 2008; Woodward, 2014).

אכן חשיבות העבודה בשכר כמחלצת ערך זהותי מתוארת בספרות הסוציולוגית גם בהקשרים מעמדיים ואתנו-לאומיים פחות פריבילגיים. במקרים אלו מתואר כיצד מרכזיות העבודה כערך זהותי נשמרת באמצעות תפישות תרבותיות דומיננטיות לפיהן העבודה מאפשרת התמקמות 'בצד הנכון' של החלוקה הדיכוטומית בחברה המערבית: עובדים ראויים, המבדילים עצמם ממובטלים לא מוסריים (Newman, 1999; Lamont, 2000). וכן באמצעות שיחים אידיאולוגיים, המקדמים תפישה לפיה היחיד פועל בוואקום חברתי-כלכלי לבניית זהותו, וממשיכים להזין ולשמר את מרכזיות העבודה כמקור הבונה ערך זהותי בעל מכובדות חברתית (Skeggs, 1997, 2004).

באופן ספציפי יותר, במחקר בקרב עובדים צעירים משכונות עוני בהארלם, נמצא כי למרות הלגלוג וההשמצות בחברה האמריקאית כלפיהם כעובדי "מקג'ובס", הם חשו, כי השתלבותם התעסוקתית מאפשרת להם רכישת זהות 'כעצמי מוערך' בזרם המרכזי של החברה (Newman, 1999). חשיבות העבודה עבורם כסוללת את האפשרות ליצירת פרצה במחסום המעמדי, ויצירת תחושה של כבוד בשל ההתמקמות המוסרית. ממצאי מחקר זה מדגישים, כי למרות ההיבט המעמדי, סוג המשרה ואיכותה הנמוכה, העובדים ייחסו מימד זהותי פנימי לעבודתם, בהתאם גם למסקנותיה של למונט (Lamont, 2000). יתרה מזאת, ניתן לראות בדפוס התנהגותם ובאופן דיבורם של עובדים אלו השתקפות ואימוץ של השיח האידיאולוגי הניאו-ליברלי, המקדש שכר עבודה כבסיס עיקרי לאזרחות ראווה, וניתן אף להסיק מכך על מרכזיותו של שיח זה בעיצוב משמעויות העבודה, בייחוד לאור העובדה כי נותר חזק גם בקרב עובדים, הפועלים במבנה של שוק עבודה מידרדר (Kalleberg, 2011).

בניגוד לכך, בחינה של התפתחויות אלו במבנה שוק העבודה כמנועים של הדרה חברתית ומעמדית, מעלה תיאור מנוגד. ניתוח מבנה ההעסקה החדש של משרות החשופות לאוטומציה, הוביל למסקנה בדבר ערעור משמעות העבודה כמאפשרת בניית זהות (Sennett, 1998). זאת משום שצורות ההעסקה החדשות שנבחנו, מייצרות מיומנויות ויצרות ניכור כלפי העבודה, כך שלא ניתן עוד לחלץ ממנה תחושות של משמעות ובניית זהות. במחקר קודם שנערך בקרב אותה מאפייה בבוסטון (25 שנים לפני הנוכחי), האופים חשו גאווה באומנותם, והעבודה סיפקה עבורם סולידריות על בסיס אתני ומקור חיובי להערכה חברתית ולכבוד. אולם בעקבות השינויים בארגון העבודה ובמאפייני המשרה, נמצא כי השכר הנמוך, חוסר הביטחון התעסוקתי והיעדר דרישה לפיתוח מיומנויות בעבודה, לא רק שאינם מאפשרים להפיק ערך זהותי משמעותי מהעבודה, אלא בעיקר יוצרים כרסום באישיות, כתוצאה בלתי נמנעת של התהליך. הסדרי העסקה אלו יוצרים תחושות כישלון אצל העובדים שאינם מצליחים להתמודד עם הציפיות הסותרות להיות יזמי העבודה ולייצרה ובמקביל להפגין הנאה ממנה (שם, 1998).

ניתוח חשיבות העבודה בהצלבת היבטים מעמדיים עם היבטים מגדריים, עשוי לחשוף, כי בנוסף להתמודדות עם תחושות הכישלון (Sennett, 1998), עם הבושה המעמדית (Sayer, 2005) ועם הרצון לזכות דרך העבודה בזהות מוסרית מוערכת (Lamont, 2000; Newman, 1999), עולות ציפיות מגדריות מנוגדות בין בית לעבודה ומכשולים מהמרחב המשפחתי (Skeggs, 1997). מחקרה האתנוגרפי של בברלי סקגס בקרב נשים צעירות ממעמד הפועלים באנגליה, חשף כיצד הן כבולות לא רק במכשולים מבניים, מעמדיים ומוסדיים, אלא גם במגבלות משפחתיות, המתנגשות עם הציפייה הציבורית הרווחת שיפתחו קריירה עצמאית (Skeggs, 1997). עיקר ניתוחה של סקגס עסק במאמציהן של הנשים לברוח מזיהוי מעמדי שלילי של מעמד הפועלים בבריטניה, דרך אימוץ שיחים של התקדמות ומכובדות מקצועית. אולם ניסיונותיהן להשגת ערך ותחושת מכובדות

דרך השתתפות בהכשרה מקצועית ממסדית בפועל מסגרה אותן במערכת של אסדרה עצמית ופיקוח והעמיקה את השליטה עליהן (Foucault, 1977).

שיחים אלו שנחשפו במחקריה של סקגס (Skeggs, 1997, 2004) מקדשים את העבודה בשכר כערך מרכזי בבניית זהות מוסרית, ומעבירים את האחריות לכתפי נשים ממעמד נמוך לפעול על מנת לקדם את עצמן בספירה התעסוקתית. כפי שנראה בהמשך, התפתחותו של השיח הניאו-ליברלי הנוהג כיום מהווה בסיס רטורי ולגטימיזציה למדיניות ציבורית התובעת עצמאות כלכלית מכלל האזרחים. יות בהתבסס על שכר עבודה. תהליך זה מוביל להעמקת ערכים תרבותיים אלו, במקביל לשלילת ערך מפעילות חברתית שאינה עבודה בשכר, כגון עבודות הטיפול והאימהות בספירה הביתית. עדות לכך ניתן למצוא במחקר שנערך בקנדה בקרב 70 נשים מ-4 קהילות שונות (Reid & LeDrew, 2013), ומצא כי כולן אימצו את ההגדרה הרווחת במדיניות הציבורית וסיווגו את עצמן כ'ברות העסקה' (employable), כלומר כבעלות סיכוי להשיג ולשמר עבודה. זאת למרות מציאות חייהן הקשה, הכוללת תמרון בין כמה משרות חלקיות, מחויבות לטיפול בילדים ובמשק בית, דאגה בנוגע לתשלומי חשבונות והיעדר ביטחון כלכלי לרובן. עדויות לאימוץ ערכים אלו באופן שמעצב דרכי פעולה בחיי היום-יום במרחב התעסוקתי ו/או במרחב הפרטי נמצאו גם בארה"ב (Woodward, 2008) ובישראל (Lavee, & Ofer, 2012).

כדי להעמיק את ההבנה לגבי פעולתן של נשים שורדות אלימות בני זוג, אין להסתפק בניתוח הערכים התרבותיים הללו כמעצבי פעולה, אלא יש להצליבם עם ההסדרים המוסדיים הדומיננטיים בחברה (Pfau-Effinger, 2005). התהליך החברתי שמוביל נשים לאמץ את סיווגן כברות העסקה, ו/או לאמץ את ערכי הסכמה של התמסרות לעבודה, במקרים רבים ללא עוררין או התנגדות, קשור קשר הדוק לתהליכים היסטוריים ופוליטיים שמתרחשים במדינה, ויחד הם מהווים מקור פנימי המעצב את דפוסי פעולתן כשחקניות בשוק העבודה

(שם, 2005). על כן, ובכדי לפתח הסבר רחב יותר לפעולתן של שורדות האלימות, יש להבין גם את התהליכים המוסדיים הממסגרים את צעדיהן.

כפי שנראה בחלק הבא, המעבר ממודל של אזרחות חברתית למודל של אזרחות שוק בארה"ב ובמרבית מדינות המערב, מהווה תשתית אידיאולוגית לשינויים הרחבים במדיניות הרווחה, שחלו החל מאמצע שנות ה-90 ועד היום. שינויים אלו עיצבו מחדש את היחסים של נשים, ובפרט של שורדות אלימות בני זוג, עם המדינה ועם מוסדותיה, צמצמו את אפשרויות התמיכה בהן והשפיעו על תפישותיהן ועל דרכי פעולתן (למשל, Brandwien, 1999; Brush, 2011; Pfau-Affinger, 2005). חשיבותו של דיון זה בעולמן של שורדות האלימות מתחדדת, לאור התנגשות אפשרית בין התפישות הפטריאכליות בסביבתן המשפחתית, המשמרות את תפקידן המגדרי המסורתי, לבין ערכי השיח הניאו ליברלי הרווח והציפיה החברתית מהן להפגין התמסרות לעבודה.

התבססות המודל של 'אזרחות שוק': נקודת מפנה בחוזה האזרחי כלפי

נשים

היווצרותה של סכמת 'ההתמסרות לעבודה' כערך התרבותי והחברתי המארגן את חשיבות העבודה בשכר גם עבור נשים (Blair-Loy, 2003), מתפתחת במקביל לערכים תרבותיים, אשר רווחים עדיין בקרב משפחות רבות ומשמשים כוח מארגן, הממשיך להזין תפישותיהם של גברים ונשים לגבי תפקידן המרכזי של נשים כאימהות וכמטפלות (Cancian, 1987; Komter, 1989; Fogiel-Bijaoui, 2003). התמודדות עם ערכים מקבילים אלו עלולה לעורר קונפליקטים אישיים, זוגיים ומשפחתיים בחייהן של נשים רבות, בשל הסתירה שעשויה להתעורר: בין הציפיה הציבורית והארגונית שיתמסרו לעבודה; מול הציפיה מהמרחב הפרטי, שיתמסרו לבית ולמשפחה. חסרונם של מענים ציבוריים מספקים לטיפול בילדים (מעונות יום, צהרונים יום לימודים ארוך וכד') ושימור נטל צרכי הבית והמשפחה על כתפי הנשים (

(Brandwein, 1999; Pulkingham, Fuller & Kreshaw, 2010), מעמיקים את הקונפליקט

ואת ההתמודדויות היומיומיות של נשים רבות.

לאור מאפיינים אלו שנכחים בחיי נשים רבות בספירה הפרטית, עולה השאלה מהם התהליכים החברתיים שמובילים לביסוס עבודה בשכר כערך מרכזי לבניית זהותן? כדי לחדד את ההבנה לגבי זה יש לדון בתהליכים החברתיים, ההיסטוריים והפוליטיים שיצרו, איפשרו ושמזינים תפישות ודרכי התנהגות של נשים במרחב הפרטי והתעסוקתי. כפי שאציג בחלק זה, השינויים במדיניות הציבורית: בבסיסה האידיאולוגי; בשיח שהיא מקדמת ומזינה; ובפרקטיקות שהיא יוצרת, בעלי משמעות לעיצוב חייהן של נשים כאזרחיות. הגדרת האזרחות והתפישות הציבוריות והחברתיות לגבי מי היא האזרחית הראויה עברו שינוי עם אימוץ מדיניות ניא-ליברלית במדינות מערביות רבות ובכללן בישראל. שינויים אלו השפיעו (וממשיכים להשפיע) ביתר שאת, במידה רבה על נשים הנזקקות לסיוע כלכלי-ציבורי, המקיימות משק בית חד-הורי ואלו אשר נתמכות בשירותי הרווחה. רבות מהן גם שורדות אלימות בני זוג, שבנוסף לקשיים הכלכליים ולחיים בעוני, מתמודדות גם עם אלימות על גווניה השונים של בני זוגן (Brandwien, 1999; Brush, 2004).

מ'אזרחות חברתית' ל'אזרחות שוק': הצטלבות של הדרה מגדרית ומעמדית

מבחינה היסטורית, בניסיון לשרטט את את דמותה הראויה של החברה האזרחית בעידן שלאחר מלחמת העולם השנייה, נטען כי כדי שיחידים יזכו באזרחות מלאה בחברה, יש להעניק זכויות חברתיות, בנוסף על הזכויות האזרחיות והפוליטיות (Marshal, 1950). כחלק מדיון זה, נטבע המונח 'אזרחות חברתית', כיסוד מרכזי בדמוקרטיה וכחלק מההתרחבות של מוסד האזרחות, לקיום שוויון בין יחידים בחברה ולהכללתן של זכויות חברתיות, בנוסף על זכויות פוליטיות וזכויות אדם. לפי תפישה זו, 'אזרחות' הינה חברות מלאה של היחיד בחברה, וכוללת את הזכויות הדרושות לחופש האישי, כמו: חופש הביטוי והאמונה; זכות הקניין; הזכות להתקשרות בחוזים תקפים והזכות להליך משפטי הוגן (שם, 1950). מכאן, שכל פרט

בחברה זכאי לזכויות חברתיות מעצם היותו חבר בחברה, במסגרת אזרחות מלאה ואחריות במדינה. אולם מושגים ליברליים אלו של אזרחות, המתמקדים בזכויות חברתיות, פוליטיות ואזרחיות במדינת-הלאום, הוצגו כנטרליים מבחינה מגדרית. בסוף שנות ה-80 ובתחילת שנות ה-90 חוקרות פמיניסטיות, חשפו כיצד הבניות היסטוריות ופוליטיות אלו של אזרחות, הדירו נשים באמצעות התעלמות מאי שוויון מגדרי, שחושף אותן לחסרונות חומריים וסמבוליים (Lister, 2004; Voet, 1998; Walby, 1994). ביקורת פמיניסטית זו, העלתה בנוסף את הטענה כי ההפרדה הנוקשה בין הספירה הציבורית לספירה הפרטית מונעת מנשים גישה לאותן זכויות אזרח כגברים, ולכן גם לאזרחות מלאה (Pateman, 1988). במודל של אזרחות חברתית קיים פוטנציאל להכללה ולהדרה של (א)נשים, משום שחזרה אזרחי כזה, מחד גיסא, מקדם את החופש לבחור כיצד להשתתף בחיים, הפוליטיים, הציבוריים והפרטיים. אולם מאידך גיסא, הוא מגלם הדרה: נמצא כי הפרקטיקות של אזרחות מבטאות ואוכפות אי שוויון מגדרי. כך למשל, ליסטר מדגימה בספרה (Lister, 2004), כיצד עוני שחוו נשים משמש כמחסום לאזרחות מלאה, משום שמגביל את גישתן לזכויות אזרחיות שוות מבחינה כלכלית ופוליטית. ביתר שאת, נמצא כיצד חשיפה של נשים לאלימות בני זוגן, מגבילה את החופש הבסיסי שלהן ואת יכולתן לממש את זכויותיהן כאזרחיות, כולל הזכות לניהול משא ומתן להשגת דיור בטוח ובר השגה (Zufferey, Chung, Franzway, 2016). (Wendt, & Moulding, 2016).

מודל הרווחה, שהתבסס בעידן שאחרי מלחמת העולם השנייה ועד שנות ה-20 של המאה העשרים, נשען על התשתית הרעיונית של אזרחות חברתית וחרט על דגלו מתן זכויות חברתיות במשמעותן הרחבה ביותר החל מהזכות לרווחה ולביטחון כלכלי וכלה בזכות לחלוק במורשת החברתית במלואה. מדיניות הרווחה, נתפשה כהסדר המממש את הזכויות החברתיות, ומבטא את הדמוקרטיה כחברה יציבה שאזרחיה שותפים מלאים במעשה החברתי (Lipset, 1973). אולם 'תור הזהב' זה של מדיניות המתבססת על אזרחות חברתית, ומהווה מנגנון חלוקתי, המשפר את תנאי החיים של כלל האוכלוסיה ומגן עליה

מפני חשיפה מוחלטת לכוחות השוק (רוזנהק, 2010), נסדק. החל ממצצית שנות ה'70 החלו תהליכים חברתיים מקבילים של גלובליזציה, מצד אחד ושל התחזקות עמדות ימניות נאו-ליברליות, מצד שני, שהובילו לשינוי ולהתערערות של אידיאולוגית ומדיניות של האזרחות החברתית.

הגלובליזציה חוללה שינוי במחויבות של מדינת הלאום לזכויות חברתיות. בעוד תהליכי הגלובליזציה העמידו במרכז את נושא זכויות האדם, הרי שבמקביל הם התאפיינו ביצירת מערכת צפופה של תלות הדדית, כלכלית וחברתית, שאינה מכירה בגבולות טריטוריאליים ואינה מתוחמת על ידי מדינת לאום (ברקוביץ', 2002). מידת צפיפות הרשת מאפשרת לדבר היום על חברה עולמית ולכן על צדק עולמי, אולם במקביל גם מאפשרת למדינה להסיר את מחויבותה ואת אחריותה ליישום זכויות חברתיות בתחומיה. לצד תהליכים אלו חלה התבססות של תפישות נאו-ליברליות שראו במדינת הרווחה כגורם מרכזי למשברים הכלכליים של מדינות המערב, והפכו לאידיאולוגיה מרכזית בשיח הציבורי על רווחה וכלכלה במדינות מערביות רבות (Harvey, 2005; Hacker, 2004).

משמעות אידיאולוגיה זו הינה תמורות יסודיות ביחסי מדינה-חברה בכל הקשור לעיצוב ולוויסות של פעילות השווקים ולניהול הפוליטי של תהליכים של הקצאה וחלוקה מחדש של משאבים (ממן ורוזנהק, 2009). במקום מנגנון חלוקה הקצאתי, המגן על אזרחים ועל אזרחיות מפני חשיפה מוחלטת לכוחות השוק, חלה העברת האחריות לקיום כלכלי ולרווחה אישית לכתפי היחיד. ההנחה המרכזית של תפישה זו היא כי עצמאותם של היחיד ושל השוק היא ערך עליון, וכי חופש הפרט מתאפשר באמצעות חופש השוק (Harvey, 2005). זאת תוך התעלמות מנסיבות חייהן של נשים רבות, הנתונות תחת דיכוי מגדרי אלים, שכולל את פעולתן (Stark, 2007) בשוק, הנתפש כחופשי לכל, אך עבורן מתוחם ומצומצם.

גישה אידיאולוגית זו מקדמת מודל, בו היחסים בין האזרח.ית למדינה מושתתים על יחסי שוק, ובהתאם לכך מאורגנת גם התניית התמיכה: כדי לקבל סיוע מהמדינה, יש לעבוד

בשוק העבודה; מי שאינו עובד, נשללת זכאותו לתמיכה כספית, שהינה זמנית ומיועדת למצבי משבר בלבד (Morgen, Acker & Weigt, 2010; Piven, 2002). בהתאם לכך, המודל המסורתי של הרווחה עבר עיצוב מחדש: ממודל המתבסס על זכאות אזרחית לשירותים ולתמיכת קצבאות, למודל השם דגש על מחויבויות והתניית תמיכה; ממודל השואף לצמצום אי שוויון חברתי-כלכלי למודל שזכויות סוציאליות תלויות בפרודוקטיביות הכלכלית של היחיד.

גישה זו מעמיקה את העיוורון המגדרי, משום שאם ההגיון האידיאולוגי שעמד בבסיס אזרחות חברתית כלל הקצאת משאבים כלכליים וחברתיים לנזקקים.ות, הרי שכעת התלות בכוחות השוק לצורך רווחה כלכלית ואישית, התעצמה. זאת תוך התעלמות מאי השוויון המגדרי הרווח בארגוני עבודה (Acker, 2006), ומנסיבות חיים של נשים רבות החיות בכפיפות מגדרית, שליטה ודיכוי בספירה הפרטית (Schneider, 1994). חוקרות פמיניסטיות מבקרות את העיוורון המגדרי שכולל מודל זה, המתייחס לכל אזרח (ואזרחית) כאל 'בוגר מפרנס' (Adult worker), ומפנה ציפיה זהה לנשים כאל גברים לפתח עצמאות כלכלית דרך עבודה בשכר (Lewis, 2002; Skevik, 2005). לשיטתן יש לבחון את השינוי במודל האזרחות מנקודת מבט מגדרית, משום שהמיקוד עבר מהאפשרות של הגבר המפרנס לקיים את משפחתו בכבוד, למודל המכוון לצמצום זכאויותיה של האישה/האם הנתמכת. יתר על כן, מודל זה אינו לוקח בחשבון התנסויותיהן של נשים רבות, החיות בסביבה משפחתית פטריאכלית, בה הן נתונות תחת כפיפות מגדרית המגבילה את צעדיהן החברתיים והכלכליים. אם מאמצים את הטענה כי שליטה כפייתית של גברים אלימים בבנות זוגן אוכפת אי שוויון מגדרי והיא בעלת השלכות משמעותיות על תחושות החופש ועל מסגור צעדיהן בפועל (Stark, 2007), יש לבחון את תוצריה של אלימות זו. זאת במיוחד באופן הלוקח בחשבון את הנזקים שהגבר האלים מטיל, לא רק ברמה האישית, אלא ברמה

הפוליטית, משום שכוללים מניעת זכויות בסיסיות ומשאבים חיוניים לצורך ביסוס האנושיות (personhood) והאזרחות של הנשים השורדות (שם, 2012).

לתובנה דומה הגיע גם מחקר, שניתח את פעילותן של שורדות אלימות (agency) בחיים הציבוריים והפרטיים, והראה כיצד אלימות בן הזוג מערערת על יכולתן לפעול בחופשיות במסגרת האזרחית. זאת משום שהאלימות מקשה עליהן לנהל מו"מ על דיור ופוגמת באפשרות שהן יחוו ממוקמות בבית, המספק להן הגנה וביטחון. כמו כן אלימות בני הזוג גם מונעת מהן לפעול למימוש זכויותיהן החוקיות. החוקרות הסיקו כי בעוד אין לראות בשורדות האלימות כקורבנות פאסיביים, אלא כבעלות יכולת תמרון לפעולה, הרי שאלימות בן הזוג שוחקת את האפשרות שהן יממשו את אזרחותן בהתאם למשמעויותיה בעידן הנוכחי (Zufferey et al., 2016). כפי שנראה בהמשך, ביסוס המודל של אזרחות שוק מתאפשר באמצעות התפתחותו של שיח חברתי תואם, אשר בדרכים סמויות יוצר משמעות של האזרחים. ות לאמץ הנחות יסוד אלו ולמלא אחר המחויבויות האזרחיות (Smith, 2005).

צמיחתו והתבססותו של שיח תואם 'אזרחות שוק'

המודל של אזרחות שוק מתבסס ומזין את עצמו באמצעות התפשטותו של שיח חברתי התואם את עקרונותיו. ערכים ניאוליברליים של שוק חופשי, של סקטור ציבורי מצומצם ושל אינדיבידואליזם התפתחו כשיח-על (meta-discourse) משפיע ומנווט (Smith, 2005). שיח זה מבסס את התפישות בנוגע ליחיד כטיפוס רציונאלי וכבעל בחירה חופשית, כנמרץ וכבעל יוזמה, הרוכש הון תרבותי וידע בכדי להשיג תעסוקה, לבנות דרכה את זהותו ולקדם את זהותו העצמית (Hearn, 2012; Skeggs, 2004; Walby et al., 2014). שיח דומיננטי זה, הינו אינדיבידואליסטי במהותו ומדגיש את אחריות היחיד ואת מחויבותו המוסרית כלפי החברה, בהתאם למודל אזרחות שוק. תפישות אלו מחלחלות בתהליך חברתי מתמשך מרמת המקרו המוסדית אל עבר תפישותיהם של היחידים לגבי תנאי הזכאות והאזרחות (Wax, 2000; 2005), עד להפנמת המסר המוסדי. הנחת האוניברסאליות של שיח ניאו

ליברלי זה, שוללת ערך מאלו שאינם מקדמים את עצמם לעצמאות כלכלית, כך שהעצמיות שלהם וזהותם מכוננות כלא שלמה, כלא מוסריות ואף כבעלות מום (Skeggs, 2004). הדבר בא לידי ביטוי למשל במחקר שנערך בארה"ב ומצא כי הציבורי האמריקאי יהיה מוכן לתמוך בנזקקים רק במידה והם מראים נכונות לעזור לעצמם (Munger, 2007).

התבססותו של שיח זה בחברה מובילה לתפישות, המתייגות את התלויים במדינה, ובמיוחד את אלה שמקבלים קצבאות רווחה ממשלתיות: אלה נחשבים לעצלנים וחסרי אחריות אישית (Munger, 2007). כך התפתחה התפישה הסטריאוטיפית והכינוי 'מלכת הרווחה' ('The welfare queen'), המגנה את האם האפרו-אמריקאית, התלויה ברווחה וחיה חיים ראוותניים כביכול מכספי המדינה (Hancock, 2004). נטען כי שיח רווח זה, המשקף את עמדותיהם של מעמד הביניים כלפי נתמכי(ות) הרווחה, משמש גם כסימון גבול מעמדי (Skeggs, 1997). חוקרות המתמחות במחקר על העוני (Krumer-Nevo & Benjamin, 2010; Lister, 2015), מנתחות תהליך חברתי זה כחלק ממנגנון 'האחרה' (othering), המשמש לסימון גבול בין 'אנחנו' כסובייקטים בעלי הידע והכוח, לבין 'האחרים' כאובייקטים חסרי הכוח, הידע והמוסר. מנגנוני האחרה אלו יוצרים הדרה חברתית של (א)נשים החיים בעוני באמצעות כינויים כגון 'העני' או 'אנשים עניים', המרחיקים אותם מכינונם כסובייקטים 'נורמליים'. באופן דומה, המונח נשים מוכות (battered women), הרווח בשיח החברתי ולעיתים אף במחקר האקדמי, מתייג אותן כאחרות, ומהווה סימון גבול ערכי בין לבין שאר הנשים ה'נורמליות'.

אחת הדוגמאות לאופן בו מגולם בפועל מנגנון האחרה מעמדי-נשי ניתן לראות במחקרה של מק'רובי (McRobbie, 2004) בו היא מנתחת תוכנית ריאליטי פופולארית בבריטניה. בתוכנית מוצג המודל הנשי ה'ראוי', בעל טון הדיבור, המשקל, המראה והלבוש "הנכון". מודל זה, המבוסס על האישה הלבנה ממעמד הביניים, יוצר אבחנה ערכית מול

המודל הנשי 'המבוזה' של האישה הנזקקת מהמעמד הנמוך, הדורשת 'תיקון' (שם, 2004). למרות שהשיח הרווח אינו מכיר עוד בחשיבותו של מעמד ככוח מעצב (Sayer, 2005), הרי שבדרכים סמויות יותר, כגון המסרים העוברים בתוכנית הריאליטי הפופולארית, מתבססות הבניות חברתית ומסגרות מחדש את המרחב הנשי הערכי. כוחן של דרכים אלו היא בהפעלת השליטה הסמויה, כך שהנשים המשתתפות בתוכנית, והצופות בה, מאמצות את המסרים המגדריים והמעמדיים ואת מיקומן בחלוקה החברתית המסומנת (McRobbie, 2004; Skeggs, 2004).

חשיבותו של השיח ככלי שליטה להפנמת מסרים ותפישות חברתיות הגמוניות מודגמת גם במחקרים נוספים בקרב נשים המשתתפות בתוכניות ממסדיות. כך למשל נשים צעירות ממעמד פועלים באנגליה, שהשתתפו בקורסי הכשרה מקצועית בתחום הטיפול, אימצו שיחים דומיננטיים של התקדמות ומכובדות, שבאמצעותם ניסו לברוח מזיהוי מעמדי שלילי ולאמץ זהות מוערכת (Skeggs, 1997). גם במחקר שנערך בישראל בקרב נשים שהשתתפו בתוכנית מרווחה לעבודה (Welfare To Work-WTW) נמצא כי המסגרת הרעיונית של התוכנית מעודדת מאד את הזיהוי של ערך עצמי עם יציאה לעבודה ושליטת העצמי בהעדר עבודה בשכר (Herbst-Debby & Benjamin, 2018). עוד הראה המחקר כיצד הרטוריקה של התוכנית קידמה 'חינוך מחדש' של האימהות להעדיף עבודה בשכר על פני טיפול בילדים. בעוד התביעה לעצמאות כלכלית המוצגת כיום לנשים תלויות בקצבאות יכולה לעורר התנגדות, כפי שעולה למשל ממחקרה של רגב-מסאלם בקרב מטופלות רווחה (Regev-Messalem, 2013), הרי שהחוקרות מדגישות כיצד במקרה הזה הרטוריקה של העצמה הפכה לסוג של אלימות סמבולית: האימהות איבדו את יכולתן לזהות את הקול האותנטי שלהן לגבי אימהותן, ובעיקר שיקפו את הסביבה האידיאולוגית, שמדברת על עבודה במונחים של הגשמת חלום (Herbst-Debby & Benjamin, 2018).

במונחים של בורדייה (Bourdieu, 1984) אלימות סמבולית באה לידי ביטוי ע"י תהליך מתמשך שלילת ערך. לשלילת האימהות כערך מרכזי בחברה, כפי שעולה ממחקרן של הרבסט-דבי ובנימין (Herbst-Debby & Benjamin, 2018), מיתוספת שלילת הערך המעמדי וסימון גבול מעמדי ערכי, כפי שבא לידי ביטוי במחקריהן של סקגס ומק'רובי (McRobbie, 2004; Skeggs, 1997). מק'רובי אף טוענת כי אלימות סימבולית זו עשויה אף להתבטא ב'החדרה גופנית' ('Corporeal inculcation') של הכפיפות המעמדית בקרב נשים ממעמד נמוך, עד שהיא הופכת להיות חלק מההביטוס שלהן (McRobbie, 2004). בהתאם לכך, מחקרים המתמקדים בנשים שורדות אלימות, המטופלות ברווחה, מתארים כיצד הן מאמצות את השיח הניאו-ליברלי הרווח ומאמינות, כי קיומן העצמאי תלוי בשיפור עצמי ובפיתוח הון אנושי (Scott, London & Gross, 2007).

סקוט, לונדון וגרוס (Scott, London, & Gross, 2007) מתעדים במחקרם את הפרדוקס שבעוד ההגדרה של עצמאות כלכלית, אשר אומצה ע"י מדיניות הרווחה הניאו-ליברלית ומושתתת על השקפה אנדרוצנטרית (גברית) בנוגע לאזרח הפרודוקטיבי, הרי שורדות האלימות שהשתתפו במחקרן אימצו ערכים אלו ושאפו להיות עצמאיות הן ביחס לרווחה והן ביחס לגברים בעולמן ולהסתמך על עצמן בלבד. אולם בו זמנית הן גם מביעות ספק לגבי ההיתכנות של נתיב זה גם עבורן. ליסטר מדגימה כיצד ספק זה עשוי גם לעורר התנגדות בקרב נשים החיות בעוני למסר המוסדי הניאו-ליברלי הקורא להן לפתח עצמאות כלכלית (Lister, 2004). התנגדות זו אף עשויה להתבטא כפעולה פוליטית, כפי שעולה ממחקרה של רגב-מסלם (Regev-Messalem, 2013), המתארת כיצד נשים מצדיקות את הונאת הרווחה ומסרבות לקבל את הגדרת המדינה לאזרחות, השוללת את אימהותן. השמעת קולות מחאה מול אי הכרה בנסיבות חיים, מתוארת גם במחקר המתמקד בשורדות אלימות. במקרה זה רטוריקת העצמה שצוותי הסגל במקלט אימצו, עוררה התנגדות של

הנשים ונתפשה כאלימות סימבולית, משום שהסוותה את המציאות של התנסויותיהן כנשים החיות בעוני ומתמודדות עם אלימות בני זוג (Gengler, 2012).

תגובות סותרות אלו של הפנמה מול התנגדות למסרים שעוברים בשיח הרווח, ניתנות להסבר גם ע"י תחושת כישלון של נשים ממעמד נמוך לחיות בהתאם לערכים הראויים, שמבוססים על מודל אזרחות שוק, כגון הערך של פיתוח עצמאות כלכלית דרך השתלבות תעסוקתית בשכר. תחושה זו אף עשויה לעורר בושה מעמדית ולחזק את אמונתן כי הן פגומות (Sayer, 2005). בעוד שהרצון להימנע מבושה זו עשוי כאמור לעורר התנגדות (Gengler, 2012), הרי שהוא עשוי גם לקדם קונפורמיות ולשמש אמצעי לשליטה מעמדית סימבולית (McRobbie, 2004; Skeggs, 1997). הבושה המעמדית, הרצון להימנע ממנה במקביל לשאיפה לזכות בהכרה והערכה חברתית, עשויים להוות כוחות חברתיים בעלי עוצמה, המשפיעים על נשים שורדות אלימות בני זוג, שרבות מהן הינן מטופלות רווחה. נשים אלו פועלות, כשאר האזרחים והאזרחיות במסגרת מבנית ותרבותית זו של 'אזרחות שוק'. למרות הביקורות החוזרות על פיה מודל זה מאיין את עבודות הטיפול בספירה הביתית, וכי אינו כולל את השירותים הנדרשים להן כדי להדגים אזרחות בהתאם לו (Pulkingham et al., 2010; Skevik, 2005), הוא ממשיך להזין את המדיניות הציבורית במדינות OECD רבות ובכללן בישראל ומשתקף בפרקטיקות שלה.

פרקטיקות ניאו-ליברליות כלפי נשים שורדות אלימות בני זוג ונתמכות רווחה

מדיניות הרווחה הניאו-ליברלית מגדירה באופן ברור מי האזרחים הראויים לקבלת עזרה כלכלית, סיוע ציבורי ואמפטיה חברתית. באופן פרדוקסלי, האזרחים הראויים הם אלו הנתפשים כיצרניים, בעוד שהאנשים התלוצתיים נחשבים למשתמטים מהמאמץ היצרני-המוסרי ולכן גם כבלתי ראויים לסיוע זה (Deacon, 2005; Smith, 2005; Wax, 2000). הפרקטיקות הניאו-ליברליות מיישמות את מודל אזרחות השוק ומשמשות כלי שליטה רב-עוצמה להבניית אזרחות ראויה: מי שמפגין מחויבות ליצרנות, שבאה לידי ביטוי במחויבות

לעבודה בשכר, נחשב לאזרח מוסרי, ועל כן זכאי לתמיכה ציבורית; בעוד שמי שמשמר תלות, נשען על קצבאות או על עזרה ציבורית אחרת למחייתו, נתפש כאחר, כסוטה וכחסר אחריות אישית ואזרחית (Fineman, 2004; Woodward, 2008). מדיניות זו נשענת כאמור על שיח אידיאולוגי רווח שמאפשר לה להמשיך ולהתבסס ולהשפיע על פעולות האזרחים, באמצעות הפעלת כוח סמבולי. ניתן להכיר בתהליכים אלו כחלק מההסבר להתבססותה של סכמת ההתמסרות לעבודה ולחשיבות העבודה כמרכיב ערכי בזהות (Blair-Loy, 2003).

במסגרת היישום של מודל אזרחות שוק והתבססות מדיניות ניאו-ליברלית זו, חלו שינויים במדיניות הרווחה בארה"ב, ובעקבותיה במדינות מערביות נוספות, שהמתאפיינו בצמצום ניכר במידת ההגנה החברתית שמדינה מחויבת לספק לאזרחיה מפני סיכונים חברתיים וכלכליים (Hacker, 2004). רשתות הביטחון צומצמו מאוד והשתנו התנאים לקבלת תמיכה ממשלתית: ההטבות לא ניתנות עוד באופן אוניברסלי ומתוקף מעמד האזרחות, אלא תלויות בתנאים קשיחים לזכאות (Galston, 2005). אזרחים המראים התנהגות ראויה, או מצהירים על כוונה כזו, נחשבים לזכאים לקבלת תמיכה חברתית, שמשמעותה קצבאות או שירותים אחרים (Fong et al., 2006). לעומתם, יחידים אשר אינם נוקטים צעדים לכיוון עצמאות כלכלית, אינם נחשבים לזכאים, ומנועים מקבלת תמיכה ציבורית וחברתית (Galston, 2005; Morgen et al., 2010).

המדיניות הניאו-ליברלית, המושתתת על מודל אזרחות השוק, באה לידי ביטוי ברפורמות רווחה רחבות שהונהגו בארה"ב כחלק מחוק פדרלי שנחקק בשנת 1996 ע"י ממשל קלינטון. החוק: (Personal Responsibility and Work Opportunity) PRWOR (Reconciliation Act), סיים 60 שנות מחויבות פדרלית לתמיכה בנשים החיות בעוני ובילדיהן. מטרתו היו צמצום במספר תיקי הרווחה ובהוצאות הסיוע ע"י עידוד מטופלי רווחה (בעיקר אימהות חד הוריות) לעבור מתלות בתשלומי רווחה להישענות עצמית (self-reliance) דרך שכר עבודה או דרך נישואין (Brandwien, 1999). במהלך הדיונים לקראת

החוק, הרטוריקה והביקורת על נתמכי הרווחה הלכה וגברה והם כונו 'עצלנים', 'טפילים', 'חיים על חשבון החברה', ועל הרווחה כמי שגורמת לתלות זו. כחלק מתפישה זו, המחוקקים טענו, כי ניתוק האימהות מהרווחה ויציאתן לעבודה יעזור להן להגדיל את אחריותן כלפי המשפחה וכלפי ילדיהן (שם, 1999). לטענת קופר (Cooper, 2017), בעוד קובעי המדיניות הניאו-ליברליים הטילו קיצוצים בתקציבי הבריאות, החינוך והרווחה, הם זיהו בו זמנית את המשפחה כחלופה למדינת הרווחה של המאה העשרים. זאת במובן של העברת האחריות לתמיכה במי שאינם עצמאיים כלכלית מהמדינה על המשפחה – כמו בחוקי העוני של המאה ה-19 באנגליה, כך גם במדיניות זו, בני המשפחה הם המצופים לתמוך בנזקקים, מבלי שנלקחת בחשבון האפשרות כי תלות זו בבני משפחה תגביר פיקוח ואלימות בעולמן של נשים נתמכות. התמקדות זו במשפחה ובערכיה יצרו, לדידה, את הברית הפוליטית המכוננת של ימינו, בין כלכלת השוק החופשי לבין השמרנות החברתית (שם, 7201).

אחד הביטויים המרכזיים של הרפורמה הרחבה היה במיסוד תוכנית ה-TANF שהביאה לשינויים משמעותיים במבנה ובתקצוב שירותי הרווחה, בגמלאות שהיא שלמה ובדגש חזק על גישת מ'רווחה לעבודה' (Welfare To Work). בעוד החוק הפדרלי אפשר גמישות למדינות באופן יישמו בשטח, במקרים רבים הדבר הוביל להקשחת התנאים: החוק מיסד הגבלת זמן חדשה, המחייבת עבודה לאחר שנתיים של קבלת תמיכה, אולם חלק מהמדינות הגבילו את הסיוע לחודשיים בלבד; החוק ביסס יצירת מכסת חיים של עד 5 שנים במצטבר לקבלת סיוע ציבורי, אולם 21 מדינות אימצו תקופת זמן מגבילה של פחות מ-5 שנים (למשל ביוטה נקבע רף עליון של 3 שנים ובטקסס של 18 חודשים בלבד). יתר על כן החוק כלל: דרישה של תושבות לצורך סיוע ו'עונש' עבור מעבר למדינה אחרת; יצירת 'מכסה משפחתית', שאינה מספקת תמיכה עבור ילד נוסף שנולד לאחר שהות האם ברווחה; הפסד תמיכה פיננסית עבור כישלון בדיווח, או דיווח שאינו עומד בקריטריונים הבירוקרטיים

הקשיחים (Brandwein, 1999; Brown, Salomon & Bassuk, 1999; Tolman & Raphael, 2000).

החקיקה אומנם יצרה בפועל מסגרת שבאמצעותה ניתן היה לקבל עזרה בהשתלבות בעבודה, אולם בד בבד ביטוייה בפועל הכפיפו את מקבלי הגמלאות לרגולציה ולמשמעת בירוקרטית רבה (Brodkin & Majmundar, 2010). תהליכים אלו הולידו 'הדרה מנהלתית' (administrative exclusion) בכל רחבי ארה"ב, שמשמעה היה אי קבלה של גמלה ושרותי רווחה לרוב בשל מגבלות מנהלתיות, ולא בשל אי צורך או בחירה (שם, 2010). הדרה מנהלתית זו לוותה גם בהדרה חברתית, כתוצאה ממנגנוני האחרה, המסמנים גבול חברתי, מעמדי וערכי, שהנשים הנזקקות לשירותי רווחה אינן מסיגות (Krumer-Nevo, 2002; Lister, 2004, 2015). לאלו מיתוסף גם תהליך שלילת הערך האימהי, כתוצאה מצמצום זכאותן של אמהות לשירותי טיפול ומהפיכת הטיפול האימהי לשולי מבחינה ערכית (Herbst-Debby & Benjamin, 2018).

ניתן לראות כיצד היישום של מודל הבוגר המפרנס (Lewis, 2002) בפרקטיקות כגון תוכניות 'מרווחה לעבודה' (WTW) נשען על ההיגיון שמיישם עבור כלל האזרחים את בסיסי הזכאות הנורמטיביים של הגבר הלבן ממעמד הביניים (Ridzi, 2009). זאת תוך התעלמות מתשלובת החסמים המעמדיים, המגדריים והאתנו לאומיים/ דתיים/ גזעניים, המגוונים את התנסויותיהן של הנשים הנזקקות לסיוע. באמצעות הזנה הדדית זו של השיח הציבורי והמדיניות משועתק הניתוק בין אימהות נתמכות רווחה לבין נסיבות חייהן. הן מצופות להדגים אזרחות ראויה כמו כלל האזרחים, ללא הכרה בהצטלבות מיקומי השוליים שלהן. זאת בעוד הנתונים מעידים כי לרוב הן חיות בעוני, משתייכות למעמד נמוך, גרות בשכונות עוני וסובלות ממצוקות דיור, וסבירות גבוהה שהן סובלות מאלימות בני זוג (Brandwien, 1999; Brush, 2004; Goodman et al., 2009; Raphael, 2001, 2003; Raphael &

(Tolman, 1997). לצד הניתוק מההקשר מוצג שכר עבודה כפתרון לכל הבעיות האישיות והחברתיות, זאת תוך שימור הדיכוטומיה בין 'עובדת' ו- 'לא עובדת' ותוך התעלמות מאיכות המשרה ומהאפשרות שתאפשר קיום כלכלי ראוי. דוגמא לכך ניתן לראות במחקר שניתח תוכניות WTW, והראה כיצד הופעל לחץ על המשתתפות למצוא עבודה, תוך התעלמות מנסיבותיהן המשפחתיות. אולם קשיים במציאת סידור לילדים ו/או מחלות שלהם גרמו לנשים לפספס ימי עבודה, אליה נשלחו מהתוכנית, ולהמשך חוסר היציבות התעסוקתית (Brush, 2000, 2003).

יחד עם זה, פעילות של ארגוני סנגור פמיניסטים הובילה להכרה בצרכים הייחודיים של נשים שורדות אלימות בני זוג בקרב מקבלי החלטות בארה"ב, ואף לפיתוח תוכנית התערבות ייחודית להן ברמה הפדרלית (Brush, 2003; Raphael, 1999). התוכנית, המכונה Family Violence Option (FVO), מהווה חלק מהחוק הפדרלי הכללי המחיל הגבלת זמן, דרישה לעבודה ותנאים נוספים לצורך קבלת תשלומי רווחה. אומנם תכנית זו, ביישומה האמריקאי, מקלה באופן זמני על נשים שורדות אלימות מעמידה בתנאים הנוקשים של החוק הרחב (PRWOR). אולם נמצא שהיא מעניקה הקלות מעטות בלבד לדרישה לצאת לעבודה, מתמקדת בפתרונות מידיים וחלקיים ואינה נותנת מענה מספק וארוך טווח לנשים הסובלות מאלימות בני זוג (Bell, 2003; Hahn & Postmus, 2014; Pyles, 2006). מעבר לכך, החקיקה אפשרה גמישות למדינות לגבי ההחלטה באם לאמצה, דבר שהוביל לעובדה שלא כולן אימצו אותה, ואלו שכן לרוב לא אימצו את התוכנית במלואה, אלא חלקים מסוימים ממנה בלבד (Brandwein, 1999; Brush, 2011).

על רקע יישום מדיניות נאו-ליברלית זו יחד עם הכרה של ארגוני נשים בנוגע לייחודיות מצבן של שורדות האלימות, פותחו יוזמות, להגברת תעסוקה ועצמאות כלכלית של נשים, על ידי עמותות, ארגוני נשים, מוסדות סיוע, מקלטים ועוד, והן מהוות כיום חלק

משמעותי מההתערבויות הקיימות בשטח. מרבית התכניות שיש לגביהן מחקרים פונות לנשים נתמכות רווחה באופן כללי (למשל, Corcoran, Danziger, Kalil, & Seefeldt, 2000; Hahn & Postmus, 2014). מיעוטן פותחו באופן ייחודי עבור שורדות אלימות בני זוג (Postmus et al., 2012; Sanders, 2014; Sanders, Weaver & Schnabel, 2007). אולם עד לאחרונה, טרם בוצע מחקר הסוקר את התוכניות הייחודיות ובוחן אותן לאור התהליכים החברתיים ומהלך חייהן האישי של הנשים השורדות.

יישום מדיניות ניאו-ליברלית כלפי נשים בישראל

בעשורים האחרונים חל מעבר חד במדיניות הרווחה בישראל בין מודלים של הרווחה: ממודל של 'אזרחות חברתית' ו'הגבר המפרנס', שהכיר בזכאותן של אימהות עובדות לשרותי טיפול לילד, גם אם הכנסתן מתעסוקה מקבלת מקום משני בסדרי העדיפויות שלה (Izraeli, 1992); למודל של 'אזרחות שוק' ו'הבוגר המפרנס', המניחים כי גם על אימהות לפתח עצמאות כלכלית ומדגישים שילוב של אימהות חד הוריות בשוק העבודה (Herbst, 2013). האידיאולוגיה הניאו-ליברלית שאומצה, רואה את הרווחה כמערכת שיוצרת תלות (Ajzenstadt, 2009; Herbst, 2013) ולכן הובילה לקיצוצים נרחבים בה. המדיניות באה לידי ביטוי בחקיקה רחבה בשנת 2002, שכללה חיתוך דרמטי בהוצאות התמיכה באם ובילדיה, ביניהם קיצוץ בכמות, באיכות ובתפוצה הגיאוגרפית של שירותי טיפול לילדים (Holler & Gal, 2011). במקביל חל פיתוח של תוכניות 'מרווחה לעבודה' (WTW) בעיקר לנשים חד הוריות (Herbst, 2013). מטרתן של תוכניות אלו ברובד המוצהר היא לסייע ולקדם נשים להשתלבות בשוק העבודה, אולם לרוב גם הן מאמצות רטוריקה ניאו-ליברלית שמבוססת על מודל אזרחות שוק, ובכך תורמות למשמע של המשתתפות לפעול בהתאם למסגרת כללי ההתנהגות הראויים והמצופים מהן (הלמן, 2014; סער, 2010; Sa`ar, 2016). מחקר שנערך בקרב אימהות חד-הוריות שהשתתפו בתוכנית (Herbst-Debby & Benjamin, 2018) חשף את הרטוריקה הרווחת בהן, בעלת שלושה מסרים מרכזיים: 1.

ציפיה מהמשתתפות לפתח יכולת גבוהה לסיפוק עצמי, בהתאם למודל ה'בוגר המפרנס'; 2.

ציפיה שהן יעשו זאת דרך הכשרה מקצועית שמאפשרת להן לממש את חלומותיהן; 3.

דרישה מהמשתתפות, שהינן אימהות חד-הוריות לצאת לעבוד, גם אם הן חסרות פתרונות מספקים לטיפול בילדים. רטוריקה זו מגלמת את השינוי הדרמטי שחל בישראל, משום שאם בעבר אימהות היתה הכרטיס המרכזי לאזרחות מוערכת של נשים, בעיקר עבור אימהות יהודיות (ברקוביץ', 2001), הרי שכעת ערכה המוסרי והאזרחי של האימהות נשלל, ובמקומה מושם הדגש על כינון זהות מוערכת דרך עבודה בשכר.

למסקנות דומות הגיעו מחקרים נוספים שנערכו בישראל ובחנו פרקטיקות ניו-ליברליות בהצטלבויות של מגדר, מעמד ואתניות. כך למשל הלמן (2014) חשפה כיצד אימוץ השפה הניאו-ליברלית בתוכניות מרווחה לעבודה מכוננת את זהותן של נשים ממעמד נמוך בישראל כזמיות בנות המעמד הבינוני, בעלות אפשרויות בחירה, גם אם הן מנותבות לעבודות פשוטות של טיפול סיעודי וניקיון. ומחקרה של סער תיאר כיצד אימוץ שפה אלטרואיסטית ורוויית רגש כלפי העבודה, בקרב נשים יהודיות ממעמד נמוך, המשתתפות בקורס יזמות עסקית, מאפשר יצירת ערך זהותי ותחושת מכובדות (Sa'ar, 2016). באמצעות ניתוח ביקורתי, החוקרות טוענות כי השתתפותן של נשים ממעמד נמוך בתוכניות אלו עשויה לעיתים להוות עבורן אמצעי להשתלבות בשיח האזרחי ממנו הודרו עד כה. אולם בו זמנית יש לראות בהשתתפותן גם כלי למשמוע עצמי, בשל הפנמתן את השיח היזמי/עסקי הרווח, המסמן אותן מלכתחילה כאחרות ו'כפגומות' (ראו גם Krumer-Nevo, 2002; Krumer-Nevo & Benjamin, 2010). בעוד שדה המחקר, המתמחה במדיניות הניאו-ליברלית וביישומה כלפי נשים בישראל, פורה, הרי שההתמקדות בנשים שורדות אלימות בני זוג ובנסיבות חייהן הייחודיות בהקשרים אלו נותרה מצומצמת. טרם נערך דיון מעמיק לגבי האופן בו נשים שורדות אלימות בני זוג בישראל תופשות את השתתפותן בתוכניות אלו כנקודת מפנה ביכולתן לפתח נתיב לעצמאות כלכלית דרך עבודה בשכר ובמימוש אזרחותן.

בהקשר האמריקאי, חוקרות הדגישו את הפער הקיים בין הרטוריקה המגולמת בפרקטיקות הניאו-ליברליות לבין מציאות חייהן של נשים שורדות אלימות. הן כינו זאת 'פולקלור העצמת הקורבן' ('Victim empowerment folklore'), המציג את שכר העבודה כבסיס כלכלי ורגשי להעצמת ולביטחון שורדת האלימות: אם היא תעמוד בזכות עצמה ותבסס את עצמאותה בשוק העבודה, היא תצליח לתמוך בעצמה ובילדיה ולהיחלץ מהאלימות (Berns, 2009). בעוד התבססותו של מסר זה באמצעות מדיניות רווחה והפרקטיקות שלה מדגישה את היציאה לעבודה בלבד, היא מותירה מחוץ לדיאלוג את ההשלכות הכלכליות, הפיזיות והנפשיות של אלימות בן הזוג על האישה ועל ילדיה. יתר על כן, הנזקים הנוספים, העלולים להיווצר מעצם העידוד ואף הדרישה משורדות האלימות לצאת לעבודה בשכר (Brush, 2003; Pyles & Banerjee, 2010; Scott, London & Myers, 2002), אף הם נותרים ללא מענה מוסדי מספק.

השלכות הפרקטיקות הניאו-ליברליות על נשים שורדות אלימות בני זוג

חוקרות פמיניסטיות מבקרות את מודל אזרחות שוק בטענה שהוא מאיין את עבודות הטיפול בספירה הביתית, ואינו כולל את השירותים, הנדרשים לנשים נתמכות רווחה, כדי למלא אחר האזרחות הראויה (Pulkingham et al., 2010; Skevik, 2005). בהקשרן של נשים שורדות אלימות בני זוג, ביקורת זו אף מתעצמת וכוללת דיון בתוצאות הלא מכוונות של יישומי המדיניות, שמערערות פעם נוספת את חיי הנשים (Brush, 2011). סקירת המחקרים בשדה זה מעלה, כי ההשלכות של יישום המדיניות על נשים שורדות האלימות משמעותיות בעיקר סביב התנהלותן מול הרווחה, סביב ההתמודדויות הכלכליות והתעסוקתיות שעולות בעקבות יישום המדיניות וסביב התעצמותם של הקונפליקטים המשפחתיים בספירה הביתית.

התנהלות מול הרווחה: הספרות מתעדת כיצד רפורמת הרווחה, אשר כללה צמצום

מענים כלכליים לנשים הנתמכות, אכן הפחיתה את תשלומי ההעברה לשורדות האלימות וכתוצאה מכך גם הובילה לצמצום פניותיהן אל הרווחה (למשל, Bell, 2003; Davise, 1999).

(. באופן ספציפי יותר, מחקר אורך שהתחקה במשך שבע שנים אחר 503 נשים שורדות אלימות בני זוג במדינת מישיגן שבארה"ב, מצא כי בעוד שבשנת 1997 כל הנשים הנחקרות קבלו סיוע מהרווחה, הרי שבשנת 2003, 88% מהן לא קיבלו סיוע ציבורי, ולכן למעלה מ-50% ממשתתפות המחקר גם דיווחו בשנת 2003 על מצוקה כלכלית (Adams, Greeson, Kennedy, & Tolman, 2013). מחקר אחר שניתח רשומות מהמשרה ומהרווחה, שירטט תרחיש בו לאחר אירוע אלים, הנשים הנפגעות מחפשות דרך להימלט מהיחסים האלימים ובאופן אקטיבי פונות לסיוע ציבורי כדרך ליציאה ממצבי האלימות. אולם צמצום המענים מקשה עליהן לגשת, לקבל סיוע ולצאת לדרך חיים חדשה ונטולת אלימות (Brandwein, 1999). עובדות אלו הובילו חוקרות לתאר תהליך של מעגליות חוזרת בקשר של הנשים השורדות עם הרווחה ועם בן הזוג: ניסיונות להשתחרר מהתלות ברווחה מעמיקים את התלות בבן הזוג האלים; אלימות בן הזוג קוטעת הזדמנויות תעסוקתיות ויוצרת צורך חוזר לקבל סיוע מהרווחה (Bell, 2033; Brush, 2004; Winter, 2015).

לצד המגבלות החוקיות והקשחת תנאי הסיוע הכלכלי בעקבות הרפורמה, מיתוספות התפישות של עובדי הרווחה כלפי הנשים הנתמכות, שמעצימות את תהליך ההדרה המנהלתי (Brodkin & Majmundar, 2010). דוגמא לאופן שבו תהליך הדרה זה בא לידי ביטוי, ניתן לראות במחקר, המנתח ראיונות 'אינטק' שניהלו עובדים סוציאליים בקרב נשים המחפשות סיוע ציבורי. המחקר תיאר כיצד מבין 782 נבדקות, 22 נשים בלבד הרגישו בנוח לחשוף את פגיעותן מאלימות בן הזוג בפני העובדים הסוציאליים (Lindhorst, Casey & Meyers, 2010). החוקרות מצאו, כי קרוב לחצי מעובדות הרווחה התעלמו מעדויות על גילויי האלימות, כלל לא הציעו אסטרטגיות סיוע ואף ניסו לשכנע את הפונות לא לבקש תמיכה משירותי הרווחה הייחודיים לאלימות במשפחה (FVO) (שם, 2010). הסברן המרכזי לממצא היה שעובדי הקו הראשון במחלקות הרווחה, הנותנים שירות לפונות, מחזיקים בעמדות

סטריאוטיפיות בנוגע לסיבות שבעטיין שורדות האלימות הגישו בקשה לסיוע ולכן מתנהגים כלפיהן באופן שרירותי.

ניתן לראות כיצד מנגנון ההדרה המנהלתית באמצעות הקשחת הרגולציה (Brodkin & Majmundar, 2010) מצטלב עם מנגנון האחרה והתפישות החברתיות כלפי נשים נתמכות רווחה ושורדות אלימות (Krumer-Nevo & Benjamin, 2010; Lister, 2015). הצטלבות זו נחשפה גם במחקר נוסף שהתקיים באנגליה והתחקה במשך שלוש שנים אחר התמודדויותיהן היומיומיות של נשים נפגעות אלימות. משתתפות המחקר הדגישו כי הפקידים לא היו נעימים כלפיהן ואף לא הביעו עניין בשמיעת היסטורית האלימות שלהן. הן ציינו את בזבז הזמן והאנרגיות שלהן בהשקעת המשאבים הנדרשים מהן בכדי 'להיאבק במערכת', אשר לרוב אינה תומכת ואף מעכבת את שיקום חייהן (Kelly, Sharp, & Klein, 2014). ממצא דומה תועד גם במחקר שנערך באוסטרליה, בו הנשים תיארו כיצד יחס מזלזל וחוסר האמון שנציגי הרווחה הפגינו כלפיהן היה בעל השלכות שליליות עבורן (Winter, 2015).

התמודדויות כלכליות ותעסוקתיות: השינויים במדיניות הרווחה צמצמו את אפשרויות הסיוע הכלכלי לנשים, לאימהות חד הוריות ולשורדות האלימות. אם בעבר סיוע ציבורי היה יכול להיות מקור כלכלי לנשים לאחר גירושין וכדי להתגבר על ירידה בהכנסה, כתוצאה מאובדן המשכורת (salary penalty) של בן הזוג (Raz-Yurovich, 2013), הרי שלאור שינויי מדיניות הרווחה, הן נדרשות לפנות לשוק העבודה. בעוד שמחקרים, הבוחנים את השלכות מדיניות זו על מצבן הכלכלי והתעסוקתי של אימהות חד-הוריות, מתעדים גם עלייה בהכנסתן משכר עבודה (הרבסט וקפלן, 2018), הרי שאחרים מציגים פגיעה בשכר ומצוקה כלכלית של נשים לאחר גירושין בעיקר לטווח הקצר, אך גם לטווח הארוך (Lewin & Steir, 2018). אולם תמונה זו נותרת חלקית משום שאינה לוקחת בחשבון התנסויות באלימות בני זוג

במהלך הנישואין ולאחר הגירושין שיכולות להבהיר כיצד נשים רבות, החשופות לאלימות זו, מתמודדות מבחינה כלכלית ותעסוקתית לאור המדיניות הנוכחית.

הספרות המתמחה בשורדות האלימות, החלה בשנים האחרונות לתעד את חשיבותה של האלימות הכלכלית, המופעלת ע"י בני הזוג במהלך הנישואין ואחרי הפרידה, כגורם בעל השלכות משמעותיות על התמודדותן הכלכלית והתעסוקתית של הנשים (Adams et al., 2008; Postmus et al., 2016, 2012; Sanders, 2014, 2015). באופן ספציפי יותר נטען, כי אלימות זו פוגעת ביכולתן של הנשים לרכוש ידע כלכלי במהלך היחסים הזוגיים ואחריהם. זאת בשל חסימת הגישה לעיסוק בנושאים הכלכליים של הבית ע"י בן הזוג האלים, למשל: שליטה מלאה שלו על ההכנסות וההוצאות הכספיות; מניעת שימוש חופשי בכספים כולל שכר עבודתן; מניעת גישה לחשבון הבנק ועוד (Sanders, 2014; Sanders et al., 2007). הרעיון המיושם בתוכניות הרווחה של פיתוח עצמאות כלכלית לנשים, אינו לוקח בחשבון התנסויות אלו באלימות כלכלית שמהוות חסם לרכישת ידע כלכלי, ומעצבות את ההתמודדויות הכלכליות שלהן גם שנים רבות לאחר תום הקשר הזוגי (Sanders, 2015).

דוגמא לאופן בו אלימות בני הזוג שוללת את האפשרות שתעסוקה בשכר תגן על הנשים מפני עוני ומצוקה כלכלית, ניתן לראות במחקר שנערך בקרב נשים שורדות אלימות בני זוג, שהשתתפו בתוכנית מרווחה לעבודה באוסטרליה (Winter, 2015). המחקר מראה, כי הדרישה להשתלב בעבודה, תוך התעלמות מהאלימות המתמשכת ומנזקה עבור הנשים וילדיהן, מעמיקה את החיסרון הכלכלי של הנשים. התמקדות התוכנית בתוצאות ההעסקה, ללא התייחסות לאיכות המשרה, סיכנה את הנשים להשתלבות בתעסוקת עוני ובעבודות עם הפחתת ערך שלא לקחו בחשבון את כישוריהן הקודמים. החוקרת הסיקה כי יישום מדיניות הרווחה באוסטרליה מקדמת ניצול של הנשים כמקור לכוח עבודה זול, ובמקביל מפקירה אותן להמשך פגיעות הן מאלימות בן הזוג והן ממצוקה כלכלית ועוני (שם, 2015). באופן זה,

יישום המדיניות הניאו-ליברלית, כפי שבאה לידי ביטוי בתוכניות WTW, מחזקת את הדיכוטומיה עובדת/לא עובדת, תוך התעלמות ממימדים של איכות המשרה כגון האופן בו המשרה מאפשרת יציבות, ביטחון תעסוקתי התפתחות מקצועית ועוד. אכן מחקרים נוספים מתארים כיצד הנשים, המשתתפות בתוכניות, מנותבות למשרות באיכות נמוכה, לרוב בתחום השירות, הטיפול והמכירות, שאינן מהוות דרך ליציאה מהעוני, אלא מעמיקות את ההתמודדויות הכלכליות במקביל להתמודדותן בבית עם טיפול בילדים (למשל, (Brandwein & Filiano, 2000; Brush, 2011; Stagg et al., 2007).

מעבר לכך, עולה כי יישומם של חוקי רווחה אלו הובילו לתוצר בלתי מכוון, משום שכניסתן של הנשים לעבודה יצרה בפועל זירה נוספת להפעלת כוח ושליטה – זירת העבודה. מתוך ראיונות עם 40 נשים שורדות אלימות בני זוג שהשתתפו בתוכנית מרווחה לעבודה בפיטצבורג ארה"ב (Brush, 2011) עלו דוגמאות לפיקוח, לאלימות ולחבלה, הקשורים ספציפית ליציאתן לעבודה. המרואיינות מתארות את המגבלות שמופעלות עליהן ע"י הגבר האלים, מגבלות שמקשות עליהן לעמוד בדרישות הרווחה ולצאת לעבוד. גם מחקרים נוספים בהקשר זה מתעדים את המגבלות האלימות. למשל נמצאה אלימות המכוונת להפריע לנשים בעבודתן ואף למנוע מהן לעבוד (Alexander, 2011), תועדו 'טקטיקות הפרעה בעבודה' (Swanberg & Logan, 2005), שכוללת: כיבוי השעון המעורר של האישה על מנת שתאחר לראיון עבודה; הבכתה על ידי פגיעה במראה חיצוני באמצעות גזירת שיערה, כיבוי סיגריה על האף, שבירת שיניים ופגיעות 'נראות' אחרות; העלמת בגדים חיוניים (מדי עבודה, מעיל בחורף, בגדי ראיון) ומפתחות לרכב; הטרדה במקום העבודה ועוד (Raphael, 1996, 1999). ממצאים אלו הובילו למסקנה כי משטר הרווחה והפרקטיקות הניאו-ליברליות מהווים גורם מבני שמאפשר לגברים האלימים תנופה נוספת ושמעצים את פגיעותן של שורדות האלימות (Brush, 2011).

למרות זאת, עולה כי לרוב הנשים שורדות האלימות מעדיפות עבודה בשכר, על פני נישואין חוזרים, כמסלול אפשרי לפיתוח עצמאות מהרווחה, בהתאם לדרישות הרווחה מהן (Scott et al., 2007). ניתן להסביר העדפה זו בשני אופנים: האחד הוא הדגש המוצע לנשים מטופלות רווחה בנוגע להתלות הכלכלית כמסבירה את האלימות, באופן המעביר את האלימות לאחריותה של האשה על חשבון חשיפת אופייה החברתי פוליטי (שדמי, 2003); האחר מתמקד ב תהליכים של אלימות סמבולית המופעלת בתוכניות הרווחה ומעצבת את תפישותיהן הסובייקטיביות של הנשים לגבי חשיבות העבודה בבניית זהותן כאזרחיות ראויות (Herbst-Debby & Benjamin, 2018). בהתאם לכך, גם שורדות האלימות מאמצות את הערכים הניאו-ליברליים, שמגולמים בתוכניות בשטח, ושואפות לפתח עצמאות הן ביחס לרווחה והן ביחס לגברים בעולמן ולהסתמך על עצמן בלבד מבחינה כלכלית (Scott et al., 2007). על כן גם נמצא כי רובן פועלות בהתאם לציפיות החברתיות והציבוריות מהן, משתתפות פעילות בתוכניות, מציגות משמוע עצמי בהתאם להנחיות, אך לעיתים גם מתריסות ומדגישות את התמודדותן עם אילוצים ייחודיים כתוצאה מהאלימות של בני הזוג (Brandwien, 1999; Brush, 2011; Gengler, 2012).

עוד נטען, כי הפרקטיקות הניאו-ליברליות הדורשות מכל הנשים הכשירות גופנית לעבוד תמורת שכר כדי להיחשב כבעלות הטבות לאזרחות, אינן תואמות את התפישות של בני הזוג האלימים בנוגע לתפקידן המגדרי של הנשים ולמיקומן בהיררכיה המשפחתית (Brush, 2011). חוסר התאמה זה בין ערכים ניאו-ליברליים, המקודמים בתוכניות WTW, לבין ערכים פטריאכליים הרווחים בסביבה המשפחתית של שורדות האלימות, עלול להוביל לקונפליקטים משפחתיים ולאלימות בן הזוג. בעוד אלימות בני הזוג הקשורה בעבודת האישה תועדה רבות בספרות, טרם פותח דיון מעמיק בנוגע לתהליכים החברתיים המקבילים שחוות

שורדות האלימות במרחב הביתי והתעסוקתי נוכח השתתפותן בתוכניות המקדמות מדיניות ניאו-ליברלית.

התנהלות בספירה הביתית: מרבית המחקרים, המנתחים את השלכות הפרקטיקות הניאו-ליברליות על הנשים, מתמקדים בספירה התעסוקתית בניסיון להאיר את השפעתה על יצירת דפוסי תעסוקה לא יציבים (למשל, Adams et al., 2013). בעוד מעטים בוחנים בו זמנית את השלכות אלו גם על המתרחש בביתן. זאת למרות עדויות כי היציאה לעבודה, הנדרשת מהנשים בעקבות אימוץ מדיניות ניאו-ליברלית, מלווה בהחרפת הקונפליקטיים המשפחתיים בספירה הביתית ובהגדלת מופעי האלימות (Brush, 2003). הדרישה שישתלבו בעבודה בשכר לעיתים הרחק מביתן ובשעות עבודה שמקשות על טיפול בילדים, במקביל להפרטת שירותי הטיפול והעברתם למסגרות פרטיות שאינן מסובסדות, מאלצת את הנשים להמשיך להיות בקשר עם הגבר ומעצימה את מקורות החיכוך, הקונפליקט ואפשרויות הפעלת הכוח נגדן (Brush, 2011; Winter, 2015). עוד נמצא כי צמצום התמיכה הכלכלית לשורדות האלימות, בעקבות יישום מדיניות הרווחה הניאו-ליברלית, תרם להגדלת תלותן המסוכנת בבני הזוג האלימים, והובילה להידרדרות נוספת בחייהן האישיים של הנשים, שבאה לידי ביטוי למשל בהתמכרויות לסמים ולאכזוהול (Scott et al., 2002).

אחד הקשיים המרכזיים שמונע השתחררות מהתלות המסוכנת בבני הזוג האלימים, הוא הקושי במציאת דיור הולם ובר קיימא (Tolman & Rosen, 2001; Websdale & Johnson, 2007) שאף הוא נפגם כחלק מיישומי המדיניות. לקשיים אלו מיתוסף הצורך להתמודד עם אלימות מתמשכת של בני הזוג, גם לאחר פרידה, שמובילה להמשך החשיפה לפגיעות, לנזקים בריאותיים ולהעצמת הטרומה של הנשים ושל ילדיהן. כל אלו מקשים על התנהלותן בספירה הביתית, אולם אינם נלקחים בחשבון במסגרת יישום המדיניות (Winter, 2015). כך למשל, במחקר שנערך באוסטרליה תואר כיצד יישום חוקי הרווחה ע"י נציגיה בא לידי ביטוי בהעדפה של שמירת הקשר בין הילדים לאב, על פני שמירה על

ביטחונם ומעבר של האם וילדיה למקום מגורים מרוחק. כל הנשים במחקר זה דווחו, כי המשך הגישה של האבות האלימים לילדים, כתוצאה מיישום זה של החוק, היווה גורם משמעותי להמשך הפגיעה מהאלימות לאחר הפרידה גם כלפי הנשים וגם כלפי ילדיהן (שם, 2015). ממצאים אלו מלמדים על פגיעה מתמשכת באפשרות שנשים שורדות אלימות בני זוג יחיו חיים חופשיים ומוגנים מאלימות. יחד עם זאת, יש להמשיך ולפתח את הדיון בנוגע לאופן שבו השלכות האלימות יחד עם השלכות יישומי המדיניות ממסגרות את פעולותיהן של נשים שורדות אלימות בני זוג כאזרחיות בעידן הניאו-ליברלי.

לסיכום, סקירת המחקרים על פעילותן הכלכלית של נשים שורדות אלימות תחת המדיניות הניאו-ליברלית הנוכחית מציגה תמונה מורכבת: מחד גיסא, לרוב הן מאמצות את הערכים המרכזיים הרווחים בחברה ופועלות כנדרש מהן במסגרת המוסדית, ואף שואפות לטשטש סימון גבול מעמדי באמצעות אימוץ זה; מאידך גיסא, בעשותן כן, הן עלולות לחשוף את עצמן לסיכונים נוספים שבאים לידי ביטוי בהחרפת פגיעותן הכלכלית לצד התעצמות מופעי האלימות נגדן. בעוד הספרות בתחום תיארה את ההשלכות של הפרקטיקות הניאו-ליברליות על הנשים השורדות, הרי שטרם פותח דיון בסוגיה דרך התבוננות על תהליכים מבניים מקבילים שרווחים בשוק העבודה. מחקרים בתחום המעיטו לבחון את האופן בו כוחות מוסדיים אלו פועלים במקביל לגורמים מבניים של שוק העבודה ומעצבים יחד את התנסויותיהן בשוק העבודה. באופן ספציפי יותר נותר חוסר בספרות בנוגע לשאלה באיזו מידה הסדרי ההעסקה הנוכחים כיום בשוק העבודה מהווים חסם לעצמאות כלכלית ואישית של שורדות האלימות? ובאילו תנאים הצטלבות בין תנאי ההעסקה לנסיבות חיים מעצבים את האופן בו נשים אלו תופשות את העבודה ומעניקות לה משמעות? לצורך פיתוח דיון זה נפנה לספרות הסוציולוגית של שוק העבודה ונפרוס את התובנות המרכזיות העולות ממנה.

משמעויות עבודה בשכר על רקע הסדרי העסקה פוגעניים

מרכזיות העבודה בחיי היום יום, כמקור לפעילות, ליצירת זהות ולמיקום חברתי-כלכלי של היחידים בחברה, מתועדת רבות בספרות הסוציולוגית. קלברג, כאחד מחוקרי שוק העבודה המרכזיים טוען כי "עבודה היא פעילות מרכזית בחברה. היא מרכזית לזהות הפרט, היא קושרת בין פרטים וממקמת אותם במערכת הריבוד החברתית. אולי רק יחסים משפחתיים הינם בעלי השפעה רבה יותר על חיי היום יום של האנשים" (Kalleberg, 2009: p.1). למרות ההבנה המבוססת כי יחסים משפחתיים בעלי חשיבות על מהלך חיי היום יום של יחידים. הרי שעד כה המחקר הסוציולוגי, המתמקד בשוק העבודה, לרוב שמר על ההבחנה בין הספירה הציבורית הנחקרת לבין הספירה הפרטית והאינטימית כנפרדת מתהליכים שעוברים על היחידים בשוק העבודה. אחת ממטרותיו של מחקר זה היא לתרום לספרות של שוק העבודה בהדגשת החשיבות שיש לייחס ליחסים אינטימיים בין בני זוג כמעצבים התנסויות ומשמעויות המיוחסות לעבודה בחיי הנשים. בחלק זה תחילה אתאר את הכוחות מבניים שבמסגרתם פועלות נשים שורדות אלימות, בהמשך אציג את התפישות הסובייקטיביות של העובדים. ות בנוגע להסדרי ההעסקה ולמשמעויות העבודה בעולם. תיאור זה ישמש כמסגרת מושגית שדרכה אוכל לבחון את האופנים בהם חוות נשים שורדות אלימות בני זוג את העבודה בשכר במהלך חייהן.

מבנה שוק העבודה: אי ביטחון תעסוקתי ומשמעויותיו עבור העובדת.

החל משנות ה - 70, עם עליית הניאו-ליברליזם והמעבר ההדרגתי מייצור תעשייתי להתרחבות ענפי השירותים והמסחר, חל קיטוב במבנה התעסוקתי: נתח גדל והולך של עבודות במעלה ההיררכיה העיסוקית ובתחתיתה, במקביל לצמצום ניכר של עבודות ביניים במרכז (Kalleberg, 2011). דפוס זה מתואר כ'שעון חול', ופירושו גידול בעבודות טובות, לרוב בדרגות הניהוליות והמקצועיות, שכוללות שכר טוב יחסית, הטבות, אוטונומיה, גמישות ושליטה מסוימת על לוחות הזמנים ועל תהליכי העבודה. במקביל לגידול בעבודות רעות, לרוב בתחום השירות והמכירות, הכוללות שכר נמוך, משרה חלקית לא רצונית, משום

שניתנת לעובדים המעדיפים עבודה במשרה מלאה, סיכוי נמוך לקידום, לשעות קבועות או להעסקה בטוחה ולטווח ארוך (Kalleberg, 2011). אחת הסיבות המרכזיות לשינוי זה במאפייני העסקה, היא תרומתו של העידן הניאו-ליברלי לצמצום דרמטי בפעילות האיגודים המקצועיים עד שהם איבדו את כוח המיקוח שלהם והתבססותה של 'עבודה ממושמת' (disciplined labour) כתוצאה מכך (Tope and Jacobs, 2009). תהליך זה הוביל למסחור כוח העבודה, לשלילת אנושיות העובד. תולתעדוף הרווח הכלכלי כמרכזי (מישורי, 2012). בכך ניתנה הלגיטימציה להתרחבותן של 'העבודות הרעות'.

סוציולוגים של שוק העבודה מציגים את הפרדוקס בין התפתחות הקפיטליזם ועימו צבירת העושר במדינות המערביות לבין היעדר מחויבות מוסדית לספק לאזרחים ולאזרחיות עבודות טובות ואיכותיות (Green, 2009; Osterman & Shulman, 2011). לשיטתם, באופן תיאורטי, כלכלה עשירה צריכה ויכולה לתמוך בגידול איכות המשרות של עובדיה, מתוך הבנה שעובדים, המרוצים מעבודתם, יהיו מרוצים גם מחייהם באופן כללי, דבר שישפר את פני החברה והמדינה. אולם המציאות מראה כי למרות התעשרות הכלכלות המפותחות במערב, העשורים האחרונים היו מתוחים ביותר עבור עובדים בשכר. המתח בא לידי ביטוי בהידרדרות מתמשכת במימדי איכות העבודה בארה"ב (Osterman & Shulman, 2011), ב'התמוטטות החוזה החברתי בעבודה' (Kochan, 2013), בעליה דרמטית בחוסר הביטחון התעסוקתי שהעובדים ובהגדלת השימוש של ארגונים במגוון הסדרי העסקה פוגעניים בעובדים (Cappelli & Keller, 2013; Rubery, Grimshaw, Keizer & Johnson, 2018).

ניתוח היסטורי ופוליטי של מגמות אלו אף הוביל למסקנה בדבר כינונו של מעמד חברתי-כלכלי חדש ומסוכן, המכונה 'precariat' (Standing, 2011). שבירת הסכמי ההעסקה הישנים, ההתאגדויות המקצועיות ומבני שוק העבודה המסורתיים, כתוצאה מתהליכים ניאו-ליברליים בשוק העבודה, טשטשו את מעמד הפועלים הישן וכוננו את המעמד

הפוגעני החדש. מעמד זה הינו נזיל, גמיש ומעורער. החשיבות של ההכרה בו, לפי סטנדינג, היא בהיותו כולל קבוצה רחבה ולא הומוגנית, החשופה למגוון סוגים של אי ביטחון, החופפים וקשורים זה לזה, כגון: אי ביטחון בשוק העבודה הכללי, אי ביטחון תעסוקתי, אי ביטחון בעבודה, אי ביטחון בהכנסה, אי ביטחון ביצוג ועוד (שם, 2011). ניתוחים ביקורתיים אלו תרמו למסקנות חוקרים, בדבר המשבר החמור ביותר בשוק העבודה האמריקאי מאז השפל הגדול במימדי כמות ואיכות העבודה (Kochan, 2013), וכי הדבר מהווה אתגר לסוציולוגים להסביר את טבע התופעה ולפתח מרחב אינטלקטואלי בתחום (Kalleberg, 2009).

אחד משדות הידע המתפתחים הוא של איכות המשרה, הכולל ניסיונות להגדיר את המימדים לבחינתה ולהבהיר באילו תנאים היא מספקת את צרכיהם הכלכליים והאישיים של העובדים. וזו, ניתן לומר, כי המודל של איכות המשרה החליף את המודל המסורתי של הכלכלה הדואלית, משום שהמבנה הנוכחי של שוק העבודה מעמיד כל משרה בפני עצמה ולא ממקמה באחד מבין השווקים הדואלים. כך שאם בעבר נהוג היה לדבר על קיטוב בין שוק 'ראשוני', הכולל עבודות טובות, לבין שוק 'משני', הכולל עבודות רעות (Kalleberg, Reskin, 1979; & Hudson, 2000; Kalleberg & Sørensen, 1979). בשנים האחרונות חוקרי שוק העבודה ערים למגמת שינוי, היוצרת טשטוש בגבולות הברורים ונוקשים של מודל זה. כך שגם בשוק הראשוני עשויות להופיע עבודות רעות (Smith, 2001) ולהיפך, גם תעסוקה בתנאים מגבילים מתרחבת לעיסוקים שבעבר היו מוגנים מירידה ומזרימת השוק (Osterman, 2013). כמו כן מתועד תהליך התרחבותן של העבודות הנחשבות רעות, לחלקים נרחבים יותר בשוק העבודה (Kalleberg, 2009; Smith, 2001), ואף נצפה קיטוב הולך וגדל בנוגע לאיכות המשרה (Kalleberg, 2011).

ישנן עדויות כי בעשור האחרון מגמות אלו של הידרדרות ביחסי ההעסקה אף התעצמו בשוק העבודה האמריקאי. בספרם על משבר איכות העבודה באמריקה, מציינים אוסטרמן

ושולמן (Osterman & Shulman, 2011), כי החברה האמריקאית מתמודדת עם משבר עבודות בעל שתי פנים: 1. אין מספיק עבודות זמינות. 2. הרבה יותר מידי עבודות נופלות מתחת לסטנדרט, שרוב האמריקאים היו מתייחסים אליו כעבודה ראויה. החוקרים מוסיפים נתונים, כי כמעט רבע מהעובדים הבוגרים מוצאים את עצמם בעבודות שאינן משלמות מספיק כדי לתמוך במשפחה ברמה מתקבלת מינימאלית. דבר שהוביל עובדים שהתראיינו למחקרם לשתף בקשיים כלכליים בסיסיים כגון: לשלם חשבונות ולסיים את החודש, לרכוש ציוד ותשלומי ב"ס בתחילת השנה ואף חשש שעם צבירתו של חוב נוסף, יהפכו לחסרי בית. תמונה דומה עולה ממחקרים נוספים (ראה למשל 2013; Osterman, 2008).

בחינה ביקורתית של הפן המוסדי בהסדרי ההעסקה הרווחים כיום, מציגה כיצד המדינה ומוסדותיה תורמים להמשך מגמת ההידרדרות הזו. ניתן לראות זאת למשל, בניתוח של משרות חדשות (המכונות Weatherization Jobs), אשר נוסדו ע"י ממשל אובמה כחלק מפרויקט פדראלי להרחבת משרות בשוק העבודה (Osterman & Chimienti, 2012). החוקרים מתארים כיצד המטרות המוצהרות של הפניית תקציבים להכשרת עובדים וליצירת מקומות עבודה בתחום חדש, הקשור לתחזוקת מבנים במזג אויר משתנה, לא לקחו בחשבון מימדים של איכות המשרה. זאת משום שבפועל קליטת העובדים במשרות אלו היתה לתקופה זמנית, בשכר נמוך וללא אפשרויות קידום. באמצעות מקרה בוחן זה החוקרים הסיקו (שם, 2012), כי למרות הזדמנות הממשל לכוון את 'היד הנעלמה', לעצב תנאי עבודה, למסד סטנדרטים של איכות בתעסוקה, הרי שבפועל המדיניות התבססה על מכוונות של תקצוב ניאו-ליברלי לחיסכון בעלויות. החוקרים הסיקו שאיכות העבודה, אינה עומדת בראש סדר העדיפויות הפדראלי.

מאפייני משרה אלו מעוצבים בהתאם לאידיאולוגיה הניאו-ליברלית, הדוגלת בצמצום אחריותה של המדינה ובבניית יחסי ההעסקה, התואמים את כוחות השוק, באופן המקטב את

יחסי הכוחות בין מעסיקים ועובדים (Vosko, MacDonald, & Campbell, 2009). מגמה זו כוללת גם העברת אחריות לידי היחידים, שעליהם להפעיל כושר מיקוח דרך פיתוח מיומנויות תעסוקתיות והון אנושי. זאת בהתאם להנחות הבסיס הניאו-ליברליות: כי כוחות השוק הם 'הטוב האבסולוטי'; כי כל התערבות ממשלתית נתפשת כשלילית; וכי ההשתתפות בשוק העבודה מעידה על מסוגלות עצמית, מוסר עבודה ואחריות אזרחית (Fainman, 2004); כל זה ללא מחויבות מוסדית או עסקית לבחינת איכות המשרה וללא התייחסות מעמיקה לאופן בו היא מאפשרת לקיים חיים אזרחיים מלאים ומספקים.

התמקדות זו בדיכוטומיה העסקה/העדר העסקה, תוך התעלמות ממימדי איכות המשרה, מסיטה את תשומת הלב המחקרית והפוליטית מהשאלה באילו תנאים עבודה בשכר עשויה להוות נתיב לעצמאות כלכלית עבור נשים שורדות אלימות בני זוג. יתר על כן, ההתעלמות גם מנסיבות חייהן, תוך ציפייה להתמסרות מוחלטת לעבודה, בהתאם למסר של המדיניות הציבורית, המסרבת להכיר בעבודת הטיפול במשפחה כבעלת ערך לאזרחות ראויה, מעבירים את האחריות לכתפיהן של נשים שורדות אלימות. כך שבמקביל לנסיונותיהן להחזיק במשרה ולשרוד כלכלית, עליהן להתמודד לבד עם הטיפול השגרתי בילדים, עם מחסור במסגרות ציבוריות ממומנות וללא בן זוג מסייע, ואף להתמודד עם מצבי חירום ביתיים ועם התעצמות האלימות בבית נוכח יציאתן לעבודה (Brush, 2003, 2011); (Winter, 2015).

אכן, נטען כי יש לנתח את התהליך של הידרדרות באיכות המשרה וקיטוב בין העבודות הטובות לרעות, בהתאם למיקום מעמדי, מגדרי וגזעי של העובדים. זאת משום שקיים סיכוי סביר יותר שקבוצות חברתיות מסוימות ימלאו עבודות טובות, בעוד שקבוצות אחרות, פחות פריבילגיות, בעלות סיכוי רב יותר למלא עבודות רעות (Jacobs & Padavic, 2015). למשל מוסבר כיצד הרפורמות במגזר הציבורי, ובכללן ניהול ציבורי חדש (NPM)

הובילו לצמצום דרמטי של אפשרויות העסקה במשרה איכותית לנשים (Benjamin, 2013, 2016; Rubery, 2013). כמו כן תואר התהליך שבו מוסדות כלכליים גלובליים הפכו את הידרדות איכות המשרה של נשים, העוסקות במקצועות השירות והטיפול, ללגיטימיים (Zeytinoglu & Muteshi, 2000). אולם דיון זה טרם שילב גם ניתוח מצליב בין מימדים אלו לנסיבות חיים של נשים רבות הכוללות אלימות בני זוג.

באופן ספציפי יותר זייטינגלו ומוטשי (Zeytinoglu & Muteshi, 2000) טענו שהפחתת השכר לעבודות שירות קשורה קשר הדוק ללגיטימציה ההיסטורית של ניצול נשים שחורות בשוק העבודה. הם הראו כיצד הסדרי ההעסקה החדשים נותרים עיוורים לקיטוב: בין אלו הזכאים להגנה לבין אלו החשופים לפרקטיקות של הדרה; בין נשים שמקבלות הכרה על כישוריהן כמתאימים לתפקידי ניהול ובין נשים שכישוריהן אינם מוכרים ככאלה (שם, 2000). כהמשך לכך, ג'קובס ופדאביק (Jacobs & Padavic, 2015) הסיקו כי מדיניות עבודה, הדוגלת בגמישות וכביכול נועדה לקדם קריירות של נשים, למעשה מעמיקה את משטרי אי השוויון המגדרי והמעמדי. באופן ספציפי יותר המחקר דיווח, כי בעוד שהמנגנון הגמיש נוטה להיות בעייתי לכל הנשים, הרי שהנטייה של המעסיקים להשתמש בו משתנה בהתאם למעמדן: חלק מהנשים מקבלות יותר שעות ממה שהן רוצות; בעוד שלאחרות הסדר העבודה הגמיש מספק מעט מידי שעות למה שהן רוצות ויכולות להציע.

בנוסף על הניתוח הבוחן את הסדרי ההעסקה דרך הפרספקטיבה המבנית, מחקרים גם בחנו את המשמעויות של שינויים אלו עבור העובדים. ות. כך למשל, גאנט ובנימין (Gaunt & Benjamin, 2007) הראו כי התנסות סובייקטיבית בהעסקה, הכוללת אי ביטחון תעסוקתי, מעוצבת באמצעות שילוב בין מגדר לאידיאולוגיה מגדרית. באופן ספציפי יותר המחקר חשף, כי נשים שמחזיקות באידיאולוגיה מגדרית יותר שוויונית, ומייחסות לעבודתן בשכר חשיבות בבנית זהותן, נפגעו מאי ביטחון תעסוקתי יותר מנשים שמחזיקות

אידיאולוגיה מגדרית מסורתית, ובדומה לתגובת הגברים. כלומר האופן בו נשים וגברים תופשים את תפקידם המגדרי כאחראים על טיפול במשפחה ו/או על פרנסת המשפחה מתווך את המשמעויות של אי ביטחון תעסוקתי כפי שנחוה על ידם.

אולם, מחקרים המתמקדים בעובדים חזקים יותר מבחינת רמת המיומנויות הנגישה להם, יכולת התמרון והתפתחות החוללות התעסוקתית שלהם, מעידים כי משמעויותיו של אי הבטחון התעסוקתי אינן תמיד שליליות, משום שסיכון והזדמנות עשויים להשתלב יחד ולהפרות אחד את השני (Smith, 2001). למשל, במחקר אתנוגרפי שנערך בארגוני היי-טק בצפון קליפורניה, נחשף כי אי הביטחון התעסוקתי נחוה ע"י העובדים אומנם כבעל סיכון, אך גם כמאפשר הזדמנות להתפתחות תעסוקתית עתידית (Smith, 2001). באופן ספציפי יותר

עולה ממצאי מחקר זה, כי למרות עבודתם הזמנית, העובדים הציגו התמסרות גדולה לעבודה, במטרה להשיג "דריסת רגל" (get their foot in the door) ועבודה קבועה בארגון. אולם, ניתן לבקר מסקנות אלו משום שאינן לוקחות בחשבון הצטלבויות של מגדר, מעמד ומוצא גזעי, כמו גם תפישות תרבותיות בנוגע לחלוקת התפקידים המגדרית בהקשר של עבודה ומשפחה, שנמצאו כחשובות לאופן בו אי ביטחון תעסוקתי נחוה (Gaunt & Benjamin, 2007; Jacobs & Padavic, 2015; Zeytinoglu & Muteshi, 2000).

רמת ההתמסרות הגבוהה לעבודה, אשר מוצגת במחקרה של סמית' (Smith, 2001) (כמפרה וחיובית, חושפת אפשרות שאי ביטחון תעסוקתי מהסוג שחקרה הוא מנגנון הדרה עבור נשים שחיות בסביבה של אידיאולוגיות מגדריות מסורתיות. אידיאולוגיות אלו מניחות כי על הנשים להתמסר לעבודות הטיפול בבית, וכי הפרה של נורמת התנהגות זו עלולה להיות בעלת השלכות שליליות (Komter, 1989). סביבה אידיאולוגית כזו דווחה למשל על-ידי היישריק (2018), שהראתה כי גברים נוטים לפרש את התמסרותן של בנות הזוג לעבודה ולתביעות המעסיקים כבגידה בקשר הזוגי. על כן הם מערערים עליה ומשתמשים באלימות

בכדי לכונן מחדש את מעמדם כבעלי השליטה. בהתאם לכך ממצאי מחקרים מראים כיצד אלימות בני זוג הקשורה לעבודת הנשים, קוטעת את הרצף התעסוקתי, מערערת את היציבות בבית ובעבודה (Adams et al., 2013; Bell, 2003; Brush, 2011; Moe & Bell, 2004) ומהווה גורם משמעותי בחייהן, המונע מהן להפגין התמסרות לעבודה באופן שיאפשר הזדמנויות תעסוקתיות עתידיות, במונחיה של סמית' (Smith, 2001).

משמעויות אלו של אי הביטחון התעסוקתי מהוות תוצר של מבנה שוק עבודה מתהווה, שכאמור ממקם במרכז כל משרה בפני עצמה ומייתר את השתייכותה למסגרת מבנית מסוימת. תהליך זה השמיט את עוגני הביטחון עבור העובדים. ות העמיק את ההידרדרות ביחסי ההעסקה (Standing, 2011). אולם החוקרים מציגים גם פרדוקס כי למרות מגמות מבניות אלו, שביעות רצונם הכללית של עובדים ועובדות מעבודתם והחשיבות שהם מייחסים לה כערך מרכזי בחייהם לרוב לא נפגמה (Kalleberg, 2011). תהליכים אלו הובילו להתפתחות המרחב האינטלקטואלי ולפיתוחו של מודל לבחינת איכות המשרה, הכולל ניסיונות להגדיר את המימדים לבחינתה ולהבהיר באילו תנאים היא מספקת את צרכיהם הכלכליים והאישיים של העובדים.ות.

התפתחות המודל לבחינת איכות המשרה

איכות המשרה לרוב מוגדרת כטווח שבו העבודה כוללת קידום תוצאות המועילות לעובדים, בייחוד בנוגע לרווחה פסיכולוגית, לרווחה פיזית ולגישה חיובית כמו שביעות רצון (Green, 1990; Warr, 2006). גישה זו לאיכות עבודה מתמקדת במאפיינים אובייקטיביים של העבודה ומניחה שהם יובילו לחוויות עובדים (למשל, Holman, 2013). זאת בניגוד לגישה הסובייקטיבית, המתמקדת בהעדפות העובדים ובאופן בו הם תופשים את ההגשמה שלהם (למשל Osterman, 2013). קיימות הגדרות תיאורטיות נוספות לאיכות עבודה, ואין קונצנזוס בקרב החוקרים לגבי מה כלול באיכות העבודה והאם המדידה היעילה ביותר היא

אובייקטיבית או סובייקטיבית (Findlay, Warhurst, Keep, & Lloyd, 2017). אחת הסיבות שהחוקרים מציינים היא שהמושג אינטרדיסציפלינרי ונבחן מהיבטים כלכליים, פסיכולוגיים וסוציולוגיים. כך שכלכלנים לרוב מתמקדים בשכר, בעוד סוציולוגים מתמקדים בכישורים ואוטונומיה, ופסיכולוגים בשביעות רצון. יש גם הבדלים בתוך הדיסציפלינות, למשל, בסוציולוגיה עסוקים בשאלה האם עבודה זמנית זהה לאיכות עבודה דלה או לא (Findlay, Kalleberg & Warhurst, 2013), וגם בתוך כל דיסציפלינה חסרה הסכמה על הגדרה קוהרנטית.

ברמה ספציפית יותר קיים ויכוח מתודולוגי לגבי האינדיקטורים לבחינת איכות המשרה. בעוד שחלק מהמדדים שפותחו לבחינת איכות עבודה נסמכים על אינדיקטור אחד (Osterman & Shulman, 2011), הרי אחרים על מגוון אינדיקטורים (Clark, 2005), וכאשר יש שימוש רב מימדי באינדיקטורים, יש ויכוח לגבי חשיבותו של כל אחד מהם. למרות זאת, מסיכום מקיף של שדה המחקר עולה, כי לרוב כלולים בבחינת איכות משרה המאפיינים הבאים: שכר והטבות, הזדמנויות וקידום, אוטונומיה, כישורים ומאמץ, המשכיות או הסדרי העסקה סטנדרטיים, בטחון תעסוקתי, אינטנסיביות בעבודה, הכשרה והשתתפות, תנאים חברתיים של העבודה ומיקום העבודה, יחד עם תנאים כלכליים של האזור (Cooke, Donaghey, & Zeytinoglu, 2013).

ככלל מסקירת הספרות בתחום ניתן לומר, כי הדיון סביב איכות המשרה לרוב פיתח בחינה שיטתית של המימדים המכונים 'אקסטרינזיים', וניתנים לבחינה אובייקטיבית וכמותית (כגון: שכר הוגן, תנאי עבודה, יציבות בעבודה) ו/או של המימדים המכונים 'אינטרינזיים', שלרוב נמדדים בהתאם לתפישות סובייקטיביות של העובדים (למשל, שביעות רצון, הכרה במיומנויות, בניית ערך זהותי). בעוד יש הטוענים כי עובדים בעידן הנוכחי של שוק העבודה הופכים ליותר אינסטרומנטליים ומייחסים חשיבות בעיקר לתגמול הכלכלי של המשרה, הרי

ישנן עדויות כי למרות הידרדרות יחסי ההעסקה, הדומיננטיות של המימד האינטרינזי-הפנימי נשמרת ואף גדלה במשך השנים (Gallie, Felstead & Green, 2012; Kalleberg, 2009). יחד עם זאת דיכטומיה זו לרוב אינה כוללת התייחסות למימדים מגדריים של איכות משרה (ראו אצל Davoine, Ethel & Guergoat-Lariviere, 2008), אליהם אתייחס בהרחבה בהמשך.

אחד המדדים המקובלים בשדה הסוציולוגי של שוק העבודה לבחינת איכות המשרה דרך ניתוח אובייקטיבי של תנאי העבודה, פותח ע"י הולמן (Holman, 2013), וכלל 5 מימדים:

1. ארגון עבודה (משאבים בעבודה, אתגר, מורכבות המשימה, תמיכה חברתית, דרישות פיזיות נמוכות)
2. מערכת תשלומים ושכר (תשלום גבוה, פיצוי, שיפור שכר)
3. בטחון וגמישות (חוזה קבוע, אפשרות לגמישות בשעות, שעות עבודה סטנדרטיות ולא ארוכות)
4. התפתחות וכישורים (הזדמנות לפיתוח כישורים ושימוש בהם, הכשרה)
5. תקופת התקשרות (אפשרות לקבלת ייעוץ, השמעת קול, ייצוג קולקטיבי)

Green (2009) מצוין 5 אספקטים על פיהם נמדדת איכות העבודה מבחינה אובייקטיבית: שכר, מיומנות, מאמץ, אוטונומיה ובטחון, ומציג נתונים איך בכל חמשת האספקטים חלה הידרדרות מבחינת איכות העבודה באירופה. בעוד Gallie (2013) מדגיש מדד של השתתפות ישירה, הנבדקת ע"י הפעלת שיקול הדעת במשימה ומתן ייעוץ במשימה, כאינדיקטור מרכזי לאיכות העבודה.

בניגוד לגישה זו, Osterman (2013) מצוין, כי אין סטנדרט כללי אחד ומוסכם כדי למדוד את איכות העבודה ולקבוע מה משפר או מה גורע מאיכות העבודה, למשל הוא שואל איך מודדים אינטנסיביות בעבודה? לאחדים זה טוב ולאחרים לא. על כן מציע לאמץ גישה סובייקטיבית שבה העובד מדרג את שביעות רצונו מהעבודה. התמונה מסתבכת כאשר נמצא למשל, כי לא חלה ירידה של שביעות רצון בקרב עובדי צווארון כחול, למרות מה שידוע על שחיקת שכרם. מכאן ניתן להסיק כי שביעות רצון אינה מדד מושלם לשינויים אובייקטיביים

בעבודה, או כי המימד משקף שינוי בציפיות הסובייקטיביות של העובדים (Kalleberg, 2011).

זה מוביל חלק מהחוקרים למסקנה שאיכות העבודה היא תופעה הקשרית, השונה בין אנשים, מקצועות, מקטעים של שוק עבודה, חברות ותקופות היסטוריות (Findlay, et al., 2013). חוקרים אחרים אף מסיקים, כי יש לזנוח את ההמשגה הקיימת של איכות העבודה, המתרכזת בעבודה קבועה במשרה מלאה כסימן מדידה (Loughlin & Murray, 2013).

התערעורת הדפוס התעסוקתי של משרה מלאה, רציפה החל מכניסה לשוק ועד גיל הפרישה, כפי שהיה מוכר בעבר בעיקר בשוק העבודה הראשוני, והתבססותו של דפוס חדש המציג חוסר קביעות, חוסר יציבות ושינויים תכופים יחסית במשרות במהלך היסטורית העבודה, מעלה את השאלה באילו תנאים מתאפשרת עלייה במדרג ההיררכי של איכות המשרה בכניסות חוזרות למשרות חדשות (Dex & Bukodi, 2010). שאלה זו, כפי שנראה בהמשך, חשובה במיוחד בהיבט המגדרי, נוכח מבנה שוק העבודה והיסטורית העבודה של נשים, הנקטעת בשל אילוצים משפחתיים ומבניים.

למרות ההבנה כי ההקשר הרחב יותר של מעגלי החיים של העובדת בעלי משמעות לאופן שבו נחווית ומוערכת איכות המשרה, הרי שמחקרים מעטים שילבו הכרה זו בניתוח אחד הניסיונות היה של קוק ושותפיו (Cooke et al., 2013) שהדגישו, כי על חוקרים בתחום להיות יותר רגישים לאפשרויות ולמגבלות הבחירה של הפרט וכי הניתוח חייב לקחת בחשבון את ההתאמה בין צרכי הפרט, שאיפותיו ושיבוצו במערכת המשפחתי, הקהילתי והכלכלי. לטענתם, יש לערוך ניתוח איכות משרה ביחס לשלב בחיים בו היחיד נמצא, לערכים שיש לו לגבי העבודה והחיים והזדמנויות התעסוקה הזמינות עבורו.

יחד עם זאת, לרוב ניתוח איכות המשרה נותר עם מיקוד בספירה התעסוקתית בלבד, תוך התעלמות מההקשר החברתי והמשפחתי של ממלאי המשרה. נטייה מחקרית זו מחזקת

את ההפרדה הנוהגת בין הפרטי לציבורי וממשיכה לאיין את נסיבות החיים ואת מגוון ההתנסויות מהמרחב המשפחתי, בעיקר של נשים, המנסות לתמרן בין שתי הספירות במקביל. חשיבות ההתייחסות למהלך חייהן הכולל של נשים בניית איכות משרה, מתחדדת מול האפשרות שהתסריט המשפחתי הדומיננטי בספירה הפרטית נשען על העיקרון הפטריאכלי (Cancian, 1987) ואינו מאפשר התפתחות סכמת התנהגות הנדרשת בשוק העבודה של הפגנת מחויבות והתמסרות לעבודה (Blair-Loy, 2003). כמו גם לנוכח העדויות המחקריות בדבר התהוותו של דפוס תעסוקה בעל מאפיינים מגדריים ברורים, כפי שנראה להלן.

פיתוח חשיבה מגדרית בבחינת איכות המשרה

סוציולוגים של שוק העבודה, הבוחנים את מרכזיות העבודה בעיני העובדים ודנים במימדי איכות המשרה, במקרים רבים מתבוננים בכוח העבודה הכללי ואינם מתמקדים במאפיינים המגדריים הייחודיים בשוק העבודה, העשויים להיות חשובים בבחינת סוגיות אלו (למשל, Osterman & Shulman, 2011; Kalleberg, 2011; Sennett, 1998). זאת למרות מסקנות מהמחקר הפמיניסטי, כי בסדר הפוסט-תעשייתי החדש 'המרוויחים הגמישים' ואלה שהופכים לסובייקט אקטיבי מוערך, הינם גברים, בעוד הנשים הינן 'המפסידות הגמישות', משום שרובן לכודות בהיררכיות הישנות של מגדר ומעמד כפי שאלו משתקפות בסגרגציה המגדרית של שוק העבודה. עובדה שאינה מאפשרת להן להשיג את האישיות הרצויה להשתתפות במודרניות החדשה (Adkins, 2004; Acker, 2006). מסקנות אלו מעלות את החשיבות בהעמקת הדיון דרך העדשה המגדרית.

לצד העלייה הדרמטית בעשורים האחרונים בהשתתפות נשים ואימהות בשוק העבודה (Fagan, McDowell, Perrons, Ray, & Ward, 2008) והשיעור הגדל של נשים, החוזרות לעבודה במהרה לאחר חופשת לידה (Dex, Ward, & Joshi, 2008), התפתחה

הציפייה כי הן ייטמעו לתוך הסדרי העסקה קיימים בשוק העבודה. הסדרי העסקה הכוללים: משרה מלאה של 8 שעות עבודה ביום, או יותר; של 5 ימים בשבוע, או יותר; של 48 שבועות או יותר בשנה; ושל עבודה המתמשכת ברצף ללא הפרעות עד פרישה (Moen, 2011; Moen & Roehling, 2005). ניתן להסביר ציפייה זו כחלק מהתפישה המריטוקרטית-אינדיבידואליסטית, הרווחת בארה"ב ובמדינות נוספות במערב אירופה, כי די בהשקעת יחידים בהון האנושי שלהם, בכדי לפתוח בפניהם את מעלה הסולם התעסוקתי ההיררכי (Moen, 2011). נטען כי תפישה זו מתעלמת מההיבט המגדרי וממכלול חייה של האישה במרחב הפרטי. על כן אף כונתה במונח 'מסתורין הקריירה' (career mystique), כדי להאיר את הבעייתיות של הציפייה מהנשים לאמץ מודל גברי להעסקה תוך התעלמות ממצוינות חיהן של מרבית הנשים העובדות (Moen & Roehling, 2005). על פי רוב, דיון זה התמקד במחויבויות הטיפול של הנשים העובדות והמעייט להפנות תשומת לב למימדי חיים הנוכחים בחייהן של שורדות אלימות בני זוג.

הספרות הפמיניסטית פיתחה דיון פורה סביב היווצרותו של קונפליקט משפחה-עבודה, כתוצאה מהציפייה הדואלית מנשים: מצד אחד שישתלבו בשוק העבודה בהתאם למודל הגברי, ומצד שני שימשיכו להדגים מסירות אימהית וטיפוח המרחב הביתי (Elder & Moen & Roehling, 2005; Giele, 2009; Moen, 2011). ספרות זו ניתחה את הדרישות הסותרות הללו ואת האופן בו הן יוצרות אתגרים וקשיים רבים עבור אימהות עובדות, בייחוד אם הן מהמעמד הנמוך (Hennessy, 2009; Weight, 2006). כך למשל אחד המחקרים הדגים כיצד הדילמה באם לשמור על העבודה בשל הצורך הכלכלי, או להתפנות לטיפול הנדרש מהן בבית, עולה ביתר שאת בקרב אימהות מהמעמד הנמוך הנתקלות במצבי חירום ביתיים, המכונים caring/domestic emergencies (Backett-Milburn, Airey, McKie, & Hogg, 2008). מצבי חירום ביתיים אלו עשויים להיות משמעותיים ביותר הן מבחינת השכיחות והן מבחינת העוצמה בחייהן של שורדות האלימות, שמתמודדות עם איום מתמשך

של אלימות נגדן ונגד ילדיהן בעודן מנסות לשמר את עבודתן (Brush, 2003; Moe & Bell, 2004; Winter, 2015). אולם טרם פותח דיון מעמיק בהשלכות ארוכות הטווח של האלימות בהקשר זה ובאופן בו הן מעצבות את היסטורית העבודה של הנשים במהלך הקשר הזוגי ואחריו.

ההכרה בהתמסרותן של נשים למרחב הביתי ולעבודות הטיפול בו, במקביל להשתלבותן במרחב התעסוקתי, הובילה חוקרות לפתח כלי מתודולוגי מגדרי להבנת דפוסי עבודתן לאורך מהלך חייהן. פיתוח מתודולוגיה זו, המכונה היסטורית עבודה (work history), בא גם כמענה ביקורתי להטייה הגברית של מחקרי שוק העבודה, שעוצבו בעיקר לבחינת קריירות של גברים תוך התעלמות מהמאפיינים המגדריים בחיי התעסוקה של נשים (Dex, 1984, 1991). לעומת זאת, באמצעות היסטורית עבודה ניתן לבחון תעסוקת נשים במקביל להבנה מעמיקה של מסלול חייהן המשפחתי ושל האופן בו אירועים 'מקטעים' (disruptive events), כמו הריון ומשבר בריאותי, מעצבים את מבנה ההזדמנויות של האישה בשוק העבודה (Walby, 1991; Moen & Han, 2001; Drobnic & Blossfeld, 2004). יחד עם זאת, כלי זה משלב גם הבנה כי להפרעות הביתיות מיתוספים קיטועים בתעסוקה על רקע מבני (Walby, 1991), וכי היסטורית העבודה של נשים מעוצבת בהתאם למימדים האישיים בחייהן במקביל לתהליכים מבניים, מוסדיים ופוליטיים רחבים בחברה (Dex, 1984, 1991).

אכן הספרות מדגישה את היעדר המענים המוסדיים הנדרשים על מנת לסייע לנשים בכלל ולאימהות בפרט להתמודד עם הקונפליקט בית-עבודה ולהפגין דפוס תעסוקתי יציב (Dex & Shaw, 1988; Stier, Lewin-Epstein, & Braun, 2001; Vosko et al., 2009; Walby, 1991). כך למשל, דקס ושאו (Dex & Shaw, 1988) מצאו כי ניתן להסביר את ההבדלים בדפוסי תעסוקתן של אימהות מבריטניה ומארה"ב בגורמים מוסדיים הקשורים

לחקיקה ולהטבות מס, הניתנות בארה"ב לנשים שחוזרות לעבודה לאחר לידה, אך לא בבריטניה. טיעון זה מקבל חיזוק גם ממחקר אחר שבחן כיצד משטרי רווחה שונים ב-12 מדינות מערביות משפיעים על מבנה תעסוקת האישה לאורך חייה, והדגיש שהרצף התעסוקתי הגבוה ביותר היה במדינות בעלות מדיניות של תמיכה בתעסוקת אימהות (Stier et al., 2001). דוגמא נוספת ניתן ללמוד מניתוחה של וולבי, המציגה כיצד תהליכי דה-תיעוש בבריטניה וסגירת מפעלי ייצור ותעשייה, הובילו נשים רבות לתעסוקה בתחום השירותים, במשרות חלקית ולא סטנדרטיות (Walby, 1991). בנוסף לכך, מחקר שנערך בישראל הדגים כיצד שילוב בין קיטועים מבניים הקשורים להסדרי העסקה ולמדיניות המוסדית לבין קיטועים משפחתיים בחייהן האישיים של הנשים מעצבים את היסטורית העבודה שלהן (סמבול ובנימין, 2007).

יחד עם זאת טרם חלה התייחסות מעמיקה לאופן שבו יחסים זוגיים ובפרט אלימות בן זוג עשויים להוות גורמים שמקטעים את היסטורית העבודה. יתרה מזאת נותר עד כה חוסר בספרות בנוגע לשאלה כיצד היסטורית העבודה של נשים, מעצבת את המשמעויות שנשים מייחסות לעבודה ולאפשרות שיצליחו להתמקם במשרה איכותית. מחקרן של דקס ובוקודי (Dex & Bukodi, 2010), שמצא כי תעסוקה במשרה באיכות נמוכה, אליה נכנסות הנשים בעיקר לאחר קיטוע משפחתי או מבני, מהווה חסם מבני למשרה איכותית יותר בהמשך היסטורית העבודה שלהן, עשוי לרמז על כך. אולם עדיין נותר חוסר בספרות בבחינת סוגיה זו דרך נקודת מבטן של הנשים והתנסויותיהן בפועל.

המגמות המבניות והמוסדיות המתועדות רבות בספרות הסוציולוגית של שוק העבודה הובילו לשרטוט דפוס תעסוקתי נשי, השונה מהדפוס הגברי בהיבטים של יחסי העסקה ואיכות המשרה. החוקרים אכן מדווחים על מגמה בעלת מאפיינים מגדריים אוניברסאליים בשוק העבודה (Grimshaw, 2011; Kalleberg et al., 2000). לרוב דווח, כי דפוסי ההעסקה של נשים במדינות המערב מתאפיינים במשרה חלקית, או זמנית, בארגון קטן, עם

ביטחון תעסוקתי נמוך, בשכר נמוך ובגישה נמוכה להטבות, ללא הגנה של אגוד מקצועי ועם גישה מוגבלת להכשרה מקצועית בעבודה, בצורה עקבית ומובהקת לעומת גברים (Brady & Kall, 2008; Grimshaw, 2011; Grimshaw & Rubery, 2007; Vosko et al., 2009). באופן ספציפי יותר, בהשוואה בין 27 מדינות באירופה בנוגע ל-6 מרכיבים של איכות עבודה (Job Quality Index), נמצא איכות עבודה גבוהה יותר באופן עקבי לגברים במונחים של שכר, ואיכות עבודה נמוכה יותר לנשים בכל רכיבי התעסוקה הלא סטנדרטית (Grimshaw, 2011). יתר על כן, דווח כי לא רק שנשים חוות שכיחות גבוהה יותר בעבודות בשכר נמוך (סיכון של פי 2 לחוות שכר נמוך לעומת גברים), אלא שיש להן גם קושי רב יותר לצאת לעבודות מתגמלות יותר: 37.7% מהגברים עשו זאת, לעומת 26.1% מהנשים בלבד (שם, 2011). מחקר חשוב נוסף, חשף כי איכות המשרה במימדים רבים (כגון משכורת, אפשרת לקידום, בטחון תעסוקתי ואוטונומיה) נמוכה יותר בקרב נשים לעומת גברים ב-27 מדינות (Stier & Yaish, 2014).

מאפיינים מגדריים אלו הובילו להתפתחות המינוח תעסוקה פוגענית (precarious employment), המתמקד בעיקר בהערכת עבודות באיכות נמוכה (Vosko, MacDonald, & Campbell, 2009). תרומתו היא בכך שהוא תופס בצורה שיטתית את הגיוון בתעסוקה לא סטנדרטית, את ההידרדרות בסטנדרטים האיכותיים של עבודות ובעיקר את הטבע המגדרי והמעמדי של תהליכים אלו (Clement, Mathieu, Prus & Uekardester, 2009). אולם למרות חשיבותו, נטען כי הוא נותר שולי יחסית במחקר הסוציולוגי של שוק העבודה ועדיין לא פותחה הסכמה בין החוקרים לגבי המשגתו ומדידתו (O'Reilly, MacInnes, Nazio & Roch, 2009). יתכן שהמתודולוגיה של היסטורית עבודה עשויה לתרום להמשך הדיון בתעסוקה פוגענית, משום שמאפשרת בחינה של איכות המשרה בכל כניסה חוזרת של נשים לשוק העבודה במהלך חייהן. דוגמא לכך ניתן לראות במחקר שהשווה בין איכות משרות

לאורך היסטורית עבודה של נשים, ובחן במיוחד כיצד כניסות חוזרות לשוק העבודה, לאחר קיטוע משפחתי או מבני, מעצבות את איכות המשרה החוזרת (Dex & Bukodi, 2010). ממצאי המחקר הדגישו כי כניסה למשרה 'רעה' מגדילה את הסיכוי להמשך המלכוד של נשים בתעסוקה פוגענית גם בהמשך. בניגוד לכך, נמצא כי עבור גברים, כניסה למשרה 'רעה' דווקא היוותה קרש קפיצה למשרה עתידית בעלת מאפייני איכות משרה טובים יותר, המתאימים לשוק העבודה הראשוני (שם, 2010). מסקנות אלו מחדדות את צביונה המגדרי של איכות המשרה ומדגישות את חשיבות הניתוח של איכות משרה בכל כניסה למשרה חדשה בשוק העבודה.

המחקר המצטבר בנושא המאפיינים המגדריים של איכות המשרה הנמוכה ושל יחסי ההעסקה הפוגעניים, הובילו חוקרים לשאול מה המשמעות של תעסוקה בכלל ותעסוקת עוני בפרט מבחינת רווחתה הכלכלית של האישה. מרבית המחקרים, הבוחנים רווחה כלכלית ועוני מתמקדים במשק הבית כיחידת הניתוח העיקרית, ואינם מאפשרים לברר באופן ייחודי את מצבה הכלכלי הפרטני של האישה ומהו פוטנציאל ההשתכרות שלה במקרה של פירוק משק הבית. במחקר אשר עשה שימוש במתודולוגיה חדשנית, המאפשרת לעשות אינדיבידואליזציה של הכנסות משק הבית, נמצא עוני סמוי של האישה, שלא נמצא במדידה ברמת משק הבית (Peña-Casas & Ghailani, 2011). ממצא זה הוביל למסקנת החוקרים כי עוני בעבודה (In Work Poverty=IWP) הינו בעל מאפיין מגדרי, שכן נמצאה שכיחות גבוהה יותר של IWP אצל נשים לעומת גברים. כך שגם במשק בית בעל הכנסה דואלית, המהווה הגנה טובה מעוני כללי, עבור נשים המשמעות של תעסוקת עוני היא עוני מגדרי ותלות כלכלית בבני זוגן. הבנת העוני הסמוי של האישה, המשתקף גם בפוטנציאל ההשתכרות שלה במקרה של פירוק משק הבית, מדגיש את החיסרון במיקומה הכלכלי בשוק העבודה ובמשק הבית, במידה ועליה להסתמך על הכנסתה האישית משכר בלבד.

נשים, אם כן, פחות מוגנות מגברים מבחינת הסיכון לעוני בעבודה, שכן הן בעלות ייצוג יתר בעבודות בעלות איכות נמוכה, חשופות לחסרונות ההורות בשוק העבודה ולכן בעלות הגנה נמוכה יותר להיות בעלות הכנסה מספקת כדי להימנע מעוני (Peña-Casas, R., 2011 & Ghailani). כך שלמרות התפישה הרווחת בחברה המערבית, כי תעסוקה מהווה האמצעי הטוב ביותר, המונע נפילה לעוני ומאפשר יציאה ממנו, אנשים - בעיקר נשים, יכולות לסבול מחיי עוני גם אם הן עובדות, ובמיוחד אם הן מפרנסות יחידות וחד-הוריות (Spannagel, 2013). מגמה זו מתוארת ביתר שאת במחקר אורך בקרב 18 מדינות דמוקרטיות עשירות, שמציג את תהליך הפיכת העוני לנשי ומסיק כי הפמיניזציה של העוני הינה תהליך אוניברסלי רחב היקף וכי עבודה אינה בהכרח הפיתרון ליציאה מהעוני (Brady & Kall, 2008).

אחד ההסברים המוצעים בספרות היא המגמה העולמית של הפחתת ערך (deskilling) בעיסוקים נשיים. יש חוקרים הרואים את הפחתת הערך כמכניזם מוסדי מרכזי לאפליה עכשווית נגד נשים וכגורם לתגמולים נמוכים ולאפשרויות קידום מוגבלות (Benjamin, 2007; Grimshaw & Rubery, 2016). בניתוח ביקורתי של ארגוני העבודה הרווחים בחברה המודרנית, חושפת אקר (Acker, 2006), תהליכים סמויים בארגונים, המשמרים אי שוויון מגדרי, מעמדי ואתני, ומסיקה כי הם פועלים כמשטרי אי שוויון. פולר (Fuller, 2009) מחזקת מסקנה זו באמצעות ניתוח המשלב בין התנסויות בעבודה ובחיים ושרטוט תמונה רחבה של מסלול חיים פוגעניים (precarious lives). לדידה, אין מדובר רק בעבודה פוגענית מקרית, נוכחית שבה נמצאת האישה, אלא בתחלופה בין משרות פוגעניות לאורך החיים, היוצרת השפעות מצטברות של התנסויות אלו. מסלול חיים זה של פוגענות כולל מגוון מרחבים פוגעניים, ביניהם שוק העבודה, המשפחה, הקהילה והמדינה, המעצבים את התנסויותיהן של הנשים (ראו מסקנה דומה גם אצל Clement et al., 2009).

ההבנה המחקרית המתפתחת, הרואה את איכות המשרה כבעלת מאפיינים מגדריים ברורים, עם יותר נשים בעבודות 'רעות' בכלכלות המתקדמות (Mason & Salverda, 2010), הובילה חוקרות המתמחות במגדר להדגיש כי יש התבונן על מכלול חייהן של הנשים, ולקרוא לפיתוח המשגה פמיניסטית של איכות המשרה (Benjamin, 2018; Wright, 2013). על המשגה זו להיות מעוגנת בהתנסויותיהן של נשים ולכלול הכרה בהערכת החסר של הכישורים, הידע והניסיון של נשים שמועצם בכלכלה הגלובלית (Benjamin, 2013, 2018). עד כה אחד הניסיונות הבודדים לשלב בבחינת איכות המשרה גם ניתוח מגדרי והתייחסות לספירה הביתית נעשה ע"י דאבוואן ושותפותיה (Davoine, Erhel & Guergoat-Lariviere, 2008). הן פיתחו שישה מימדים אופרציונליים: 1. ביטחון סוציו-כלכלי; 2. הזדמנויות להכשרה ולכישורים; 3. תנאי עבודה; 4. האפשרות לשלב משפחה ועבודה; 5. קידום שיוויון מגדרי; 6. ייצוג קולקטיבי בעל עניין. הגדרה זו נותנת תשומת לב ייחודית להכרה בכישורים ולמגבלות משפחתיות בחיי העובדות.

יחד עם זאת, כהמשך לפיתוח ההמשגה המגדרית לאיכות משרה, בנימין (Benjamin, 2018) מציעה לכלול התייחסות גם לשלושת המימדים הבאים: 1. הטווח בו הכישורים והניסיון משתקפים בשכר; 2. תעודות, הכשרה מקצועית תוך כדי עבודה ותגמול על התפתחות זו; 3. דה-קומודיפיקציה – תגמול בשכר גם כאשר לא מתאפשרת עבודה בשל מצבי חירום ביתיים. טיעון זה, שמדגיש נושאים של שכר, תעודות והאנשה של העובדות (שם, 2018), מעביר את המיקוד של איכות המשרה: ממיקוד סובייקטיבי שמעוצב ע"י אילוצים תרבותיים ומציע ערכים פנימיים מפצים כמגדירים משרה איכותית (Hebson, 2015; Rubery & Grimshaw); לפרספקטיבה מבנית שמדגישה הערכת חסר בעבודת נשים. הערכת חסר זו לרוב באה לידי ביטוי בשכר נמוך, במשרות חלקיות וזמניות, שאינן כוללות הכשרה מקצועית, או תגמול על כך, ושאין מכירות בעבודה שנשים משקיעות בבני משפחתן

ובמצבי חירום בספירה הפרטית. בעולמן של שורדות האלימות, ההתייחסות למצבי חירות ביניים, שנוצרים כתוצאה מאלימות, הינה משמעותית ביותר בעת בחינת איכות המשרה ומשמעויותיה עבורן. אולם נטען, כי כל עוד תהליכים בכלכלה הגלובלית מקדמים צמצום בשלושת המימדים הללו, ההיררכיה המגדרית ממשיכה להיות משועתקת וממקמת נשים כ'אחרות' בשוק העבודה. כדי לאתגר זאת נדרשת מחויבות פמיניסטית, המקדמת צדק מגדרי באמצעות דרישה פוליטית ששיפור איכות המשרה יכלול השוואת תנאי העסקה בכל העיסוקים ולא רק באלו שבמעלה ההיררכיה העיסוקית (Benjamin, 2013).

סקירת המחקרים בשדה הסוציולוגי של שוק העבודה, מדגישה את עוצמת הפרדוקס בנוגע לחשיבות העבודה בחייהן של נשים עובדות. מצד אחד קיים קונצנזוס בין החוקרים כי במקרים רבים עבודת נשים מתאפיינת באיכות משרה נמוכה (Grimshaw, 2011; Stier & Yaish, 2014; Vosko, MacDonald, & Campbell, 2009), שאף משמשת כחסם בפני מעבר למשרה איכותית יותר מבחינת המדדים החיצוניים-האובייקטיביים (Dex & Bukodi, 2011; Grimshaw, 2011). עולה התמונה כי על אף השתתפותן הפעילה בכוח העבודה ועבודתן בפועל, נשים רבות חוות עוני תוך כדי עבודה (IWP), וכי לרוב עוני זה סמוי בשל ההגנה הכלכלית הניתנת להן ע"י בן זוגן הגברי (Peña-Casas & Ghailani, 2011). מצד שני שיחים רווחים, ממשיכים להזין ולשמר את חשיבות העבודה כבעלת ערך זהותי מוערך בחברה, מעצבים את תפישותיהן של הנשים לגביה (Nagar-Ron, 2014; Mears, 2015; Woodward, 2008; Sa`ar, 2016; Skeggs, 1997, 2004). בניסיון להסביר פרדוקס זה, הבסון ועמיתותיה (Hebson et al., 2015) חשפו כיצד העדפות של עובדות למימד האינטרינזי של עבודת הטיפול, למרות שכר נמוך ותנאי העסקה דלים, מעוגנות בהתאם להבנתן את המגבלות החברתיות והכלכליות ב'שדה האפשרויות' שלהן בשוק העבודה. כך

שבמקרים רבים נשים יעגנו את הגאווה שלהן בערך האינטרינזי של העבודה, תוך השתקת המימדים המביישים של משרותיהן ובהם היעדר ערך כלכלי מספק.

תהליך זה עשוי להיות מלווה גם בהשתקת הקונפליקטים מבית עימם הן מתמודדות, למשל: מול התעצמות מופעי האלימות במרחב הביתי והתעסוקתי נוכח השתלבותן בעבודה (Brush, 2003; Swanberg & Logan, 2005); ומול האידיאולוגיה המגדרית המסורתית הרווחת בסביבתן, הרואה בעבודתן בשכר בספירה החיצונית התרסה נגד התמסרותן למשפחה (היישריק, 2018; Brush, 2011). בעוד חשיבותה של האידיאולוגיה המגדרית בעיצוב משמעויות העבודה נמצאה כמשמעותית בעיתות משבר כלכלי במשפחה (ראו Gaunt & Benjamin, 2007) טרם פותח ניתוח בנוגע לאפשרות שערעור האידיאולוגיה המגדרית המסורתית בספירה הביתית נוכח חלחולם של ערכי העבודה הדומיננטיים בספירה הציבורית, מעורר קונפליקט ביחסים זוגיים. עולמן של שורדות האלימות מהווה זירה לבחינת משמעויות אלו, משום שמחד גיסא ערכי משפחה פטריאכליים נוכחים בספירה הביתית שלהן ומאידך גיסא ערכי העבודה הניאו-ליברליים דומיננטיים בחברה בה הן פועלות.

חשיבותה של זירה זו למחקר מתחדדת נוכח המחקרים, המתמחים בשדה של נשים שורדות אלימות בני זוג, ומתארים תמונה מורכבת. מצד אחד תיאור הקשיים להשתלבות בעבודה ולשחרור התלות הכלכלית מהרווחה ו/או מהגבר האלים. זאת בשל האלימות של בן הזוג הפוגעת במאמצי ההפגין מחויבות לעבודה ויציבות הנדרשת בשוק העבודה (למשל, Hahn & Postmus, 2014; Sanders, 2014, 2015). מצד שני, עדויות כי עבודה בשכר משפרת את הסימפטומים הפוסט-טראומטיים (Brush, 2003) ואת תחושת העצמי של השורדת (Lynch & Graham-Bermann, 2004). באופן ספציפי יותר, נמצא כי מימדים של איכות משרה (כמו עצמאות, גמישות, שכר והטבות) עשויות לתרום באופן חיובי לתחושת העצמי (Self) של הנשים השורדות (Lynch & Graham-Bermann, 2004). החוקרות

הדגישו את הפוטנציאל של העבודה כמשאב זהותי וכמקור לתחושת עצמי של נשים בהקשר של אלימות בני זוג במרחב הביתי.

בעוד שדה המחקר מעורר את ההכרה בחשיבות ההתייחסות למכלול חייהן של נשים שורדות אלימות בבחינת איכות המשרה, כמעצבים את משמעויותיה עבורן, הרי התהליכים החברתיים שעשויים לעצב משמעויות אלה, בהקשר של התנסויות מהחיים האישיים עם בני זוג אלימים, טרם קיבלו מענה מעמיק בספרות. בין הסיבות לכך היא ההדרה של ההיבט המגדרי והאישי של קורבנות האלימות מהניתוח הסוציולוגי (Walby, 2012) וההתעלמות מיחסים אינטימיים בספירה הפרטית בעת ניתוח תהליכים חברתיים בספירה הציבורית (Zelizer, 2005, 2012). כדי לענות על לקונה זו בספרות, המחקר הנוכחי מתמקד בתפישותיהן ובאסטרטגיות הפעולה של נשים שורדות אלימות בני זוג במרחב הפרטי ובמרחב התעסוקתי במקביל, ומנסה לחשוף כיצד מתעצבים התהליכים החברתיים בעולמן.

מסגרת תיאורטית לחקר שורדות אלימות

המדיניות המוסדית של אזרחות השוק, הממוקדת בעיקרון הבוגר המפרנס (adult worker), מאדירה את הציפייה מנשים שורדות אלימות בני זוג, לפתח עצמאות כלכלית דרך עבודה בשכר ואף מתנה זכויות אזרחיות בפיתוח יכולת זו (Lewis, 2002; Skevik, 2005). מדיניות זו מלווה בפיתוח הרטורי של 'השיח הנאו-ליברלי', שהנחת היסוד שלו היא חשיפת אזרחים ללחצי השוק, לעומת הדה-קומודיפיקציה שאיפיינה הסדרים קודמים של אזרחות. כמו כן הוא מאורגן סביב קווי מתאר של קוד ראציונליות, הכוללים תפישות מריטוקרטיות של מגוון הזדמנויות פתוחות בחברה ושל מסלולים אפשריים לעצמאות כלכלית, תוך תיוג ו'האחרה' לגבי אלו שאינם עומדים בציפיות וזקוקים לתמיכת הרווחה (Krumer-Nevo & Benjamin, 2010; Lister, 2004, 2015; Smith, 2005). בהתאם לכך, הזכאות לתמיכה מדינתית באזרחים מותנית רק בהיותם יזמים, המחלצים הכנסה מתוך השוק והפרקטיקות שלו.

פרקטיקות מדיניות, המתבססות על השיח הנאו-ליברלי הזה, מתעלמות מהתנסויותיהן של נשים רבות, החיות בסביבה תרבותית אידאולוגית בה מואדרת המשפחתיות הפטריארכלית, הכוללת כפיפות מגדרית ואלימות, והגבלת צעדיהן החברתיים, התעסוקתיים והכלכליים (Brush, 2011; Stark, 2007; Winter, 2015).

נוכח הדומיננטיות של מרכיבי השיח הנאו-ליברלי, נשים שורדות אלימות מנסות לאמץ את המסר ולפתח אזרחות מוערכת דרך עבודה בשכר. אולם הסביבה המשפחתית בה הן חיות, לרוב מקשה על יכולתן לממש חופש פעולה רציונאלי להתפתחות מקצועית וכלכלית. זאת משום שאלימות בני הזוג, בנוסף על היותה בעלת השלכות נפשיות ופיזיולוגיות משמעותיות (למשל, Kendall-Tackett, 2005; Perez & Johnson, 2008), פוגעת גם ביכולתן של הנשים להשתלב בעבודה (Moe & Bell, 2004), להשתמש בשכר עבודתן באופן חופשי (Sanders, 2014, 2015), מונעת מהן הכשרה מקצועית, הנדרשת לצורך התפתחות בעבודה (Hahn & Postmus, 2014; Raphael, 1999) ומובילה לחוסר יציבות תעסוקתית (Adams et al., 2013). מכאן גם נטען, כי אלימות בני הזוג שוחקת את האפשרות שהנשים השורדות יממשו את זכויותיהן החוקיות ואת אזרחותן בהתאם למשמעויותיה בעידן הנוכחי (Zufferey et al., 2016).

בעוד המסגרת המוסדית מתעלמת מנסיבות חייהן המשפחתיות של שורדות האלימות ומציבה אותן למול הציפיה שיפגינו אזרחות ראויה, בו זמנית היא ממשיכה לבסס ערכי משפחה שמרניים ולקדם את חשיבות המשפחה כמקור עיקרי לתמיכה כלכלית וכחלופה למדינת הרווחה שנסוגה (Cooper, 2017). ברית פוליטית זו בין כלכלת השוק וערכי הניאו-ליברליזם לבין סוכני השמרנות החברתית בעלת משמעויות ייחודיות בעולמן של שורדות האלימות. משום שבעוד הן נדרשות להפגין התמסרות לעבודה בהתאם לערכים הניאו-ליברליים הרווחים בארגוני עבודה (Blair-Loy, 2003), הרי שהן חיות בסביבה

משפחתית שכוללת ערכים פטריאכליים מסורתיים, האוכפים כפיפות מגדרית ומילוי תפקידן המגדרי המסורתי (למשל, Fogiel-Bijaoui, 2003; MacKinnon, 1989).

פער זה בא לידי ביטוי בתוצרים הבלתי מכוונים של יישום המדיניות הניאו-ליברלית: בעוד שמטרותיה המוצהרות לצמצם את העוני והאלימות בחייהן של שורדות האלימות; נמצא שזו חושפת אותן להתעצמות השליטה האלימה של הגבר בזירה חדשה – זירת העבודה (Brush, 2011). אלימות בן הזוג בבית חודרת לעולם העבודה והופכת אותו למרחב נוסף, המזין את האלימות המופעלת נגד האישה בשני המרחבים, הפרטי והציבורי (Logan, 1999; Pyles & Banerjee, 2010; Raphael, 2007; Shannon, Cole & Swanberg, 2007). למרות עדויות אלו, טרם פותח דיון מעמיק בספרות הסוציולוגית לגבי האופן שבו התנגשות הערכים הניאו-ליברליים מצד אחד והפטריאכליים מצד שני מעצבת את דרכי פעולתן של הנשים השורדות בבית ובעבודה. חשיבותו של דיון זה מתחדדת נוכח מסקנותיה של פפאו-אפינגר (Pfau-Effinger, 2005), כי התנהגותן של שורדות האלימות עשויה לשקף תגובה מתמשכת להסדרים המוסדיים ולתפישות התרבותיות הרווחות בעולמן.

הסבר אפשרי ללקונה זו בספרות, הוא ההפרדה הנוהגת בין הספירה הפרטית לספירה הציבורית, הקיימת גם בספרות המחקרית בתחום. כך שמצד אחד נמצא עושר של מחקרים המתמקדים בחייהן של שורדות האלימות, בעיקר בספירה הפרטית ותוך התמקדות בהשלכות ברמה האישית, ומצד שני מחקרים המתמקדים בניתוח כוחות מבניים ומוסדיים, ללא תשומת לב ייחודית להתנסויות אינטימיות בספירה הביתית. הסבר נוסף שמוצג בספרות הוא הדומיננטיות של תיאורית ההצטלבויות בניתוח אלימות מגדרית (Denis, 2008). נטייה מחקרית זו הובילה להתמקדות במספר מאפיינים מצומצם יחסית עבור קבוצות שוליים דבר שמחד מדגיש יחודיות, אך מאידך גיסא מונע הכללה ובעיקר מוביל להזנחת ההיבטים הכלכליים שקשורים לכך (Anthias, 2013b; Abraham & Tastsoglou, 2016a). באופן ספציפי יותר, בניתוח שדה המחקר הרחב של אלימות מגדרית (על מגוון סוגיה) מתבררת

הנטיה ל'תרבותיות-יתר'. נטיה זו הובילה עד היום לניתוח חסר של המיקומים החברתיים בהן ממוקמות נשים שורדות אלימות, במיוחד בהקשרו של שוק העבודה (Anthias, 2013b).

כמענה לבעייתיות זו, אנתיאס (Anthias, 2012, 2013a, 2013b) מציעה להתרחק מהמבנה הקטגוריאלי האבסטרקטי של הצטלבויות בין מגדר/גזע/מעמד, משום שעצם מסגורו מראש משעתק אותו כמבנה חברתי דכאני. במקומו, היא קוראת לאמץ את הגישה המכונה 'מיקומיות טרנס-לוקלית' (trans-locational positionality), המנתחת מיקומים חברתיים כמשוקעים במרחבים חברתיים שהינם מגוונים, סדוקים ובעלי קשרים הדדיים ביניהם, תוך התייחסות למצבים ולצירוף נסיבות. לשיטתה, כדי לנתח מיניות ומגדר, שבאים לידי ביטוי במופעי אלימות שונים, יש לבקר את גישת ההצטלבות ולאמץ עדישה זו. זאת במיוחד בהקשר של כלכלה פוליטית, המכירה בקשרים ההדדיים בין כלכלה ותרבות ולא נשענת על ניתוח תרבותי בלבד (שם, 2013b). המודל התיאורטי שאימצתי לבחינת השדה של נשים שורדות אלימות בני זוג הולך בעקבות מסגרת הניתוח התיאורטית שהציעה אנתיאס, אולם טרם בחנה אותו אמפירית (אנתיאס, 2013b). המודל התיאורטי המוצע מאורגן סביב קריאתה לניתוח אלימות בין בני זוג דרך התמקדות ביחסים מתהווים לצד הכרה בכוחות תרבותיים, חברתיים ומוסדיים רחבים כמעצבים אותם.

בהמשך לכתיבתה של אנתיאס (Anthias, 2008, 2012, 2013a, 2013b), המודל המוצע ממוקד במיקום החברתי ההיררכי של נשים שורדות אלימות כתוצר של יחסים חברתיים ייחודיים, תוך התייחסות להקשרים של מצב וזמן. מטרתו של המודל שהינו גם טמפורלי וגם הקשרי, היא העברת תשומת הלב ממיקום חברתי מקובע יחסית שבו ממוקמת השורדת באופן תיאורטי (למשל לפי מעמד וגזע), למיקום טרנס-לוקלי, חוצה-מיקומים הפתוח למשא ומתן של שורדות אלימות עם יחסיהן למעגלי שייכות נתונים (הבית, המשפחה, הקהילה בה נולדו) ואפשריים (עולם העבודה, מקום עבודה, קהילות אחרות אליהן

הגיעו). בדרך זו המודל המוצע מכיר בדינאמיות של המרחבים החברתיים, ובעובדה ששורדת האלימות יכולה להיות במקביל במיקומים חברתיים היררכיים שונים ואף מנוגדים, למשל, במיקום של שליטה וכפיפות בו זמנית.

עדשה תיאורטית זו משתלבת עם מחויבותו הפמיניסטית של המחקר, המתרחקת מהנחת היותן של נשים שורדות אלימות בני זוג, כקבוצה מונוליטית, בעלת מאפיינים אחידים ואג'נדה 'טבעית' משותפת. כמו כן, המודל המוצע מתרחק מהנחת שייכותן לקטגוריה חברתית מסוימת, כפי שמשמע לעיתים ממחקרים המניחים מראש הצטלבויות של נשים במיקומי שוליים. בעשותו כן, וכהמשך לטיעוניה התיאורטיים של אנתיאס (Anthias, 2012b), המודל התיאורטי שפיתחתי מתמקד בהבנת מבנה שוק העבודה והמגמות המרכזיות בו דרך ניתוח ההתנסויות היומיומיות של נשים שורדות אלימות בני זוג. מבט זה, המחוייב לבחינתו של שוק העבודה בהקשריו המוסדיים לצד מגמות תרבותיות, מאפשר לבחון את מכלול החסמים וההזדמנויות העומדים מול שורדות אלימות בבואן למלא אחר תנאי החוזה האזרחי שלהן מול המדינה. המודל מאפשר גם התרחקות מהדגש, המאפיין את הספרות, בנוגע להשתייכותן של שורדות האלימות למעמד נמוך ולניתוח בהתאם להצטלבויות של גזע/אתניות, מגדר ומצב סוציו-אקונומי (למשל, Sokoloff & Pratt, 2007). לחילופין, הוא מציע התייחסות לשייכות אפשרית כזו כחלק מראיית הנשים כסוכנות הפועלות בתוך ובין המבנים החברתיים. בדרך זו המודל המוצע מאפשר בחינה של תוצרי ההתמודדות עם מאמצי מימוש מודל אזרחות השוק בפועל ע"י הנשים השורדות וברור המידה בה פעולותיהן מקדמות את זכויותיהן האזרחיות ואת תחושותיהן כאזרחיות שוות ומוערכות. על מנת לאפשר מורכבות זו של מבנה, תרבות ופעולה (agency), המודל התיאורטי המוצע משלב בין הבנת הכוחות המוסדיים, התרבותיים והמבניים הרחבים בתוכם פועלות הנשים, תוך הצלבתם עם המיקומיות הטרנס-לוקלית שלהן. זאת מתוך הבנה כי מיקומן

החברתי משוקע בתוך מרחבים חברתיים מגוונים, סדוקים ובעלי קשרים הדדיים ביניהם. הבנת דרכי ההתמודדות ואסטרטגיות הפעולה של נשים שורדות אלימות בני זוג באמצעות המודל, ממקמת אותן בתוך ההקשרים הבאים: המסגרת המוסדית של מודל אזרחות שוק, שכולל שיח ניאו-ליברלי תואם המזין את משמעויות העבודה כערך אזרחי מוסרי; המסגרת של מבנה שוק העבודה, הסדרי ההעסקה העכשוויים ואיכות המשרה; המסגרת התרבותית, של מודל משפחתי פטריאכלי הנוהג בביתן כמו גם בחברה (ראו הצגה גראפית של המציג את מודל המחקר).

מסגרת הניתוח התיאורטית למחקר - הצגה גראפית:

מודל תיאורטי זה, מאפשר לבחון את המרחב המשותף שנוצר בהצטלבויות של שלושת מעגלי הכוח החברתיים הללו, ואת דרכי הפעולה שנוקטות בתוכו נשים שורדות אלימות בני זוג. פעולותיהן של הנשים אומנם מעוצבות בהתאם לכוחות אלו, אך גם מעצבות אותם במקביל באמצעות מו"מ מתמשך אותו הן מנהלות מול נציגי המסגרות התרבותיות, המוסדיות והמבניות ושומרי הסדר הקיים. כך שהן מצד אחד פועלות בתוך המסגרות שמוכתבים להן, אך מצד שני הן גם ממסגרות מחדש את הגבולות הללו באמצעות אסטרטגיות הפעולה שהן נוקטות. באמצעות התמקדות בחוויות, בתיאורים ובהתנסויות היומיומיות של נשים שורדות אלימות בני זוג מהמרחב הפרטי והתעסוקתי במקביל, המחקר מציע ניתוח שמצד אחד מכיר באלימות זו כתופעה חברתית רחבה ומחפש להבין את הכוחות המשמרים אותה, וממסגרים את מרחב הפעולה של הנשים. אך בו זמנית ניתוח זה גם מכיר בסוכנות של הנשים, ביכולת התמרון שלהן, באסטרטגיות הפעולה ובמו"מ שהן מנהלות בתוך מרחב הפעולה ועל גבולותיו המשתנים. ניתוח זה בנוסף יעלה את החשיבות של ההתייחסות לחוויות אינטימיות מהספירה הפרטית, גם במחקר הבוחן תוצאות כלכליות ותעסוקתיות בספירה הציבורית.

חוקרות סוציולוגיות המתמקדות בניתוח יחסים מבקרות את הנטייה המחקרית לשמר את הפרדה בין תחומי הידע של תרבות וכלכלה. כך שמצד אחד ישנה טענה בנוגע לתרבותיות יתר בניתוח אלימות מגדרית, תוך היעדר הצלבתה עם היבטים מבניים של כלכלה ותעסוקה (Anthias, 2012, 2013b); ומצד שני יש תיעוד לניתוח תהליכים כלכליים בנפרד ותוך התעלמות מיחסים אינטימיים (Zelizer, 2012). באמצעות ניתוח יחסיהן של נשים שורדות אלימות מול בני זוגן, מול המדינה ומוסדותיה ומול שוק העבודה, והאופן בו הן ממוקמות ומתקמות מחדש בתהליכי המו"מ המתמשכים, המודל התיאורטי שפותח עשוי להדגים את החיבור בין תרבות לכלכלה, ולענות על לקונה זו בספרות. יתר על כן, מסגרת

תיאורטית זו לניתוח, תאפשר הבנה מעמיקה יותר לגבי האופן שבו אלימות בן זוג בשילוב עם הכוחות המוסדיים, המבניים והתרבותיים מעצבים את האפשרות שנשים שורדות אלימות יפתחו עצמאות כלכלית ויחוו את מעמדן כאזרחיות מוערכות ושוות זכויות בעידן הניאו-ליברלי הנוכחי.

ביבליוגרפיה

- בן דוד, ש. (2014). קורבנות גברים במשפחה: האם יש תופעה כזו? בתוך י. וילצ'יק-אביעד וי. מזא"ה (עורכים) *אלימות אילמת – גברים כקורבנות* (עמ' 13-34). הוצאת אוניברסיטת אריאל בשומרון.
- ברקוביץ', נ. (2001). אזרחות ואימהות: מעמדן של נשים בישראל. בתוך י. פלד וע. אופיר (עורכים) *ישראל: מחברה מגויסת לחברה אזרחית* (עמ' 206-243). תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- ברקוביץ', נ. (2002). "אפוקליפסה עכשיו?!" על גלובליזציה, חוסר נחת וצרות אחרות. *סוציולוגיה ישראלית* ד(2), 465-491.
- היישריק, מ. (2018). אלימות כלפי נשים בקהילת יוצאי אתיופיה: תרבות הקהילה, תכניות לפעולה בתחום וביצועי הממסד. חיבור לשם קבלת תואר 'דוקטור לפילוסופיה'. התכנית ללימודי מגדר, אוניברסיטת בר אילן.
- הלמן, ש. (2014). כיצד קופאיות, מנקות ומטפלות סיעוד הפכו ליזמות: סדנאות מרווחה לעבודה וכינון העצמי הניאו-ליברלי. *סוציולוגיה ישראלית*, יד(2), 312-335.
- הרבסט-דבי, ע. וקפלן, ע. (2018). אוטונומיה שברירית: השלכות של גירושין על שכרן של אימהות בישראל בראי מדינת הרווחה. *ביטחון סוציאלי* 103, 113-135.
- ובר, מ. (1984 [1905]). *האתיקה הפרוטסטנטית ורוח הקפיטליזם*, תל אביב: עם עובד.
- ממן, ד. ורוזנהק, ר. (2009). *בנק ישראל: כלכלה פוליטית בעידן הניאו-ליברלי בישראל*. תל אביב: מכון ואן ליר בירושלים והוצאת הקיבוץ המאוחד.
- מישורי, ד. (2012). להיאבק על העסקה ישירה. בתוך ד. מישורי, וע. מאור (עורכים) *העסקה פוגענית: הדרה וניצול שיטתיים בשוק העבודה* (עמ' 9-23). המכללה החברתית כלכלית והוצאת אחוה.

- סמבול, ש. ובנימין, א. (2007). קיטועים מבניים ומגדריים של היסטוריית העבודה של נשים: הצמצום במבנה ההזדמנויות של עובדות עניות. *סוציולוגיה ישראלית*, ט(1), 5-37.
- סער, ע. (2010). יזמות זעירה של נשים כמסלול ניעות חברתית, מספר היבטים פרדוקסליים. *סוציולוגיה ישראלית*, יא(2), 441-462.
- פוגל-ביז'אווי, ס. (1999). משפחות בישראל: בין משפחתיות לפוסט-מודרניות. בתוך ד. יזרעאלי ועמיתותיה (עורכות) *מין מיגדר ופוליטיקה* (עמ' 107-166). תל אביב: קו אדום. הוצאת הקיבוץ המאוחד.
- קמיר, א. (2013). מרחבי דיכוי מגדרי מוכחשים: "המרחב הפרטי הנורמטיבי" ו"מרחב האחיות הלא מוכר"; מחשבות על פריצת דיני המשפחה ופולחן האמהות, ועל בניית אחווה נשית. בתוך ר. הלפרין (עורכת) *היכן אני נמצאת? פרספקטיבות מגדריות על מרחב* (עמ' 77-110). הוצאת קרן פרידריך אברט והמכללה האקדמית בית ברל.
- רוזנהק, ז. (2010). *מדינת הרווחה: אזרחות, זכויות וחלוקת משאבים*. הוצאת האוניברסיטה הפתוחה.
- שדמי, א. (2003). לקראת תפיסה אחרת של אלימות גברים נגד נשים: אחריות החברה והמדינה. *ביטחון סוציאלי*, 64, 5-44.
- שוהם, א. (2012). *להציץ מבעד לחומות: אלימות כלפי בנות זוג בקהילות סגורות*. הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן גוריון בנגב.
- Abraham, M. & Tastoglou, E. (2016). Interrogating gender, violence, and the state in national and transnational contexts: Framing the issues. *Current Sociology Monograph* 64(4), 517–534.
- Abraham, M. & Tastoglou, E. (2016a). Addressing domestic violence in Canada and the United States: The uneasy co-habitation of women and the state. *Current Sociology Monograph* 64(4), 568-585.

- Abramsky, T. Watts, C.H. Garcia-Moreno, C. Devies, K. Kiss, L. Ellsberg, M. Jansen, H. & Heise, L. (2011). What factors are associated with recent intimate partner violence? findings from the WHO multi-country study on women's health and domestic violence. *BMC Public Health*, 11, 109- 126.
- Acker, J. (2006). Inequality Regimes: Gender, class, and race in organizations. *Gender & Society* 20(4), 441–464.
- Adams, A.E. Tolman, R.M. Bybee, D. Sullivan, C.M. & Kennedy, A.C. (2013). The impact of intimate partner violence on low-income women's economic well-being: The mediating role of job stability. *Violence Against Women* 18(12), 1345 –1367.
- Adelman, M. (2017). *Battering States: The Politics of Domestic Violence in Israel*. Vanderbilt University Press.
- Adelman, M. & Coker, D. (2016). Introduction: Pedagogies of domestic violence. *Violence Against Women* 22(12), 1419 –1425.
- Adkins, L. (2004). Gender and the post-structural social. In B. Marshall, & A. Witz (Eds.) *Engendering the Social* (pp. 139–154). Maidenhead: Open University Press.
- Ajzenstadt, M. (2009). Moral panic and neo-liberalism: The case of single mothers on welfare in Israel. *British Journal of Criminology* 49(1), 68–87.
- Alexander, P.C. (2011). Childhood maltreatment, intimate partner violence, work

- Interference and women's employment. *Journal of Family Violence* 26, 255–261.
- Anderson, K.L. (2010). Conflict, power, and violence in families. *Journal of Marriage and Family* 72, 726– 742.
- Anthias, F. (2008). Thinking through the lens of translocational positionality: An intersectionality frame for understanding identity and belonging. *Translocations: Migration and Social Change* 4(1), 5-20.
- Anthias, F. (2012). Hierarchies of social location, class and intersectionality: Towards a translocational frame. *International Sociology* 28(1), 121–138.
- Anthias, F. (2013a). Moving beyond the Janus face of integration and diversity discourses: towards an intersectional framing. *The Sociological Review* 61, 323–343.
- Anthias, F. (2013b). The intersections of class, gender, sexuality and 'race': The political economy of gendered violence. *International Journal of Politics Culture, and Society* 27(2), 153-171.
- Anthias, F. & Yuval-Davis, N. (1992). *Racialised Boundaries: Race, Nation, Gender, Colour and Class and the Anti-Racist Struggle*. London: Routledge.
- Backett-Milburn, K. Airey, L. McKie, I. & Hogg, G. (2008). Family comes first or open all hours? How low paid women working in food retailing manage

webs of obligation at home and work. *The Sociological Review* 56(3), 474-496.

Banyard, V. Potter, S. & Turner, H. (2011). The impact of interpersonal violence in adulthood on women's job satisfaction and productivity: The mediating roles of mental and physical health. *Psychology of Violence* 1(1), 16–28.

Bart, P.B., & Moran, E.G. (1993). *Violence Against Women: The Bloody Footprints*. SAGA Publications.

Basile, K.C. & Hall, J.E. (2011). Intimate partner violence perpetration by court ordered men: Distinctions and intersections among physical violence, sexual violence, psychological abuse, and stalking. *Journal of Interpersonal Violence* 26, 230-253.

Bell, H. (2003). Cycles within cycles: Domestic violence, welfare, and low-wage work. *Violence Against Women* 9, 1245-1262.

Benjamin, O. (2003). The power of unsilencing: Between silence and negotiation in heterosexual relationships. *Journal for the Theory of Social Behaviour* 33(1), 1–9.

Benjamin, O. (2013). From cooperation to criticism of economic globalization: An intersectional concept of gender justice. *GENDER: Journal for Gender, Culture and Society, Zeitschrift für Geschlecht, Kultur*

und Gesellschaft 5(21), 45-63.

Benjamin, O. (2016). *Gendering Israel's Outsourcing: The Erasure of Employees' caring Skills*. New York: Palgrave-MacMillan.

Benjamin, O. (2018). Job quality for service and care occupations: A feminist perspective. In C. Warhurst, C. Mathieu and R. Dwyer (Eds.) *Handbook of Job Quality*. Oxford U. Press.

Benjamin, O. & Ha'elyo, H. (2004). Ienced reality: Power relations between marital blueprints in Israeli marriages. *Symbolic Interaction* 27(4), 461–483.

Ben-Porat, A. & Itzhaky, H. (2008). Factors that influence life satisfaction among battered women in shelters: Those who stay versus those who leave. *Journal of Family Violence* 23, 597–604.

Ben-Porat, A., & Srer-Bondarevsky, N. (2018). Length of women's stays in domestic violence shelters: Examining the contribution of background variables, level of violence, reasons for entering shelters, and expectations. *Journal of Interpersonal Violence*, 1 –20.

Berns, N. (2009). Domestic violence and victim empowerment folklore in popular culture. *Violence Against Women in Families and Relationships* 4, 105-124.

Black, M.C. Basile, K. Breiding, M. Smith, S. Walters, M. Merrick, M. Chen, J.

- &Stevens, M. (2011). The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey (NISVS). Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention.
- Blair-Loy, M. (2003). *Competing Devotions: Career and Family Among Women Executives*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bogard, M. (2007). Strengthening domestic violence theories: Intersections of race, class, sexual orientation, and gender. In N.J. Sokoloff & C. Pratt (Eds.). *Domestic Violence at the Margins* (pp. 25-38). Rutgers University Press.
- Bornstein, R.F. (2006). The complex relationship between dependency and domestic violence. *American Psychologist* 61(6), 595–606.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction*. London: Routledge.
- Brady, D. & Kall, D. (2008). Nearly universal, but somewhat distinct: The feminization of poverty in affluent western democracies, 1969-2000. *Social Science Research* 37, 976-1007.
- Brandwein, R.A. (1999). *Battered Women, Children, and Welfare Reform*. Sage Publications, Inc.
- Brandwein, R. A. & Filiano, D. M. (2000). Toward real welfare reform: The voices of battered women. *Affilia* 15, 224-243.
- Brodkin, E. & Majmund, M. (2010). Administrative exclusion: Organizations

and the hidden costs of welfare claiming. *Journal of Public Administration Research*, 20(4), 827-848.

Brown, C. Trangsrud, H.B. & Linnemeyer, R.M. (2009). Battered women's process of leaving a 2-year follow-up. *Journal of Career Assessment* 17(4), 439-456.

Brush, L.D. (2003). Effects of work on hitting and hurting. *Violence Against Women* 9(10), 1213–1230.

Brush, L. D. (2004). Battering and the poverty trap. *Journal of Poverty* 8(3), 23-43.

Brush, L.D. (2011). *Poverty, Battered Women, and Work in U.S. Public Policy*. New York, NY, Oxford University Press.

Campbell, J. C. & Soeken, K. L. (1999). Forced sex and intimate partner violence: Effects on women's risk and women's health. *Violence Against Women* 5(9), 1017-1035.

Cancian, F.M. (1987). *Love in America: Gender and Self-Development*. Cambridge: Cambridge University Press.

Clark, A. E. (2005). Your money or your life: Changing job quality in OECD countries. *British Journal of Industrial Relations* 43(3), 377–400.

Clement, Mahiu, Prus & Uekardester (2009). Precarious lives in the new economy: Intersectional analysis. In L.F. Vosko, M. MacDonald & I.

Campbell (Eds.) Gender and the Contours of Precarious Employment (pp. 241-255). London and New York: Routledge.

Coid, J., Petrukevitch, A., Feder, G., Chung, W.S., Richardson, J., & Moorey, S. (2001). Relation between childhood sexual and physical abuse and risk of revictimisation in women: a cross-sectional survey. *The Lancet* 358(11) 450-454.

Coker, D. (2007). Shifting power for battered women: Law, material resources, and poor women of color. In N.J. Sokoloff & C. Pratt (Eds.). *Domestic Violence at the Margins* (pp. 369-388). Rutgers University Press.

Coker, A., L. Smith, P. H. McKeown, R. E. & King, M. J. (2000). Frequency and correlates of intimate partner violence by type: Physical, sexual, and psychological battering. *American Journal of Public Health* 90(4), 553-559.

Collins, R. (2008). *Violence: A Micro-Sociological Theory*. Princeton University Press.

Collins, R. (2013). Entering and leaving the tunnel of violence: Micro-sociological dynamics of emotional entrainment in violent interactions. *Current Sociology* 61(2), 132 –151.

Cooke, G.B., Donaghey, J., & Zeytinoglu, I.U. (2013). The nuanced nature of

work quality: Evidence from rural Newfoundland and Ireland. *Human Relations* 66(4), 503-527.

Cooper, M. (2017). *Family Values: Between Neoliberalism and the New Social Conservatism*. New York: Zone Books.

Craft Morgan, J. Dill, J. & Kalleberg, A.L. (2013). The quality of healthcare jobs: can intrinsic rewards compensate for low extrinsic rewards? *Work, employment and society* 27(5), 802 –822.

Crawne, S. Hee-Soon, J. Ensminger, M. Burrell, L. McFarlono, E. & Duggan, A. (2011). Concurrent and long-term impact of intimate partner violence on employment stability. *Journal of Interpersonal Violence* 26(6), 1282-1304.

Corcoran, M. Danziger, S.K. Kalil, A. & Seefeldt, K.S. (2000). How welfare reform is affecting women's work. *Annual Review of Sociology* 26, 241-269.

Crossman, K.A. Hardesty, J.L. & Raffaelli, M. (2016). "He could scare me without laying a hand on me": Mothers' experiences of nonviolent coercive control during marriage and after separation. *Violence Against Women* 22(4), 454–473.

Davise, M.F. (1999). The economics of abuse: How violence perpetuates women's poverty. In R. Brandwein (Ed.) *Battered Women, Children, and Welfare Reform* (pp. 17-30). Sage Publication, Inc.

- Davoine, L. Erhel, C. & Guergoat-Lariviere, M. (2008). Monitoring quality in work: European employment strategy indicators and beyond. *International Labour Review* 147(2-3), 163-198.
- Deacon, A. (2005). An Ethic of Mutual Responsibility? Toward a Fuller Justification for Conditionality in Welfare. In M. Lawrence & C. Beam (Eds.), *Welfare Reform and Political Theory*. New York: Russell Sage Foundation.
- Dekel, R., Shaked, O., Ben-Porat, A., & Itzhaky, H. (2019). Posttraumatic stress disorder upon admission to shelters among female victims of domestic violence: An ecological model of trauma. *Violence and Victims*, 34 (2) 329-345.
- DeRiviere, L. (2008). Do economists need to rethink their approaches to modeling intimate partner violence? *Journal of Economic Issues* 42(3), 583-606.
- Desai, S. Arias, I. Thompson, M.P. Basile, K.C. (2002). Childhood victimization and subsequent adult revictimization assessed in a nationally representative sample of women and men. *Violence and Victims* 17(6), 639-653.
- Desai, M. & Rinaldo, R. (2016). Reorienting Gender and Globalization: Introduction to the Special Issue. *Qualitative Sociology* 39(4), 337-351.

- Dex, S.. (1984). Work history analysis, women and large scale data sets. *Sociological Review* 32(4), 637-661.
- Dex, S. (1991). Life and work history analyses. In S. Dex (Ed.) *Life and Work History Analyses: Qualitative and Quantitative Developments* (pp. 1-19). London: Routledge.
- Dex, S. & Bukodi, E. (2010). Bad start: Is there a way up? Gender differences in the effect of initial occupation on early career mobility in Britain. *European Sociological Review* 26(4), 431-446.
- Dex, S.& Shaw, L.B. (1988). Women's working lives: A comparison of women in United States and Great Britain. In A. Hunt (Ed.) *Women and Paid Work: Issues of Equality* (pp. 173-195). Macmillan Press.
- Dex, S. Ward, K. & Joshi, H. (2008). Changes in women's occupation and occupational mobility over 25 years. In J. Scott, S. Dex & H. Joshi (Eds.) *Changes in Women's Employment Over 25 Years* (pp. 45-80). Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Dienemann, J. Boyle, E. Baker, D. Resnick, W. Wiederhorn, N. & Campbell, J. (2000). Intimate partner abuse among women diagnosed with depression. *Issues in Mental Health Nursing* 21(5), 499-513.
- Drobnic, S. & Blossfeld, H.P. (2004). Career patterns over the life course: Gender, class, and linked lives. In A. L. Kalleberg, S. L. Morgan, J. Myles,

& R. A. Rosenfeld (Eds.), *Inequality: Structures, Dynamics and Mechanisms: Essays in Honor of Aage*. Amsterdam: Elsevier.

Dunn, J.L. (2004). The politics of empathy: Social movements and victim repertoires. *Sociological Focus* 37(3), 235-50.

Dutton, M.A. Green, B.L. Kaltman, S.I. Roesch, D.M. Zeffiro, T.A. & Krause, E.D. (2006). Intimate partner violence, PTSD, and adverse health outcomes. *Journal of Interpersonal Violence* 21(7), 955-968.

Eisikovits, Z. Winstok, Z & Fishman, G. (2004). The first Israeli national survey on domestic violence. *Violence Against Women* 10(7), 729–748.

Erez, E. Adelman, M. & Gregory, C. (2009). Intersections of immigration and domestic violence: Voices of battered immigrant women. *Feminist Criminology* 4(1) 32-56.

Findlay, P. Kalleberg, A. L. & Warhurst, C. (2013). The challenge of job quality. *Human Relations* 66(4), 441–451.

Findlay, P. Warhurst, C. Keep, E. & Lloyd, C. (2017). Opportunity knocks? The possibilities and levers for improving job quality. *Work and Occupations* 44(1), 3–22.

Fineman, M. (2004). *The Autonomy Myth- a Theory of Dependency*. New York: New Press.

Fogiel-Bijaoui, S. (2003). *Familism, postmodernity and the state: The case of*

Israel. *Journal of Israeli History: Politics, Society and Culture* 21(1–2), 38–62.

Fong, C.M. Bowles, S. & Gintis, H. (2006). Strong reciprocity and the welfare state. *Handbook of the Economics of Giving, Altruism and Reciprocity* 2, 1439-1464.

Foucault, M. (1977). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. London: Allen Lane/Penguin.

Friedan, B. (1963). *The Feminine Mystique*. New York, NY: Bantam Doubleday Dell.

Fuller, S. (2009). Investigating longitudinal dimension of precarious employment: Conceptual and practical issues. In L.F. Vosko, M. MacDonald & I. Campbell (Eds.) *Gender and the Contours of Precarious Employment* (pp. 226-239). London and New York: Routledge.

Gallie, D. (2013). Direct participation and the quality of work. *Human Relations* 66(4), 453 –473.

Gallie, D. Felstead, A. & Green, F. (2012). Job preferences and the intrinsic quality of work: the changing attitudes of British employees 1992–2006. *Work, employment and society* 26(5), 806–82.

Galston, W. (2005). Conditional citizenship. In L. Mead & C. Beam (Eds.), *Welfare Reform and Political Theory*. New York: Russell Sage

Foundation.

Garcia-Moreno, C. Jansen, H. Ellsberg, M. Heike, L. & Watts, C. (2006). Prevalence of intimate partner violence: findings from the WHO multi-country study on women's health and domestic violence. *Lancet* 368, 1260–1269.

Gaunt, R. & Benjamin, O. (2007). Job insecurity, stress and gender. *Community, Work and Family Community* 10(3), 341-355.

Gazso, A. & McDaniel, S.A. (2010). The Risks of Being a Lone Mother on Income Support in Canada and the USA. *International Journal of Sociology and Social Policy* 30(7/8), 368- 386.

Gennetian, L.A. (2003). Welfare Policies and Domestic Abuse Among Single Mothers. *Violence Against Women* 9(10), 1171-1190.

Gengler, A.M. (2012). Defying (dis)empowerment in a battered women's shelter: Moral rhetorics, intersectionality, and processes of control and resistance. *Social Problems* 59(4), 501-521.

Gobin, R.L. Iverson, K.M. Mitchell, K. Vaughn, R. & Resick, P.A. (2013). The impact of childhood maltreatment on PTSD symptoms among female survivors of intimate partner violence. *Violence and Victims* 28(6), 984-999.

Goodman, L.A. Smyth, K. F. Borges, A. & Singer, R. (2009). When crises collide: How intimate partner violence and poverty intersect to shape women's mental

health and coping? *Trauma Violence Abuse* 10, 306-329.

Golding, J. M. (1999). Intimate partner violence as a risk factor for mental disorders: A meta- analysis. *Journal of Family Violence* 14(2), 99-132.

Green, F. (2006). *Demanding Work. The Paradox of Job Quality in the Affluent Economy*. Princeton, NJ and Oxford: Princeton University Press.

Green, F. (2009). *Job Quality in Britain*. Praxis, UK Commission for Employment and Skills. Issue No. 1.

Green, C. R. Flowe-Valencia, H. Rosenblum, L. & Tait, A. R. (1999). Do physical and sexual abuse differentially affect chronic pain states in women? *Journal of Pain and Symptom Management* 18(6), 420-426.

Grimshaw, D. (2011). *What Do We Know About Low-wage Work and Low-wage Worker? Analysing the Definitions, Patterns, Causes and Consequences in International Perspective*. (The conditions of work and employment series No. 28). Geneva: International Labour Office.

Grimshaw, D.& Rubery, J. (2007). *Undervaluing women's work*, European work, and employment research center. University of Manchester. Working paper No. 53.

Hacker, J. (2004). *Privatizing risk without privatizing the welfare state: The hidden politics of social policy retrenchment in the United States*. *American Political Science Review* 98(2), 243-260.

- Hahn, S.A. & Postmus, J.L. (2014). Economic empowerment of impoverished IPV survivors: A review of best practice literature and implications for policy. *Trauma, Violence & Abuse* 5(2), 79-93.
- Hampton, R.L. Carrillo, R. & Kin, j. (2007). Domestic violence in African American communities. In N.J. Sokoloff, & C. Pratt, (Eds.) *Domestic Violence at the Margins* (pp. 127-141). Rutgers University Press.
- Hancock, A.M. (2004). *The Politics of Disgust: The Public Identity of the Welfare Queen*. New York University Press.
- Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. New York: Oxford University Press.
- Hearn, J. (2012). The sociological significance of domestic violence: Tensions, paradoxes and implications. *Current Sociology* 61(2), 152–170.
- Hearn, J. Strid, S. Husu, L. & Verloo, M. (2016) Interrogating violence against women and state violence policy: Gendered intersectionalities and the quality of policy in The Netherlands, Sweden and the UK. *Current Sociology Monograph* 64(4), 551–567.
- Hebson, G. (2009). Renewing class analysis in studies of the workplace: A comparison of working-class and middle-class women’s aspirations and identities. *Sociology* 43(1), 27–44.
- Hebson, G. Rubery, J. & Grimshaw, D. (2015). Rethinking job satisfaction in

care work: looking beyond the care debates. *Work, employment and society* 29(2), 314-330.

Herbst, A. (2013). Welfare Mom as Warrior Mom: Discourse in the 2003 Single Mothers' Protest in Israel. *Journal of Social Policy* 42(1), 129-145.

Herbst-Debby, A. & Benjamin, O. (2018). Changing gendered moral rationalities among Israeli welfare-to-work participants. *Community, Work & Family* 14, 1-18.

Hill Collins, P. (2004). *Black Sexual Politics: African Americans, Gender, and the New Racism*. New York and London: Routledge.

Hines, D. A. & Douglas, E. M. (2009). Women's use of intimate partner violence against men: Prevalence, implications, and consequences. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma* 18(6), 572-586.

Hochschild, A.R. (1989). *The second shift: Working parents and the revolution at home*. Berkeley: University of California Press.

Hochschild, A.R. (1997). *The Time Bind*. Metropolitan Books.

Hodges, T.A. & Cbanilla, A. (2011). Factors that impact help-seeking among battered black women: Application on critical and survivor theories. *Journal of Cultural Diversity* 18(4), 120-126.

Holler, R. & Gal, J. (2011). Subsidizing early childhood: Israel in a cross-national comparative perspective. *Social Security* 87, 37-63.

- Holman, D. (2013). Job types and job quality in Europe. *Human Relations* 66(4), 475–502.
- Itzhaky, H. & Ben-Porat, A. (2005). Battered women in shelters: Internal resources, well-being, and integration. *Affilia* 20(1), 39-51.
- Izraeli, D.N. (1992). Culture, policy and women in dual-earner families. In S. Lewis, D.N. Izraeli & H. Hootsmans (Eds.) *Dual-Earner Families: An International Perspective* (pp. 19–45). London: Sage.
- Jacobs, A. W. & Padavic, I. (2015). Hours, scheduling and flexibility for women in the US low-wage labour force. *Gender, Work & Organization* 22(1), 67-86.
- Jones, L. Hughes, M. & Unterstaller, U. (2001). Post-traumatic stress disorder (PTSD) in victims of domestic violence: A review of the research. *Trauma, Violence, & Abuse* 2(2), 99-119
- Johnson, M.P. (2008). *A typology of domestic violence: Intimate terrorism, violent resistance, and situational couple violence*. Evanston, IL: Northeastern University Press.
- Kalberg, S. (1992). Culture and the locus of work in contemporary western Germany: Weberian configurational analysis. In R. Munch & N. J. Smelser, (Eds.) *Theory of Culture* (pp. 324-365). Berkeley: University of California Press.

- Kalleberg, A.L. (2011). *Good Jobs, Bad Jobs: The Rise of Polarize and Precarious Employment System in United States, 1970s to 2000s*. The American Sociological Association's Rose Series in Sociology, Russell Sage Foundation.
- Kalleberg, A.L. (2009). Precarious work, insecure workers: Employment relations in transition. *American Sociological Review* 74, 1–22.
- Kalleberg, A.L. Reskin, B.F. & Hudson, K. (2000). Bad jobs in America: Standard and nonstandard employment relations and job quality in the United States. *American Sociological Review* 65, 256–278.
- Kalleberg, A. L. & Sørensen, A. B. (1979). Sociology of Labor Markets. *Annual Review of Sociology*, 5, 351–79.
- Kelly, L. (1988). *Surviving Sexual Violence*. Cambridge: Polity.
- Kelly, L. Sharp, N. & Klein, R. (2014). *Finding the Costs of Freedom How women and children rebuild their lives after domestic violence*. The Child and Woman Abuse Studies Unit (CWASU). London.
- Kendall-Tackett, K. (Ed.). (2005). *Handbook of Women, Stress, and Trauma*. New York, NY: Brunner-Routledge.
- Kimerling, Rachel, Jennifer Alvarez, Joanne Pavao, Katelyn P. Mack, Mark W. Smith and Nikki Baumrind. (2009). *Unemployment among women: Examining the relationship of physical and psychological intimate*

partner violence and posttraumatic stress disorder. *Journal of Interpersonal Violence* 24(3), 450–463.

Kochan, T.A. (2013). The American jobs and its implication for the future of employment policy: A call for a new jobs compact. *Human Relations* 66(4), 291-314.

Komter, A. (1989). Hidden Power in Marriage. *Gender and Society* 3(2), 187–216.

Krumer-Nevo, M. (2002). The arena of othering: A life-story study with women living in poverty and social marginality. *Qualitative Social Work* 1(3), 303-318.

Krumer-Nevo, M. & Benjamin, O. (2010). Critical poverty knowledge: Contesting othering and social distancing. *Current Sociology* 58(5), 693-714.

Lamont, M. (2000). *The Dignity of Working Men*. Russell Sage Publication, New York.

Lavee, E. & Offer, S. (2012). “If you sit and cry no one will help you”: Understanding perceptions of worthiness and social support relations among low-income women under a neoliberal discourse. *The Sociological Quarterly* 53, 374-393.

Lewis, J. (2002). Gender and welfare state change. *European Societies* 4(4),

331–357.

Lewin, A. & Stier, H. (2018). Marital status, gender, and material hardship:

Evidence from Israel. *Advances in Life Course Research* 35, 46–56.

Lindhorst, T. Oxford, M. & Gillmore, M.R. (2007). Longitudinal effects of domestic violence on employment and welfare outcomes. *Journal of Interpersonal Violence* 22(7), 812–828.

Lindhorst, T. Casey, E. & Meyers, M. (2010). Frontline worker response to domestic violence disclosure in public welfare offices. *Social Work* 55, 235–243.

Lipset, S.M. (1973). Tom Marshall – Man of Wisdom. *British Journal of Sociology* 24(4).

Lister, R. (2004). *Poverty*. Cambridge : Polity Press.

Lister, R. (2015). “To count for nothing”: Poverty beyond the statistics. *Journal of the British Academy* 3,139-165.

Logan, T.K. Shannon, L. Cole, J. & Swanberg, J. (2007). Partner stalking and implications for women's employment. *Journal of Interpersonal Violence* 22(3), 268-291.

Loughlin, C. & Murray, R. (2013). Employment status congruence and job quality

Human Relations 66(4), 529 –553.

- Lown, E.A. & Vega, W.A. (2001). Intimate partner violence and health: Self-assessed health, chronic health, and somatic symptoms among Mexican American women. *Psychosomatic Medicine* 63(3), 352-360.
- Lynch, S. & Graham-Bermann, S. (2004). Exploring the relationship between positive work experiences and women's sense of self in the context of partner abuse. *Psychology of Women Quarterly* 28, 159–167.
- MacKinnon, C. (1989). *Towards a Feminist Theory of the State*. Harvard University Press.
- Marshal, T.H. 1950 [1998]. *Citizenship and Social Class*. in Shafir, Gershon (Ed.) *The Citizenship Debates*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Mason, G. & Salverda, W. (2010). Low pay, working conditions, and living standards. In J. Gauthier & J. Schmitt (Eds.) *Low-Wage Work in the Wealthy World* (pp. 35-90). New York: Russell Sage Foundation.
- McDowell, L. (2006). Reconfigurations of gender and class relations: Class differences, class condescension and the changing place of class relations. *Antipode*, 825-850.
- McRobbie, A. (2004). Notes on `What Not To Wear` and post-feminist symbolic violence. In L. Adkin, & B. Skeggs (Eds.) *Feminism After Bourdieu*, (pp. 99-109). Blackwell Publishing.

- Mears, A. (2015). Working for free in the VIP: Relational work and the production of consent. *American Sociological Review* 80, 1099–1122.
- Meisel, J. Chandler, D. & Rienzi, B. (2003). Domestic violence prevalence and effects on employment in two California TANF populations. *Violence Against Women* 9, 1191-1212.
- Millett, K. (1970). *Sexual Politics*. NY, Doubleday.
- Moe, A.M. & Bell, M.P. (2004). Abject economics: The effects of battering and violence on women's work and employability. *Violence Against Women* 10(1), 29–55.
- Moen, P. (2011). From “work–family” to the “gendered life course” and “fit”: five challenges to the field. *Community, Work & Family* 14(1), 81–96.
- Moen, P. & Han, S. (2001). Gendered careers: A life course perspective. In R. Hertz & N.L. Marshall (Eds.) *working families: The transformation of the American home* (pp. 42-57). Berkeley: University of California Press.
- Moen, P. & Roehling, P. (2005). *The career mystique: Cracks in the American dream*. Boulder, CO: Rowman & Littlefield.
- Morgen, S. Acker, J. & Weigt, J. (2010). *Stretched Thin: Poor Families, Welfare Work and Welfare Reform*. New-York: Cornell University Press.
- Munger, F. (2007). *Laboring below the Line: The New Ethnography of Poverty, Low- Wage Work, and Survival in the Global Economy*. New-

York: Russell Sage Foundation.

Nagar-Ron, S. (2014). Rethinking employment opportunities on the periphery: Employment opportunities of Mizrahi women in low status position in southern Israeli development town. *Hagar* 11(2), 38-59.

Newman, K.S. (1999). *No Shame in My Game: The Working Poor in the Inner City*. Russell Sage Foundation.

O'Reilly, MacInnes, Nazio & Roch, (2009). The United Kingdom: From flexible employment to vulnerable workers. In L.F. Vosko, M. MacDonald & I. Campbell (Eds.) *Gender and the Contours of Precarious Employment* (pp. 109-126). London and New York: Routledge.

Osterman, P. (2008). Improving the quality of low-wage work: The current American experience. *International Labour Review* 147 (2-3).

Osterman, P. (2013) Introduction to the special issue on job quality: What does it mean and how might we think about it? *Human Relations* 66(4), 738-752.

Osterman, P. & Chimienti, E. (2012). The Politics of Job Quality: A Case Study of Weatherization. *Work and Occupations* 39(4), 409–426.

Osterman, P. & Shulman, B. (2011). *Goods Jobs America: Making Work Better for Everyone*. Russell Sage Foundation, New York.

Pateman, C. (1988). *The Sexual Contract*. Stanford, CA: Stanford University

Press.

Peña-Casas, R. & Ghailani, D. (2011). Towards individualizing gender in-work poverty risks. In N. Fraser, R. Gutierrez, and R. Peña-Casas (Eds.) *Working Poverty in Europe: The Work and Welfare in Europe Series* (pp. 202–231). New York: Palgrave-MacMillan.

Perez, S. & Johnson, D.M. (2008). PTSD compromises battered women's future safety. *Journal of Interpersonal Violence* 23(5), 635-651.

Pfau-Effinger, B. (2005). Culture and welfare state policies: Reflections on a complex interrelation. *Journal of Social Policy* 34(1), 3-20.

Pico-Alfonso, M. A. Garcia-Linares, M. I. Celda-Navarro, N. Blasco-Ros, C.

Echeburua, E. & Martinez, M. (2006). The impact of physical, psychological, and sexual intimate male partner violence on women's mental health: Depressive symptoms, posttraumatic stress disorder, state anxiety, and suicide. *Journal of Women's Health* 15, 599–611.

Piven, F. (2001). Welfare reform and the cultural reconstruction of low-wage labor markets. In J. Goode & J. Maskovsky (Eds.), *The New Poverty Studies: The Ethnography of Power, Politics, and Impoverished People in the United States*. New York: University Press.

Postmus, J.L. Plummer, S.B. McMahon, S. Murshid, N.S. & Kim, M.S. (2012). Understanding economic abuse in the lives of survivors. *Journal of Interpersonal Violence* 27, 411–430.

- Postmus, J.L. Plummer, S.B. McMahon, S. & Zurlo, K. (2013). Financial literacy: Building economic empowerment with survivors of violence. *Journal of Family and Economic Issues* 34, 275–284.
- Postmus, J.L. Plummer, S.B. & Stylianou, A.M. (2016). Measuring economic abuse in the lives of survivors: Revising the scale of economic abuse. *Violence Against Women* 22(6) 692 –703.
- Pulkingham J. Fuller, S. & Kreshaw, P. (2010). Lone motherhood, welfare reform, and active citizen subjectivity. *Critical Social Policy* 30(2), 91-267
- Pyles, L. (2006). Economic well-being and intimate partner violence: New findings about the informal economy. *Journal of Sociology and Social Welfare* 33, 101-126.
- Pyles, L. & Banerjee, M.M. (2010). Work experiences of women survivors: Insights from the capabilities approach. *Affilia: Journal of Women and Social Work* 25(1), 43-55.
- Raphael, J. (1996). *Prisoners of Abuse: Domestic Violence and Welfare Receipts*. Chicago, IL: Taylor Institute.
- Raphael, J. (1999). Keeping women poor: How domestic violence prevents women from leaving welfare and entering the world of work. In R. A. Brandwein (Ed.), *Battered women, children, and welfare reform: The ties that bind* (pp. 31-43). Thousand Oaks, CA: Sage.

- Raphael, J. (2001). Public housing and domestic violence. *Violence Against Women* 7 (6), 699-706.
- Raphael, J. (2003). Battering through the lens of class. *Journal of Gender, Social Policy & the Law* 11, 367-368.
- Raphael, J., & Tolman, R. M. (1997). *Trapped by poverty, trapped by abuse: New evidence documenting the relationship between domestic violence and welfare*. Chicago, IL: Taylor Institute.
- Ray, L. (2011). *Violence and Society*. London: Sage.
- Ray, L. (2014). Shame and the city – ‘looting’, emotions and social structure. *The Sociological Review* 62, 117–136.
- Raz-Yurovich, L. (2013). Divorce penalty or divorce premium? A longitudinal analysis of the consequences of divorce for men’s and women’s economic activity. *European Sociological Review* 29(2), 373–385
- Reid, C. & LeDrew, R. (2013). The burden of being ‘employable:’ Underpaid and unpaid work and women’s health. *Affilia* 28, 79–93.
- Regev-Messalem, S. (2013). Claiming citizenship: The political dimension of welfare fraud. *Law and Social Inquiry* 38(4), 993-1018.
- Remennick, L. (2005). Immigration, gender, and psychosocial adjustment: A study of 150 immigrant couples in Israel. *Sex Roles*, 53 (11/12), 847-863.
- Renzetti, C.M. Edleson, J.L. & Bergen, R.K. (2011). *Sourcebook on violence against women*. Thousand Oaks, CA: Sage.

- Resnick, H.S. Acierno, R. & Kilpatrick, D.G. (1997). Health impact of interpersonal violence: II. Medical and mental health outcomes. *Behavioral Medicine* 23(2), 65-78
- Ridzi, F. (2009). *Selling Welfare Reform: Work-First and the New Common Sense of Employment*. New York University Press.
- Riger, S.& Staggs, S.L. (2004). Welfare reform, domestic violence, and employment: What do we know and what do we need to know? *Violence Against Women* 10(9), 961–990.
- Rivara, F.P. Anderson, M.L. Fishman, P. Bonomi, A.E. Reid, R.J. Carrel, D. & Thompson, R.S. (2007). Healthcare utilization and costs for women with a history of intimate partner violence. *American Journal of Preventative Medicine* 32, 89–96.
- Rubery, J. (2013). Public sector adjustment and the threat to gender equality. In V. Whitehead (Ed.) *Public Sector Shock: The impact of policy retrenchment in Europe* (pp. 43-83). New York: International Labour Organization.
- Rubery, J. Grimshaw, D. Keizer, A. & Johnson, M. (2018). Challenges and contradictions in the ‘Normalising’ of precarious work. *Work, Employment and Society* 32(3), 509 –527.
- Sa`ar, A. (2016). *Economic Citizenship: Neoliberal Paradoxes of Empowerment*. Berghahn Books.

- Sanders, C.K. Weaver, T.L. & Schnabel, M. (2007). Economic education for battered women: An evaluation of outcomes. *Affilia: Journal of Women and Social Work* 22, 240–254.
- Sanders, C.K. (2014). Savings for survivors: An individual development account program for survivors of intimate partner violence. *Journal of Social Service Research* 40(3), 297–312.
- Sanders, C.K. (2015). Economic abuse in the lives of women abused by an intimate partner: A qualitative study. *Violence Against Women* 21(1), 3–29.
- Sauber, E.W. & O'Brien, K.M. (2017). Multiple losses: The psychological and economic well-being of survivors of intimate partner violence. *Journal of Interpersonal Violence* 1–25.
- Sayer, A. (2005). *The Moral Significance of Class*. Cambridge University Press.
- Schneider, M. E. (1994), The violence of privacy. In A. M. Fineman & R. Mykitiuk (Eds) *The Public Nature of Privat Violence* (pp. 36–58). New York, NY: Routledge.
- Schrag, R. (2015). Economic abuse and later material hardship: Is depression a mediator? *Affilia: Journal of Women and Social Work* 30(3), 341-351.
- Scott, E.K. London, A.S. & Myers, N.A. (2002). Dangerous dependencies: The intersection of welfare reform and domestic violence. *Gender & Society*

16(6), 878-897.

Scott, E.K. London, S. & Gross, G. (2007). "I try not to depend on anyone but me": Welfare-reliant women's perspectives on self-sufficiency, work, and marriage. *Sociological Inquiry* 77(4), 601–625.

Scott-Storey, K. (2011). Cumulative abuse: Do things add up? An evaluation of the conceptualization, operationalization, and methodological approaches in the study of the phenomenon of cumulative abuse. *Trauma, Violence, & Abuse* 10, 1-16.

Secombe, K. (2007). *Families in poverty, Vol. 1*. New York: Pearson/Allyn & Bacon.

Sennett, R. (1998). *The Corrosion of Character*. W.W. Norton & Company.

Skeggs, B. (1997). *Formations of Class & Gender*. SAGE Publications, Ltd.

Skeggs, B. (2004). Exchange, value and affect: Bourdie and 'the self'. In L. Adkin, & B. Skeggs (Eds.) *Feminism After Bourdieu*, (pp. 75-96). Blackwell Publishing.

Skevik, A. (2005). Women's citizenship in the time of Activation: The case of lone mothers in 'need-based' welfare state, *Social Politics* 12(1), 42-66.

Smith, S.S. (2005). "Don't put my name on it": Social capital activation and job-finding assistance among the black urban poor. *American Journal of Sociology* 111(1), 1-57.

- Smith, D.E. (2005). *Institutional Ethnography: A Sociology for People*. Lanham, MD: Alta Mira Press.
- Smith, V. (2001). *Crossing the Great Divide: Worker Risk and Opportunity in the New Economy*. LLR Press Books.
- Sokoloff, N.J. & Pratt, C. (Eds.). (2007). *Domestic Violence at the Margins*. Rutgers University Press.
- Spannagel, D. (2013). In-work Poverty in Europe: Extent, Structure and Causal Mechanisms. *COPE: Combating poverty in Europe*.
- Staggs, S.L. Long, S.M. Mason, G.E. Krishnan, S. & Riger, S. (2007). Intimate partner violence, social support, and employment in the post-welfare reform era. *Journal of Interpersonal Violence* 22, 345-367.
- Staggs, S.L. & Riger, S. (2005). Effects of intimate partner violence on low-income women's health and employment. *American Journal of Community Psychology*, 36, 133-145.
- Standing, G. (2011). *The Precariat: The New Dangerous Class*. Bloomsbury Academic.
- Stark, E. (2007). *Coercive control: How men entrap women in personal life*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Stein, M.B. & Kennedy, C. (2001). Major depressive and post-traumatic stress disorder comorbidity in female victims of intimate partner violence.

Journal of Affective Disorders 66(2/3), 133-138.

Stier, H. Lewin-Epstein, N. & Braun, M. (2001). Welfare regimes, family-supportive policies, and women`s employment along the life-course. American Journal of Sociology 106(6), 1731-1760.

Stier, H. & Yaish, M. (2014). Occupational segregation and gender inequality in job quality: a multi-level approach. Work, Employment & Society 28(2), 225-246.

Straus, M.A. (2005). Women's violence toward men is a serious social problem. In DR. Loseke, R. J. Gelles & M. M Cavanaugh (Eds.) Current Controversies on Family Violence (2nd Edition, pp. 55-77). Newbury Park: Sage Publications.

Stylianou, A.M. Postmus, J.L. & McMahon, S. (2013). Measuring abusive behaviors: Is economic abuse a unique form of abuse? Journal of Interpersonal Violence 28(16), 3186–3204.

Sutherland, C.A. Sullivan, C.M. & Bybee, D.I. (2001). Effects of intimate partner violence versus poverty on women`s health. Violence Against Women 7(10), 1122-1143.

Swanberg, J.E. Ojha, M.U. & Macke, C. (2012). State employment protection statutes for victims of domestic violence: Public policy`s response to domestic violence as an employment matter. Journal of Interpersonal Violence 27(3), 587–619.

- Swanberg, J.E. & Logan, T.K. (2005). Domestic violence and employment: A qualitative study. *Journal of Occupational Health Psychology* 10, 3-17.
- Thomas, S.P. & Hall, J.M. (2008). Life trajectories of female child abuse survivors thriving in adulthood. *Qualitative Health Research* 18, 149-166.
- Thompson, R.S. Bonomi, A.E. Anderson, M. Reid, R.J. Dimer, J.A. Carrell, D. & Rivara, F.P. (2006). Intimate partner violence: Prevalence, types, and chronicity in adult women. *American Journal of Preventive Medicine* 30, 447–457.
- Tolman, R. & Raphael, J. (2000). A review of research on welfare and domestic violence. *Journal of Social Issues* 56, 665-682
- Tolman, R.M. & Wang, H.C. (2005). Domestic violence and women's employment: Fixed effects models of three waves of women's employment study data. *American Journal of Community Psychology* 36, 147-158.
- Tong, R. (1989). *Feminist thought: A comprehensive introduction*. Westview Press, Inc.
- Tope, D. & Jacobs, D. (2009) The politics of union decline: the historically contingent political determinants of union recognition elections. *American Sociological Review* 74(5), 842–64
- True, J. (2012). *The Political Economy of Violence against Women*. Oxford University Press: New York, US.

- Vosko, L. (Ed). (2006). *Precarious Employment. Understanding Labour Market Insecurity in Canada*. Montreal, QC: McGill-Queen's University Press
- Vosko, L.F. MacDonald, M. & Campbell, I. (2009). *Gender and the Contours of Precarious Employment*. London and New York: Routledge.
- Voet, R. (1998). *Feminism and Citizenship*. London, England: Sage.
- Walby, S. (1994). Is citizenship gendered? *Sociology* 28, 379–395.
- Walby, S. (1991). Labour markets and industrial structures in women's working lives. In S. Dex (Ed.) *Life Course Dynamics: Trajectories and Transitions 1968-1980* (pp/ 167-186). Ithaca: Cornell University Press.
- Walby, S. (2009). *Globalization and Inequalities: Complexity and Contested Modernities*. London: Sage.
- Walby, S. (2012). Violence and society: an introduction to an emerging field of sociology. *Current Sociology* 61(2), 95–111.
- Walby, S. Towers, J. & Francis, B. (2014). Mainstreaming domestic and gender-based violence into sociology and the criminology of violence. *The Sociological Review* 62(2), 187–214.
- Walby, S. Towers, J. & Francis, B. (2016). Is violent crime inceasing or decresing? A new methodology to measure repeat attacks making visible the significanca of gender and domestic relations. *British Journal of Criminol* 56, 1203–1234.

- Warr, P.B. (1990). The measurement of well-being and other aspects of mental health. *Journal of Occupational Psychology* 63(3), 193–210.
- Wax, A.L. (2000). Rethinking Welfare Rights: Reciprocity Norms, Reactive Attitudes, and the Political Economy of Welfare Reform. *Law and Contemporary Problems* 63(1/2), 257-297.
- Wax, A.L. (2005). The Political Psychology of Redistribution: Implications for Welfare Reform. In L.M. Mead & C. Beam (Eds.) *Welfare Reform and Political Theory*. New York: Russell Sage Foundation.
- Websdale, N. & Johnson, B. (2007). Reducing woman battering: The role of structural approaches. In N.J. Sokoloff, & C. Pratt, (Eds.) *Domestic Violence at the Margins* (pp. 389-415). Rutgers University Press.
- Weis, L. Fine, M. Proweller, A. Bertram, C. & Marusza, J. (2007). "I've slept in clothes long enough": Excavating the sounds of domestic violence among women in white working class. In N.J. Sokoloff, & C. Pratt, (Eds.) *Domestic Violence at the Margins* (pp. 227-252). Rutgers University Press.
- Winter, M.E. (2014). *Silent Voices, Invisible Violence : Welfare to Work and the Exploitation of Single Mothers who have Experienced Domestic Violence*. PhD thesis, Southern Cross University, Lismore, NSW
- Wood, L. (2015). *Hoping, empowering, strengthening: Theories used in*

- intimate partner violence advocac. *Affilia: Journal of Women and Social Work* 30(3), 286-301.
- Woodward, K. (2008). The multiple meanings of work for welfare-reliant women. *Qualitative Sociology* 31(2), 149-168.
- Wright, S. (2013). Current challenges in researching job quality. In A. Knox & C. Warhurst (Eds.) *Job Quality: Perspectives, Problems and Proposals*. Annandale, NSW: Federation Press.
- Wuest, J. Ford-Gilboe, M. Merritt-Gray, M. Varcoe, C. Lent, B. Wilk, P. & Campbell, J. (2009). Abuse-related injury and symptoms of posttraumatic stress disorder as mechanisms of chronic pain in survivors of intimate partner violence. *Pain Medicine* 10, 739–747.
- Yuval-Davis, N. (2006). Intersectionality and feminist politics. *European Journal of Women's Studies* 13(3), 193-209.
- Zelizer, V.A. (2005). *The Purchase of Intimacy*. Princeton University Press.
- Zelizer, V.A. (2012). How I became a relational economic sociologist and what does that mean? *Politics and Society* 40(2), 145–174.
- Zeytinoglu, I.U. & Muteshi, J.K. (2000). Gender, race and class dimensions of nonstandard work. *Relations Industrielles* 55(1),133–67
- Žizek, S. (2009). *Violence: Six Sideways Reflections*. London: Profile Books.

Zufferey, C. Chung, D. Franzway, S. Wendt, S. & Moulding, N. (2016). Intimate partner violence and housing: Eroding women's citizenship. *Affilia: Journal of Women and Social Work* 31(4), 463-478.

מבוא

הזרעים הראשונים לעניין שלי בהתנסויות של נשים שורדות אלימות בני זוג בבית ובשוק העבודה, נבטו מתוך התנסויות אישיות ומקצועיות שחוויתי בשדה. במהלך מפגשים מקצועיים שלי כמנחה של קבוצות להשתלבות תעסוקתית, נזרעו זרעי הסקרנות האינטלקטואלית והמוטיבציה לפתח מחקר בנושא. במפגשים אלו נחשפו לפניי לראשונה החסמים, כמו גם האפשרויות, העומדים בפני נשים מטופלות רווחה, שרבות מהן שורדות אלימות בני זוג, בבואן למלא אחר הציפייה החברתית והציבורית לפתח עצמאות כלכלית דרך תעסוקה בשכר. במפגשים אלו גם הבנתי את מורכבות הנושא ואת חשיבותו עבור הנשים. כך התעוררו הסקרנות, העניין והרצון שלי להעמיק את ההבנה ולחשוף את התהליכים החברתיים הייחודיים שהן חוות. תהליך זה הוביל אותי לחזור למסגרת אקדמית אחרי שנים רבות של פעילות בשטח ולפתח מחקר בנושא.

הרצון שלי להשמיע את קולן של הנשים שורדות האלימות, איתו הגעתי לעבודת המחקר, זכה לתיקוף בשיטת המחקר האיכותנית ובמיוחד במתודת המחקר הפמיניסטית. בדרך זו התחברתי להבנה כי בשדה המחקר של שורדות אלימות יש צורך בשיטה אשר תכיר בהקשר, אשר תאפשר מקום ובמה למראיינות כסוכנות של שינוי חברתי, ואשר תכיר גם במטרות החברתיות והפוליטיות של המחקר, במקביל לתרומתו לידע התיאורטי בשדה. גיליתי, כי מסגרת של שיטת המחקר האיכותנית-פרשנית ומתודת המחקר הפמיניסטית, בפרט, מאפשרת גם בחינה של האופן בו ההקשר המוסדי, התרבותי והתעסוקתי מגולם בעולמן של שורדות האלימות. גילוי זה היה מרגש עבורי, משום שלראשונה הבנתי, כי לרצון שלי לחקור נושא חברתי ורגיש בעל חשיבות ומשמעות במציאות החברתית הנוכחית של חיינו, יש מענה מתודולוגי מתאים.

בפרק זה אציג את הנחות היסוד של גישות מתודולוגיות אלו, שהנחו אותי בביצוע המחקר. בהתאם להן אתאר את תהליכי כניסתי לשדה כחוקרת, את ההתמודדויות שלי עם

איתור משתתפות מחקר שהינן נשים שורדות אלימות הפועלות בקהילה ואינן 'ניראות' בעין החברתית, ועם גיוסן לשתף אותי בנושאים אינטימיים הקשורים להתנסויותיהן במערכת היחסים הזוגית האלימה. בהמשך לכך אציג את הדילמות האתיות עימן התמודדתי בהליך המחקרי ואתייחס למפגש בין שני העולמות: שלי ושל משתתפות המחקר. אתאר את הסובייקטיביות שלי כחוקרת, את מיקומי מול המרואיינות ואת יחסי הכוח בינינו כחלק מתהליך האינטר-סובייקטיביות שעיצב את הראיונות והבנה את נתוני המחקר. לבסוף, אציג את שלוש שיטות הניתוח השונות שנקטתי בשלושת המאמרים, כהכנה לקראת הפרק הבא בו הם יוצגו.

אוריינטציה מחקרית

הגישה הפנומנולוגית-פרשנית

מחקרי מתמקד בחוויות ובהתנסויות של נשים שורדות אלימות בן זוג במרחבים הבית והתעסוקתי, ומבקש לחשוף את התהליכים החברתיים בעולמן. על כן אימצתי את המתודולוגיה האיכותנית, המתמקדת בחוויות סובייקטיביות, בתפישות ובאמונות אישיות (Denzin & Lincoln, 2011). מתודולוגיה זו נשענת על הגישה הפנומנולוגית, שביססה את ההבנה כי המציאות החברתית לעולם מובנית דרך התנסויות והענקת משמעות. על כן עלינו להאט, להתמקד, להתעכב על 'התופעה', ועל איכויותיה הספציפיות, כפי שנחוות בעולמן של הנחקרות (שם, 2011). בהתאם לכך, הדגש המחקרי שלי מושם על הבנת תופעות חברתיות מנקודת המבט של אלו שהתופעה מתקיימת בהתנסויותיהם ובעולמם: באופן בו (א)נשים חווים את עולמם וכפי שהם משתקפים בתודעתם (שקדי, 2003). בהתבסס על הנחות יסוד אלו, המתודולוגיה האיכותנית מאמצת תפישה נטורליסטית, ומבקשת ללמוד על התופעה בשלמותה, על כל מרכיביה, ללא ניסיון לשלוט או להגביל משתנים. מכאן התפתחות התפישה כי לא קיימת מציאות אובייקטיבית חיצונית, המנותקת מתפישה ומפרשנות, כי

סובייקטיביות אינה חיסרון, אלא נקודת מוצא וגורם חיוני להבנה וכי התייחסות להקשר של התופעה חיונית להבנתה (שלסקי ואלפרט, 2007; שלסקי ואריאלי, 2016; שקדי, 2003).

לאור אימוץ אוריינטציה מחקרית זו, אחד האתגרים המרכזיים שעמדו בפניי היה המעבר מתיאור החוויות של משתתפות המחקר לחילוץ מבני המשמעויות של התהליכים החברתיים שהן עוברות (גירץ, 1990; Giorgi, 2009; Charmaz, 2006). מתוך נקודת המוצא שההתנסויות הן הבסיס להבניית משמעות, שמתי דגש על הבנה באמצעות מבט קרוב על המילים, על התיאורים ועל הפעולות של משתתפות המחקר. על כן נצמדתי ככל יכולתי לחוויות הממשיות ופיתחתי יכולת להתגמש בעיצוב המחקר ובמהלכו בהתאם לממצאים שעלו מהשטח (שקדי, 2003; Denzin & Lincoln, 2011; Charmaz, 2006). דרישה זו להתקרבות לחוויה האנושית לצורך קבלת ממצאים אותנטיים, עשירים ומעמיקים באמצעות תיאור מילולי מורכב ועשיר אודות האופנים בהם המרואיינות מתנהגות, חוות ומפרשות שלל תופעות (Berg, 2009; Giorgi, 2009; Mack et al., 2005), היא שהפכה אותה למתאימה במיוחד למודל המחקרי שפיתחתי לחקר שורדות אלימות בני זוג.

המחקר הנוכחי, המתמקד בחוויותיהן הייחודיות של נשים שורדות אלימות בני זוג הן מהמרחב הביתי והן מהמרחב התעסוקתי, דרש התקרבות מסוימת לחייהן, חייב הבנה של ההקשר התרבותי והחברתי בו הן פועלות וניתח תיאורים מילוליים של הנחקרות, מתוך מטרה לברר את מבני המשמעויות שהן מייחסות לתופעות חברתיות בעולמן. יחד עם זאת, היות והמחקר מתמקד בנשים ומבקש לחשוף היבטים רגישים בחייהן, הקשורים לאינטימיות עם בני זוגן, עולה גם הצורך בנקודת מוצא מתודולוגית נוספת, מעבר להנחות המוצא הבסיסיות של המחקר האיכותני-פרשני המתבסס על הגישה הפנומנולוגית. צורך זה התחדד בשלבים הראשונים של קיום המחקר והוביל לאימוץ מתודולוגיית מחקר פמיניסטית ויישומה בהליך המחקרי הכולל.

מתודת מחקר פמיניסטית

מחקר פמיניסטי בבסיסו מתמקד בתיאור החוויות היומיומיות של נשים, אשר לרוב נזנחו ונהפכו לשוליות במחקר החברתי המסורתי (Harding, 1986, 2007; Oakley, 1981).

הניתוח הפמיניסטי כולל מאמץ תיאורטי ואמפירי לחלץ את הניסיון האנושי המגדרי שנדחק לשוליים, מתוך עמדה מוצהרת כי יש להשתמש בידע הנובע מן ההתנסויות שבשוליים כדי לבחון מחדש הסדרים חברתיים ולהוביל לשינוי חברתי (Harding, 1986). רוח ביקורתית זו מהווה נר לרגלי המחקר הפמיניסטי, הן בניסוח מטווי המחקר, הן ברגישות להקשר ולנסיבות והן בפיתוח רפלקסיביות והקשבה לקולן המגוון והמשתנה של הנשים הנחקרות (הרצוג, 2014). עולה החשיבות באימוץ תפישת עולם זו למחקר, הרוצה לחשוף את חוויותיהן של נשים שורדות אלימות בני זוג מהספירה פרטית, מהספירה הציבורית ובשילוב ביניהן.

האפיסטמולוגיה הפמיניסטית מדגישה, כי באמצעות בחינת המציאות דרך עיני הנשים החוות אותה, ניתן יהיה ללמוד על המשוקעות של פעולות יומיומיות במבני כוח של הזדמנויות ואילוצים. ייחודיותה מושם גם בדגש, כי לא ניתן להבין את התנסויותיהן ואת חוויותיהן של הנשים ללא בחינה והתייחסות להקשר החברתי של יחסי אי השוויון בין המינים (Harding, 2007). שכן ההנחה הבסיסית במחקר פמיניסטי היא כי הידע הינו ידע מעוגן (situated knowledge), היינו מצוי בתוך הקשר, מגוון ומשתנה, וכי גם המדע אינו משוחרר מערכים ומההקשר החברתי והפוליטי בו נערך. בהקשר זה, פותחה תיאורית נקודת המבט (stand point theory), הטוענת כי המדע החברתי הושפע מהטיות מגדריות באופן שייצג תפישות עולם של גברים בעמדות כוח, ולרוב הזניח התנסויות של נשים מתחתית ההיררכיה החברתית (Harding, 1986). אולם דווקא מיקומיהן השוליים של הנשים מסייעים להגדיר שאלות מחקר חשובות, להסביר בעיות חברתיות אקוטיות ולהציג נקודת מבט ייחודית. מכאן שהתמקדות בהתנסויות של נשים, מהווה נקודת התחלה חשובה ביותר למחקר ולפיתוח מדע ביקורתי.

הניסיון המחקרי לחשוף את עולמן של הנשים, על המורכבות והייחודיות שבו, אינו שלם ומספק, באם נעשה באמצעות כלי מחקר כמותניים, משום שהמחקר הפמיניסטי רואה בראש ובראשונה נשים פועלות, ולא קטגוריות, שהן תוצר של הצבר אפיונים (הקר, לביא-אג'אי, וקרומר-נבו, 2014). כתיבה פמיניסטית הינה הקשרית וייחודית, היא ממקמת את הסובייקט וההיסטוריה שלה במרכז הבמה, מתוך עניין להשמיע ריבוי קולות ומגוון התנסויות, ולא הכללה (קרומר-נבו וסידי, 2014). יתר על כן, מושם הדגש על ההקשר בו מתקיים המחקר תוך חיפוש אחר הסברים מבניים וחברתיים מתוך המקרים הבודדים. יחד עם זה, בהיותן שייכות לקבוצה מוכפפת, מפתחות הנשים תודעה כפולה, מחד הן מודעות למה שמצופה מהן ולאופן שבו מגדיר אותן הסיפור ההגמוני, אך מצד שני ובה בעת, הן יודעות לתאר את חייהן ושאיפותיהן, חלומותיהן ומאבקי היום-יום שלהן, גם כאשר אלו אינם עולים בקנה אחד עם הסיפור ההגמוני (Smith, 1987). מכאן שאין להציג את הנשים הנחקרות דרך נקודת מבט מהותנית אחת, שכן הן עשויות להיות בו זמנית חסרות כוח ובעלות כוח, מדוכאות ומדכאות (הקר ואח', 2014).

ייחודיות נוספת במתודת מחקר פמיניסטית באה לידי ביטוי באתיקה של שותפות ובתפישה שהטקסטים המופקים בראיון אינם נתפשים רק 'כסיפור חיים' אישי, אלא כעדויות של מצבי אי צדק חברתי. סיטואציית המחקר נתפשת כזירה של חיבור בין נשים על רקע פוליטי. אתיקה של שותפות חושפת את ההבניה של הבעיה איתה מתמודדות הנחקרות כבעיה חברתית, מאפשרת להן להרגיש בעלות על החוויה האישית ולהדגיש את ההתמודדות, הכוחות והמאבקים שהם חלק ממנה. במצב כזה נשים יכולות לשאוב כוחות מיכולתן להעיד ממקור ראשון על הבעיות החברתיות. שכן המחקר הפמיניסטי מתבונן על נשים לא רק כסוכנות של ידע ולא רק כקורבנות של הסדר החברתי הפטריאכלי, אלא גם כסוכנות חברתיות, כאקטיביות הפועלות לשינוי חברתי (הקר ואח', 2014). יתר על כן, ההתמקדות בחוויות השגרתיות של הנשים, מאפשרת לעמוד על הדרכים המגוונות שבהן מתבטאות בחיי היום-יום הזיקות העמוקות בין האישי לציבורי, ולנתח את הפרקטיקות, המוסדות והייצוגים

החברתיים, אשר מכתבים ומעצבים את חייהן. על כן גם נטען כי המחקר פמיניסטי מעצם הגדרתו מהווה עשייה פוליטית, וכולל את ההבנה כי מטרתו אינה 'רק' לשם העמקת ההבנה של המציאות החברתית הנחקרת, אלא גם לעשייה וליישום פוליטי (בנימין, 2014).

מול התביעה לאחידות המערך המחקרי במחקרים כמותניים, המחקר האיכותני בכלל, והפמיניסטי, בפרט הינו תהליך ומחקר בהתהוות מתמדת, בהתאם למפגש בין החוקרת לנחקרות (הרצוג, 2014). שיטה זו בעלת כלים מתודולוגיים איכותניים ברורים אך גם יצירתיים, ממוסדים דיים אך גם מאפשרים גמישות בהליך המחקרי ומאפשרים הליכה זהירה ומשותפת שלי כחוקרת ושל הנחקרות לאורכו (יסעור-בורוכוביץ, 2011). מאפיינים אלו מאפשרים להשיג אינפורמציה, שאינה נחשפת במתודת מחקר אחרת, וכן להשיג 'אובייקטיביות חזקה', כלומר אובייקטיביות שאינה נקיייה מערכים וממעורבות של החוקר, אלא להיפך, כזו המסתמכת על פעילויות חברתיות ומגדריות ועל מעורבות אינטנסיבית של החוקרת בשדה המחקר (Harding, 2007).

המהלך הרפלקטיבי, הגם שקיים במחקר איכותני כללי, תורם באופן ייחודי לאובייקטיביות החזקה של המחקר הפמיניסטי משום שכולל הצהרת כוונות והבעת האג'נדה הפמיניסטית של החוקרת במהלך המחקר, מול הנחקרות ובעת כתיבתו. המחקר הפמיניסטי מבקש לחשוף לא רק את ההקשר החברתי של הנחקרות, אלא גם את העולם החברתי והרגשי שממנו מגיעה החוקרת (Finlay, 2002). השימוש ברפלקסיביות, ובפיתוח מודעות עצמית מכוונת של החוקרת למיקומה הרב מימדי, מהווה אחד מהכלים המחקריים שדרכם הסובייקטיביות של החוקרת עשויה להפוך ממכשול להזדמנות. רפלקסיביות זו משמעה התבוננות ביקורתית של החוקרת אל תוך עצמה ועל המחקר שאותו היא עורכת, מתוך הבנת המחקר כמעשה בעל השלכות על המציאות. כל מחקר, מורכב וארוך ככל שיהיה, הוא תמיד כניסה לתוך מהלך חיים מתמשך, ובמובן זה קוטע רצף אבל גם מצטרף לרצף ההתרחשויות האנושיות. כמו החברה, גם המחקר נמצא בתהליך מתמיד של יחסי כוח, מו"מ, בנייה ופירוק,

שעתוק ושינוי. תפישה זו מחייבת מתודולוגיה גמישה, פתוחה, עם ביקורת עצמית מתמדת ונכונות לשינוי גם במהלך המחקר עצמו (הרצוג, 2014; יסעור-בורוכוביץ, 2011).

בהתאם להנחות מתודולוגיות פמיניסטיות אלו, פעלתי בהליך המחקר מתוך נקודת מוצא כי אני מצויה ביחסים הדדיים עם משתתפות המחקר, תוך בחינה רפלקטיבית מתמדת של מעמדי, של יחסי הכוחות ביננו ושל יחסי עימן. התייחסותי אל הנחקרות לא היתה כאל אינפורמנטיות, המספקות ידע בלבד, אלא כסוכנות פעולה אקטיביות בעלות אג'נדה, המציגות ומבנות את הזהויות שלהן במהלך המחקר. חשיבות השימוש במתודת מחקר איכותנית פמיניסטית, על כל משמעויותיה, מתחדדת ביתר שאת בעת קיום מחקר בנושאים רגישים, שלרוב מודרים מהשיח החברתי ואף האקדמי.

מחקר בנושא רגיש

נושא רגיש למחקר הינו "נושא בעל איום פוטנציאלי עבור הנחקרים ו/או עבור החוקר" (Lee & Renzetti, 1993, p. 5). במידה והמחקר מבקש לברר פרטים אינטימיים מהספירה הפרטית ויורד לעומקן של התנסויות אישיות, במידה והוא עוסק בסטייה ובפיקוח חברתי, או עשוי להתנגש עם אינטרסים של בעלי כוח, הרי שאז יהיה בעל איום פוטנציאלי ולכן ייחשב כבעל נושא רגיש (שם, 1993). המחקר הנוכחי הכולל נשים שורדות אלימות בן זוג, מתמקד בחוויות זוגיות אינטימיות מהספירה הפרטית לצד חוויות מהספירה התעסוקתית. במקביל מחקר זה, שכולל אג'נדה פמיניסטית מוצהרת של החוקרת ושיתוף משתתפות המחקר באפשרות לשינוי חברתי ופוליטי, אשר עשוי להתנגש עם האינטרס המרכזי של ההגמוניה הפטריאכלית. מכאן, על פי הגדרות אלו ניתן להגדירו כמחקר העוסק בנושאים רגישים. מסקנה זו מתחדדת גם לנוכח התעניינותי במחקר זה ב'צדדים האפלים' של הספירה הפרטית, הנתפשת בחברה 'כקדושה', כגן עדן של אהבה, כנעדרת מהאופי האלים של החברה הרחבה וכחופשייה מהתערבות חיצונית (Kennedy Bergen, 1993). אחת הדרכים המודגשות בספרות להעברת סיפורים אודות סבל ואלימות מהספירה הפרטית להכרה

בספירה הציבורית היא באמצעות השמעת קולות השורדות עצמן, באמצעות החייאת סיפורים אישיים חזקים (Plummer, 1995). המחקר הנוכחי שאף לחשוף סיפורים אלו, תוך יישום עקרונות מתודולוגים פמיניסטיים, ההכרחיים להתמודדות עם נושאים רגישים (Kennedy, 1993). המחקר הפמיניסטי מתבונן על נשים לא רק כסוכנות של ידע ולא רק כחשופות לפוגענות של מבנים חברתיים הפטריאכליים, אלא גם כסוכנות חברתיות, הפועלות לשינוי חברתי. במחקר הרוצה לחשוף חוויותיהן של נשים בנושאים רגישים בספירה הפרטית והתעסוקתית, כגון חשיפה לאלימות בן זוג, יש חשיבות רבה לאימוץ תפישת עולם זו וליישומה בהליך המחקרי כולו. זאת משום שהליך מחקרי פמיניסטי זה מאפשר לנשים המרואיינות לחוש בעלות על החוויה האישית, מודעות והכרה בהתמודדויות, בכוחות ובמאבקים שהם חלק ממנה. בדרך זו, הנשים המרואיינות יכולות לשאוב כוחות הן מיכולתן להעיד ממקור ראשון על הבעיות החברתיות והן מההכרה שהן מקבלות ומתחושת השותפות הפוליטית.

בעוד מתודולוגית מחקר פמיניסטית, העוסקת בנושאים רגישים, חשובה ומעלה לדיון מחקרי נושאים שעד כה היו טאבו בחברה, הרי שברוב המקרים ההתמקדות היא בפגיעויות בספירה הפרטית. לרוב לא 'נחצה הגבול' לעבר התנסויות הנשים בספירה התעסוקתית/ציבורית, שנתפשת כיותר גלויה ולא כמוסתרת, או 'רגישה'. כך שנושאים רגישים הקשורים לשילוב בין ההתנסויות בספירה התעסוקתית להתנסויות בספירה הפרטית, נותרו כמעט ללא מענה מחקרי מעמיק. כך למשל ניתנה פחות תשומת לב לאופן שבו משמעויות העבודה מתעצבות בעולמן של שורדות אלימות ולאפשרות שגם במרחב התעסוקתי האישה היא 'בעלת סוד'. המחקר הנוכחי מבקש כאמור לחשוף את החוויות הבו-זמניות מהספירה הפרטית הכוללת אלימות בן זוג ומהספירה התעסוקתית, תוך אימוץ מתודה מחקר איכותנית-פרשנית ופמיניסטית.

הליך המחקר

כניסה לשדה

לראשונה נחשפתי לשדה במסגרת עבודתי המקצועית, שנמשכה כ-10 שנים (בין 2014-2004), כמנחה קבוצות ויועצת תעסוקה בסדנאות להשתלבות תעסוקתית של נשים נתמכות רווחה. בעוד מטרתן המרכזית של הסדנאות היתה סיוע ועידוד להשתלבות תעסוקתית מוצהרת של המשתתפות, הרי שחלה שונות מסוימת ביניהן. למשל, שוני מבחינת הגורם המממן, משך זמן הסדנה, כמות המפגשים, המשאבים האפשריים שניתנו למשתתפות, מיקום המפגש, מאפייני המשתתפות ומספרן ועוד. מספר סדנאות היו ייעודיות לנשים שורדות אלימות והתקיימו במרכזים קהילתיים למניעת אלימות במשפחה בערים בדרום הארץ. ככלל, פרויקטים אלו היו חלק מיישום מדיניות רווחה בישראל שמעודדת נשים מטופלות רווחה ושורדות אלימות להשתלב בעבודה בשכר בשוק העבודה. למעשה ניתן לומר כי שימשי כנציגה של מדיניות נאו-ליברלית זו.

התפקיד שמילאתי ברוב המקרים היה של מנחת קבוצה, לעיתים במקביל אליו פעלו קבוצות נוספות עם מנחות שהיו קולגות. רוב הפרויקטים כללו בנוסף להנחיה המקצועית, ליווי של עובדת סוציאלית (מטעם הרווחה או המרכז למניעת אלימות) שהיתה אמונה על הצד הרגשי ו/או המשפחתי גם מחוץ לשעות הסדנה. המיקוד שלי היה סביב ההיבט התעסוקתי, ולרוב לא נחשפתי לסיפורים האישיים של המשתתפות תוך כדי מהלך הסדנה. יחד עם זאת, עצם קיום חלק מהסדנאות בתוך מרכזים למניעת אלימות יצר מסגרת מאפשרת לדיבור חופשי על אלימות ונזקיה גם במהלך המפגשים עימי. החשיפה הזו, נגעה בי, והבהירה לי את החשיבות הרבה שיש בהשמעת קולן של נשים אלו ובפיתוח מחקר מעמיק בנושא. היכרות ראשונית זו עם שדה המחקר, הגם שהיתה בפן המקצועי ולא המחקרי, סייעה לי לחזור ולהיכנס לשדה כחוקרת.

משתתפות המחקר: גיוס, מאפיינים, השוואה בין קבוצות

גיוס משתתפות המחקר: איתור נשים שורדות אלימות בני זוג, החיות ופועלות בקהילה ואינן 'ניראות' בעין החברתית, וגיוסן כמרואיינות למחקר, מהווים אתגר מחקרי לא פשוט. הספרות

בתחום מתארת את הקושי של נשים שורדות אלימות לחשוף את סיפוריהן (למשל, Lindhorst, Casey, & Meyers, 2010). על כן, נמצא שרבים מהמחקרים בתחום (למשל, Moe & Bell, 2004; Gengler, 2012) מתנהלים במקלטים לנשים מוכות, שמהווים גם מסגרת לשיח מאפשר בנושא רגיש כאלומות אינטימיות וגם מאגר פוטנציאלי של נחקרות, שקשה לאתרן מחוץ למסגרת ייחודית זו (Jaguier, Johnson & Fisher, 2011). גם בישראל מחקרים רבים מתמקדים באוכלוסיית מחקר של נשים שורדות אלימות השוהות במקלטים (למשל, כהן וחאג' יחיא, 2013; Dekel et al., 2019; Ben-Porat & Itzhaky, 2008; Itzhaky & Ben-Porat, 2005) וניתן לומר שמעידים על מגמה זו. היכרותי הקודמת עם השדה היוותה יתרון שסייע לי להתגבר, לפחות באופן חלקי, על הקושי המתודולוגי הזה באיתור מרואיינות למחקר שהן נשים שורדות אלימות החיות ופועלות בקהילה, המוכנות גם לשתף בהתנסויותיהן האינטימיות.

יחד עם זה, גם אני נתקלתי בקשיים ולכן איתור וגיוס משתתפות למחקר נערך במספר שלבים. ראשית, בשל המודעות לקושי באיתור נשים שורדות אלימות שאינן במסגרת של מקלט כמו גם הקושי שצפוי לעלות כתוצאה מהשיחה סביב נושא אינטימי ורגיש, בחרתי להיעזר בהיכרות שלי עם נשים העונות להגדרה של אוכלוסיית המחקר ולהשתמש במדגם נוחות לגיוס מרואיינות. לצורך כך נעזרתי בקשרים אישיים בלתי פורמליים שנותרו לי עם חלק ממשתתפות הסדנאות. קשרים אלו איפשרו לי להגיע לנשים העונות לקריטריונים של אוכלוסיית המחקר ולהציע להן להשתתף במחקר. חלק אחר איתרתי דרך הפייסבוק, באמצעות שליחת הודעה אישית בה ציינתי שאשמח לקבל את הטלפון לצורך יצירת קשר, חלק אחר איתרתי דרך משתתפות אחרות של הסדנה שנותרו עימן בקשר ומיעוט איתרתי דרך המייל. אל רוב המרואיינות (27 מתוך 33 מרואיינות) הגעתי בדרך זו.

ניתן לומר, כי לולא ההכרות הקודמת שהיתה ביננו, יתכן שלא היתה נסללת עבורי האפשרות להגיע לאוכלוסיית מחקר ייחודית זו. אולם הליך זה הוליד התמודדויות אתיות, עליהן ארחיב בהמשך, וכן מגבלות מתודולוגיות. למשל, הוא יצר נגישות למרחב יחסית

מצמצם של נשים שורדות אלימות, שהינן יהודיות בלבד, וללא הכללה של נשים מהמגזר הערבי באוכלוסיית המחקר. זאת למרות שהספרות בתחום מדגישה את שיעורי האלימות הגבוהים יחסית בחברה הערבית ואת החשיבות של בחינת התופעה בקרבן (חאג' יחיא וסדן, 2007). יחד עם זאת, יתכן כי הכללת מרואיינות אלו בעלות מאפיינים תרבותיים וסוציו-דמוגרפים ייחודיים, היה יוצר הטרוגניות יתר במדגם, דבר שהיה עשוי להקשות על המהלך הפרשני (Robinson, 2014). בנוסף, הליך האיתור יצר התמקדות בנשים שורדות אלימות בן זוג שעברו הליכי התערבות שונים ע"י הממסד, שנמצאות ברוב המקרים מספר שנים לאחר הפרידה מבן הזוג האלים ושלכן נחשבות 'חזקות' יחסית. התמקדות באוכלוסיית מחקר זו, גם לא כללה נשים שחסרות משאבים חברתיים שמאפשרים להן לחפש תמיכה וסיוע קהילתי וממסדי, ושהאלימות ממנה סובלות עדיין סמויה ונחבאת לתוך המרחב הפרטי.

יתר על כן, בשל מטרת המחקר לבחון את היסטורית העבודה של נשים שורדות אלימות, התכנון הראשוני היה לגייס משתתפות מחקר אשר להן היסטורית עבודה המשתרעת על פני מספר שנים לא מבוטל וכוללת לפחות 3 כניסות לעבודה ו-2 יציאות משוק העבודה במהלך הזוגיות האלימה ועד היום. כמו כן, בשל אותו רציונל, החיפוש היה אחר משתתפות מחקר אשר סיימו את תהליך ההתערבות הטיפולי במרכז למניעת אלימות והתרחקו מספר שנים מהקשר הזוגי האלים. זאת מתוך מטרה לברר אילו נקודות מפנה הן מתארות בהיסטורית העבודה שלהן (George, 2009), ובאיזו מידה עולות נקודות מפנה אותה הן מייחסות הן לשינויים במערכת היחסים הזוגית האלימה והן לשינויים בתעסוקה.

אולם איתור פרופיל רחב זה של מרואיינות נתקל במספר קשיים מרכזיים: 1. היעדר נגישות וקושי לאתר נשים שסיימו הליך טיפולי, שאינן בקשר עם המרכז למניעת אלימות ו/או עם הרווחה. על כן גם אינן 'נראות' בעין החברתית והציבורית; 2. חלק מהנשים שהצלחתי להגיע אליהן אינן בעלות רקע תעסוקתי משמעותי הכולל 3 כניסות ושתי יציאות. חלקן עבדו בעבר אך לא עובדות בתעסוקה רציפה כיום בשל בעיות בריאותיות (פיזיולוגיות ונפשיות); 3. סירוב של חלק מהנשים אליהן פניתי להשתתף במחקר. חמש נשים שורדות אלימות אליהן

פניתי סירבו להשתתף בעיקר בשל החשש, שהן ציינו, של דיבור בנושא אינטימי ורגיש ופתיחת הפצע שמתחיל להגליד. אחת מהן למשל גם ציינה את העומס הרגשי שהיה מוטל עליה בשל ריבוי המטפלים והטיפוליים הנפשיים שהיא לקחה בהם חלק בעברה וכי היא חשה כי שיחה סביב נושאים אינטימיים ורגישים אלו תציף מחדש את הפצע הרגשי בו היתה מצויה.

לאור קשיים אלו בגיוס בשלב השני נעזרתי בקשרים בלתי פורמליים שנרכשו במהלך השנות בשדה עם צוותי רווחה, כדי לאתר מרואיינות נוספות. תיווך של נשות קשר, העובדות במרכזים למניעת אלימות, שהציעו לנשים המטופלות במרכז להשתתף במחקר, סייע בהליך הגיוס ותרם למפגש שלי עם 6 מרואיינות נוספות שענו על הקריטריונים של אוכלוסיית המחקר. יחד עם זאת, רגישות הנושא והקושי לשתף ולדבר עליו, חייבו אותי להיזהר מהפעלת כוח סמויה שלי או של נשות המקצוע המתווכות למול שורדות האלימות. על כן, בפניות שאני ביצעתי, דאגתי להיות רגישה גם לטון שבו נאמרו הדברים ולנכונות להשתתף במחקר. כך למשל, היו כמה מקרים שזיהיתי ניסיונות להתחמק, ולמרות שהיתה לי אפשרות לשכנע, כי זה לא היה חד משמעי, בחרתי לפרש זאת כדרך שלהן לומר לא. בנוסף, ההנחיה שלי לנשות המקצוע המתווכות היתה כי לאחר ההצעה הראשונית יש לתת הן לחשוב על זה מספר ימים, והמעוניינות יצרו איתי קשר דרכן. בדרך זו ניסיתי להבטיח ככל הניתן כי הסכמתן להשתתף במחקר לא נלקחה תחת לחץ, או הפעלת כוח סמוי, אלא לאחר ששקלו זאת, קיבלו החלטה מושכלת ויזמו את הפניה חזרה. ברוב המקרים נקיטת אמצעי זהירות אלו צלחה והובילה למפגשים משמעותיים עם מרואיינות שהביעו רצון לשתף ואף הגיעו עם מסר שרצו להעביר דרך השתתפותן במחקר. אולם היה גם מקרה אחד שבו לאחר תיאום דרך אשת קשר במרכז למניעת אלימות, הגעתי לפגישה עם מרואיינת, שלא הגיעה ולא ענתה לשיחתי. חिकיתי לה כשעה בבית הקפה שקבענו והבנתי כי היא התחרטה, כי יתכן ולמרות אמצעי הזהירות שנקטתי, היתה פה הפעלה של כוח סמוי מולה מעצם הבקשה וזו היתה דרכה לסרב.

למרות התמודדויות אלו, המאמצים בגיוס נשאו פרי וקיימתי ראיונות עם 33 נשים שורדות אלימות בני זוג שהשתתפו במחקר (ראו לוח מידע 1א המציג את רשימת משתתפות המחקר). משמעות ההישג מתחדדת כאמור למול הספרות בתחום, אשר לרוב מתמקדת במקרי קיצון של נשים השוהות במקלטים, ושמדגישה את הקושי של הנשים לחשוף התנסויות מהאלימות האינטימית מבן הזוג. בעוד מעטים המחקרים המתמקדים בחייהן של נשים שורדות אלימות, המעורות בחיי הקהילה ונתפשות כנשים נורמטיביות, המתמודדות עם עול הפרנסה והחיים העצמאיים אחרי ההתרחקות הפיזית והטמפורלית מהאלימות.

במקביל, וכתוצאה מאימוץ המלצתן של Lamont & Swidler (2014) לערוך השוואה בין קבוצות כחלק מעיצוב מערך מחקר איכותני, החלטתי לראיין נשים בעלות אותן מאפיינים סוציו-דמוגרפיים, שעברו סדנת תעסוקה דומה, אך הן ללא היסטוריה של אלימות בן זוג ולא תופשות את עצמן כשורדות אלימות. הרציונל להשוואה בין הקבוצות היה כדי לחדד את ההבנה לגבי האופן שבו החשיפה לאלימות בן זוג נתפשת כבעלת כוח מעצב את היסטוריה העבודה ואת משמעויות העבודה, או שגורמים מבניים (של שוק העבודה), מגדריים, אתנו-מעמדיים ותרבותיים נתפשים כבעלי משקל דומה בקרב שתי הקבוצות.

איתור מרואיינות שהינן מטופלות רווחה והשתתפו בסדנה לצורך השתלבות תעסוקתית היה קל יותר. ראשית בשל מאגר רחב יותר של משתתפות שעברו סדנה בהנחייתי והן בשל העובדה שלא נתקלתי בסירוב של אף אחת מהן להשתתף במחקר, הגם שצינתי כי ארצה לדבר איתן הן על הרקע המשפחתי והזוגי והן על הרקע התעסוקתי. לצורך השוואה זו ראינתי 15 נשים, לאחר שהגעתי לתחושת מיצוי ורוויה (לוח 1ב מפרט את רשימת המשתתפות מקבוצה זו ואת מאפייניהן). ההשוואה בין שתי קבוצות אלו של משתתפות המחקר, שימשה אותי בעיקר בשלבי הניתוח של היסטורית העבודה, כפי שאתאר בהמשך. באמצעות התחדדה ההבנה לגבי משמעויות העבודה בעולמן של שורדות האלימות שהובילה לפיתוח המודל של משוקעות של אלימות ועבודה (WAVE model). היות

ומחקר זה מתמקד בהשמעת קולן של נשים שורדות אלימות בן זוג לגבי היחסים הזוגיים האינטימיים, ההתנסויות התעסוקתיות וההצטלבויות ביניהם, אתמקד בתיאור משתתפות מחקר אלו, בעוד שההתייחסות לקבוצת ההשוואה תעשה בניתוח היסטורית העבודה בלבד.

מאפייני משתתפות המחקר: שלושים ושלוש נשים שורדות אלימות בן זוג, בגילאי 25-60, אשר היו בעברן (וחלקן עדיין) מטופלות במרכז למניעת אלימות במשפחה ו/או ברווחה, ואשר השתתפו בתוכנית להשתלבות תעסוקתית, מטעם הרווחה. כל המרואיינות יהודיות, גרות בדרום הארץ ובעלות רקע תעסוקתי בעבר ו/או בהווה. בעוד האלימות נגד נשים ע"י בני זוג רווחת בחברה הערבית-פלסטינית בישראל (ראו למשל, חאג' יחיא וסדן, 2007), הרי שבמחקר זה בעיקר בשל קושי מתודולוגי בגיוס הנחקרות, כפי שתואר לעיל, המיקוד היה במרואיינות יהודיות בלבד. הקביעה כי מרואיינת היא שורדת אלימות בן זוג נעשתה לפי התפישה הסובייקטיבית של המרואיינת המגדירה את היחסים שהיו לה עם בן הזוג כאלימים ואת עצמה כשורדת אלימות בן זוג. יתר על כן, בשל כוונת המחקר לנתח היסטורית עבודה על פני רצף טמפורלי של מהלך החיים, היתה חשיבות לבחירת מרואיינות שעברו הליך התערבות טיפולי ע"י המחלקה לשירותים חברתיים ו/או המרכז למניעת אלימות, שכלל כאמור גם הכוונה תעסוקתית. לצורך כך גם היה ניסיון לאתר מרואיינות שנמצאות תקופה ארוכה או משמעותית יחסית לאחר תום הליכי ההתערבות. אולם כאמור וכפי שפורט לעיל הדבר נתקל בקושי והיה צורך להגמיש את הקריטריונים לגיוס משתתפות המחקר.

ככלל, כל המרואיינות סיימו באופן רשמי את הליך ההתערבות הכוללני, ששילב ליווי של עובדת סוציאלית וקורס הכוונה תעסוקתית. בחלק מהמקרים היה משולב גם טיפול רגשי פרטני ע"י עובדת סוציאלית המתמחה בכך ובחלק מהמקרים הליווי המקצועי-תעסוקתי נמשך גם לאחר תום הליך הקורס התעסוקתי, ובמידת הצורך. כמו כן, בחלק מהמקרים ההליך היה כולל הכשרה מקצועית. לסיכום מאפייני המרואיינות שורדות האלימות: רובן (n=27) נמצאות לאחר הפרידה הפיזית מבן הזוג, בממוצע 4.5 שנים (נע בין חצי שנה ועד 10 שנים לאחר הפרידה); רוב המרואיינות (n=29) עובדות כיום בשכר, (השכר הממוצע נע סביב 005,0 ₪);

רובן מוגדרות ע"י המדינה כעצמאיות כלכלית, שכן רק 7 מתוכן מקבלות סיוע כלכלי מהמדינה, בעיקר לצורך דיור. אלו שאינן עובדות כיום ($n=4$) זה בשל סיבות רפואיות פיזיות ו/או נפשיות והן מקבלות קצבת נכות או מחלה מהמדינה. כל המרואיינות, פרט לאחת, הן אימהות לילדים (בממוצע כ-3 ילדים). רוב המרואיינות ($n=32$) בעלות השכלה תיכונית (סיימו 12 שנ"ל), כאשר לחלקן ($n=13$) יש בנוסף תעודה מקצועית, מרואיינת אחת לא סיימה תיכון. רוב המרואיינות ($n=29$) נמצאות בהליכי פרידה שונים, מיעוט ($n=4$) בהליכי שיקום היחסים באמצעות טיפול אישי ומשותף (ראו לוח מידע 2 המפרט מידע זה על המשתתפות).

כלי המחקר

בעת תכנון המחקר ולאור כוונתי לשמוע ולהשמיע את קולן המושתק של נשים שורדות אלימות בן זוג, הנחתי הראשונית היתה כי יהיה מתאים לקיים ראיונות מובנים-למחצה, המקובלים בספרות הפמיניסטית ככלי מתאים לשם חקירת נושאים שאינם חלק מהשיח הציבורי, או האקדמי, הרווח (Reinharz, 1992). השאלות במסגרת ראיון מובנה למחצה נשאלות באופן פתוח, המאפשר מקום וחשיפה של חוויות ועולמות תוכן שונים (Mack et al., 2005). בדרך זו הריאיון מאפשר לחוקרת להציץ אל הרעיונות, אל המחשבות ואל החוויות של הנשים המרואיינות, המקבלות הזדמנות להציג את הדברים במילים שלהן ולא לאחר ניסוח ועיבוד של החוקר (Reinharz, 1992). בעת תכנון המחקר אימצתי כלי מחקרי של ראיון מובנה למחצה מתוך מחשבה כי הוא מתאים למטרות המחקר. בהתאם לכך גם עיצבתי קו מנחה לראיון (ראהנספח 1), אשר כיסה את מגוון הנושאים שתכננתי לכלול בראיונות. יחד עם זה, לאחר קיום פיילוט, שכלל שני ראיונות, שהתבססו על קו מנחה זה, הרגשתי כי קיומם של נושאים לשיחה ושאלות מוכנות מראש, מכבידה על האווירה ויוצרת יותר 'פינג-פונג' שבו אני כחוקרת יותר אקטיבית ומגישה והמרואיינת יותר פאסיבית ומגיבה. חשתי כי מסגרת זו של ראיון מובנה למחצה, מעצימה את יחסי הכוח בינו ופחות תואמת את

האג'נדה הפמיניסטית של המחקר. משום שהתנהלות הראיון סביב נושאים ושאלות, הגם שהיא חצי מובנית, חסמה אותי ואת המרואיינת מניהול שיחה יותר פתוחה וזורמת. שיחה שבה היא גם תהיה המובילה ואני המובלת, היא המשרטטת את נתיבי חייה ואני מקשיבה והולכת בשבילים אלו אחריה. הרגשתי כי קיום הראיון המובנה למחצה, המתבסס על הקו המנחה, יכול אולי לסייע למחקר בהשגת ממצאים שיענו על מטרותיו, אך בו זמנית הוא גם מונע ממני להיות רגישה לסיפור הכולל של המרואיינת, למקום הרגשי בו היא נמצאת, למניעים שלה שהובילו אותה להשתתף במחקר ולאופן בו היא רוצה (ולפעמים כפי שלמדתי בהמשך אף תכננה) לשתף בחוויותיה.

ניתוח שני ראיונות הפיילוט וההתבוננות הרפלקטיבית הזו הובילה אותי לשנות במקצת את אופן ניהול הראיון ולקיים ראיון עומק שברוב המקרים היה פתוח ובלתי מובנה (ג'וסלסון, 2015). על כן, שאר הראיונות למחקר נפתחו בהנחיה כללית שלי שהשיחה ביננו תתנהל סביב שני צירים מרכזיים בחייהן: התעסוקה היום ובעבר והיחסים עם בן הזוג האלים היום ובעבר. בהמשך להנחיה זו שאלתי כל אחת מהמרואיינות מאיפה היא מעדיפה, או מאיזה חלק יותר נוח לה להתחיל? היו מרואיינות שאמרו "אני אתחיל מההתחלה...", בעוד אחרות ציינו "אני אתחיל מהעבודה שלי היום". עצם בקשה זו, אפשרה להן לאחוז במושכות ההובלה של השיחה, כאשר אני מגיבה בהתאם להן. היה לי חשוב ליצור מרחב נוח, המאפשר לשתינו ללכת יחד יד ביד, בקצב תואם ועל רקע אוירה מכילה, רגישה ומקבלת האחת את השניה.

אווירה זו תרמה להעמקת האינטימיות ביננו, עד כדי תחושה בזמן השיחה כי שתינו מצויות בעולם אחר ומנותק. נוצרה מעין מחיצה דמיונית, או בועה עוטפת, שמאפשרת מרחב בטוח לשיחה, שבו רעשי הסביבה (הפיזיים והרגשיים) וקולותיהם אינם חודרים ולא מפריעים לדיבור האינטימי, הכנה והעמוק ביננו. אינטראקציה זו תרמה להתמקדות בקול המספרת ובדינאמיקה הייחודית שנוצרה. כתוצאה מכך, פעמים רבות במהלך ראיונות, שהתקיימו בבתי קפה הומים, יותר או פחות, למרות המרחב הציבורי הפתוח, נוצרו רגעי קסם

אינטימיים שבהם אנחנו היינו בעולם אחר ומבודד שלנו. בעולם הזה, או בבועה דמיונית זו, היו מקרים של בכי וצחוק, של הבעות ייאוש ואופטימיות, של קרבה וריחוק, של הכלה ואמפטיה הדדית. הרגשתי כי הליך זה של הראיון מתאים יותר לי, למרואיינות שלי ולנושא המחקר הרגיש המצריך אינטימיות ותחושת אמון הדדית. חיזוק לשינוי זה שעשיתי בהליך המחקר והמעבר לראיון עומק יותר פתוח ומאפשר, ניתן לקבל מחוקרות פמיניסטיות (הרצוג, 2014; יסעור-בורוכוביץ, 2011), המדגישות כי בעת קיום מחקר פמיניסטי, אין לדבוק בספרי הייעוץ של המחקר האיכותני ושל כללים 'נכונים' לניהול ראיון, שכן אין לקדש את התהליך והכלי על חשבון העקרונות הביקורתיים. כמו כן, אין להתייחס רק לעצם הראיון והתשובות הניתנות בו, אלא לבחון שאלות נוספות החושפות הקשרים רחבים בהם מתקיים הראיון.

בהמשך לבניית יחסי הקרבה והאמון (rapport) ביני לבין המרואיינות, בפתיחת כל שיחה נחשפתי בפני המשתתפות לגבי הרקע האישי, המקצועי והמניע המחקרי שלי. כמו כן איפשרתי להן לשאול שאלות הבהרה או סקרנות עליי, לרוב עוד לפני תחילת השיחה 'הרשמית' יותר (לפני הדלקת מכשיר ההקלטה), אך במקרים רבים גם בסיומה. שיתפתי בשינוי שחל בי בעקבות המפגשים עם נשים במרכזים למניעת אלימות, בהחלטה לעשות שינוי מקצועי, ולעזוב את העבודה כמנחה קבוצות כדי לחזור ללימודים ולערוך מחקר בתחום. שיתפתי במטרה הפוליטית והחברתית של המחקר: להגביר את המודעות החברתית לתופעה ולהוביל לשינוי במדיניות הציבורית. רבות מהן הזדהו עם המסר הזה ואף היו שצינו מראש כי הסכימו לשתף בסיפור חייהן, למרות הקושי הרגשי הכרוך בשחזור, כדי לתרום לנשים אחרות שמתמודדות עם קשיים דומים. יחסי אליהן היה כאל שותפותי למאמץ הזה ולכל שיחה עימן הגעתי עם עניין רב כדי ללמוד מהן ומהתנסויותיהן במהלך החיים.

אתיקה

אתיקה במחקר חברתי לרוב מדגישה את המחויבות והאחריות של החוקרים לאמירת אמת, למקוריות העבודה ולטובתם ולשלומם של משתתפי המחקר (דושניק וצבר-בן יהושע, 2016; שלסקי ואלפרט, 2007). המחויבות הראשונה והבסיסית שלי כחוקרת היא לדווח אמת,

להציג ממצאים לא מזויפים ולהימנע מניסיון להטות את התוצאות שיעלו עם רצוני, עם תפישותיי ו/או עם שאיפותיי האקדמיות. דיווח 'אמת' אינו בהכרח במשמעות שאכן כך היו הדברים, אלא האופן בו אני רואה אותה ומאפשרת באמצעות הטקסט הוכחות לפרשנות זו. כסוציולוגית ביקורתית אני מודעת כי גם אני, כחוקרים וחוקרות אחרים, פועלת בשדה שיח, המגדיר 'משטרים של אמת' (Foucault, 1986), על כן גם האמת שאני מציגה הינה ממוסגרת במבנה פרשני מסוים. כדי להתמודד עם תובנה זו ולבסס את אמירת האמת שלי עשיתי מאמץ לחשוף את עמדותיי כלפי המחקר ומשתתפותיו, את האוריינטציה המחקרית ותפישות עולמי, ולדווח באופן מפורט על ההליך המחקרי כולו.

במחקר איכותני מושם הדגש, כי הראיון הוא תהליך אינטר-סובייקטיבי וכי המציאות המתוארת היא פרי הבנייה משותפת שלי כחוקרת עם משתתפות המחקר (Mack et al., 2005). שלסקי ואלפרט (2007) מציינים, כי במחקר איכותני, המבוסס על קשרים אישיים ואמון הדדי בין החוקרת לנחקרות, ככל שרבה הקרבה, כך עולות יותר שאלות אתיות. למשל, שאלות לגבי גבולות הקשר עם הנחקרות, לגבי מידת החדירה לעולמן הפרטי, לגבי הסתרת זהותן, לגבי תמיכה בהן, או ביקורת עליהן. בעוד אין תשובה אחת ברורה לדילמות אתיות שעשויות לצוץ במחקר, הרי העיקרון האתי הבסיס בכתובה הוא ההבטחה כי משתתפות המחקר יהיה מוגנות מפני כל פגיעה אפשרית בעקבות נכונותן לקחת בו חלק (שם, 2007).

היכרותי המוקדמת עם חלק ממשתתפות מחקר זה ואופן היכרותי, כמנחה של סדנה בה הן היו משתתפות, מצד אחד אפשרה קרבה ובסיס טוב ליצירת אמון ביננו, אולם מצד שני חייבה אותי לנקוט במשנה זהירות הן בפניה אליהן להשתתף במחקר, הן במהלך הראיון והן לאחריו. מודעותי ליחסי כוח אלו והמחויבות לשמור עליהן גרמו לי להיות זהירה בפנייה אליהן ולא לנסות לשכנע, או ללחוץ, על אף אחת מהן להשתתף במחקר. זאת כדי לא לגרום להן לעשות משהו שלא מרצונן, ובכדי להבטיח את 'הסכמתן מדעת' להשתתף במחקר (דושניק וצבר-בן יהושע, 2016). הצורך להיות רגישה למצבן, לכבד את רצונן ולהגן עליהן מפני

פגיעה אפשרית שעשויה להיות כתוצאה מהשתתפותן במחקר, הוביל לחיזור מאוד עדין אחריהן תוך הקשבה לטון ולדרך שלהן להסכים או לסרב להשתתפות. יתר על כן, הסברתי להן בפירוט מה הולך להיות, כדי להפיג חשש וכדי לתת להן שליטה על התהליך. נתתי להן לקרוא ולחתום על טופס הסכמה לראיון וציינתי שאם משהו בו לא נראה להן, הרי זה ניתן לשינוי בהתאם להרגשתן (ראה נספח 2 טופס זה). התחייבתי להסתיר כל סממן של זהותן כדי לבסס תחושת ביטחון ויישמתי זאת. כך למשל, במהלך הכתיבה לא ציינתי באיזה יישוב ראיינתי ו/או היה המרכז למניעת אלימות, ונמנעתי לתאר עסק ייחודי של אחת המשתתפות, מתוך חשש שאם אתארו ניתן יהיה לזהותה בקלות יחסית. הייתי עם כולן בקשר בימים שלאחר הראיון, כדי לשאול איך הן מרגישות? איך היתה להן השיחה? וגם כדי להודות להן על השיתוף המשמעותי ועל הזמן היקר שהן הקדישו לי.

למרות מודעותי למיקומן הרגיש ונקיטת אמצעי זהירות אלו, ההגנה שלי עליהן היתה חלקית בלבד. משום שמעבר להבהרה שלי לגבי נושא השיחה הרגיש ולהסכמה שלהן לשתף, לא היתה לי יכולת לצפות לאיזה עומק כל ראיון יגיע מבחינת החשיפה ומבחינת עוצמת הרגשות שיעלו. כמו כן גם לא תמיד הייתי מודעת למצבן הרגשי בטרם ביצעו הראיון. בעוד שהיו נשים שציינו בפניי כי הן עמוסות רגשית ולכן לא מרגישות שיוכלו לשתף, כפי שכבר ציינתי, הרי היו שלא שיתפו. ברוב המקרים לא עלתה בעיה, אולם במקרה אחד לאחר הראיון שיתפה אותי המרואיינת כי העלאת הזכרונות בראיון הציפה אותה וגרמה לה ל'נפילה' של כמה ימים. במהלך הראיון היא שיתפה אותי כי היא סובלת מדיכאון ופוסט-טראומה וציינה כי "הדיכאון זה.. זה כמו בים שיש גלים גבוהים גלים נמוכים ולפעמים הים שקט וזה הכל כיף. אז כשאני פוגשת אותך עכשיו הים שקט והכל כיף. אבל יש חודשים שאני קשה לי לקום כאילו להתרומם מהמיטה" (נאוה). ולאחריו כאמור הדגישה את הקושי הרגשי שגרם לה. יתכן כי כדי לפתח הגנה רחבה יותר על מרואיינות בשיחה סביב נושאים רגישים, היה עליי להיות מודעת גם למצבן הרגשי בתקופת הראיון.

כחלק מהמחויבות שלי למרואיינות, נקטתי לאורך כל ההליך המחקרי בהרמנויטיקה של אמון. בעוד המחקר במדעי החברה מתחבט בסוגיה של הרמנויטיקה של חשד ו/או של משמעות ובמידה שבה החוקר מתמודד עם דברי הנחקרים ועם הטקסט המופק מהם (Ricoeur, 1973 אצל מזרחי, 2017), הרי שבמחקר זה שעוסק בנושאים רגישים ומאמץ מתודת מחקר פמיניסטית, הבחירה בהרמנויטיקה של משמעות (ואף של אמון) היתה הכרחית בעיני. מחויבותי הפמיניסטית באה לידי ביטוי לא רק במהלך הראיון ביצירת אינטימיות ביני לבין המרואיינות, בחשיפה שלי מולן ומתן תחושת מוגנות להליך, אלא גם במהלך קריאת הטקסט ופרשנותו כפשוטו ללא חיפוש אחר מניעים נסתרים ו/או כוונות סמויות של דבריהן.

יתר על כן, בשנים האחרונות חוקרות פמיניסטיות (למשל, בנימין, 2014) מדגישות, כי שמירה על כל כללי האתיקה הפמיניסטית המקובלים במחקרי ראיונות איכותניים בתהליך איסוף הנתונים, ובמבנה הטענה התיאורטית בו נעשה מאמץ שלא להבנות אחרות דכאנית של המרואיינות, אלא להמחיש את האנושיות המורכבת שלהן, חשובים, אך אינם מספקים. משום, שיש להמשיך ולשאול מהי הפעולה הפוליטית המסתמנת כאפשרית, כנדרשת וכרצויה לאור נתוני המחקר. כלומר, במקביל להעמדת מחקר שיש בו: קירוב של המרואיינת אל החוקרת; הבנת שגרת חייה; הכרה בהתנגדות שהיא מפעילה; והשמעת הקול שהיא מנסחת בהקשר מבני ותרבותי; הרי שבמחקר הפמיניסטי חלה מחויבות אתית נוספת של החוקרת: לתרגם את הפמיניזם שלה לפעולה בשטח, לשינוי חברתי שישפר את חייהן של משתתפות מחקרה (בנימין, 2014).

מחויבות זו, הלכה והתחדדה אצלי תוך כדי ההליך המחקרי ולאור הנתונים שאספתי, והיא אף עלתה ממשתתפות המחקר כציפייה ממני הן במהלך הראיונות והן אחריהן. כך למשל, אחת המרואיינות הדגישה בפניי מספר פעמים במהלך הראיון שהיא מוכנה לבוא איתי לאוניברסיטה או לכנס מקצועי כדי לספר מעל הבמה את הסיפור שלה, אחרת שיתפה כי המניע שלה להתראיין היה בכדי לחשוף את העוולות במערכת המשפט שהיא חוותה

ושלישית התקשרה אליו כשנתיים לאחר קיום הראיון לשתף שהיא כתבה ספר על סיפור חייה ובכוונתה להעביר באמצעותו מסר לנשים שעדיין נאבקות להשתחרר מבן זוגן האלים. כמעט כל משתתפות המחקר הדגישו כי החלטתן להיפגש איתי ולשתף אותי בסיפור האינטימי שלהן נועדה כדי לעזור ולסייע לנשים אחרות במצבן. אני חשה, כי נוצרה ביננו אתיקה של שותפות המחייבת אותי לא רק לסיים את המחקר ולהציג את ממצאיו במסגרת האקדמית, אלא גם להמשיך ולפעול ברמה החברתית והציבורית כדי לנסות ולענות על ציפיה זו שלהן ממני ומהמחקר. אני מאמינה שהידע הרב שהן העבירו אליי, שנדחק לשוליים החברתיים והאקדמיים עד כה, יוביל לבחינה מחודשת של ההסדרים החברתיים ובעקבותיה גם לשינוי חברתי.

הרהורים רפלקטיביים

השאיפה לערוך מחקר לא רק על נשים, אלא גם למען נשים, מטילה על החוקרת הפמיניסטית חובת רפלקסיביות מחקרית (פוליטית ואתית), שמתודולוגיות מחקר אחרות לא תמיד מדגישות. פיתוח רפלקסיביות זו נובע מתוך ההבנה כי התנהגות החוקרת מעצבת את תגובות הנחקרות, ולכן את הממצאים, וכי המחקר הינו תוצר של המפגש בין החוקרת, הנחקרות ומערכת היחסים שנוצרת ביניהן (Finlay, 2002; Oakley, 1981). תהליך זה של אינטר-סובייקטיביות מבנה את המציאות הנתפשת של המחקר: זהות החוקרת מעצבת את האופן בו היא נתפשת ע"י המרואיינות באופן שמשפיע על האינטראקציה בראיון, על האופן בו החוקרת והמרואיינות מתנהלות ועל האופן בו הן מפרשות אותה. מכאן שעל החוקרת להיות מודעת לתפישות עולמה, למיקומה ולהקשרים החברתיים הרחבים יותר של המחקר ולאופן בו כל אלה עשויים לעצב את האופן בו היא בונה את המחקר ומייחסת לו את פרשנויותיה (הרצוג, 2014; יסעור-בורוכוביץ, 2011).

הבנה זו מובילה את החוקרת להצהיר ולשתף את קוראי המחקר ומשתתפיו בסובייקטיביות שלה, בנקודות המוצא האישיות, החברתיות והמחקריות למחקר. מאפיינים אלו של המחקר הפמיניסטי תורמים ליצירת הליך מחקרי ייחודי, לגילוי מידע שבמקרים רבים

הינו סמוי מן העין הציבורית והחברתית ההגמונית ולהשגת אובייקטיביות חזקה, היינו אובייקטיביות שאינה נקייה מערכים וממעורבות של החוקר, אלא להיפך, כזו המסתמכת על פעילויות חברתיות ומגדריות ועל מעורבות אינטנסיבית של החוקרת בשדה המחקר (Harding, 2007).

פיתוח חשיבה רפלקטיבית זו, שמהווה בסיס חשוב במחקר פמיניסטי, ליוותה אותי החל משלבי המחקר הראשונים, במהלך הראיונות ובשלבי הכתיבה. אחד הכלים שעזר לי לפתח מודעות עצמית מכוונת זו, היה כתיבת יומן שדה במהלך תקופת קיום הראיונות, בו תיארתי את חוויותי מהמפגשים, את תחושותיי הרגשיות ואת התובנות שעלו לי. כתיבה זו סייעה לי לנתח את התנהלותי בהליך המחקרי ומול המראיינות, ולשקף את השינויים שחלו בי נוכח הממצאים ותהליכי המחקר השונים. בחלק זה אפרט את התובנות המרכזיות שעלו כתוצאה מתהליך רפלקטיבי זה: יחסי כוח מול משתתפות המחקר; מקרבה להזרה וחיזוק האג'נדה הפמיניסטית שלי כחוקרת.

דיון אפיסטמולוגי ומתודולוגי בשאלת יחסי הכוח בין החוקר לבין המראיינים נעשה רבות בספרות העוסקת במחקר האיכותני, בעיקר מהזווית הפמיניסטית (נגר-רון, 2014; יסעור-בורוכוביץ, 2011; Sands & Krumer-Nevo, 2006). הכותבות עומדות על אי השוויון המובנה במעמד הריאיון ועל האופן שבו יחסים בלתי סימטריים אלו, עשויים לעצב את מהלך הריאיון. כך למשל, נגר-רון (2014) מתמודדת עם האופן שבו יחסי כוח אלו הובילו לשתיקה של המראיינות, בניסיון לבסס את כוחן מולה כחוקרת. באופן אחר מתארת יסעור-בורוכוביץ (2011) את המפגש שלה כחוקרת צעירה מול הנחקרים (גברים אלימים) כמעורר תחושות מגוונות של סקרנות לצד חשש, של כוח לצד חולשה ואיום, באופן שמערער את יחסי הכוח ה'קלאסיים' המוזכרים בספרות בין החוקר לנחקרים. בעוד היא מציינת כיצד העיזה לגעת בסוגיית יחסי הכוח שנים רבות לאחר תום המחקר בשל רגישותו, הרי שדרך דיון רפלקטיבי בתחושתיה כחוקרת אל מול הנחקרים, היא מסיקה כי זו סוגייה בעלת חשיבות רבה במחקר

איכותני פמיניסטי, המחייבת את החוקרת לפתח מודעות וכתובה רפלקטיבית במהלך

המחקר (שם, 2011).

יחסי הכוח ביני לבין המרואיינות היו מורכבים, משום שניבנו הן סביב היבטים של מעמד ומיקום חברתי, אך בנוסף על היכרות מקצועית קודמת שבה הייתי מנחה של סדנה בה חלק מהן לקחו חלק כמשתתפות. בסדנה אני הייתי הדמות המקצועית אליה הן פנו לגבי עבודה, אני הייתי בעלת הידע והסמכות המקצועית. אחת מדרכי ההתמודדות כדי לאזן את יחסי הכוח האלו היתה הבהרה שלי לפני תחילת הראיון, ולעיתים כבר בשיחת הטלפון המקדימה, כי מטרת המפגש ביננו הוא ללמוד מהניסיון ומהידע שלה בתחום. ברוב המקרים גם בתום הראיון הודתי על השיתוף והדגשתי כי למדתי ממנה רבות. לזה לוותה גם הודעת טקסט יום-יומיים לאחר הראיון עם מסר דומה. כך, שלמרות סמכותי המקצועית-אקדמית כחוקרת, בעת בקיום הראיונות לא הייתי בעלת הידע (ג'וסלסון, 2015). רבות מהן הגיבו לזה ואימצו את המסר, למשל רבות ציינו 'אני שמחה שלימדתי אותך', 'תצרי איתי קשר אם תצטרכי ממני עוד מידע', 'נהנתי לדבר ולשתף אותך מניסיון החיים שלי' ועוד. רבות גם ראו אותי ותפשו אותי בסיטואציה מהמקום הפחות סמכותי בו הייתי בסדנה והרגישו צורך לחזק אותי, למשל רובן איחלו לי 'שיהיה לך בהצלחה במחקר ובאוניברסיטה', או חלק שאלו 'איך זה להיות פתאום סטודנטית ולחזור ללמוד?'. האופן בו חשפתי בפניהן את השינוי שעשיתי לחזור לאוניברסיטה, כמו גם המסר שהעברתי להן כי הידע נמצא אצלן ואני אשמח צינור להעבירו, סייעו ביצירת מסגרת יחסים הדדית יותר ומאוזנת יותר מבחינת יחסי הכוח ביננו.

יחסי הכוח באו גם לידי ביטוי במיקומי החברתי הפריבילגי לעומתן כאישה אשכנזייה ממעמד בינוני פלוס, שיש לה את היכולת הכלכלית ותמיכה מהבן זוג לקחת פסק זמן מהעבודה ולהתמקד במחקר. היו מרואיינות שהתייחסו לשינוי שהצגתי ולהתחלת הלימודים, והחמיאו 'ואוו, כל הכבוד לך'. היו גם ששאלו 'הלימודים שלך יקרים?' 'כמה עולה השכר לימוד?' 'ואיך את מסתדרת בלי משכורת?' היו שצינו 'טוב בטח יש לך עזרה גם מהבעל'; והיו שהתעניינו בפרטי האישיים: 'איפה את גרה בדיוק?' 'איך זה לגור במושב?' שאלות

ואמירות אלו חידדו את יחסי הכוח המעמדיים ביננו ואף העידו כי מיקומי המעמדי הפריבילגי נכח במפגש ביננו. פער מעמדי זה פעמים רבות עורר תחושת אי נוחות, במיוחד נוכח מרואיינות ששיתפו על המצוקות הכלכליות עימן הן מתמודדות בחיי היומיום. בעוד תחושות אלו ליוו אותי אחרי הראיונות וחידדו, כי שאציג בהמשך, את מחויבותי האתית לפעולה, הרי שמול המרואיינות השתדלתי לשמור על אוטנטיות ולא להציג מצג שווא. על כן לא ניסיתי להסתיר, או להסוות מידע כלכלי או אחר אודותיי, כדי להיטיב עם תחושותיי ולחוש פחות 'פריבילגית' מול משתתפות המחקר. בנייתו לאחור אני מאמינה, כי האופן הטבעי שבו התייחסתי לפערים המעמדיים והחברתיים ביננו והשיתוף הכנה והפתוח אודותיי תרמו לאמון ההדדי שנוצר ביננו ולאופן בו הן חשו בנוח להיות גם הן אוטנטיות בתיאור מציאות חייהן.

רבות מהמרואיינות הזמינו אותי לקיים את הראיון בביתן. עבורי, מעבר לחלל האינטימי והשקט שתרם לקיום הראיון, ההגעה לביתהן היתה משמעותית. בעוד נופי השכונות העירוניות, הבניינים רבי הקומות והדיור הציבורי אינם זרים לי ומתחברים לזכרונות נוף ילדותי, הרי שהיו פעמים שהופתעתי מהיעדר תחזוקת הבניינים, ממצב חדרי המדרגות ומהלכלוך הסביבתי הרב במרחב הציבורי. ההתמודדויות הכלכליות, ולעיתים אף המצוקה הכלכלית, עלו כמעט בכל הראיונות, לעיתים כחלק מהאלימות הכלכלית של בן הזוג (בעבר ו/או בהווה), כחלק מהמשרה הלא-איכותית, או כחלק מצמצום הסיוע הכלכלי מידי המדינה. היה לי קשה להישאר אדישה לקשיים אלו. במקרים שחשתי שיש לי יכולת לסייע, ולו במעט, פעלתי לאחר קיום הראיונות. כך למשל בארגון ובהובלת פרטי ריהוט למרואיינת שעברה דירה, בתיווך לסיוע משפטי חינם דרך עמותה לנשים נפגעות אלימות, בתיווך לכתובת מסוימת ברווחה לצורך סיוע במימון לימודים, בהפצת דף פייסבוק עסקי של שתי מרואיינות לצורך הגדלת מאגר לקוחותיהן, בניסוח קורות חיים למספר מרואיינות ובמתן ייעוץ לאחרות לגבי התלבטויות תעסוקתיות. הגם שעזרה זו זניחה במכלול הקשיים שחוו או חוות רוב המרואיינות, לשיטתי, היא חלק מהמחויבות שלי כלפיהן, שלא הסתיימה בתום הראיון, אלא נמשכה ומתמשכת גם היום.

מחויבות זו התחדדה נוכח התפתחות המעורבות הרגשית שלי מול המרואיינות תוך כדי ההליך המחקרי. ההיכרות המוקדמת שלי עם חלק מהמרואיינות היתה שטחית בלבד. היכרות זו סייעה לי באיתור ובגיוס המרואיינות, אך לא הכינה אותי לסיפורי החיים המורכבים, לחוויות הקשות שהן שיתפו אותי ולעוצמת הרגשות שתלווה אותי לאורך התהליך כולו. במהלך הראיונות נחשפתי להתנסויות אישיות קשות בעיקר בהצטלבות שבין מעמד ומגדר. למדתי מהמרואיינות על מכלול חייהן ותוך כדי הראיון חשתי שאני חווה חיים אלו יחד איתן. על כן גם בתום הראיון חשתי קושי להתנתק ולצאת מהתמונה חזרה לתמונת חיי השונה. חייהן, סיפוריהן, רגשותיהן ורגשותיי צפו ועלו והשפיעו עלי מבחינה פיזית ורגשית במשך תקופה ארוכה. במקרים רבים יצאתי מהמרואיינות עם תחושות ייחודיות בנוגע לחברה, לחוסר הצדק והעוולות הרבות ובנוגע לחיים בכללם. במקרים אחרים הסיפורים האישיים היו כה עוצמתיים עבורי שעברו עליי לילות שלמים ללא שינה, מתוך הזדהות עם המצוקה ולעיתים עם חוסר האונים המלווה אליה. על כן גם היה לי צורך לסייע, ולו במעט. אך צורך זה לעיתים גם לווה במאבק פנימי בין הקול שטען כי עליי להישאר במקומי כחוקרת לבין המקום הרגשי שרצה לסייע להן ברמה האישית ולפעול ברמה החברתית והציבורית.

תקופה זו של שהות בשדה, שכללה תחושות אמפטיה וקרבה לנחקרות, התאפיינה ברגשנות יתר שלי. בעוד רגשנות זו מובנת, נוכח החשיפה למציאויות חיים מורכבות וקשות, הרי שחשתי כי לצורך התמודדות עם הטקסטים וניתוחם עליי להיות יותר מרוחקת מהמרואיינות ומהחוויות הרגשיות שלהן ושלי. ההתמודדות שלי כחוקרת בטווח שבין תחושות קרבה לבין צורך בהזרה מוזכרות בספרות האיכותנית, בעיקר בהקשר של אתנוגרפיה ואתנו-אתנוגרפיה (למשל, מוצפי-הלר, 1997; Nicolini, 2010; Alvesson, 2003), אולם אני מוצאת אותה כרלוונטית גם בהקשר הזה. בעוד הקרבה הרגשית שלי כלפי משתתפות המחקר אינה נמצאת בהכרח בהלימה עם המרחק המיקומי שלי (כחוקרת, ממעמד חברתי כלכלי אחר וכמי שלא התנסתה באלימות בן זוג), חשתי כי קרבה זו עלולה להקשות עליי בפיתוח גמישות מחשבתית, פרשנות רחבה ותובנות מחדשות (Alvesson,

2003). על כן, נקטתי מספר צעדים מתודולוגיים להתרחקות מסוימת והזרה נוכח הטקסטים

שיסייעו לי להמשיך לשלב הניתוח והפרשנות: למשל, לקחתי פסק זמן של כמה חודשים לאחר תום הראיונות ועד התחלת הניתוח, מתוך מחשבה שמימד הזמן יפעל לצורך ריחוק רגשי מסוים מהראיונות; התרכזתי בשיטתיות של הניתוח התמטי, תוך התמקדות במילים ובתוכן, ובניתוח של היסטורית העבודה, המצריך דיוק, שיטתיות ומיקוד בפרטים. אלו, אפשרו ריחוק רגשי מסוים אל מול הטקסט ותרמו לאימוץ העדשה הפרשנית והמנתחת, שנדרשה לי בשלבי מחקר אלו.

בתום שלבי ניתוח אלו וכתובת המאמרים, חזרתי להקשיב לקול הפנימי שבקע ממני, והפעם הוא היה שונה. הבחנתי, כי במקום לראות את הראיונות כעדויות לסיפורי חיים אישיים, עתה אני מבינה אותם כעדויות למצבי אי צדק ואי שוויון מגדרי בחברה. במקום להתמקד בבעיות האישיות עימן מתמודדות המרואיינות, הכרתי כי הניתוח חשף אותן כבעיות חברתיות אקוטיות. במקום להישאב לתחושת הקורבנות שלי ושל המרואיינות כנשים מוכפפות מגדרית במרחב המשפחתי והתעסוקתי, התחזקה תפישתי לראותנו גם כנשים חזקות הפועלות למען שינוי אישי, חברתי ופוליטי. כך התחדדה והתעצמה ביתר שאת האג'נדה הפמיניסטית שלי, כחוקרת החושפת עוולות חברתיות ומחויבת לפעולה פוליטית וליצירת שינוי חברתי.

בהתאם לכך, האופן בו אני התייחסתי אליהן היה כאל שותפותיי למסע, שמסייעות לי בדרכו הפתלתלה. וכל עוד המסע נמשך אני מרגישה שהן חלק משמעותי ממנו. כתוצאה מכך, גם מעורבותי הרגשית כלפיהן לא נפסקה בתום שלב הראיונות, ואף לא בתום פעולות הסיוע שתוארו, אלא ממשיכה עד היום. הן וחייהן הולכים איתי ולצידי מאז המפגשים ביננו. אני חושבת עליהן, אני בקשר עם חלקן ושמחה עימן על רגעי השמחה שהן משתפות, על החופשות והילדים הגדלים ולעיתים אף חשה חלק מתמונת חייהן זו. חלקן לעיתים רחוקות יוזמות קשר, לרוב בכדי להתייעץ בנוגע לתעסוקה. הן המשיכו בחייהן הלאה, בעוד סיפוריהן

והשיחות האינטימיות שניהלנו טבועות אצלי, נוכחות בחיי היום יום שלי ומשפיעות על מי שאני היום, לא רק כחוקרת, אלא בעיקר כבת אדם.

ניתוח הנתונים

ניתוח הנתונים לעבודה זו נערך בשני שלבים. בשלב הראשון נערך מיפוי שיטתי וסקירת ספרות ביקורתית של שדה המחקר, שהוביל לפרסום המאמר הראשון. בשלב השני ניתחתי את ראיונות העומק שערכתי ושילבתי בין תיאוריה מעוגנת בשדה לבין ניתוח היסטורית העבודה של המרואיינות. המחקר האיכותני המאפשר פלורליזם מתודולוגי (Lamont & Swidler, 2014), והמחקר הפמיניסטי, הקורא לגמישות בהליך המחקרי כולו (הרצוג, 2014), עודדו אותי לשלב בין שיטות שונות אלו לניתוח הנתונים. שילוב זה בשיטות הניתוח הוביל לממצאים העיקריים, לתובנות המחקר ולכתיבת שני המאמרים הנוספים. להלן אתאר כל אחת משיטות הניתוח שננקטו, זאת כהכנה לקראת קריאת המאמרים שיופיעו בחלק הבא של העבודה.

מיפוי שיטתי של שדה המחקר

השלב הראשון במחקר היה הכרת שדה המחקרי התיאורטי וכיסוי הספרות המרכזית המתמקדת בנשים שורדות אלימות בן זוג, בכלל ובהיבטים התעסוקתיים שלהן, בפרט. סקירה ספרותית רחבה זו הובילה למיפוי ולהמשגת החסמים המרכזיים המקשים על נשים שורדות אלימות בן זוג להשתחרר מתלות כלכלית ולפתח עצמאות כלכלית דרך תעסוקה בשכר. מופו שלושה חסמים הקשורים ישירות לחיים במערכת ביחסים האלימה, וכן שלושה חסמים, הקשורים לשוליות רב-ממדית במעגלי החיים של הנשים, המצטלבים עם מערכת היחסים האלימה ועם השפעותיה. לאור המשגת חסמים אלו, נותחו שתי תוכניות שפעלו בארה"ב כדי לפתח עצמאות כלכלית של נשים שורדות אלימות ונחשף הפער בין הרטוריקה שלהן לבין יכולתן להציע מענה בפועל למשתתפות בהן. בעוד ברחבי ארה"ב פעולות מגוון תוכניות 'העצמה כלכלית', הרי שרק עבור שתיים מרכזיות פורסמו מחקרי הערכה אקדמיים. לא נמצא תיעוד מחקרי לתוכניות התערבות ייחודיות כגון אלו במדינות אחרות בעולם.

המשגת מארג חסמים ייחודיים אלו ובחינה ביקורתית של תוכניות ההתערבות הנוהגות הניחה את התשתית לפיתוח מסגרת מושגית מקיפה לעקרונות התערבות בתחום. עקרונות הפעולה שהומשגו לקחו בחשבון את מכלול החסמים, אולם ברובם תאורטיים ונדרשת התאמתם לחברה הישראלית על רבדיה השונים, על מנת ליישם. לסיכום, שלב ראשון זה בניתוח כללי: מיפוי שיטתי של החסמים, ניתוח התוכניות הקיימות לאורם והמשגת עקרונות הפעולה בתחום על בסיס ניתוח ביקורתי זה של הספרות בתחום. לאחר הכרות והבנה מעמיקה של השדה המחקרי, כמו גם פיתוח ראייה ביקורתית, פניתי לניתוח ראיונות העומק שערכתי עם שורדות האלימות.

ניתוח פנומנולוגי תמטי - תיאוריה מעוגנת בשדה

מייסדי התיאוריה המעוגנת בשדה ביקשו לפתח מתודולוגיה איכותנית שיטתית לחקר ההתנסות האנושית בסביבתה הטבעית מנקודת מבטם של המשתתפים בה (Glaser & Strauss, 1967). מתודה זו מתווה עקרונות ברורים לתהליך שיטתי ורציף של איסוף וניתוח נתונים ומסייעת לחוקרת לייצר על בסיסם תאוריה, או מסגרת מושגית חדשה (Charmaz, 2006; Denzin & Lincoln, 2011). בסיסה השיטתי מחייב היצמדות לנתונים וקריאה חוזרת שלהם, ללא אפשרות לדלג, להתעלם או ליפות פעולות משמעותיות של הנחקרות, ו/או להיאחז בשפה האקדמית בלבד. כחוקרת בתחילת הדרך, מצאתי כי שיטת ניתוח זו, הקרובה לטקסט ולדברי הנחקרות וכוללת שיטתיות בשלבי הקידוד, מתאימה למחקר הנוכחי. ההיצמדות ההכרחית לטקסט המופק בראיון מרסנת את הנטייה, אשר לעיתים מאפיינת חוקרים בתחילת דרכם, לעשות קפיצה מושגית ולאמץ תיאוריות רחבות לפני עבודת הניתוח ההכרחית (Charmaz, 2006). יתר על כן, כפי שתיארתי, ניתוח הטקסטים בדרך שיטתית זו של קידוד וחלוקה לתמות מרכזיות שעולות מהם, סייעה לי לגשת לניתוח הנתונים למול עוצמת החוויות הרגשיות שלוו אותי במהלך איסוף הנתונים.

בשילוב בין כתיבתה של שרמאז (Charmaz, 2006) ליישום תיאוריה מעוגנת בשדה, להנחיות המפורטות של ג'ורג'י (Georgi, 2009) כיצד ליישם ניתוח פרשני פנומנולוגי, ביצעתי את ניתוח הנתונים דרך ארבעה שלבים מרכזיים: 1. השלב הראשון כלל קריאת כל ראיון כפי שהוא והבנת הסיפור השלם בכללותו. בשלב זה הכנתי טבלת ניתוח ראשוני שכללה רקע על כל מרואיינת, ניסוח כללי וראשוני של האופן בו ניתנת תשובה לשאלות המחקר איתן יצאתי לדרך ומחשבות, פרשנויות והרהורים שעלו תוך כדי הקריאה; 2. השלב השני והמרכזי היה של חילוץ ומיון תמות. בשלב זה עברתי פסקה, פסקה (ואף שורה, שורה) וכתבתי בצד תשובה לשאלה: 'זוהי דוגמא למה?' או 'על מה המרואיינת מדברת פה?' בדרך זו נצמדתי לתיאורי התופעה כפי שהם קיימים בעיני המרואיינת. בסוף תהליך זה היתה בידי רשימה ארוכה של תמות אפשריות, שניתן לראותן ככלי קיבול של המשמעויות הסובייקטיביות שהמרואיינות מייחסות לדבריהן, כפי שאני מפרשת זאת. בשלב זה גם ערכתי מיון של רשימת התמות: תמות דדוקטיביות, שאיתן יצאתי לדרך כתוצאה מרקע מחקרי ו/או שאלות המחקר (למשל האופן בו נתפשת איכות המשרה הנוכחית); תמות אינדוקטיביות, שעלו באופן חזרתי בטקסט, שהפתיעו אותי או שמהוות חידוש ביחס לספרות (למשל, משמעויות האלימות בחייהן). 3. בשלב השלישי בחרתי להתמקד במספר תמות מרכזיות שעלו (דדוקטיביות ואינדוקטיביות) והמשכתי עם כל אחת לשלב הניתוח הפרשני המעמיק. עבור כל תמה בניתי טבלה נפרדת ובתהליך ניתוח ופרשנות מתמשך חילקתי אותה לתת תמות, באופן הבא:

תת תמה	פרשנות: מענה על 3 שאלות
מה עולה כמשמעות סובייקטיבית של התמה?	מה אני מציעה ללמוד מהציטוט? ממה בציטוט ניתן ללמוד את הדבר הזה? איך זה מהדהד לספרות?

תהליך ניתוח ופרשנות זה, הגם שכלל עבודה יומיומית, נמשך למעלה משנה. החפירה העמוקה בחומרים לא תמיד היתה פשוטה עבורי. לעיתים הייאוש צץ ועלה כתוצאה מתחושה

של היעדר התקדמות מהירה, או מגילוי כי הממצא החדשני שחשבתי שנמצא, כבר מופיע בספרות. אולם ההתבוננות החוזרת פנימה לתוך החומרים, הובילה להתחדדות של שאלות המחקר ולגילויים חדשים, בהתאם לתהליך המתואר במודל הספיראלי שהוצג ע"י ברג (Berg, 2009). תהליך זה של ניתוח, שכלל את התנועה פנימה לנתונים והחוצה מהם שוב ושוב עד תחושת מיצוי וגילוי מחקרי, הסתיים בשלב הרביעי של חילוץ התהליך החברתי מתוך המשמעויות הסובייקטיביות של הנחקרות. חשיפת התהליכים החברתיים והמעבר מהחוויית וההתנסויות האישיות של המרואיינות לכדי הבנה כי זהו חלק מתהליך חברתי שרבות מהן חוות, הוביל אותי לפתח ביקורתיות לגבי הסביבה החברתית בה אנו חיים. יחד עם זה, תהליכי הניתוח, הפרשנות והגילוי הללו, גם העצימו את תפישתי הפמיניסטית ואת הבנתי לגבי חשיבות המחקר והדרך בה הוא בוצע כדי להשמיע את קולן של המרואיינות. תהליך זה של ניתוח הנתונים הוביל להסקת מסקנות אינדוקטיביות שמהוות בסיס לשניים מהמאמרים המוצגים בעבודה זו. כך למשל התבונה כי המשמעויות שהמרואיינות מייחסות לעבודה שהן מצויות ביחסים זוגיים אלימים, צבועות בצבעי דיכוי שליטה ואלימות, באופן הדומה למשמעויות שהן מייחסות לאלימות בחייהן. כך גם התבונה המצמררת כי שרידי האלימות הן בהיבטים נפשיים, פיזיולוגיים, כלכליים ותעסוקתיים ובחיי הילדים, ממשיכים לנכוח בחייהן גם 8 ו-10 שנים אחרי התרחקות גיאוגרפית ופרידה פיזית מבן הזוג האלים. יחד עם זה לתובנות אינדוקטיביות אלו יכולתי להגיע גם בעזרת הנחת מוצא דדוקטיבית של המחקר הנוכחי, המבקש לבחון את היסטורית העבודה של נשים שורדות אלימות ולהשוותה אל מול היסטורית עבודה של נשים בעלות אותן מאפיינים סוציו-דמוגרפיים, אולם ללא החשיפה לאלימות בן זוג.

ניתוח היסטורית עבודה

הדיון התיאורטי והניסיון המחקרי להבין את הייחודיות בתעסוקת נשים, הוביל להתפתחות המושג היסטורית עבודה (work history) כמכוון לבחינה ממוקדת בתעסוקת נשים, הכוללת שילוב של חיי משפחה ועבודת טיפול לא משולמת לצד העבודה בשכר בשוק העבודה (Dex,

1984, 1991). המושג התבסס על שימוש בסקרי אורך של תעסוקת נשים, בניתוח כמותני של הכניסות אל שוק העבודה והיציאות משוק העבודה ובחיפוש אחר הגורמים לכך. הושם דגש על ערכו הסוציולוגי, בשל השילוב בין המיקרו ופעולות היחיד לבין המקרו והמבנה החברתי (Walby, 1991). מתודולוגיה זו פותחה להבנת הייחודיות בתעסוקת נשים לאורך זמן ומתוך תפישה כי היא אינה ניתנת להבנה מעמיקה בתצלום הבזק כמותני יחיד, בעיקר בשל ההשפעות ההדדיות ארוכות הטווח בין חיי המשפחה של הנשים לחיי התעסוקה שלהן (Elder, 1985; Dex, 1991). אולם, למרות חשיבותה, היא אימצה מסורת מחקרית כמותית לבחינת דפוסי תעסוקה, ואף לא ייחסה חשיבות לשונות בתוך קבוצת הנשים בהתאם להצטלבויות במעגלי חייהן. בעוד היו ניסיונות לבחינת היסטורית עבודה של נשים, בהתחשב במעמדן הסוציו-אקונומי ותוך שימוש במתודולוגיה איכותנית (ראו סמבול ובנימין, 2007), הרי שעד כה טרם נחשפתי למחקר המשתמש בניתוח ראיונות עומק, שמשלבים מהלך חיים כולל, לבחינה זו.

חשיבותה של היסטורית עבודה כמתודולוגיה לבחינת התנסויות תעסוקתיות של נשים מתחדדת באופן שבו היא מסייעת להבין את הדרכים שבהן אירועים משפחתיים (כגון הריון, מצבים בריאותיים, לידה וגידול ילדים קטנים), במקביל לגורמים מבניים (סגירת מפעלים, שינויים במגמות, משברים פיננסיים) עשויים להיות אירועים מקטעים (disruptive events) בתעסוקת נשים בשכר (Dex, 1984, 1991; Walby, 1991). למרות זאת, עד כה טרם נלקחה בחשבון היסטוריה של אלימות בן זוג בהקשר זה. זאת על אף עדויות מחקריות המעידות, כי אלימות בן זוג משפיעה באופן דרמטי על מסלול החיים של הנשים השורדות, בהיבטים של רכישת השכלה, של התנסויות בעבודה ושל אי יציבות תעסוקתית (למשל, Adams et al., 2013; Lindhorst et al., 2007). על כן נקודת המוצא הדדוקטיבית במחקר זה היתה, כי היסטורית העבודה של נשים שורדות אלימות עשויה להיות מלווה באירועים

מקטעים, לא רק על רקע אימהות ולידות ו/או על רקע גורמים מבניים של שוק העבודה, אלא גם על רקע האלימות של בן הזוג.

יחד עם זה, כחוקרת הבוחנת את היסטורית העבודה של נשים שורדות אלימות בן זוג היה עליי להתחשב ברגישות הנושא, ובקשיים שעלולים לעלות במהלך הראיון בדיבור על האלימות ועל משמעויותיה בהקשר האישי והתעסוקתי. בצעדים הראשונים שלי בתוך השדה הבנתי כי הדרך להבין את היסטורית העבודה של נשים עם ביוגרפיית חיים אישית ייחודית זו, צריכה להיעשות בצורה רגישה, אינטימית, המכבדת את רצונן (או אי רצונן) של משתתפות המחקר לשתף במהלכים מסוימים בחייהן המורכבים. כתוצאה מהבנה זו, וכחלק מהגמישות המחקרית, ערכתי שינוי בכלי המחקר מראיון מובנה למחצה לראיונות עומק פתוחים. בעוד הנחת המוצא הראשונית היתה כי ראיון מובנה למחצה, עשוי לכסות את מכלול הנושאים הקשורים להיסטורית העבודה במטרה לערוך מיפוי שיטתי שלה, הרי שהבנתי כי רגישותו של נושא המחקר ומחויבותו הפמיניסטית מחייבת אותי כחוקרת לשינוי זה. עולה הספק, האם זניחת הקו המנחה של הראיון המובנה למחצה הובילה לפספוס מידע נחוץ על היסטורית העבודה. אולם לשיטתי, היתרונות בגמישות המחקרית שנקטתי ובאימוץ כלי מחקרי זה גברו. משום שבדרך זו איפשרתי למשתתפות המחקר להוביל ולתאר את הנרטיב שלהן למהלך חייהן הכולל. זאת מתוך אימוץ מסקנות של חוקרות פמיניסטיות כי תעסוקה וחוויות חיים קשורים יחד קשר חזק ולא ניתן להפרידם, וכי ערכה של גישת מהלך החיים במחקר על חיי נשים הוא בדיוק בניתוח המצליב בין מיקומיהן במשפחה ובעבודה (Elder & Giele, 2009; Giele, 2009; Moen, 2011; Moen & Han, 2001). יתרון נוסף במתודולוגיה זו, הוא באפשרות לזהות נקודות מפנה במהלך חייהן (George, 2009), ולנתח באיזה מידה הן מיוחסות להיבטים הקשורים למערכת הזוגית, לעבודה ו/או לגורמים אחרים. במקביל לראיונות העומק הפתוחים שקיימתי עם שורדות האלימות, ראינתי גם נשים בעלות אותן מאפיינים סוציו-דמוגרפיים, אולם ללא החשיפה לאלימות בן זוג. למונט וסוידלר (Lamont & Swidler, 2014) מדגישות את האפשרות והחשיבות שיש להשוואה בין קבוצות

גם במחקר איכותני. במחקר הנוכחי אימצתי את המלצתן, מתוך מטרה להשוות את היסטוריית העבודה של הנשים משתי קבוצות המחקר, את נקודות המפנה במהלך חייהן ואת הגורמים שהן מייחסות לשינויים בחייהן ובתעסוקתן. ניתוח זה של היסטוריית העבודה במקביל למהלך חייהן, הוביל לכמויות רבות של חומר, הצריך ניתוח רב ועל כן התפתח בשלבים עד לכדי המיפוי הסופי. תהליך המיפוי נעשה בצורה שיטתית וכלל ניתוח של הגורמים שהמרואיינות מייחסות לכניסות וליציאות מעבודה בשכר על פני רצף של מהלך החיים, החל מההתנסות הראשונה בשוק העבודה ועד לעבודתן הנוכחית.

מיפוי מעמיק של הנתונים בכל אחת מהקבוצות וניתוח משווה ביניהן, העלה מספר הבדלים משמעותיים ביניהן: 1. תיאורי עבודה גדושים בקרב נשים שאינן שורדות אלימות, לעומת תיאורי עבודה דלים יחסית בקרב שורדות האלימות. 2. נשים שאינן שורדות אלימות ייחסו את יציאותיהן מהעבודה בעיקר ללידות ולגידול ילדים, בהתאם לידוע מהספרות בתחום. יחד עם זה הן גם ציינו גורמים הקשורים למעמדן החברתי-כלכלי-גיאוגרפי ולמבנה ההזדמנויות המצומצם שעמד לפניהן במהלך היסטוריית העבודה שלהן (ראו ממצאים דומים אצל סמבול ובנימין, 2007). למרות ששורדות האלימות בעלות מאפיינים סוציו-דמוגרפיים ומעמדיים דומים, הרי שהתייחסותן לגורמים אלו בכניסה וביציאה מהעבודה היתה שולית ביותר. 3. בעוד בקרב שתי קבוצות המרואיינות היה בן זוג נוכח במהלך חייהן ובמהלך היסטוריית העבודה שלהן, הרי שהמרואיינות שאינן שורדות אלימות לא הזכירו אותו כלל כגורם שעיצב ו/או היה משמעותי בהיסטוריית העבודה שלהן. בקרב שורדות האלימות, לעומת זאת, עיקר ההתייחסות היתה לבן זוג האלים ולאופן בו הוא והאלימות שהפעיל היוו גורם מרכזי שעיצב את היסטוריית העבודה שלהן. 4. בעוד בקרב שתי הקבוצות מצבן המשפחתי של הנשים היה מגוון ודומה (היו נשים נשואות, פרודות וגרושות), ורבות מהן חוו פרידה ו/או גירושין מבן זוג, הרי שרק בניתוח של קבוצת הנשים שורדות האלימות נמצאה תקופה פרידה זו כבעלת חשיבות מירבית מבחינת מהלך חייהן ומבחינת היסטוריית העבודה שלהן. 5. בעוד נקודת המוצא הדדוקטיבית היתה כי התוכניות התעסוקתיות שהשתתפו בהן כל המרואיינות עשויה להוות נקודת מפנה בהיסטוריית העבודה למשרה באיכות טובה יותר,

הרי שנמצא כי אכן קבוצת המרואיינות שאינן שורדות אלימות תפשו את התוכנית ואת המשאבים שניתנו להן בה כנקודת מפנה בחייהן בכלל ובעבודתן בפרט. לעומת זאת, ניתוח מעמיק של הנתונים ומיפוי מהלך חייהן של שורדות האלימות, חשף כי התוכנית עשויה להיתפש כנקודת מפנה לעבודה שהן מתארות כאיכותית יותר, רק במידה וחלה התרחקות פיזית וטמפורלית של האלימות מחייהן.

ניתוח שיטתי של היסטורית העבודה על פני מהלך חייהן של משתתפות המחקר משתי הקבוצות, חשף הבדלים אלו וחזק את התובנות לגבי המשמעויות שנשים שורדות אלימות מייחסות לעבודה ולאלימות בן הזוג בחייהן. בעוד הבדלים אלו בין שתי קבוצות המרואיינות למחקר זה, לא פורטו בממצאי המאמרים הכלולים בו, הרי שהם היו משמעוטיים בשלבי הניתוח והסקת המסקנות. ניתוח זה גם הוביל לפיתוח מודל מתודולוגי של משקעות עבודה באלימות, המאפשר להצליב על פני רצף טמפורלי של מהלך החיים בין התמודדויות ביחסים אלימים ונקודות המפנה בהם בעבר, בהווה ובאפשרויות לעתיד, לבין מחזוריות של הכניסה, השהות בשוק העבודה והיציאה ממנו, כמו גם התקופה שמחוץ לו. המודל מאפשר תיעוד של נוכחות האלימות בעבר, במהלך הפרידה וגם אחריה וחושף כי מאמצי ההיחלצות מהאלימות וההתרחקות הפיזית מבן הזוג האלים, לעיתים עשויים להוביל את הנשים להמשך אלימות ועוני, אך לעיתים נושאים פרי בדמות מציאת תעסוקה יציבה ומאפשרת.

ביבליוגרפיה

- בנימין, א. (2014). רוח הפעולה הנשית המשותפת כדיון באתיקה במחקר ראיונות פמיניסטי ישראלי. בתוך מ. קרומר-נבו, מ. לביא-אג'אי וד. הקר (עורכות) *מתודולוגיות מחקר פמיניסטיות* (עמ' 134-151). הוצאת הקיבוץ המאוחד, סדרת מגדרים.
- ג'וסלסון, ר. (2015). כיצד לראיין למחקר איכותני? גישה איכותנית. תרגום ופתח דבר: עמיה ליבליך. הוצאת מכון מופ"ת.
- גירץ, ק. (1990). תאור גדוש: לקראת תיאוריית תרבות פרשנית, בתוך: פרשנות של תרבויות, עמודים, 15-39. תל-אביב: כתר.
- דושניק, ל. וצבר-בן יהושע, נ. (1620). אתיקה של המחקר האיכותני. בתוך נ. צבר-בן-יהושע (עורכת). *מסורות וזרמים במחקר האיכותני* (עמ' 217-235). הוצאת מכון מופ"ת.
- דרגיש, ר. וצבר-בן יהושע, נ. (2016). הרמנויטיקה והחקירה ההרמנויטית. בתוך נ. צבר-בן יהושע (עורכת) *מסורות וזרמים במחקר האיכותני* (עמ' 66-85). הוצאת מכון מופ"ת.
- הרצוג, ח. (2014). דרכים לדעת – דמיון של התנגדות: מבט פמיניסטי על ראיון העומק בחברה מרואיינת. בתוך מ. קרומר-נבו, מ. לביא-אג'אי וד. הקר (עורכות) *מתודולוגיות מחקר פמיניסטיות* (עמ' 32-53). הוצאת הקיבוץ המאוחד, סדרת מגדרים.
- הקר, ד. לביא-אג'אי, מ. וקרומר-נבו, מ. (2014). הזמנה לדיון במתודולוגיות מחקר פמיניסטיות. בתוך מ. קרומר-נבו, מ. לביא-אג'אי וד. הקר (עורכות) *מתודולוגיות מחקר פמיניסטיות* (עמ' 7-31). הוצאת הקיבוץ המאוחד, סדרת מגדרים.
- חאג' יחיא, מ. וסדן, א. (2007). נשים מוכות בחברות קולקטיביסטיות: סוגיות בהתערבות ובהעצמה. *חברה ורווחה*, כז, 451-423.

כהן, ה. וחיאג' יחיא, מ. (2013). חוויית השהות של נשים מוכות במקלט. *חברה ורווחה*, לג' (2) 197-225.

יסעור-בורוכוביץ, ד. (2011). "רק אם יש לה ציצים גדולים": אוטו-אתנוגרפיה על יחסי חוקרת אישה ונחקרים גברים. *המשפט*, טז (1-2), 239-257.

מוצפי-הלר, פ. (1997). יש לך קול אוטנטי: מחקר אנתרופולוגי ופוליטיקה של הייצוג מחוץ לחברה הנחקרת ובתוכה. *תיאוריה וביקורת*, 11, 81-99.

מזרחי, נ. (2017). הסוציולוגיה בישראל לאן? מסוציולוגיה של חשד לסוציולוגיה של משמעות. *מגמות*, נא (2), 69-114.

נגר-רון, ס. (2014). על דיבור, שתיקה ו"רפלקסיביות בזמן אמת" בראיונות עם נשים בעלות שוליות מרובה. בתוך מ. קרמר-נבו, מ. לביא-אג'אי וד. הקר (עורכות), *מתודולוגיות מחקר פמיניסטיות* (עמ' 112-133). תל אביב: הקיבוץ המאוחד.

סמבול, ש. ובנימין, א. (2007). קיטועים מבניים ומגדריים של היסטוריית העבודה של נשים: הצמצום במבנה ההזדמנויות של עובדות עניות. *סוציולוגיה ישראלית*, ט (1) 5-37.

קרומר-נבו, מ. וסידי, מ. (2014). פמיניזם, כתיבה מחקרית ואחרות. בתוך מ. קרומר-נבו, מ. לביא-אג'אי וד. הקר (עורכות) *מתודולוגיות מחקר פמיניסטיות* (עמ' 229-247). הוצאת הקיבוץ המאוחד, סדרת מגדרים.

שלסקי, ש. ואריאלי, מ. (2016). מהפוזיטיביזם לפרשנות ולגישות פוסט-מודרניות בחקר החינוך. בתוך נ. צבר-בן יהושע (עורכת) *מסורות וזרמים במחקר האיכותני* (עמ' 65-23). הוצאת מכון מופ"ת.

שלסקי, ש. ואלפרט, ב. (2007). *דרכים בכתיבת מחקר איכותני: מפירוק המציאות להבנייתה כטקסט*. תל אביב: מכון מופ"ת.

שקדי, א. (2003). *מילים המנסות לגעת: מחקר איכותני - תיאוריה ויישום*. תל אביב: הוצאת רמות - אוניברסיטת תל אביב.

- Adams, A.E. Tolman, R.M. Bybee, D. Sullivan, C.M. & Kennedy, A.C. (2013). The impact of intimate partner violence on low-income women's economic well-being: The mediating role of job stability. *Violence Against Women* 18(12), 1345–1367.
- Alvesson, M. (2003). Methodology for close up studies – struggling with closeness and closure. *Higher Education* 46, 167–193.
- Ben-Porat, A. & Itzhaky, H. (2008). Factors that influence life satisfaction among battered women in shelters: Those who stay versus those who leave. *Journal of Family Violence*, 23, 597–604.
- Berg, B.L. (2009) *Qualitative Research Methods for the Social Science*. Boston: Ally & Bacon.
- Charmaz, K. (2006). *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide through Qualitative Analysis*. Sage Publication.
- Charmaz, K. (2012). The power and potential of grounded theory. *Medical Sociology Online*, 6(3), 2-15.
- Clarke, A. (2005). *Situational analysis: Grounded theory after the postmodern turn*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Creswell, J.W. (1989). *Qualitative Inquiry Research Design: Choosing among Five Traditions*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Dekel, R., Shaked, O., Ben-Porat, A., & Itzhaky, H. (2019). Posttraumatic stress disorder upon admission to shelters among female victims of domestic

violence: An ecological model of trauma. *Violence and Victims*, 34(2), 329-345.

Denzin, N.K. & Lincoln, Y.S. (2011) *Handbook of Qualitative Research* (Forth Edition). Thousand Oaks: Sage Publications.

Dex, S. (1984). Work history analysis, women and large scale data sets. *Sociological Review* 32(4), 637-661.

Dex, S. (1991). Life and work history analyses. In S. Dex (Ed.) *Life and Work History Analyses: Qualitative and Quantitative Developments* (pp. 1-19). London: Routledge.

Elder, G.H. (1985). Perspectives on the life course. In G.H. Elder (Ed.) *Life Course Dynamics: Trajectories and Transitions 1968-1980* (pp. 23-49). Cornell University Press.

Elder, G.H. & Giele, J.Z. (2009). Life course studies: An evolving field. In Glen H. Elder, and Janet Z. Giele (Eds.) *The craft of life course research* eds (pp. 1-24). The Guilford Press, New York.

Finlay, L. (2002). "Outing" the researcher: The provenance, process, and practice of reflexivity. *Qualitative Health Research*, 531-549.

Foucault, M. (1986). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972-1977*. Brighton: Harvester Press.

Gengler, A.M. (2012). Defying (dis)empowerment in a battered women's shelter: Moral rhetorics, intersectionality, and processes of control and resistance. *Social*

Problems 59(4), 501-521.

Glaser, B.G. & Strauss, A. (1967). *The Discovery of Grounded Theory*.

Chicago: Aldine.

Giorgi, A. (2009). *The Descriptive Phenomenological Method in Psychology: A*

Modified Husserlian Approach. Pittsburgh, PA: Duquesne University Press.

George, L.K. (2009). Conceptualizing and measuring trajectories. In Glen H.

Elder, and Janet Z. Giele (Eds.) *The Craft of Life Course Research* (pp.

163-186). Guilford Press, New York.

Giele, J.Z. (2009). Life stories to understand diversity: Variations by class,

race, and gender. In Glen H. Elder, and Janet Z. Giele (Eds.) *The Craft of*

Life Course Research (pp. 236-257). Guilford Press, New York.

Harding, S. (1986). *The Science Question in Feminism*, Cornell University

Press, Ithaca

Harding, S. (1991). *Whose science? Whose knowledge? Thinking from*

women's lives. Milton Keynes, UK: Open University Press.

Harding, S. (2007). Feminist standpoints. In S.N. Hesse-Biber (ed.) *Handbook*

of Feminist Research: Theory and Praxis (pp. 45-69). Thousand Oaks,

London, New Delhi: Sage.

Itzhaky, H. & Ben-Porat, A. (2005). Battered women in shelters: Internal

resources, well-being, and integration. *Affilia* 20(1), 39-51.

- Jaguier, V. Johnson, H. & Fisher, B. (2011). Methods, measures and ethics. Sourcebook on Violence against Women, (pp. 23-46) Second Edition. SAGE Publications, Inc.
- Kennedy Bergen, R. (1993). Interviewing survivors of marital rape. In C.M. Renzetti, & R.M., Lee (Eds.) *Researching Sensitive Topics* (pp. 197-212). Sage Publications.
- Lamont, M., & Swidler, A. (2014). Methodological pluralism and the possibilities and limits of interviewing. *Qualitative Sociology* 37, 153–171.
- Lee, R.M., & Renzetti, C.M (1993). The problems of researching sensitive topics: An overview and introduction. In C.M. Renzetti, & R.M. Lee (Eds.) *Researching Sensitive Topics* (pp. 3-14). Sage Publications.
- Lindhorst, T. Oxford, M. & Gillmore, M.R. (2007). Longitudinal effects of domestic violence on employment and welfare outcomes. *Journal of Interpersonal Violence* 22(7), 812–828.
- Mack, N. Woodsong, C. McQueen, K.M. Guest, G. & Namey, E. (2005). *Qualitative Research Methods: A Data Collector's Field Guide*. North Carolina: Family Health International, Research Triangle Park.
- Moe, A. M., & Bell, M. P. (2004). Abject economics: The effects of battering and violence on women's work and employability. *Violence Against Women* 10, 29-55.
- Moen, P. (2011). From “work–family” to the “gendered life course” and “fit”: Five

- challenges to the field. *Community, Work & Family* 14(1), 81–96.
- Moen, P. & Han, S. (2001). Gendered careers: A life course perspective. In R. Hertz and N.L. Marshall (Eds.), *Working Families: The Transformation of the American Home* (pp. 42-57). Berkeley: University of California Press.
- Nicolini, D. (2010). Zooming in and out: Studying practices by switching theoretical lenses and trailing connections. *Organization Studies* 30(12), 1391–1418.
- Oakley, A. (1981). Interviewing women: A contradiction in terms. In H. Roberts (Ed.) *Doing Feminist Research* (pp. 30-61). London: Routledge & Kegan Paul.
- Plummer, K. (1995). *Telling Sexual Stories: Power, Change and Social Worlds*. London: Routledge.
- Reinharz, S. (1992). *Feminist Methods in Social Research*. New York, NY: Oxford University Press.
- Robinson, O.C. (2014). Sampling in interview-based qualitative research: A theoretical and practical guide. *Qualitative Research in Psychology*, 11, 25–41.
- Sands, R. G. & Krumer-Nevo, M. (2006). Interview shocks and shockwaves. *Quality Inquiry* 12(5), 950–971.
- Smith, D.E. (1987). *The Everyday World as Problematic: A Feminist Sociology*. Boston, MA: Northeastern University Press.

Walby, S. (1991). Labour markets and industrial structures in women's working lives. In S. Dex (Ed.) *Life Course Dynamics: Trajectories and Transitions 1968-1980* (pp. 167-186). Ithaca: Cornell University Press.

לוחות מידע

לוח מידע 1: משתתפות המחקר

לוח 1א: רשימת משתתפות המחקר: נשים שורדות אלימות בן זוג (נכון לזמן קיום הראיון)

סדר קיום הראיון	תאריך הראיון	מיקום הראיון	משך זמן הראיון	שם (בדוי)	מצב משפחתי
1	22/1/15	בית אימה	שעה	שיר	גרושה +1
2	30/1/15	בית קפה	שעה וחצי	סמדר	גרושה +2 נשואה מחדש + ילד משותף
3	9/11/15	מקום עבודתה	שעה ורבע	אורית	גרושה +2 נשואה מחדש
4	13/11/15	בית קפה	שעתיים וחצי	נטלי	רווקה, פרודה +1
5	15/11/15	בית קפה	שעה וחצי	נרית	נשואה לבן הזוג +2
6	26/11/15	ביתה	שעתיים	נטע	במהלך הליכי גירושין +3
7	27/11/15	ביתה	שעה וחצי	לימור	גרושה +1
8	29/11/15	בית קפה	שעתיים	נעמה	פרודה, רווקה
9	30/1/15	ביתה	שעה וחצי	יעל	גרושה +4
10	22/12/15	בית קפה	שעה	יולי	נשואה לבן הזוג +2
11	27/12/15	בית קפה	שעה וחצי	דבי	נשואה +4 ובהריון לאחר שיקום זוגי
12	31/12/15	ביתה	שעתיים וחצי	מירה	גרושה +3
13	11/1/16	בית קפה	שעתיים	הלן	נשואה +3 שיקום זוגי
14	31/1/16	בית אימה	שעה וחצי	הודיה	גרושה +2

מספר	סדר קיום הראיון	תאריך הראיון	מיקום הראיון	משך זמן הראיון	שם (בדוי) מצב משפחתי
15		4/2/16	בית קפה	שעתיים וחצי	גרושה 1+
16		7/2/16	מרכז למניעת אלימות	שעה ורבע	גרושה 3+ לאחר 8 שנות עגינות
17		10/2/16	בית קפה	שעתיים	גרושה 3+
18		15/2/16	ביתה	שעתיים	גרושה 4+ לאחר 10 שנות עגינות
19		17/2/16	בית קפה	שעה וחצי	גרושה 2+
20		21/2/16	ביתה	שעתיים	נשואה 2+ שיקום זוגי
21		22/2/16	בית קפה	שעתיים	הלכי גירושין 11+
22		26/2/16	ביתה	שעתיים	גרושה 2+
23		2/3/16	ביתה	שעתיים	גרושה 2+
24		4/3/16	ביתה	שעתיים	גרושה 3+
25		5/5/16	מקום עבודתה	שעתיים וחצי	גרושה 1+
26		6/5/16	בית קפה	שעה וחצי	גרושה 1+
27		8/5/16	ביתה	שעה וחצי	גרושה 2+
28		20/6/16	בית קפה	שעה ורבע	גרושה 1+
29		4/9/16	בית קפה	שעה וחצי	גרושה 3+
30		21/9/16	ביתה	שעתיים וחצי	הלכי פרידה 1+
31		27/12/16	מרכז למניעת אלימות	שעה וחצי	הלכי גירושין 2+
32		5/1/17	ביתה	שעתיים	נשואה 2+ במהלך שיקום זוגי

מצב משפחתי	שם (בדוי)	משך זמן הראיון	מיקום הראיון	תאריך הראיון	סדר קיום הראיון	
נשואה + 7 מסורבת גט	אריאלה	שעה וחצי	בביתה	17/1/17		33

לוח 1ב: רשימת מרואיינות: ללא החשיפה לאלימות בן זוג (נכון לזמן קיום הראיון)

סדר קיום הראיון	תאריך הראיון	מיקום הראיון	משך זמן הראיון	שם (בדוי)	מצב משפחתי	מצב תעסוקתי	סיוע כלכלי המדינה מ
1	8/5/16	בית קפה	שעה	עדי	בת 31 נשואה+3	מזכירת אגף לוגיסטיקה בעיריה	סיוע חונכת לילד דרך הרווחה
2	21/5/16	בביתה	שעה וחצי	קרן	בת 30 נשואה+4	שוזרת בחנות פרחים	השלמת הכנסה דיור ציבורי
3	3/6/16	בביתה	שעתיים	דנה	בת 27 גרושה+1 זוגיות חדשה	עצמאית מעצבת גראפית	ללא
4	7/6/16	בביתה	שעתיים	מיכל	בת 40 גרושה+3	מטפלת בילדים	מזונות מביטוח לאומי סיוע בשכ"ד
5	14/6/16	בביתה	שעה וחצי	טובה	בת 34 נשואה+4	אחראית צוות במפעל יצרני	סיוע כלכלי דרך הרווחה
6	17/6/16	בביתה	שעה	דורין	בת 43 נשואה+4	מנהלת חשבונות	ללא
7	22/6/16	בית קפה	שעה וחצי	עינת	בת 34 גרושה+1	מזכירה במשרד עו"ד	ללא
8	7/8/16	בביתה	שעתיים	ניצן	בת 28 גרושה+1 חיה עם הגרוש	ספרית בבית ומוכרת בחנות	סיוע בשכ"ד
9	8/8/16	בביתה	שעה וחצי	אירה	בת 41 גרושה+2 זוגיות חדשה	עסק עצמאי לשזירת פרחים	ללא
10	11/8/16	במקום עבודתה	שעתיים	דבורה	בת 40 נשואה+5	מנהלת מועדונית לילדים	ללא

סדר קיום הראיון	תאריך הראיון	מיקום הראיון	משך זמן הראיון	שם (בדוי)	מצב משפחתי	מצב תעסוקתי	סיוע כלכלי המדינה מ
11	12/8/16	בביתה	שעה וחצי	קטיה	בת 38 גרושה+2	טכנאית שניים במעבדת שניים	ללא
12	15/8/16	במקום עבודתה	שעה וחצי	אלונה	בת 45 גרושה+2	מדריכה במועדונית לילדים	סיוע במזון דרך הרווחה
13	5/9/16	במקום עבודתה	שעתיים	ריבקי	בת 33 נשואה+4	עסק לעיצוב מתנות	ללא
14	13/9/16	בביתה	שעה וחצי	נלי	בת 44 גרושה+3	קופאית בסופר	ללא
15	20/11/16	בביתה	שעה וחצי	גליה	בת 37 בהליכי ירושין+3 ג	מטפלת במעון	סיוע במזון דרך הרווחה

לוח מידע 2: נתונים על משתתפות המחקר – שורדות האלימות (נכון לעת קיום הראיון)

שם (בדוי)	גיל	הזמן שעבר מתום הליך התערבות	הזמן שעבר מהפרידה הפיזית מבן הזוג	הכשרה מקצועית	סטטוס תעסוקתי/ סוג המשרה	שכר עבודה	סיוע כלכלי מהמדינה
שיר	35	3 שנים	4 וחצי שנים	לא	מנהלת שיווק בחברת פרסום	9000 ₪ 7,000- (בהתאם לעמלות)	לא
סמדר	30	שנתיים	3 וחצי שנים	סייעת לחינוך מיוחד	סייעת מחליפה בגני ילדים	שכר מינימום לפי שעה	הנחה בצהרונים
אורית	36	3 שנים	6 שנים	לא	מנהלת משרד בחברת ביטוח	6,000 ₪	לא
נטלי	28	שנתיים	3 שנים	מזכירות משפטית	מזכירה חברת שמירה	5,000 ₪	לא
נרית	40	שנתיים	שיקמו יחסים	לא	מוכרת בחנות חד-פעמי	4,000 ₪	לא
נטע	42	שנתיים וחצי	חצי שנה	לא	מנקה, חברת פרקטים	מינימום שעות	לא
לימור	35	4 שנים	4 שנים	לא	פקידת גבייה באגף מים	שכר מינימום	לא
נעמה	46	3 וחצי שנים	4 שנים	לא	מדריכת קולנוע ותקשורת בבתי ספר	40 ₪ לשעה	לא
יעל	46	3 שנים	6 שנים	תעודת הוראה לומדת לתואר ראשון בהוראת תנ"ך	עובדת שכונה - רווחה קהילתית	2000 ₪	דיור ציבורי סיוע השלמת הכנסה מביטוח לאומי

שם (בדוי)	גיל	הזמן שעבר מתום הליך התערבות	הזמן שעבר מהפרידה הפיזית מבן הזוג	הכשרה מקצועית	סטטוס תעסוקתי/ סוג המשרה	שכר עבודה	סיוע כלכלי מהמדינה
יולי	51	3 שנים	גרים כפרודים באותו בית	לא	משגיחה בבחינות בגרות	שכר מינימום שעתי	תשלומי נכות מביטוח לאומי
דבי	30	3 שנים	חיים יחד	לא	הקימו עסק לניקיון משרדים	5,000 ₪	מקבלת סיוע בצהרונים לילדים וקצבת נכות לאחד מילדיה
מירה	42	3 שנים	6 שנים	מכינה לתואר ראשון	לא עובדת בשל מחלה	-	נכות מביטוח לאומי
הלן	50	3 שנים	שיקום זוגי	רית -מוסיקה	רית יתעצמאית -מוסיקא בגני ילדים	6,000 ₪	לא
הודיה	32	3 שנים	4 שנים	לא	מטפלת בקשישים	3,000 ₪	נכות כללית בשל מחלת לוקמיה, דיור ציבורי
לאה	52	4 שנים	6 שנים	תעודת מטפלת לגיל הרך	מטפלת במעון	4,500 ₪	לא
אודליה	46	5 שנים	8 שנים	לומדת קישוט עוגות ונדיטוריה וק	מנהלת ארכיון בחברה פרטית	3,700 ₪	לא
תמר	58	5 שנים	4 שנים	שרטטת	חונכת/ סומכת דרך הרווחה	3,500 ₪	לא
נאווה	45	5 שנים	10 שנים	לא	לא	-	מקבלת נכות 60% על רקע

שם (בדוי)	גיל	הזמן שעבר מתום הליך התערבות	הזמן שעבר מהפרידה הפיזית מבן הזוג	הכשרה מקצועית	סטטוס תעסוקתי/ סוג המשרה	שכר עבודה	סיוע כלכלי מהמדינה	
								פגיעה נפשית
אסנת	37	5 שנים	6 שנים	קורס קואוצינג	מנהלת חנות כלי בית	5,000 ₪	לא	
זוהר	37	שנתיים	שיקום זוגי	תואר ראשון	מזכירה רפואית בקופ"ח	8,500 ₪	לא	
יפעת	60	שנתיים	שנה	לא	לא	-	לא	נכות בשל מחלה
רונית	44	שנתיים	5 שנים	לומדת תקשורת	רכזת שיווק	6,500 ₪	לא	
מרים	40	שנה	שנתיים	לא	מזכירה משפטית	5,500 ₪	לא	
ניקול	36	שנה	שנתיים	לומדת עיצוב פנים	עובדת במאפיה	5,000 ₪	לא	
טל	34	5 שנים	8 שנים	עיצוב תסרוקות	ספרית עצמאית	4,500 ₪	לא	דיור ציבורי השלמת הכנסה
מעין	31	3 שנים	3 וחצי שנים	הנהלת חשבונות	מנהלת חשבונות במפעל	6,500 ₪	סיוע בשכ"ד	
רונה	32	3 שנים	5 שנים	סייעת רפואת שיניים	סייעת רפואת שיניים בקופ"ח	4,600 ₪	לא	דיור ציבורי
רותם	41	שנה	8 שנים	לא	מטפלת בילדים עם צרכים מיוחדים	5,500 ₪	לא	דיור ציבורי טיפול נפשי
יסמין	45	5 שנים	7 שנים	קורס במערכות מידע	עובדת במפעל ייצור	5,900 ₪	סיוע בשכ"ד	
דפנה	30	3 שנים	חצי שנה	החלה לימודי	לא עובדת	-		הבטחת הכנסה, סיוע

שם (בדוי)	גיל	הזמן שעבר מתום הליך התערבות	הזמן שעבר מהפרידה הפיזית מבן הזוג	הכשרה מקצועית	סטטוס תעסוקתי/ סוג המשרה	שכר עבודה	סיוע כלכלי מהמדינה
				הוראה מתמטיקה	יצאה ממקלט		בשכ"ד וסיוע מעמותת טורונטו לשיקום
דקלה	31	חצי שנה	שנה	לא	מעצבת תסרוקות עצמאית	8000 ₪	לא
שגית	34	חצי שנה	במהלך שיקום זוגי	בניית ציפורניים	עובדת כעצמאית	אין נתונים	סבסוד מעון
אריאלה	53	חצי שנה	מסורבת גט כבר 7 שנים, חיים באותו בית	לא	קופאית בסופר	4,500 ₪	דיר ציבורי

נספחים

נספח 1: קו מנחה לראיון חצי מובנה

שתפי אותי, במה את עובדת היום? איך מוגדר התפקיד שלך?

— האם העבודה במשרה מלאה/חלקית? האם במשמרות או משרה "רגילה" בבוקר?

— אם במשרה חלקית, האם זה מרצון/מבחירה, או בשל סיבה אחרת?

— האם את מקבלת תלוש משכורת מסודר? אם לא, אז איך נעשה התשלום?

— את יודעת אם מפרישים לך לפנסיה? אם ישנן הטבות סוציאליות? (כמו גמול

השתלמות)

— את מוכנה לשתף אותי מה השכר? האם הוא גלובלי או שעתי? האם יש גם בונוסים?

— האם לתפישתך השכר המשולם לך הוגן, גבוה או נמוך לתפקיד שאת עושה?

שתפי אותי בנתונים נוספים הקשורים לתנאי עבודתך...

— איך העומס בעבודה שלך? העבודה אינטנסיבית או רגועה מבחינת עומס המטלות?

- האם היקף שעות העבודה שלך מספיק לכמות העבודה שמוטלת עלייך?
- האם יוצא לך לעשות שעות נוספות, מעבר למסגרת שנקבעה? האם משלמים לך עליהן?
- האם יש אפשרות להשתלמות במסגרת העבודה? אם כן, האם יצא לך להשתתף בה?
- האם את יודעת על אפשרויות קידום במסגרת הארגון הזה? האם זה מעניין אותך?
- האם את חוששת מפיטורים? האם העבודה מספקת לך תחושה של ביטחון תעסוקתי?
- האם יש איגוד מקצועי במשרה שלך?
- מה לדעתך עוזר לך להישאר בעבודה זו?
- כמה זמן את עובדת פה? האם זה הרבה זמן עבורך? את רואה את עצמך נשארת פה?
- מה עוזר לך להתמיד בעבודה הזאת? מה מקשה או מפריע להתמדה?
- מה לדעתך יעזור לך להתקדם מבחינה מקצועית בעבודה?
- תארי לי את העבודה שלך?
- איך את מרגישה בדר"כ בזמן העבודה? תני לי דוגמא..
- שתפי אותי בחוויה משמעותית עבורך שקרתה בעבודה או בקשר לעבודה.
- מה הסביבה הקרובה שלך חושבת על העבודה שלך?
- איך הילדים מתייחסים לעבודתך?
- האם את מגיעה הביתה כשהילדים בבית? אם לא, מי איתם?
- איך בן הזוג או הגרוש (אם את בקשר איתו) מתייחס לעבודתך? תני לי דוגמא.
- האם יש לך עזרה או תמיכה מהסביבה המשפחתית כשאת צריכה לצורך העבודה?
- איך הממונים עלייך מתייחסים למצבי חירום שבהם את צריכה להיות עם הילדים?
- ספרי לי על העבר התעסוקתי שלך
- איפה עבדת לפני העבודה הנוכחית? פרטי...
- אם לא עבדת לפני כן, מדוע?
- אם כן עבדת, במה? למשך כמה זמן? מדוע עזבת?
- מה אפשר לך להיכנס למשרות קודמות ומה גרם לך לעזוב אותן?

שתפי אותי במשך כמה שנים היית במערכת יחסים אלימה?

— מתי לראשונה הבנת שאת במערכת יחסים אלימה?

— האם שיתפת מישהו מסביבתך הקרובה?

— מה היתה הנקודה או האירוע שבו החלטת לעזוב את הבן זוג או לגשת לקבל סיוע?

— האם במהלך שנים אלו פנית למקלט?

שתפי אותי בהתנסויות שלך בעבודה במקביל לאלימות בבית

— האם עבדת בשכר בתקופת מערכת היחסים האלימה?

— אם כן, האם זה היה לתקופה ארוכה או לתקופות קצרות?

— מה היה היחס של בן הזוג (האלים) ליציאה שלך לעבודה מחוץ לבית? תני לי דוגמא.

— האם במהלך מערכת היחסים הזו היתה לך גישה למשכורת שלך או לחשבון הבנק?

— האם לאירועי האלימות בבית היו קשר לעבודה שלך?

— האם היה מצב שעזבת או החלפת עבודה בעקבות השפעה של בן הזוג?

ספרי לי על תקפות הפרידה (אם הייתה)

— כמה זמן נמשכה הפרידה?

— האם בתקופת הפרידה עבדת?

— כמה זמן נמשך השיקום שלך ושל ילדייך? עבדת במהלכו?

— האם אחרי הפרידה המשיך בן הזוג להטרד/לאיים? למשך כמה זמן?

— האם הוא הגיע למקום העבודה, עקב אחרייך לשם או הטרד אותך בעבודה (לפני ו/או

אחרי הפרידה)?

— האם מישהו מבני המשפחה שלו יצרו איתך קשר בתקופה הזו? אם כן באיזה אופן?

האם את מרגישה שבעקבות עבודתך כיום השתנה מצבך הכלכלי?

— איך היית מגדירה את מצבך הכלכלי היום לעומת העבר שלא עבדת?

— את מקבלת הטבות מהרווחה או מביטוח לאומי? או שהן נשללו ממך כשהתחלת

לעבוד?

— האם את חושבת שהטבות כאלו היו יכולות לסייע לך? באיזה אופן?

— האם קידום המצב הכלכלי שלך מעסיק אותך? באיזה תדירות יוצא לך לחשוב על זה?

— האם את רואה אפשרות לקידום כלכלי במסגרת העבודה הנוכחית? או בעבודה

הבאה?

— את רואה קשר בין קידום כלכלי שלך לבין שינוי תעסוקתי?

את מרגישה שבעקבות העבודה משהו אצלך השתנה?

— האם הדיעות שלך השתנו? (למשל לגבי עבודה, משפחה, זוגיות, מצב כלכלי)

— האם את מרגישה שהשתנית? אם כן, מה השתנה אצלך?

— אם מישהו אחר היה צריך לתאר אותך היום, מה הוא היה רואה ואיך הוא היה מציג אותך?

עד כמה העבודה משמעותית עבורך?

— נגיד שלא היית צריכה לדאוג יותר לפרנסת המשפחה, האם תוותר על העבודה?
בקלות?

— חוץ מפרנסה, מה עוד עבודתך מספקת עבורך?

— האם יוצא לך לפעמים לחשוב איפה את רוצה להיות מבחינה מקצועית, כלכלית ואישית?

שאלות לסיום:

— כמישהי שעשתה שינוי בחייה ומהניסיון שלך, מה תיעצי למישהי שנמצאת בתחילת הדרך?

— איפה את רוצה לראות את עצמך בעוד 5 שנים?

— האם יש משהו נוסף שלא עלה בשיחה שחשוב לך לשתף אותי?

— האם יש משהו שהיית רוצה לשאול אותי?

נספח 2: טופס הסכמה לראיון

אני מסכימה להתראיין לצורך מחקר אקדמי, העוסק בהיסטורית עבודה של נשים נפגעות אלימות בן זוג ובמשמעויות העבודה עבורן. המחקר נערך על-ידי קרני קריגל, החוקרת במסגרת המחלקה לסוציולוגיה באוניברסיטת בר-אילן.

אני מבינה כי חלקים מדבריי עשויים להיכלל במחקר הדוקטורט וייתכן שגם בפרסומים אקדמיים אחרים, ונותנת בכך את הסכמתי לחוקרת לפרסם את דבריי – בחלקם או בשלמותם. עם זאת, הובהר והובטח לי **שכל הפרטים האישיים שלי יישמרו חסויים**, אלא אם כן אציין באופן מפורש שאני מוותרת על חשאיות זו.

אני מבינה כהדברים שאומר בראיון יעברו תהליך של פרשנות או ניתוח שייעשה על ידי החוקרת לפי ראות עיניה ושיקוליה המקצועיים. אני מבינה שיש לי אפשרות לבקש לראות מראש את החומר טרם פרסומו – הן התמלול שלהראיון והן הפרשנות שלו. באם לא אבקש באופן מפורש לנצל זכות זו, הרי שניתן לראות בכך הסכמה מצדי לפרסם את הדברים כפי שתועדו, נכתבו ופורשו על-ידי החוקרת.

אני מבינה כי אני יכולה בכל עת לבקש להפסיק את הראיון או להשמיט דברים מסוימים שאמרתי מן הפרוטוקול הרשמי (קרי: לומר דברים שאינם מיועדים לפרסום). באם לא ביקשתי זאת מפורשות, הרי שניתן לראות בכך הסכמה לפרסם את כלל הדברים שאומר בשעת הראיון ובכל התקשרות אחרת ביני ובין החוקרת.

תאריך _____ חתימה

הנתיב המוביל מתלות לעצמאות כלכלית בקרב נשים נפגעות אלימות בן זוג:

רקע תיאורטי, חסמים ועקרונות פעולה

תקציר

המדיניות הציבורית מעודדת נשים מטופלות רווחה, בכללן נשים נפגעות אלימות בן זוג, לפתח עצמאות כלכלית. ואולם אלה האחרונות נתקלות בחסמים ייחודיים, המקשים עליהן להשתחרר מתלות כלכלית. סקירה ביקורתית של הספרות בתחום מעלה שלוש קטגוריות עיקריות של חסמים: התערבות אקטיבית אלימה ומכוננת של בן הזוג; נזקים בריאותיים בעקבות החשיפה לאלימות; חסמים מוסדיים, חברתיים וארגוניים. זאת ועוד, נראה שרקע של אלימות מגדרית, מעמד חברתי-כלכלי נמוך והשתייכות לקבוצה גזעית/אתנית מודרת מצטלבים עם השפעותיה הישירות והעקיפות של האלימות ומעצימים את הקושי של נשים אלה לפתח עצמאות כלכלית. על רקע חסמים אלה נסקרות במאמר תוכניות התערבות הפועלות לקידום עצמאותן הכלכלית של נשים נפגעות אלימות בן זוג, ומוצעים עקרונות להתערבות בתחום.

מלות מפתח: אלימות בן זוג, השלכות כלכליות, תעסוקה, עצמאות כלכלית

רקע

בשנים האחרונות אנו עדים לתביעה הולכת ומתחזקת, המופנית לנשים נתמכות רווחה בישראל, בכללן נשים חד-הוריות ונפגעות אלימות, להגדיל את עצמאותן הכלכלית. תביעה זו היא חלק מיישום המדיניות הניאו-ליברלית של הממשלה, המקצצת בתשלומי העברות ברווחה ובה בעת מעודדת יציאה לעצמאות כלכלית דרך תוכניות העצמה כלכלית ויזמות עסקית לנשים (Kemp & Berkovitch, 2013). מגמה זו בולטת במיוחד בארצות הברית, שם היא מגובה בחקיקה פדרלית נוקשה ובפיתוח תוכניות 'מרווחה לעבודה'. תוכניות אלה ספגו קיתונות של ביקורת על כך שהן מנציחות עוני ומצוקה כלכלית, בהפנותן נשים לעבודות מזדמנות בשכר נמוך וללא הטבות נלוות (Brandwein, 1999; Brush, 2011). יתר על כן, חוקרות ופעילות בתחום האלימות נגד נשים בארצות הברית טוענות, שנשים נפגעות אלימות בן זוג (ננא"ב), המהוות חלק נכבד מכלל הנשים נתמכות הרווחה, נתקלות בחסמים ייחודיים, המקשים עליהן להשתלב בעבודה ולפתח עצמאות כלכלית (Raphael, 1999; Raphael & Tolman, 1997). בהקשר זה ניסו גם הממשל הפדרלי וגם ארגונים פרטיים לפתח מענים ייחודיים לקבוצה זו (Hahn & Postmus, 2014; Postmus, Plummer, McMahon, & Zurlo, 2013; Sandres, Weaver, & Schnabel, 2007).

אלימות בן זוג כוללת איום באלימות פיזית או מינית או לחילופין מימוש, אלימות רגשית ומילולית, מעקבים ואלימות כלכלית (Hahn & Postmus, 2014). הדיון האקדמי והציבורי בישראל בהשלכותיה הכלכליות ההרסניות של אלימות זו נמצא בחיתוליו. אף שבעשורים האחרונים התפתח מאוד המחקר בישראל על אלימות גברים כלפי בנות זוגם, אין בנמצא ולו מחקר אחד, שבחן את מצבן הכלכלי והתעסוקתי. עם זאת נראה שהפעילות המקצועית של שירותי הרווחה וארגוני מגזר שלישי לקידום כלכלי של נשים נפגעות אלימות נמצאת במגמת עלייה. מאמר זה מבקש להבהיר את החסמים, העומדים בדרכן של ננא"ב

לעצמאות כלכלית, כמו גם את האפשרויות, כדי לקדם את השיח ואת הפעולה המחקריים, הציבוריים והמקצועיים בתחום זה בישראל.

המאמר פותח בהגדרת המושגים המרכזיים בתחום וממשיך בהמשגת הגורמים היוצרים תלות כלכלית והחסמים המונעים השגת עצמאות כלכלית בקרב ננא"ב. בחלקו השלישי נסקרת ספרות, המצליבה בין בסיסי דיכוי ואי-שוויון על רקע אלימות מגדרית, מעמד חברתי-כלכלי ורקע גזעי/אתני, כדי לבסס את הטענה שחייהן של ננא"ב והאפשרות שיפתחו עצמאות כלכלית מעוצבים גם בהתאם להם. בחלקו האחרון של המאמר מוצגות התערבויות ייחודיות לפיתוח עצמאות כלכלית של ננא"ב בעולם ובארץ, ומוצעת מסגרת תיאורטית רחבה לעקרונות פעולה שיובילו לקידום עצמאות זו.

בעשור האחרון התרחב המחקר העוסק בהיבטים הכלכליים של אלימות גברים כלפי בנות זוגם (למשל, Crawne et al., 2011; Sandres, 2015; Stylianou, Postmus, & McMahon, 2013), ובמסגרתו פותחו מושגים להבנת התופעה ולהמשגתה; והמרכזיים ביניהם הם תלות כלכלית, אלימות כלכלית, העצמה כלכלית ועצמאות כלכלית. חשוב להכיר את ההגדרות השונות שניתנו למושגים אלה, בטרם מתעמקים בסקירת הספרות המחקרית בתחום.

הגדרה שכיחה **לתלות כלכלית** בהקשר של ננא"ב היא הסתמכות האישה על בן הזוג שיתמוך בה כלכלית, כאשר הוא זה השולט באמצעות איום או אלימות על המשאבים הפיננסיים הזוגיים-המשפחתיים, בין אם הוא זה שמספק אותם ובין אם השתלט על המשאבים שהאישה מייצרת (Alvi & Selbee, 1997; Bornstein, 2006; Scott, London, & Myer, 2002).

אלימות כלכלית מוגדרת כטקטיקה שהגבר האלים נוקט כדי לשלוט על יכולת האישה להשיג ולשמר משאבים כלכליים; היא כוללת ניצול כלכלי, שליטה כלכלית, ניצול מיני בתמורה לכסף וחבלה בתעסוקת האישה (Adams, Sullivan, Bybee, & Greeson, 2008; Postmus, Plummer, McMahon, Murshid, & Kim, 2012; Sandres, 2015).

העצמה כלכלית היא תהליך שבו האישה מפנה ידע, כישורים ומוטיבציה להשגת שליטה, כוח ורווחה כלכליים ויש לה קול בהחלטות הכלכליות הנוגעות לחייה (Hahn & Postmus,

2014). העצמה כלכלית כוללת "חוללות עצמית כלכלית", המושגת בין היתר על ידי "השכלה

כלכלית". **חוללות עצמית כלכלית** היא האמונה הפנימית של האישה ביכולתה להשיג

משאבים, אפשרויות כלכליות וביטחון כלכלי (Postmus et al., 2013). **השכלה כלכלית**

משמעותה ידע וכישורים להבחין באפשרויות כלכליות, לדון בכסף ובנושאים כלכליים, ללא

(או למרות) תחושת אי נוחות, לדעת לתכנן כלכלית את העתיד ולתת מענה מושכל לאירועי

חיים המשפיעים על החלטות כלכליות יומיומיות. (Postmus et al., 2013).

עצמאות כלכלית מוגדרת כהדגמת טווח רחב של כישורים, הנדרשים לניהול משימות

כלכליות (Postmus et al., 2013). יש חוקרים המגדירים עצמאות כלכלית כיכולת להשיג

תעסוקה לטווח ארוך שהשכר עברה מאפשר יציאה מהעוני (Alfred, 2005). פיילס (Pyles,

2006) כוללת את שני ההיבטים וטוענת שעצמאות כלכלית עומדת על היסודות האלה: (1)

אוטונומיה והגדרה עצמית; (2) ביטחון כלכלי ואחריות כלכלית; (3) רווחה עצמית

ומשפחתית; (4) נכסים בסיסיים לקיום בקהילה. סקוט ועמיתיה (Scott et al., 2002)

מבקרים את ההגדרה הרווחת במערכת הרווחה בארצות הברית, ולפיה עצמאות כלכלית היא

הסתמכות על שכר עבודה עצמי של האישה או על זה של בעלה, במקום הסתמכות על סיוע

ציבורי. הגדרה זו מושתתת, לטענתם, על השקפה גברית בנוגע לדמות האזרח היצרני.

ההגדרה החלופית שנתנו הנשים שהשתתפו במחקרם למושג "עצמאות כלכלית" היא היכולת

לדאוג לעצמן בלי לסמוך על אף אחד או לבקש את רשותו, כלומר עצמאות גם מהרווחה וגם

מהגבר (Scott, London, & Gross, 2007).

גורמים להיווצרות תלות כלכלית וחסמים להשגת עצמאות כלכלית בקרב

ננא"ב

יש עדויות רבות לכך שתלות כלכלית בגבר מפרנס או בתשלומי רווחה שכיחה יחסית בקרב ננא"ב (Bornstein, 2006; Scott et al., 2002). לצד זאת, מחקרים עדכניים מלמדים ששילוב של חוללות עצמית כלכלית והשכלה כלכלית עשוי להוביל ננא"ב להעצמה כלכלית, העשויה אף להוביל בתורה לעצמאות כלכלית (Postmus et al., 2013; Hahn & Postmus, 2014). ועדיין בשל מערכת היחסים האלימה שהן נתונות בה, נראה שננא"ב נאלצות להתמודד עם חסמים ייחודיים ומורכבים בדרכן להשגת עצמאות כלכלית. ניתן להמשיג לשלוש קטגוריות עיקריות את מגוון הגורמים הייחודיים, המתועדים בספרות, להיווצרותה של תלות כלכלית בקרב ננא"ב, ואת החסמים, המונעים מהן שחרור מהתלות והשגת עצמאות כלכלית: (1) התערבות אלימה ומכוונת של בן הזוג; (2) נזקים בריאותיים בעקבות החשיפה לאלימות; (3) חסמים מוסדיים, חברתיים וארגוניים.

התערבות אלימה ומכוונת של בן הזוג

בני זוג אלימים פועלים באלימות ובכוונת מכוון כדי למנוע מבנות זוגם התפתחות אישית ותעסוקתית ולהגדיל את תלותן הכלכלית בהם. הם עושים זאת במספר דרכים: חבלה מכוונת, שליטה כלכלית ובידוד משפחתי, חברתי וקהילתי.

חבלה מכוונת מיועדת לפגוע במאמצי האישה ובסיכוייה להשתלב בעבודה או בהכשרה לימודית-מקצועית, ולשבש את התפתחותה האישית ואת האפשרות להשיג עצמאות כלכלית. ננא"ב דיווחו, שאלימות בן זוגן כוונה להפריע להן בעבודתן ואף למנוע מהן לעבוד (Alexander, 2011), שהיא החמירה בעקבות יציאתן לעבודה (Brush, 2003) ושהיא היתה מכשול מרכזי בביצוע העבודה ובהתמדה בתעסוקה (Logan, Shannon, Cole, &

ף (Swanberg & Logan, 2005). סוונברג ולוגן (Swanberg, 2007; Moe & Bell, 2004) טענו, שיש לראות ב"טקטיקת הפרעה בעבודה" תופעת אלימות ייחודית ומובחנת. ננא"ב דיווחו על טקטיקות שונות של חבלה מכוונת: כיבוי השעון המעורר של האישה כדי שתאחר לריאיון עבודה; הבכתה על ידי פגיעה במראה החיצוני באמצעות גזירת שיערה, כיבוי סיגריה על האף, שבירת שניים ופגיעות "נראות" אחרות; העלמת בגדים חיוניים (מדי עבודה, מעיל בחורף, בגדי ריאיון) ומפתחות לרכב; הטרדה במקום העבודה (Raphael, 1996, 1999). אלימות זו משפיעה על היציבות התעסוקתית, על רמת השכר ועל אפשרויות הקידום של האישה, וכך מחבלת בהתפתחותה האישית והתעסוקתית גם בטווח הארוך (Logan et al., 2007). ההשפעה הכלכלית של אלימות בן הזוג על האישה עשויה להימשך עד שש שנים לאחר סיום הקשר הזוגי האלים (Adams, 2011; Crawne et al., 2011).

שליטה כלכלית של בן הזוג האלים מחבלת בהתפתחות כלכלית עצמאית של האישה הנפגעת, בהקשות על רכישת בקיאות בנושאים פיננסיים ועל הגישה לכספים ולניהולם (Adams et al., 2008; Postmus et al., 2012). למשל: במחקר שכלל 120 ננא"ב, שעברו קורס השכלה פיננסית, נמצא שכמעט כולן (94%) חוו שליטה כלכלית של בן הזוג, שניבאה פגיעה בעצמאותן הכלכלית (Postmus et al., 2013). משתתפות במחקרן של פיילס ובנרג'י (Pyles & Banerjee, 2010) דיווחו על מגוון דרכים, ישירות ועקיפות, שבהן ניסו בני זוג האלימים לשלוט בהן כלכלית: שליטה בכסף; יצירת חובות; דרישה מהאישה לבקש הלוואה; ניצול מיני בתמורה לכסף; סירוב הגבר לעבוד; אילוץ האישה לעבוד בכלכלה רשמית/לא רשמית או לבקש תמיכה כלכלית מאחרים. בראש (Brush, 2000) מצאה, שהסבר מרכזי לפרישתן של משתתפות תוכנית **מרווחה לעבודה**, שנועדה לקדם את עצמאותן הכלכלית, היה התנגדותו האקטיבית של בן זוגן האלים להשתתפותן.

בידוד משפחתי, חברתי וקהילתי של נשים גם הוא נשק שבני זוגן האלימים משתמשים בו נגד התפתחותן הכלכלית והתעסוקתית. הם מאלצים אותן לצמצם או לנתק את קשריהן

החברתיים והמשפחתיים ומונעים מהן תמיכה חברתית וקהילתית (Brush, 2011). תמיכה זו חיונית מבחינת צמצום הלחץ הנובע מהאלימות ומבחינת האפשרות לסייע לנשים מועטות הכנסה לצמצם תלות ברווחה ולהתכוון לעצמאות כלכלית (Staggs, Long, Mason, & Riger, 2007). גישה לרשתות חברתיות ולתמיכה קהילתית, מקצועית וחברתית, בשלבים הראשונים של חיפוש העבודה ופיתוח קריירה מקצועית, מסייעת ביציאה ממעגל האלימות (Collins, 2011; Chronister, Linville, & Kaag, 2008). היעדרה של גישה כזאת הוא אחד הקשיים המונעים התפתחות קריירה של נא"ב (Kelly, Sharp, & Klein, 2014; Lindhorst, Oxford, & Gillmore, 2007).

נזקים בריאותיים בעקבות החשיפה לאלימות

בעוד הקשר בין אלימות בן זוג למצוקות פסיכולוגיות ובריאותיות לסוגיהן נחקר ומוכח באופן עקיב (למשל, Dutton et al., 2006; Gobin, Iverson, Mitchell, Vaughn, & Resick, 2008; Perez & Johnson, 2013), אין מפנים די תשומת לב לשאלה, כיצד הנזקים הבריאותיים של האלימות משפיעים על השתלבותן התעסוקתית של הנשים הנפגעות ועל יכולתן להשיג עצמאות כלכלית. סקירה רחבה של בעיות בריאות נפשיות בקרב נשים עם היסטוריה של אלימות בן זוג מראה, שהסיכון שיסבלו מדיכאון, מנטייה להתאבדות, מהפרעה פוסט-טראומטית ומהתמכרויות גדול פי 3-5 בהשוואה לנשים שלא נחשפו לאלימות בן זוג (Dutton et al., 2006). ספציפית מצא המחקר שכיחות גבוהה של הפרעות פוסט-טראומטיות בקרב נא"ב, כמו גם שתסמינים פוסט-טראומטיים מגבירים את הסיכון לקורבנות חוזרת של הנשים במהלך חייהן (Gobin, et al., 2013). עוד נמצא, שאלימות בני זוג גורמת לשלל בעיות בריאות (כגון בעיות קיבה ומעיים, הפרעות שינה, מחלות לב,

מיגרנות) ומחלות כאב כרוניות, הנגרמות בגלל הנזק הנפשי והנמשכות עוד זמן רב לאחר שפסקה האלימות (Scott-Storey, 2011).

רוב המחקרים, שבדקו את הקשר בין השפעת האלימות על הבריאות לבין היבטים של תעסוקה ועצמאות כלכלית, התייחסו לתחום הנפשי, ואין התמונה המצטיירת מהם אחידה. למשל: שלושה מחקרים בדקו אם מצוקה פסיכולוגית משפיעה על הקשר בין אלימות לתעסוקה, והגיעו למסקנה שלא (Crawne et al., 2011; Lindhorst, Casey, & Meyers, 2010; Tolman & Wang, 2005). מחקרים אחרים, לעומתם, מצאו שכלל שעלתה רמת הלחץ הפוסט-טראומטי שחוו ננא"ב, כך הן עבדו פחות שעות בשבוע (Meisel, Chandler, & Rienzi, 2003). עוד הם מצאו שאלימות פסיכולוגית של בני זוג פגעה בתחושת הערך העצמי של נשותיהם והעצימה תחושות של דיכאון, ואלה צמצמו את סיכוייהן להשתלב בעבודה ולהתפתח מבחינה מקצועית (Moe & Bell, 2004). זאת ועוד, אצל נשים בגיל בגרות, שדיווחו על אלימות רב-ממדית, נמצא קשר בין תסמינים נפשיים ופיסיים לבין בעיות בקצב העבודה, שביעות רצון נמוכה יותר מהעבודה ותחושת עייפות (Banyard, Potter, & Turner, 2011).

ההסבר העיקרי שניתן להשפעה השלילית של בעיות בריאות על התפתחות תעסוקתית ועצמאות כלכלית הוא שהפגיעה הנפשית גורעת מהאנרגיה הפסיכולוגית הנדרשת כדי להשיג עבודה, לשמר אותה ולהתקדם בשוק העבודה (Davise, 1999; DeRiviere, 2008). עם זאת, בראש (Brush, 2003) מצאה במחקרה, שננא"ב שחוו לחץ פוסט-טראומטי דיווחו, שאף שיציאתן לעבודה החמירה את האלימות כלפיהן, הרי שהעבודה הביאה להקלה מסוימת בתסמינים הפוסט-טראומטיים. מכאן הסיקה החוקרת שתעסוקה עשויה גם לשפר את בריאותן הנפשית של ננא"ב.

חסמים מוסדיים, חברתיים וארגוניים

ננא"ב רבות מתקשות למצוא מקלט בזמן מצוקה, להשיג דיור הולם ולהתמודד עם מערכות משפט ורווחה לא תומכות. התלות הכלכלית של נשים בבן זוגן האלים גוברת נוכח העדר הזדמנויות כלכליות לנשים ומדיניות רווחה שאינה תומכת דיה בביטחון הכלכלי (Brush, Sanders, Weaver, & Schnabel, 2007; Sanders & Schnabel, 2006; Sanders, 2011). מספר מחקרים התייחסו לקשר שבין אוזלת היד של הגורמים המוסדיים, החברתיים והארגוניים לבין תלותן הכלכלית של ננא"ב. גורמים אלה אינם מספקים להן פתרונות קהילתיים נגישים לטיפול, סיוע ושיקום כלכלי ארוך טווח. אחד ההסברים לכך הוא נסיגתה של המדינה מחובתה ההיסטורית לדאוג לביטחון האישי והכלכלי של נשים אלה, והפקרתן לכוחות השוק הפרטי והחברה האזרחית. כך המדינה ומוסדותיה משמרים גילויי אלימות אלה ומעלים את המחיר האישי והכלכלי שננא"ב נאלצות לשאת כדי להיחלץ מהם (שדמי, 2003; Scott et al., 2002).

אף שיש עדויות לכך שנשים רבות נפגעות אלימות בן זוג יפנו בעקבות אירוע אלים לקבל סיוע מהמוסדות הציבוריים השונים (Brandwein, 1999), מספר מחקרים עדכניים טוענים, שיכולתן של נשים אלה לקבל סיוע חומרי ממערכת הרווחה מוגבלת ביותר. אדאמס (Adams, 2011), למשל, עקבה במשך שבע שנים אחר 503 נשים נפגעות אלימות במדינת מישיגן, שפנו למחלקת הרווחה במחוז העירוני כדי לקבל סיוע. היא מצאה, שכאשר בשנת 1997 קיבלו כל הנשים הנחקרות סיוע מהרווחה, הרי בשנת 2003 88% מהן לא קיבלו סיוע; עקב כך, ככל הנראה, דיווחו 53% מהן על מצוקה כלכלית (ראו גם Adams, Greeson, Kennedy, & Tolman, 2013). נראה שגם כאשר מוצעת לננא"ב תמיכה ציבורית וחברתית במעבר לחיים עצמאיים מבחינה כלכלית, היא חלקית בלבד וקצרת טווח ברובה (Bell, 1999; Davise, 2003). פעמים רבות המענים המוצעים להן מחייבים אותן לעזוב את קהילתן ולעבור, בעיקר לצורך הגנה עליהן ועל ילדיהן, למקלט או למקום מסתור מרוחק. לעתים הן

עוזבות בחיפזון, כאשר הן משאירות מאחוריהן את כל רכושן ומשאביהן הכלכליים (Davise, 1999). מעברים תכופים אלה מביאים ננא"ב לתחלופה של עבודות ולאי יציבות כלכלית, המקשות עליהן לרקום קשרים חברתיים, לקבל תמיכה מהקהילה ולהשתלב בעבודה בסביבה חדשה ולא מוכרת (Moe & Bell, 2004).

במחקר אחר, שהתחקה במשך שלוש שנים אחר התמודדויותיהן היומיומיות של נשים נפגעות אלימות באנגליה, ציינו המשתתפות את המשאבים הנדרשים מהן כדי "להיאבק במערכת", שעל פי רוב אינה תומכת בתהליך שיקום חייהן ואף מעכבת אותו (Kelly et al., 2014). החוקרות הסיקו שהמדיניות הנוהגת בתחומי הדיור, ההגנה על ילדים והליכי גירושין, כמו גם המשאבים המצומצמים המוקדשים לתחומים אלה, מהווים מחסום לשיקום חיי הנשים ולהתפתחותן האישית והמקצועית. מגמה דומה עולה ממחקרים שנערכו בארצות הברית. שני מחקרים, שנערכו בקרב נשים ששהו במקלטים לננא"ב, מצאו שבעיית הדיור המבנית בארצות הברית היא סיבה מרכזית להמשך תלותן הכלכלית של המשתתפות בבני זוגן האלימים (Brown, Trangsrud, & Linnemeyer, 2009; Websdale & Johnsonabh, 2007). נראה שפתרון דיור ראוי והולם לאחר פרדה מבן הזוג האלים הוא תנאי לשיקום אישי, משפחתי וכלכלי של ננא"ב, ובמקרים רבים עשוי למנוע את חזרתן הכפויה למגורים עמו (Brown et al., 2005; Websdale & Johnson, 2007).

החוקרות, שהפרטת שירותי הרווחה וצמצום הסיוע הציבורי, שבעקבותיהם הועברו נטל הטיפול בילדים ונושאי התחבורה, הדיור וההכשרה המקצועית ממערכת הרווחה לכוחות השוק ולאחריותן האישית של ננא"ב הנזקקות לסיוע, שיבשו את יכולתן לפתח עצמאות כלכלית והגבירו את תלותן הכלכלית בבן הזוג האלים (Brush, 2011; Scott et al., 2002).

הספרות בתחום מצביעה גם על חשיבות התמיכה הארגונית בננא"ב במקומות עבודתן, לשם קידומן והגברת יציבותן התעסוקתית (Collins, 2011). נמצא שמעסיקים רבים בארצות הברית מפטרים נשים הנעדרות מהעבודה, גם אם היעדרות זו היא לצורך שהייה

במקלט לננא"ב או לצורך נוכחות בבתי משפט וסידורים בירוקרטיים הנוגעים למצבן (Moe & Bell, 2004). במחקרן טוענות סוונברג, אוג'ה ומאק (Swanberg, Ojha, & Macke, 2012), שייתכן שהסיבה לכך היא תפיסות המנהלים, שאינם רואים באלימות עניין חברתי, הדורש התייחסות וטיפול ברמה הארגונית, אלא בעיה פרטית של הנפגעת, ולכן נמנעים מפיתוח מדיניות ארגונית פורמלית המעניקה לנפגעות סיוע ותמיכה.

לסיכום חלק זה יש לציין, שרוב המחקרים שנסקרו נערכו במדינות שונות ברחבי ארצות הברית, ומאפיינים את המבנה, את החברה ואת התרבות האמריקנית. עולה השאלה איך ניתן להחיל ממצאים אלה על ההקשר הישראלי, ובאופן ספציפי יותר, עד כמה שלושת החסמים – התערבות אלימה ומכוונת של בן הזוג, נזקים בריאותיים בעקבות החשיפה לאלימות וחסמים מוסדיים, חברתיים וארגוניים – עומדים גם בדרכן של ננא"ב בישראל לפיתוח עצמאות כלכלית. העדר מחקר בנושא בישראל מקשה לתת לשאלה מענה חד משמעי, אולם הפרטת שירותי הרווחה בישראל ונסיגת המדינה מאחריות חברתית, כפי שיוצג בהמשך, עשויות להעיד שממצאים אלה רלוונטיים גם למציאות הישראלית.

אלימות מגדרית, מעמד ואתניות כנדבכים בפיתוח תלות ועצמאות כלכליות

בקר ב ננא"ב

הספרות המחקרית, המתרכזת כאמור בארצות הברית, טוענת ששוליות רב-ממדית עקב הצטלבות של מספר בסיסי דיכוי ואי-שוויון עשויה להוות עוד חסם כבד משקל בדרכן של ננא"ב לעצמאות כלכלית (Bogard, 2007; Josephson, 2007; Richie, 2007). שכן חייהן של נשים נפגעות אלימות מעוצבים גם בידי חשיפתן לאלימות מגדרית במהלכם, בידי מעמדן החברתי-הכלכלי ובידי מוצאן הגזעי-האתני. מאפיינים אלה אף מעצבים בתורם את התפתחותן האישית והמקצועית, את מאפייני תעסוקתן ואת מידת עצמאותן הכלכלית.

אלימות מגדרית לאורך מסלול החיים

חוקרות פמיניסטיות טוענות, ששכיחותה הגבוהה של אלימות נגד ילדות, נערות ונשים, המהווה אמצעי שליטה שגברים מפעילים כדי לשמר את כוחם החברתי, משקפת אי-שוויון מגדרי מובנה בתרבות (Almeida & Lockard, 2007; Websdale & Johnson, 2007).

אכן מחקרים רבים מעידים, שאלימות מגדרית מלווה ננא"ב רבות לאורך חייהן: נשים שנחשפו לאלימות בילדותן מועדות, יותר מנשים אחרות, להיפגע ממערכת יחסים אלימה עם בן זוגן בבגרות, ושיעורים גבוהים יותר של ננא"ב, לעומת נשים שאינן נפגעות אלימות בן זוג, מדווחות על רקע של אלימות בילדותן (Bensley, Eenwyk, & Simmons, 2003; Coid et al., 2001; Desai, Arias, Thompson, & Basile, 2002; Gobin et al., 2013; McKinney, Caetano, Ramisetty-Mikler, & Nelson, 2009). חוויות מצטברות אלה משפיעות על בריאותן הנפשית והפיסית, על שאיפותיהן ועל מסלול חייהן של הנשים הנפגעות, ועקב כך גם על ההיבטים הכלכליים והתעסוקתיים (Lindhorst et al., 2007; Scott-Storey, 2011).

החשיפה לאלימות בילדות, במשפחת המוצא, מחוללת נזקים פסיכולוגיים ארוכי טווח והפרעות פוסט-טראומטיות חמורות, החוברות להשפעות פוסט-טראומטיות של אלימות בן זוג בבגרות (Gobin et al., 2013; Perez & Johnson, 2008). נמצא שנזקים פסיכולוגיים אלה משבשים פיתוח התנהגות של חיפוש עזרה ושימוש יעיל במשאבים נגישים, החיוניים ליציאה ממעגל האלימות ולהתפתחות אישית ותעסוקתית (Perez & Johnson, 2008).

מחקרים טוענים, שחשיפה לאלימות בילדות מנבאת אי-תעסוקה ומסוגלות תעסוקתית נמוכה של הנשים בעתיד (Lindhorst et al., 2007). עוד היא מנבאת נשירה מהתיכון, הגדלת התלות ברווחה והכנסה שנתית נמוכה של הנשים בבגרות (Fergusson, McLeod, & Horwood, 2013). אכן נמצא שננא"ב שנחשפו לאלימות בילדותן התאפיינו ברמות גבוהות יותר של אבטלה ושל ניידות במקום המגורים ובמעמד סוציו-אקונומי נמוך יותר מאשר ננא"ב שלא נחשפו לאלימות בילדותן (Coid et al., 2001). התנסות מוקדמת באלימות מגדרית

עשויה אפוא ללוות ננא"ב לאורך חייהן ועלולה להקשות עליהן ברכישת השכלה מקצועית, בחיפוש עבודה ובהשגת יציבות תעסוקתית, ובכך להגביר את תלותן הכלכלית בבן הזוג האלים.

מעמד חברתי-כלכלי

אף שלאורך השנים לא ראו הכותבות הפמיניסטיות במעמד החברתי-הכלכלי גורם מרכזי באלימות כלפי נשים (Sokoloff & Pratt, 2007), הרי בשנים האחרונות הולך ומתפתח גוף ידע הקושר בין עוני לאלימות בן זוג (למשל, Brush, 2004; Goodman, Smyth, Borges, 2006; Pyles, 2006; Singer, 2009; Josephson, 2007). נראה שנשים ממשפחות בעלות הכנסה נמוכה, הגרות בשכונות מצוקה והמקבלות סיוע מהרווחה, מועדות יותר להיפגע מאלימות בן זוג (Bassuk, Dawson, & Huntington, 2006). למשל: מחקר מקיף בקרב 19,000 נשים במספר מדינות בארצות הברית מצא, שהסיכון של נשים בעלות הכנסה הנמוכה מ-25,000 דולר לשנה להיפגע מאלימות בן הזוג היה גבוה פי שניים מזה של נשים בעלות הכנסה גבוהה יותר (Goodman et al., 2009). מחקרים אחרים מצאו, שננא"ב המגיעות מרקע סוציו-אקונומי נמוך יותר סובלות יותר במהלך חייהן מאלימות במשפחה וחוות פחות תקופות של ביטחון פיסי וכלכלי (Browne & Bassuk, 1997; Weis, Fine, 2007; Proweller, Bertram, & Marusza, 2007). עוד נמצא שהן נוטות יותר לעבודה במשק בית, מתקשות יותר להשתלב בעבודה מתגמלת בזירה הציבורית, ולכן סיכוייהן לצמצם את תלותן הכלכלית בבן הזוג האלים נמוכים יותר (Weis et al., 2007). גם מחקר שנערך בישראל לבחינת התופעה מחזק טענה זו, ומדווח שננא"ב בישראל מגיעות על פי רוב ממשפחות המצויות בקשיים כלכליים וחיות בעוני, שבני זוגן נוטים יותר להיות מובטלים ושהן פחות מועסקות מחוץ לבית (Eisikovits, Winstok, & Fishman, 2004). גורמים מבניים-מעמדיים אלה עשויים להסביר גם את אלימות הגברים עצמם. שכן עוני מבני ואבטלה, ותחושות הבושה והאין-אונים המתלוות אליהם, מוזכרים בספרות כחלק מהגורמים

המקדמים אלימות בכלל, ואלימות של גברים נגד בנות זוגן בפרט (ראו למשל, Hearn, 2013; Ray, 2014).

האי-שוויון המגדרי-המעמדי, הרווח כיום בשוק העבודה הקפיטליסטי (Acker, 2006), מקשה אף הוא על ננא"ב המגיעות ממעמד סוציו אקונומי נמוך להתקדם לעצמאות כלכלית. קושי זה מתעצם כשנשים אלה הן אימהות, המתמודדות גם עם שגרת הטיפול בילדיהן, על ההוצאות הכרוכות בה. אכן הוכח שאימהות על כל הכרוך בה היא אחד הגורמים המרכזיים המקשים על נשים מטופלות רווחה להתקדם לעצמאות כלכלית (Cheng, 2003, 2010). התמוטטות מדינת הרווחה המערבית, הבאה לידי ביטוי בקיצוץ גורף של תקציבי רווחה, בנסיגה מהאחריות לטיפול בילד, בצמצום תוכניות חברתיות, באובדן שכר הוגן למשרות ובכלכלה הפוגעת במיוחד במעמד העובדות (Benjamin, 2011; Skevik, 2005), פוגעת ביתר שאת בננא"ב, הזקוקות לתמיכה זו, ובייחוד באלה המגיעות ממעמד כלכלי-חברתי נמוך (Weis et al., 2007). גם אם הצליחו להשתלב בתעסוקה, גדולים הסיכויים שתלותן הכלכלית תונצח עקב שכר נמוך ולא מתגמל. מחקרים רבים מדווחים, שננא"ב רבות שהשתלבו בשוק העבודה מרוויחות מעט יחסית, עובדות במשרה חלקית שלא מרצון, וכך מחריפה מצוקתן הכלכלית (Brush, 2004; Meisel et al., 2003; Moe & Bell, 2004; Stagg & Riger, 2005; Tolman & Wang, 2005). נראה שרקע חברתי-כלכלי נמוך במשפחת המוצא ובהמשך בחייה הבוגרים של האישה מגדיל את סיכוייה ליפול למלכודת הכפולה של אלימות ועוני (Brush, 2004), ומקטין את סיכוייה לפתח עצמאות כלכלית.

מוצא גזעי-אתני

לאורך השנים גוברת ההכרה בתפקיד שממלא המוצא הגזעי-האתני בשכיחות החשיפה של נשים לאלימות בן זוג (Richie, 2007). חוקרות בתחום מתייחסות להשפעת המוצא על שכיחות האלימות, על מאפייניה ועל עוצמתה (Hampton, Carrillo, & Kim, 2007), על

הקשיים המבניים והמוסדיים להיחלץ ממנה (Coker, 2007) ועל הסטריאוטיפ החברתי המשויך אליה (Weis et al., 2007). באופן ספציפי יותר נמצא שבקרב הנשים החד-הוריות נשים "צבעוניות" נוטות יותר מנשים לבנות לסבול מאלימות בן זוג, מעוני וממחסור ברשתות הגנה וביטחון (Browne & Bassuk, 1997) ושיכווייהן לפתח דרכי מילוט מאלימות בן זוג ולהשיג ביטחון נמוכים יותר (Richie, 1996).

אחת הסיבות האפשריות לכך היא אפליה מוסדית-גזעית במערכות המשפט והרווחה בארצות הברית (Bogard, 2007; Brush, 2011). אפליה זו מופנית בעיקר לננא"ב אפרו-אמריקניות, הנתקלות בדרכן לפיתוח עצמאות כלכלית בתפיסות מפלות של מעסיקים (Danziger et al., 2000). גם בהקשר הישראלי נשמעים טיעונים דומים בנוגע לננא"ב, המודרות מבחינה חברתית, פוליטית ומוסדית בשל מוצאן הגזעי-האתני. שלהוב-קבורקיאן (2009) הראתה במחקרה כיצד אפליה מוסדית, הבאה לידי ביטוי במוסדות ההשכלה, בשוק העבודה, במשטרה ובבתי המשפט, מעצימה את דיכוי של נשים פלסטיניות נפגעות אלימות בישראל, ואף מגבילה בשל כך את צמיחתן הכלכלית. גם המחקר המתמקד בננא"ב ממוצא אתיופי מדגיש, מעבר להסברים של תרבות והגירה, את היחס הפטרנליסטי והגזעני שמפגינה כלפיהן החברה הישראלית ואת האלימות המוסדית, המקשים על פנייתן לקבלת סיוע ובכך מעצימים את תלותן (ראו למשל קסן וקידר, 2006; שוהם, 2012; Ben-Porat, 2010). גורמים אלה מהווים למעשה עוד חסם כבד משקל המקשה על ננא"ב לפלס את דרכן לעצמאות אישית וכלכלית.

לסיכום, לאור סקירת המחקרים נראה שרקע של אלימות מגדרית במהלך החיים, מעמד חברתי-כלכלי נמוך והשתייכות לקבוצה גזעית-אתנית מודרת מצטלבים עם השפעותיה הישירות והעקיפות של האלימות, ומגבירים את הקושי של ננא"ב לרכוש השכלה מקצועית, למצוא ולשמר תעסוקה הולמת, לצמצם את תלותן הכלכלית ולהשיג עצמאות כלכלית דרך שכר עבודה. אין להתעלם אפוא מעדויות מחקריות באשר להתפתחות אישית וכלכלית של ננא"ב, הנמצאות בצמתים של הצטלבות מצבי שוליות חברתיים (Thomas & Hall,

2007; Websdale & Johnson, 2008). מכאן גם חשוב לנסות ולהבין כיצד ניתן לסייע לננא"ב לפתח נתיב של עצמאות כלכלית, בהתחשב במארג החסמים העומדים לפניהן.

התערבויות לקידום עצמאות כלכלית של ננא"ב

חלקו האחרון של מאמר זה סוקר התערבויות לקידום עצמאות כלכלית של ננא"ב, ובוחן אם לאור ההמשגה התיאורטית של החסמים, כפי שתוארה לעיל, הן נותנות מענה הולם לצרכיהן הייחודיים. מלבד זאת מתואר המצב בישראל מבחינה מוסדית וציבורית ומוצעת מסגרת תיאורטית מקיפה של עקרונות פעולה להתערבות בתחום.

כאמור, פותחו רוב התוכניות לקידום העצמאות הכלכלית של נשים כחלק ממדיניות רווחה ניאו-ליברלית (בארצות הברית ובעקבותיה במדינות אחרות כמו בריטניה וישראל), הקוראת לנשים חד-הוריות עניות, המטופלות ברווחה, להגדיל את אחריותן האישית לפרנסת ילדיהן על ידי תעסוקה בשכר. תפיסה זו, המצמצמת את מחויבות המדינה לרווחת הפרט, הביאה לרפורמת רווחה, שהתבטאה בצמצום סיוע כספי לנשים חד-הוריות עניות, לרבות ננא"ב, ובעידודן לצאת לעבודה (Brandwein, 1999). פעילות של ארגוני סגור פמיניסטיים הביאה מקבלי החלטות בארצות הברית להכרה בצרכים הייחודיים של ננא"ב, הנדרשות לפלס את דרכן לעצמאות כלכלית, ולפיתוח תוכנית התערבות פדרלית ייחודית להן (Brush, 1999; Raphael, 2003). התוכנית Family Violence Option היא חלק מחוק פדרלי (PRWOR), המתנה קבלת תשלומי רווחה בהגבלת זמן, בדרישה לעבודה ועוד בתנאים אחרים. תוכנית זו מקלה באופן זמני על נשים נפגעות אלימות מול התנאים הנוקשים של החוק, אבל לא כל המדינות אימצו אותה כלשונה (לסקירה ראו, Brush, 1999; Brandwein, 2011). יתר על כן, יש שטענו שהתוכנית מעניקה הקלות מעטות בלבד בנוגע לדרישה לצאת לעבודה, מתמקדת בפתרונות מידיים וחלקיים ולא מציעה לננא"ב מענה מספק וארוך טווח (Bell, 2003; Hahn & Postmus, 2014; Pyles, 2006).

על רקע זה פיתחו עמותות, ארגוני נשים, מוסדות סיוע ומקלטים יוזמות להגברת תעסוקה ועצמאות כלכלית של נשים, המהוות כיום את עיקר ההתערבות בתחום. רוב התוכניות פונות לנשים נתמכות רווחה בכלל (לסקירות בנושא ראו, Corcoran, Danziger, 2014; Kalil, & Seefeldt, 2000; Hahn & Postmus, 2014). מיעוטן פותחו למען ננא"ב, ורק על שתי תוכניות ייעודיות, שהופעלו במקלטים בארצות הברית, פורסמו מחקרי הערכה אקדמיים. לא נמצא תיעוד מחקרי לתוכניות התערבות ייחודיות כגון אלה במדינות אחרות בעולם.

תוכניות ייחודיות לקידום עצמאות כלכלית של ננא"ב בארצות הברית

התוכנית **מתקדמים דרך ניהול פיננסי** (Moving Ahead Through Financial Management) מורכבת מחמש יחידות תוכן מרכזיות, ותכליתה לחולל שינוי ושיפור בהתנהגות הכלכלית של ננא"ב ולספק להן כלים תומכים להגברת עצמאותן הכלכלית (Postmus et al., 2012). התוכנית הופעלה ב-15 מקלטים לננא"ב ברחבי ארצות הברית וכללה את הנושאים האלה: לימוד יסודות פיננסיים, בניית בסיס כלכלי, הבנת אלימות כלכלית ויחסי כוח, יצירת תנאים ארוכי טווח להצלחה כלכלית ורכישת אסטרטגיות כלכליות. מחקר שהתחקה אחר 120 בוגרות התוכנית, כשנה לאחר סיומה, מצא עלייה משמעותית בהשכלה הכלכלית, בהעצמה הכלכלית ובעצמאות הכלכלית של המשתתפות (Postmus et al., 2012). באופן ספציפי יותר נמצא ש-88% מהנשים זיהו דיכוי ואלימות כלכלית, 88% ניסחו מטרות כלכליות אישיות, 76% בנו לראשונה תקציב, 71% החלו לשלם ולסגור חובות, 64% היו מסוגלות לבחון את היסטוריית האשראי שלהן, ו-22% פתחו חשבון חיסכון לפנסיה (Hahn & Postmus, 2014).

עיון בספר ההדרכה של התוכנית מעלה, שהיא נותנת מענה בכל הנוגע לזיהויים ולחשיפתם של הסימנים לאלימות כלכלית במערכת יחסים ולדרכי ההתגוננות מפניה. לדוגמה: התוכנית

מדריכה את הנשים המשתתפות איך לתכנן מבחינה כלכלית את צעדי הפרדה-הגירושין, איך להשיג גישה למשאבים כלכליים, איך לפתוח חשבון בנק נפרד ולהעביר אליו כסף וחסכונות, תוך הגנה מפני צעדיו הכלכליים העתידיים של בן הזוג האלים. התוכנית גם נותנת מענה חלקי בנוגע להתנהלות המשתתפות מול המערכת המוסדית, כדי להקל עליהן את ההתמודדות עמה. למשל: מדריכים אותן איך להשתמש בצו הגנה כדי להגביר את ביטחון הפיננסי, אילו צעדים עליהן לנקוט כדי לצמצם את פגיעת בן הזוג בשוק העבודה ובמקום העבודה, מה הם ההליכים המשפטיים לקראת הגירושין, איך מגיעים למקורות מימון ממשלתיים ופרטיים לצורך רכישת השכלה ועוד.

ניתוח עקרונות הפעולה של תוכנית זו, על רקע החסמים שהוצגו לעיל (ראו לוח 1), מראה שהמענה העיקרי ניתן לחסמים הנובעים מהתנהגותו האלימה של בן הזוג. יש בה גם התייחסות לחסמים מוסדיים, חברתיים וארגוניים, אבל היא חלקית ולא ממצה. ואולם אין בתוכנית התייחסות נפרדת לחסמים על רקע נזק בריאותי (נפשי ופיסי) ועל רקע האלימות המגדרית במהלך החיים. נקודת המוצא שלה, ככל הנראה, היא שטיפול רגשי, העונה על רוב חסמים אלה, מסופק לננא"ב בעת שהותן במקלט. יותר מהכול בולטת בהיעדרה התייחסות לחסמים הנובעים ממעמד חברתי-כלכלי וממוצא גזעי-אתני. אי ההתאמה בין התוכנית לנסיבות האישיות של הנשים המשתתפות בה מבחינת חסמים אלה אף מצוינת בדוח הערכה פנימי של התוכנית שבו מצוטטים מנחיה בפועל; אלה ציינו בדאגה שלעתים נראה שהנשים נשארות מאחור במסע לעצמאות כלכלית.

לוח 1: מענים לחסמים הייחודיים העומדים בפני ננא"ב בתוכניות לפיתוח העצמה כלכלית

התוכנית חסמים	מתקדמים דרך ניהול פיננסי	מימוש תכנית הפעולה הכלכלית שלך
אלימות מכוונת של בן הזוג	יש מענה מקיף	יש מענה
נזקים בריאותיים	חסר מענה	חסר מענה

יש מענה חלקי	יש מענה	חסמים מוסדיים, חברתיים וארגוניים
חסר מענה	חסר מענה	אלימות מגדרית לאורך מסלול החיים
יש מענה חלקי	חסר מענה	מעמד חברתי-כלכלי
חסר מענה	חסר מענה	מוצא גזעי/אתני

תוכנית אחרת, שפותחה כחלק מסדנאות שהוצעו לנשים בארבעה מקלטים לנא"ב במדינת מיזורי, מיועדת לרכישת השכלה כלכלית רחבה (Sandres et al., 2007). התוכנית מימוש תוכנית הפעולה הכלכלית שלך (Realizing Your Economic Action Plan)

מעבירה ידע בנושאים האלה: כסף וכוח; בניית תוכנית כלכלית להתמודדות עם יוקר המחיה; בניית אשראי תקין; לימוד התנהלות מול הבנק ואפיקי השקעה; דיכוי ואלימות כלכלית. מחקר ההערכה, שבחן את יעילות התוכנית, כלל 32 משתתפות וקבוצת ביקורת של 35 נשים ששהו במקלט, אך לא השתתפו בה. המחקר מצא, שהחוללות הכלכלית העצמית של משתתפות התוכנית היתה גבוהה במובהק מזו של הנשים בקבוצת הביקורת (Sandres et al., 2007). עיון בספר ההדרכה של תוכנית זו מעלה, שהיא פונה לנשים מעוטות הכנסה, מדריכה אותן בצעדיהן הכלכליים הראשונים ומספקת עם סיומה ליווי אישי, לצורך מעקב אחר מימושה. מעבר לכך היא מנגישה למשתתפות מידע על סיוע בטיפול בילדים, במימון מגורים ובהלוואות.

כפי שניתן לראות בלוח 1 לעיל, ניתוח תוכנית זו על רקע החסמים הניצבים לפני נא"ב מעלה שהעזרה המוגשת באמצעותה למשתתפות מצומצמת יחסית. בעוד היא לוקחת בחשבון חסמים הנובעים מאלימות כלכלית, המשולבת עם מצב חברתי-כלכלי, ומנסה להקל על המשתתפות את המפגש מול המערכת המוסדית, אין היא נותנת מענה לחסמים משמעותיים אחרים (הנובעים מנזקים בריאותיים, מאלימות מגדרית, ממוצא גזעי-אתני).

לסיכום, ייחודן של שתי תוכניות אלה הוא המיקוד בפיתוח העצמה כלכלית של ננא"ב מתוך הכרה בחסמים הכלכליים הייחודיים שהן נתקלות בהם. לצד חלוציותן ותרומתן יש לציין שתוכניות אלה נבנו כדי לפתח העצמה כלכלית, המהווה שלב חיוני, אך לא מספיק, בדרך לפיתוח עצמאות כלכלית. זאת ועוד, על פי רוב אין הן מתייחסות לשונות הרווחת אצל ננא"ב, בהיבטים של אלימות מגדרית קודמת, מוצא גזעי-אתני ורקע מעמדי, ולשאלה אם ננא"ב, המגיעות מרקעים שונים, זקוקות למענים מגוונים בדרכן להשגת עצמאות כלכלית (Bogard, 2007). זאת ואף זאת, יש חוקרות הטוענות, שהמיקוד בהעצמתה של האישה בתוכניות מעין אלה הוא חלק מ"פולקלור העצמת הקורבן", הרווח בתרבות האמריקנית (Berns, 2009), והוא עלול להסיט את הדיון מאחריותם של המוסדות החברתיים והציבוריים לספק טיפול ושיקום ולהפיל אחריות זו על הנפגעת. בה בעת המחקר תומך גם בטענה שתוכניות ייחודיות להעצמה של ננא"ב מצמצמות קורבנות חוזרת ביחסים זוגיים, ובכך מקדמות את הנשים המשתתפות בהן לעצמאות ולשיקום חייהן האישיים (Websdale & Johnson, 2007).

התערבויות לקידום עצמאות כלכלית של ננא"ב בישראל

במחקר היחיד שנערך עד כה בישראל על היקף תופעת אלימות בני זוג, וכלל 2,544 משקי בית, נמצא, ש-13% מהנשים חשופות לאלימות פיזית וש-20.8% מהנשים נתונות לאלימות מילולית ולהשפלות (Eisikovits et al., 2004). בשל דיווח חסר (שוהם, 2012) ובשל התפיסה הרווחת בחברה הישראלית, שאלימות ביחסים זוגיים היא עניין פרטי (Eisikovits et al., 2004), ניתן להניח שהיקפי התופעה רחבים אף יותר. עם זאת נראה שבשנים האחרונות גברה המודעות החברתית והמוסדית בישראל לאלימות גברים כלפי בנות זוגם. מודעות זו מתבטאת בעלייה בדיווח על מקרי אלימות במשפחה, בגידול במתן המענים הטיפוליים ובתקציבים הממשלתיים המופנים להתמודדות עם התופעה ובהעמקת השותפויות

הבין משרדיות והבין ארגוניות שתכליתן לסייע לננא"ב. כך, למשל, בשנת 2014 הגישו נשים למשטרה 14,000 תלונות ויותר על אלימות נגדן (לעומת כ-12,000 בשנת 2013); למעלה מ-7,500 נשים, המתגוררות בקהילה, החלו טיפול באחד מ-90 המרכזים למניעת אלימות הפזורים ברחבי הארץ; 755 נשים שהו במהלך שנה זו באחד מ-14 המקלטים לנשים מוכות ועוד (לפירוט מלא ראו **דוח סקירת השירותים החברתיים לשנת 2014**).

יתר על כן, נראה שבשנים האחרונות גברה בישראל המודעות לצורך בקידום עצמאות כלכלית של ננא"ב ובהתערבות בתחום. כחלק מתהליך זה נוסדה בשנת 2009 עמותת **רוח נשית**. העמותה פיתחה מגוון התערבויות, שתכליתן לסייע לנשים אלה: ליווי אישי ומקצועי להשגת היעדים הכלכליים; ייעוץ משפטי ראשוני; סדנאות תעסוקה ויזמות עסקית; מלגות לימודים; תמיכה בחיפוש עבודה; מתן מענה ייחודי לנפגעות אלימות מינית בילדות. יתרה מזאת, העמותה משתפת פעולה עם עמותות ועם חברות כנסת, כדי לשפר את השירות הניתן לנשים נפגעות אלימות במשרדי ממשלה ובמוסדות פיננסיים וכדי להביא לחקיקה שתסיר חסמים ותתמוך בקידום כלכלי של ננא"ב.

עיון בדוחות המשרד לשירותים חברתיים מלמד, שגם במערכת הרווחה בישראל התרחב בשנים האחרונות העיסוק בסוגיית העצמאות הכלכלית של ננא"ב, והיא מפעילה כיום מספר תוכניות לקידום תעסוקתי של נשים אלה. בשני מרכזים למניעת אלימות (נתניה וירושלים) פועלת זו השנה השלישית, בשיתוף עם המוסד לביטוח לאומי, תוכנית **הדרך להצלחה**, שמטרתה שיקום תעסוקתי של ננא"ב. במרכז למניעת אלימות באשדוד החלה השנה תוכנית חלוץ לקהל היעד הייחודי של ננא"ב על פי מודל **מתעסוקה לרווחה** של משרד הרווחה. זאת ועוד, בשנתיים האחרונות מתנהלות תוכניות תעסוקה גם בשישה מהמקלטים לננא"ב. מפעילות אותן עמותות מהמגזר השלישי שיזמו אותן וגם אחראיות על תוכניהן ועל העברתן. מהלכים אלה עשויים להעיד, שבשנים האחרונות המדינה פועלת יותר מאשר בעבר לטיפול בנושא, תוך העמקת שיתופי הפעולה עם ארגונים ועמותות החותרים על דגלם סיוע וקידום

של ננא"ב לעבר עצמאות כלכלית (ראו גם **דוח אלימות כלפי נשים ריכוז נתונים לשנת 2015**).

אף על פי כן, עיון זה גם מלמד, שרוב ההתערבויות בישראל, בדומה לארצות הברית, הן מקומיות, נקודתיות, על פי רוב פרי יוזמה ומימון של עמותות פרטיות, ואינן חלק ממערך מוסדי רחב ומתוכנן. יתרה מזאת, בניגוד למדיניות המוסדית והציבורית בישראל, המאמצת את מודל ה**בוגר המפרנס** (Adult Worker), האומר שבדומה לגברים, גם על הנשים, ובכללן ננא"ב, להיות אקטיביות בשוק העבודה ולפתח עצמאות כלכלית, כבסיס מרכזי לתרומתן האזרחית (Lewis, 2002), היקף התוכניות מצומצם ולא נותן מענה לחלק נרחב מאוכלוסיית הננא"ב בישראל. בדומה למצב המתועד בארצות הברית, גם בישראל נכנסו לזואקום הזה עמותות המגזר השלישי, הפועלות לקדם את עצמאותן הכלכלית של ננא"ב, תוך מתן מענה לחסמים הייחודיים המונעים זאת מהן.

תוכניות ההתערבות, הנעשות כחלק משיתוף פעולה בין המדינה לעמותות היוזמות והמקדמות סדר יום זה, חשובות ומהוות צעד ראשוני בפילוס דרכן של ננא"ב לעצמאות כלכלית. יחד עם זאת, בחינה פמיניסטית ביקורתית שלהן (למשל קמיר, 2002; שדמי, 2003) מעלה שההתערבות העיקרית מופנית לטיפול פרטני, המתמקד בתיקון או בשיפור דרכי ההתנהגות של נפגעת האלימות, וחסרה את המרכיב הנדרש ביותר – שינוי המערכות החברתיות, המשפטיות, הפוליטיות והמוסדיות, המנציחות בפעולותיהן את האלימות שגברים מפנים נגד בנות זוגם. לאור האמור לעיל, בולט הצורך לעצב מסגרת תיאורטית רחבה להתערבות בתחום, המכירה במארג החסמים שהוצגו ונותנת להם מענה. צעד זה עשוי להיות עוד שלב חשוב בדרך לבניית עקרונות פעולה מקיפים שיובילו לשחרור החסמים ולקידום ננא"ב בנתיב המוביל לעצמאות כלכלית.

עקרונות פעולה לפיתוח עצמאות כלכלית של ננא"ב: מסגרת מושגית

נשים עם היסטוריה של אלימות, הסובלות מטראומה, יכולות לפתח נתיב חיים משגשג באמצעות התערבות רב-ממדית (Thomas & Hall, 2008). מהסקירה הביקורתית של

הספרות בתחום, ובייחוד מהבנת תשלובת החסמים המקשים על ננא"ב לפתח עצמאות כלכלית, ניתן לגזור מספר עקרונות פעולה, המוצעים כמסגרת מושגית לפיתוח התערבות. העקרונות מתייחסים לארבעה מישורים מרכזיים: החומרי-הכלכלי, המבני-החברתי, הרגשי וההשכלתי-התעסוקתי. תוכנית רחבה, שתתבסס על עקרונות אלה, תיתן מענה לחסמים שהוצגו ותקדם ננא"ב בנתיבי ההתפתחות האישית, התעסוקתית והכלכלית.

המישור החומרי-הכלכלי: תנאי מרכזי להשגת עצמאות כלכלית של ננא"ב הוא יציאתן ממערכת היחסים האלימה. ננא"ב רבות מתקשות לצאת ממערכת היחסים האלימה בשל תלותן הכלכלית בבן הזוג וחששן ממצוקת דיור, להן ולילדיהן, מעין מעגל קסמים אכזרי (Sandres & Schnable, 2006). לעתים, גם לאחר שעזבו את בן הזוג האלים, ננא"ב מעדיפות לחזור לסכנה המוכרת של אלימות בן הזוג על פני התמודדות עם הסכנה הלא מוכרת של חסרות בית (Brown et al., 2005; Davise, 1999). על כן נראה שהשלב הראשון בדרך לפיתוח עצמאות כלכלית של ננא"ב הוא סיוע חומרי, שיאפשר לאישה ולילדיה דיור הולם ותנאי קיום הכרחיים. יש גם עדויות מחקריות לכך שסיוע חומרי בשלב זה מקל על האישה לעזוב את מערכת היחסים האלימה ולא לחזור לבית האלים לאחר צאתה מהמקלט (Websdale & Johnson, 2007).

על התערבות בתחום להכיר בקשיים הכלכליים הייחודיים שחוות ננא"ב, להדגישם ולהציע להם פתרונות מעשיים (Postmus et al., 2013). אלה הפתרונות הנדרשים: (א) רכישת השכלה כלכלית, הכוללת מיומנויות בסיסיות (כגון פתיחת חשבון בנק וניהולו, בניית תקציב משפחתי, הבנת תלוש משכורת ועוד) ומיומנויות מורכבות יותר (כגון התמודדות עם חובות, חיסכון פנסיוני, הבנת תוכנית אשראי, השגת משאבים כלכליים ועוד) (Hahn & Postnus, 2014; Sandres et al., 2007); (ב) סיוע כספי בדיור, בתחבורה ובצרכי קיום בסיסיים בשלבים הראשונים של היציאה ממערכת היחסים האלימה ולאורך תקופת ההכשרה המקצועית וההשתלבות הראשונית בשוק התעסוקה (Brandwein, 1999; Brush, 2011);

(ג) פעילות לקידום שינוי בתקנות, בנהלים ובחוקים, המהווים חסמים לקבלת סיוע כספי הולם ממוסדות המדינה ולחיסכון כלכלי בטווח הארוך (למשל ריביות ועמלות בנקים, דמי מזונות, הוצאה לפועל, חיסכון פנסיוני).

המישור המבני-החברתי: כפי שעולה באופן ברור מהספרות, היבטים מבניים-חברתיים עשויים לקדם ננא"ב בדרכן לעצמאות כלכלית או, לחילופין, לחסום אותן. נראה שהתייחסות לאלימות כלפי נשים כבעיה אישית או משפחתית, תוך התעלמות מתרומתם של מבנים חברתיים (כגון דיכוי מגדרי, מעמדי וגזעי) לקיומה ולשימורה, תוביל לפתרון מוגבל (Almeida & Lockard, 2007; Websdale & Johnson, 2007). לאור זאת מוצעים להלן עקרונות פעולה המכוונים לשינויים במישור המבני-החברתי: (א) העלאת המודעות הן של נפגעות האלימות עצמן, לרבות אלה מהקבוצות המודרות, והן של גורמי רווחה וטיפול, מוסדות השכלה גבוהה, מוסדות הכשרה מקצועית, מוסדות פיננסיים ומעסיקים לאלימות הכלכלית ולחסמים הייחודיים, האישיים והמבניים, שהן נתקלות בהם בדרכן לעצמאות כלכלית; (ב) התאמת התוכניות למאפייני תרבות ייחודיים של נשים מקבוצות מודרות באוכלוסייה, מבחינת שפה, מנהגים, אופי קולקטיביסטי, לאום ועוד (ראו למשל Haj-Yahia & Shalhoub-Kevorkian, 1999; Sadan, 2008); (ג) מתן סיוע משפטי תומך וליווי לננא"ב בהתמודדותן עם הקשיים שמערימה המערכת הבירוקרטית והמשפטית הסבוכה, לשם מימוש ומיצוי זכויותיהן הכלכליות (Kelly et al., 2014); (ד) יצירת שותפויות בין-מגזריות ושילוב גורמים קהילתיים, ובהם גורמי רווחה, מוסדות השכלה גבוהה, הכשרה מקצועית ותעסוקה, כחלק אינטגרלי מתוכנית ההתערבות (Pyles, 2006; Websdale & Johnson, 2007); (ה) קידום חוקים ומדיניות, המשפרים את הנגישות למשאבים חומריים של הנשים המוחלשות ביותר בקרב נפגעות האלימות והמושפעות ביותר מאי-שוויון על רקע מעמדי, לאומי, אתני או גזעי (Coker, 2007).

המישור הרגשי: תמיכה וטיפול רגשי ניתנים בדרך כלל לננא"ב במסגרת מרכזים טיפוליים מתמחים בקהילה ובמקלטי חירום. יחד עם זאת, לא ניתן לנתק את התהליכים לקידום עצמאות כלכלית מההיבטים הרגשיים הנלווים להתמודדות עם האלימות ועם השלכותיה, ויש להבטיח מתן מענה מיטבי רציף לצרכים הרגשיים של נפגעות האלימות. אכן נמצא שטיפול רגשי, פרטני או קבוצתי, תרם תרומה מרכזית לקידומן התעסוקתי של ננא"ב ששהו במקלט (Websdale & Johnson, 2007). על התערבות לקידום עצמאות כלכלית של ננא"ב לכלול אפוא את אלה: (א) טיפול רגשי, המתמקד בהשפעות הפוסט-טראומטיות ובמצוקות נפשיות אחרות של האישה (Gobin et al., 2013), והמתייחס להיסטוריה של האלימות המגדרית שנחשפה אליה במהלך חייה; (ב) התערבות המסייעת לילדיה של האישה והמתייחסת לאימהותה (Dutton et al., 2006; Peled, Davidson-Arad, & Perel, 2010), מתוך הכרה במשאבים הרבים שהטיפול בילדים תובע מהאישה ואף מקשה עליה להתמקד בקידום עצמאותה הכלכלית; (ג) העצמה אישית והעלאת הביטחון העצמי והאמונה ביכולות במסגרת קבוצתית תומכת שמשתתפות בה נשים המגיעות מרקע דומה של אלימות בן זוג.

המישור ההשכלתי-התעסוקתי: יש הרואות בקידום תעסוקתי מרכיב מרכזי ביותר בתוכנית לקידום עצמאות כלכלית של ננא"ב (Pyles, 2006), ויש אחרות המבקרות גישה זו ומדגישות את החסמים המבניים במקומות עבודה, המפלים נשים בכלל וננא"ב בפרט (Acker, 2006; Brush, 2011). מכל מקום, רוב החוקרות בתחום רואות ברכישת השכלה מקצועית ובתעסוקה, שפעמים רבות הוגבלו ושובשו בידי בן הזוג האלים, את דרכים האפשריות והיעילות ביותר לקידום ננא"ב מתלות כלכלית לעצמאות כלכלית (Thomas & Hall, 2008).

יש גם עדויות מחקריות לכך שרכישת השכלה ובעלות על רכוש משפיעות על צמצום האלימות של בן הזוג נגד האישה ומהוות גורם מרתיע מולו (Battacharyya, Bedi, & Chhachhi, 2011). אלה עקרונות הפעולה במישור זה: (א) סדנאות לקידום תעסוקתי לננא"ב, שיכללו נושאים כגון הבנה של שוק העבודה, ידע על תחומי עיסוק נדרשים

ומתפתחים, זיהוי היכולות והמיומנויות שיש לכל משתתפת והקניית מיומנויות, הנדרשות לחיפוש ולמציאת עבודה (Websdale & Johnson, 2007); (ב) ליווי אישי בחיפוש העבודה ובשלבם הראשונים של ההשתלבות התעסוקתית וליווי וייעוץ תעסוקתי פרטני בשנתיים הראשונות לאחר ההשתלבות בשוק העבודה, כדי לשמר את העבודה ולהתקדם בה (Stylianou et al., 2013); (ג) מתן אפשרות וסבסוד ללימודי הכשרה מקצועית או ללימודים אקדמיים; (ד) תמיכה בפיתוח תעסוקות לא מסורתיות ויזמות עסקית, בניסיון לעזור לנשים לשלב תעסוקה רווחית עם גמישות בשעות עבודה, טיפול בילדים וניהול משק הבית (Pyles, 2006); (ה) עבודה מול מעסיקים ברמת הארגון והפרט על מנת להקל על השתלבותן של ננא"ב במקומות עבודה; (ו) תמיכה אישית והתערבות מוסדית בהקשר של חסמים ייחודיים להשתלבות בהשכלה ובתעסוקה, הקשורים בהדרה חברתית של קבוצות מיעוט.

סיכום ומסקנות

במאמר זה אנו מבקשות לעורר בקהילה האקדמית והמקצועית ואצל מקבלי החלטות ברמה המדינית והמוסדית בישראל מודעות לקשר המורכב וההדוק בין אלימות שגברים מפנים נגד בנות זוגם וצלקותיה לבין הקושי לפתח נתיב לעצמאות כלכלית. כאמור, הספרות בארץ ובעולם, העוסקת בטיפול, בתמיכה ובשיקום של ננא"ב, מתמקדת בעיקר במצב המשברי, בהשלכות הרגשיות של האלימות ובהיבטים המשפטיים הכרוכים בה. מעט מדי נכתב על הדרכים שבהן ניתן לקדם את הנשים הנפגעות למצב של ביטחון כלכלי ארוך טווח (Hahn & Postmus, 2014). יחד עם זאת, בשנים האחרונות החלה הספרות המחקרית לחשוף את ההיבטים הכלכליים של אלימות בני זוג. במאמר זה נסקרה בהרחבה הספרות בתחום, ובאמצעותה הומשגו החסמים המרכזיים, המקשים על ננא"ב להשתחרר מתלות כלכלית ולפתח עצמאות כלכלית. הוצגו שלושה חסמים, הקשורים ישירות לחיים במערכת יחסים אלימה: התערבות אקטיבית אלימה ומכוונת של בן הזוג, נזקים בריאותיים בעקבות החשיפה

לאלימות וחסמים מוסדיים, חברתיים וארגוניים. נסקרו גם שלושה חסמים אחרים, הקשורים לשוליות רב-ממדית במעגלי חיים אחרים של הנשים, המצטלבים עם מערכת היחסים האלימה ועם השפעותיה: אלימות מגדרית לאורך מסלול החיים, מעמד חברתי-כלכלי נמוך והשתייכות לקבוצה גזעית-אתנית מודרת. לאור המשגת החסמים, נבחנו שתי תוכניות שפעלו בארצות הברית כדי לקדם ננא"ב לעצמאות כלכלית, ונחשף הפער בין הרטוריקה שלהן לבין מתן המענה בפועל למשתתפות בהן.

המשגת מארג החסמים הייחודיים הניצבים לפני ננא"ב, המבקשות עצמאות כלכלית, ובחינה ביקורתית של תוכניות ההתערבות הנוהגות הניחה את התשתית לפיתוח מסגרת מושגית מקיפה לעקרונות התערבות בתחום. עקרונות פעולה אלה שתכליתם להוביל ננא"ב לנתיב אפשרי של פיתוח חיים עצמאיים מבחינה כלכלית ואישית גם לוקחים בחשבון את מכלול החסמים. יחד עם זאת, זהו שלב ראשוני ותיאורטי ברובו, ויש להמשיך ולהעמיק את התאמת עקרונות הפעולה למאפייניה הייחודיים של החברה הישראלית על רבדיה השונים.

זאת ועוד, שאלת ישימותה של תוכנית ההתערבות הכוללנית המוצעת לקידום עצמאותן הכלכלית של ננא"ב מתחדדת בעידן של מדיניות נאו-ליברלית בישראל, שבו מקוצצים תשלומי הרווחה ומצמצמת אחריות המדינה לגורלן של נשים מאוכלוסיות מוחלשות (ששון-לוי ובנימין, 2012). אנו מאמינות, שהעלאת המודעות המקצועית, האקדמית והציבורית לחשיבותה וליעילותה הפוטנציאלית של התערבות כזו עשויה לקדם את היתכנותה.

לסקירת הספרות הביקורתית שהוצגה מספר מגבלות. ראשית, היא התמקדה באלימות של גברים כלפי בנות זוגם. ליחסי אלימות אלה יש טבע ייחודי, הנובע ממערכת היחסים הנמשכת לאורך זמן, מיחסי הכוחות הזוגיים ומהשליטה ומהדיכוי הנמשכים והיוצרים תלות רגשית וכלכלית של האישה בגבר. לא נסקרה הספרות העוסקת בהשלכות הכלכליות של חשיפת נשים לאלימות מסוגים אחרים (כגון אונס, גילוי עריות, הטרדה מינית במקומות עבודה ועוד). כפי שצוין לעיל, בהקשר של אלימות מגדרית, נשים עשויות לסבול בעת ובעונה אחת ממספר סוגי אלימות, וניתן לשער שחשיפה משולבת זו תשפיע עוד באופנים אחרים על תלותן הכלכלית ועל יכולתן לפתח עצמאות כלכלית. נדרשות אפוא עוד סקירות ביקורתיות

שיבחנו את ההיבטים הכלכליים של סוגי אלימות שכיחים אחרים, שנשים חשופות אליהם, וכן נדרש ניתוח כוללני של ההשפעות המשולבות של מספר סוגי אלימות. זאת ועוד, סקירת האופן שבו השתייכות לקבוצות חברתיות מודרות בחברה משפיעה על היבטים של התפתחות כלכלית מדגישה את חשיבותם הרבה של מחקרים, שינתחו ויעריכו את השפעת החסמים המבניים-החברתיים הייחודיים לישראל על תלות ועצמאות כלכלית של ננא"ב. חשוב לבדוק לעומק, כיצד הבדלים בין ננא"ב יהודיות לערביות, מזרחיות לאשכנזיות, חרדיות לחילוניות ומהגרות (חוקיות ולא חוקיות) לילידות הארץ באים לידי ביטוי בניסיונותיהן לפתח נתיב של עצמאות כלכלית. כמו כן חשוב לבחון כיצד סוגי אלימות מגדרית שונים מבנים את התפתחותם של נתיבים לעצמאות כלכלית.

מקורות

- קמיר, א' (2002). פמיניזם, זכויות ומשפט. האוניברסיטה המשודרת.
- קסן, ל' וקידר, ל' (2012). הבטן רחבה עד שהיא מתפוצצת – אלימות זוגית בקרב משפחות יוצאות אתיופיה בישראל. באר שבע: אוניברסיטת בן גוריון בנגב, המרכז הישראלי לשיטות מחקר איכותניות.
- שדמי, א' (2003). לקראת תפיסה אחרת של אלימות גברים נגד נשים: אחריות החברה והמדינה. ביטחון סוציאלי, 64, 5-44.
- שהם, א' (2012). להציץ מבעד לחומות: אלימות כלפי בנות זוג בקהילות סגורות. באר שבע: הוצאת הספרים של אוניברסיטת בן גוריון בנגב.
- שלהוב-קיבורקיאן, נ' (2009). הפסיקה של הכוח, הסירוב להתפוגג – פמיניזם פלסטיני בין הגות לפרטיקה. ג'דל – מגזין אלקטרוני של המרכז הערבי למחקר חברתי ישומי, 4, 2-10.
- ששון-לוי, א' ובנימין, א' (2012). אחריות ציבורית לשוויון מגדרי. בתוך ר' כהן-אלמגור, א' ארבל-גנץ וא' כשר (עורכים), אחריות ציבורית בישראל (עמ' 499-526). תל אביב: הוצאת הקיבוץ המיוחד – המרכז לאתיקה בירושלים.
- Acker, J. (2006). Inequality regimes: Gender, class, and race in organizations. *Gender & Society*, 20, 441-464.
- Adams, A. E. (2011). Measuring the effects of domestic violence on women's financial well-being. Center for Financial Security. CFS Research Brief 5.6
- Adams, A. E., Greeson, M. R., Angie, C., Kennedy, A. C., & Tolman, R. M. (2013). The effects of adolescent intimate partner violence on women's

- educational attainment and earnings. *Journal of Interpersonal Violence*, 28, 3283-3300.
- Adams, A. E., Sullivan, C. M., Bybee, D., & Greeson, M. R. (2008). Development of the scale of economic abuse. *Violence Against Women*, 14, 563-588.
- Alfred, M. V. (2005). Does Wisconsin Works? Work Perspectives of participating of women and the employers. *Journal of Family and Economic Issues*, 26, 345-370.
- Alexander, P. C. (2011). Childhood maltreatment, intimate partner violence, work Interference and women's employment. *Journal of Family Violence*, 26, 255-261.
- Almeida, R. V. & Lockard, J. (2007). The cultural context model. In N. J. Sokoloff & C. Pratt (Eds.), *Domestic violence at the margins* (pp. 301-320). Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Alvi, S. & Selbee, K. (1997). Dating status variations and woman abuse: A test of the Dependency, Availability, and Deterrence (DAD) model. *Violence Against Women*, 3, 610-628.
- Banyard, V., Potter, S., & Turner, H. (2011). The impact of interpersonal violence in adulthood on women's job satisfaction and productivity: The mediating roles of mental and physical health. *Psychology of Violence*, 1, 16-28.

- Bassuk, E., Dawson, R., & Huntington, N. (2006). Intimate partner violence in extremely poor women: Longitudinal patterns and risk markers. *Journal of Family Violence, 21*, 387-399.
- Battacharyya, M., Bedi, A. S., & Chhachhi, A. (2011). Marital violence and women's employment and property status: Evidence from north India villages. *World Development, 39*, 1676-1689.
- Bell, H. (2003). Cycles within cycles: Domestic violence, welfare, and low-wage work. *Violence Against Women, 9*, 1245-1262.
- Benjamin, O. (2011). Gender outcomes of labor market policy in Israel. *Equality Diversity and Inclusion: An International Journal, 30*, 394-408.
- Ben-Porat, A. (2010). Connecting two worlds: Training social workers to deal with domestic violence against women in the Ethiopian community. *British Journal of Social Work, 40*, 2485-2501.
- Bensley, L., Eenwyk, J. V., & Simmons, K. W. (2003). Childhood family violence history and women's risk for intimate partner violence and poor health. *American Journal of Prevented Medicine, 25*, 38-44.
- Berns, N. (2009). Domestic violence and victim empowerment folklore in popular culture. *Violence Against Women in Families and Relationships, 4*, 105-124.
- Bogard, M. (2007). Strengthening domestic violence theories: Intersections of race, class, sexual orientation, and gender. In N. J.

- Sokoloff & C. Pratt (Eds.), *Domestic violence at the margins* (pp. 25-38). Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Bornstein, R. F. (2006). The complex relationship between dependency and domestic violence. *American Psychologist*, 61, 595–606.
- Brandwein, R. A. (Ed.). (1999). *Battered women, children, and welfare reform: The ties that bind*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Browne, A. & Bassuk, S. (1997). Intimate violence in lives of homeless and poor housed women: Prevalence and patterns in an ethnically diverse sample. *American Journal of Orthopsychiatry*, 67, 261-278.
- Brown, C., Linnemeyer, R. M., Dougherty, W. L., Coulson, J. C., Trangsrud, H. B., & Farnsworth, I. S. (2005). Battered women's process of leaving: Implications for career counseling. *Journal of Career Assessment*, 13, 452-475.
- Brown, C., Trangsrud, H. B., & Linnemeyer, R. M. (2009). Battered women's process of leaving a 2-year follow-up. *Journal of Career Assessment*, 17, 439-456.
- Brush, L. D. (2000). Battering, traumatic stress, and welfare to work transition. *Violence Against Women*, 6, 1039-1065.
- Brush, L. D. (2003). Effects of work on hitting and hurting. *Violence Against Women*, 9, 1213-1230.
- Brush, L. D. (2004). Battering and the poverty trap. *Journal of Poverty*, 8, 23-43.

- Brush, L. D. (2011). *Poverty, battered women, and work in U.S. public policy*. New York, NY: Oxford University Press.
- Cheng, T. C. (2010). Financial self-sufficiency or return to welfare? A longitudinal study of mothers among the working poor. *International Journal of Social Welfare*, 19, 162-172.
- Cheng, T. C. (2003). Welfare “recidivism” among former welfare recipients. *Families in Society*, 84, 63-74.
- Chronister, K. M., Linville, D., & Kaag, K. P. (2008). Domestic violence survivors’ access of career counseling services: A qualitative investigation. *Journal of Career Development*, 34, 339-361.
- Coker, D. (2007). Shifting power for battered women: Law, material resources, and poor women of color. In N. J. Sokoloff & C. Pratt (Eds.), *Domestic violence at the margins* (pp. 369-388). Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Coid, j., Petruckevitch, A., Feder, G., Chung, W. S., Richardson, J., Moorey, S. (2001). Relation between childhood sexual and physical abuse and risk of revictimisation in women: A cross-sectional survey. *The Lancet*, 358, 450-454.
- Collins, J. C. (2011). Strategy of career interventions for battered women. *Human Resource Development Review*, 10, 246-263.

- Corcoran, M., Danziger, S. K., Kalil, A., & Seefeldt, K. S. (2000). How welfare reform is affecting women's work. *Annual Review of Sociology*, 26, 241-269.
- Crawne, S. S., Juon, H. S., Ensminger, M., Burrell, L., McFarlono, E., & Duggan, A. (2011). Concurrent and long-term impact of intimate partner violence on employment stability. *Journal of Interpersonal Violence*, 26, 1282-1304.
- Danziger, S., Corcoran, M., Danziger, S., Heflin, C., Kalil, A., Levine, J., & Tolman, R. (2000). Barriers to the employment of welfare recipients. In R. Cherry & W. Rodgers (Eds.), *The impact of tight labor markets on black employment problems* (pp. 245-278). New York: Russell Sage.
- Davise, M. F. (1999). The economics of abuse: How violence perpetuates women's poverty. In R. A. Brandwein (Ed.), *Battered women, children, and welfare reform: The ties that bind* (pp. 17-30). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- DeRiviere, L. (2008). Do economists need to rethink their approaches to modeling intimate partner violence? *Journal of Economic Issues*, 42, 583-606.
- Desai, S., Arias, I., Thompson, M. P., & Basile, K. C. (2002). Childhood victimization and subsequent adult revictimization assessed in a

nationally representative sample of women and men. *Violence and Victims*, 17, 639-653.

- Dutton, M. A., Green, B. L., Kaltman, S. I., Roesch, D. M., Zeffiro, T. A., & Krause, E. D. (2006). Intimate partner violence, PTSD, and adverse health outcomes. *Journal of Interpersonal Violence*, 21, 955-968.
- Eisikovits, Z., Winstok, Z., & Fishman, G. (2004). The first Israeli national survey on domestic violence. *Violence Against Women*, 10, 729-748.
- Fergusson, D. M., McLeod, G., & Horwood, L. J. (2013). Childhood sexual abuse and adult developmental outcomes: Findings from a 30-year longitudinal study in New Zealand. *Child Abuse & Neglect*, 37, 664-674.
- Gobin, R. L., Iverson, K. M., Mitchell, K., Vaughn, R., & Resick, P. A. (2013). The impact of childhood maltreatment on PTSD symptoms among female survivors of intimate partner violence. *Violence and Victims*, 28, 984-999.
- Goodman, L. A., Smyth, K. F., Borges, A., & Singer, R. (2009). When crises collide: How intimate partner violence and poverty intersect to shape women's mental health and coping? *Trauma Violence Abuse*, 10, 306-329.
- Hahn, S. A. & Postmus, J. L. (2014). Economic empowerment of impoverished IPV survivors: A review of best practice literature and implications for policy. *Trauma, Violence & Abuse*, 15, 79-93.

- Haj-Yahia, M. M. & Sadan, E. (2008). Issues in intervention with battered women in collectivist societies. *Journal of Marital and Family Therapy*, 34, 1-13.
- Hampton, R. L., Carrillo, R., & Kin, j. (2007). Domestic violence in African American communities. In N. J. Sokoloff & C. Pratt (Eds.), *Domestic violence at the margins* (pp. 127-141). Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Hearn, J. (2013). The sociological significance of domestic violence: Tensions, paradoxes and implications. *Current Sociology*, 61, 152-170.
- Josephson, J. (2007). Intersectionality of domestic violence and welfare in the lives of poor women. In N. J. Sokoloff & C. Pratt (Eds.), *Domestic violence at the margins* (pp. 83-101). Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Kelly, L., Sharp, N., & Klein, R. (2014). *Finding the costs of freedom how women and children rebuild their lives after domestic violence*. London: The Child and Woman Abuse Studies Unit (CWASU).
- Kemp, A. & Berkovitch, N. (2013). Pedagogic governance and the financialization of everyday life: The making of micro-finance for marginalized women in Israel. In B. Hibou (Ed.), *Neo-liberal bureaucratisation* (pp. 23-48). Paris: La Decouverte.

- Lewis, J. (2002). Gender and welfare state change. *European Societies*, 4, 331-357.
- Lindhorst, T., Casey, E., & Meyers, M. (2010). Frontline worker response to domestic violence disclosure in public welfare offices. *Social Work*, 55, 235-243.
- Lindhorst, T., Oxford, M., & Gillmore, R. M. (2007). Longitudinal effects of domestic violence on employment and welfare outcomes. *Journal of Interpersonal Violence*, 22, 812-828.
- Logan, T. K., Shannon, L., Cole, J., & Swanberg, J. (2007). Partner stalking and implications for women's employment. *Journal of Interpersonal Violence*, 22, 268-291.
- McKinney, C. M., Caetano, R., Ramisetty-Mikler, S., & Nelson, S. (2009). Childhood family violence and perpetration and victimization of intimate partner violence: Finding from a national population-based study of couples. *Annals of Epidemiology*, 19, 25-32.
- Meisel, J., Chandler, D., & Rienzi, B. (2003). Domestic violence prevalence and effects on employment in two California TANF populations. *Violence Against Women*, 9, 1191-1212.
- Moe, A. M. & Bell, M. P. (2004). Abject economics: The effects of battering and violence on women's work and employability. *Violence Against Women*, 10, 29-55.

- Peled, E., Davidson-Arad, B., & Perel, G. (2010). The mothering of women abused by their partner: An outcome evaluation of a group intervention. *Research on Social Work Practice, 20*, 391-402.
- Perez, S. & Johnson, D. M. (2008). PTSD compromises battered women's future safety. *Journal of Interpersonal Violence, 23*, 635-651.
- Postmus, J. L., Plummer, S. B., McMahon, S., Murshid, N. S., & Kim, M. S. (2012). Understanding economic abuse in the lives of survivors. *Journal of Interpersonal Violence, 27*, 411-430.
- Postmus, J. L., Plummer, S. B., McMahon, S., & Zurlo, K. (2013). Financial literacy: Building economic empowerment with survivors of violence. *Journal of Family and Economic Issues, 34*, 275-284.
- Pyles, L. (2006). Economic well-being and intimate partner violence: New findings about the informal economy. *Journal of Sociology and Social Welfare, 33*, 101-126.
- Pyles, L. & Banerjee, M. M. (2010). Work experiences of women survivors: Insights from the capabilities approach. *Affilia: Journal of Women and Social Work, 25*, 43-55.
- Raphael, J. (1996). *Prisoners of abuse: Domestic violence and welfare receipts*. Chicago, IL: Taylor Institute.
- Raphael, J. (1999). Keeping women poor: How domestic violence prevents women from leaving welfare and entering the world of work. In R. A. Brandwein (Ed.), *Battered women, children, and welfare reform:*

The ties that bind (pp. 31-43). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

Raphael, J. & Tolman, R. M. (1997). Trapped by poverty, trapped by abuse: New evidence documenting the relationship between domestic violence and welfare. Chicago, IL: Taylor Institute.

Ray, L. (2014). Shame and the city – ‘Looting’, emotions and social structure. *The Sociological Review*, 62, 117-136.

Richie, B. E. (1996). *Compelled to crime: The gender entrapment of battered black women*. New York: Routledge.

Richie, B. E. (2007). A black feminist reflection on the antiviolence movement. In N. J. Sokoloff & C. Pratt (Eds.), *Domestic violence at the margins* (pp. 50-55). Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

Sandres, C. K. (2015). Economic abuse in the lives of women abused by an intimate partner: A qualitative study. *Violence Against Women*, 21, 3-29.

Sanders, C. K. & Schnabel, M. (2006). Organizing for economic empowerment of battered women: Women’s savings accounts. *Journal of Community Practice*, 14, 47-68.

Sanders, C. K., Weaver, T. L., & Schnabel, M. (2007). Economic education for battered women: An evaluation of outcomes. *Affilia: Journal of Women and Social Work*, 22, 240-254.

- Scott, E. K., London, A. S., & Myers, N. A. (2002). Dangerous dependencies: The intersection of welfare reform and domestic violence. *Gender & Society, 16*, 878-897.
- Scott, E. K., London, S., & Gross, G. (2007). "I try not to depend on anyone but me": Welfare-reliant women's perspectives on self-sufficiency, work, and marriage. *Sociological Inquiry, 77*, 601-625.
- Scott-Storey, K. (2011) Cumulative abuse: Do things add up? An evaluation of the conceptualization, operationalization, and methodological approaches in the study of the phenomenon of cumulative abuse. *Trauma, Violence, & Abuse, 10*, 1-16.
- Shalhoub-Kevorkian, N. (1999). Law, politics, and violence against women: A case study of Palestinians in Israel. *Law & Policy, 21*, 189-211.
- Skevik, A. (2005). Women's citizenship in the time of Activation: The case of lone mothers in 'need-based' welfare state. *Social Politics, 12*, 42-66.
- Sokoloff, N. J. & Pratt, C. (Eds.). (2007). *Domestic violence at the margins*. Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Staggs, S. L., Long, S. M., Mason, G. E., Krishnan, S., & Riger, S. (2007). Intimate partner violence, social support, and employment in the post-welfare reform era. *Journal of Interpersonal Violence, 22*, 345-367.

- Staggs, S. L. & Riger, S. (2005). Effects of intimate partner violence on low-income women's health and employment. *American Journal of Community Psychology*, 36, 133-145.
- Stylianou, A. M., Postmus, J. L., & McMahon, S. (2013). Measuring abusive behaviors: Is economic abuse a unique form of abuse? *Journal of Interpersonal Violence*, 28, 3186-3204.
- Swanberg, J. E. & Logan, T. K. (2005). Domestic violence and employment: A qualitative study. *Journal of Occupational Health Psychology*, 10, 3-17.
- Swanberg, J. E., Ojha, M. U., & Macke, C. (2012). State employment protection statutes for victims of domestic violence: Public policy's response to domestic violence as an employment matter. *Journal of Interpersonal Violence*, 27, 587-619.
- Thomas, S. P. & Hall, J. M. (2008). Life trajectories of female child abuse survivors thriving in adulthood. *Qualitative Health Research*, 18, 149-166.
- Tolman, R. M. & Wang, H. C. (2005). Domestic violence and women's employment: Fixed effects models of three waves of women's employment study data. *American Journal of Community Psychology*, 36, 147-158.
- Websdale, N. & Johnson, B. (2007). Reducing woman battering: The role of structural approaches. In N. J. Sokoloff & C. Pratt (Eds.), *Domestic*

violence at the margins (pp. 389-415). Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

Weis, L., Fine, M., Proweller, A., Bertram, C., & Marusza, J. (2007). "I've slept in clothes long enough": Excavating the sounds of domestic violence among women un white working class. In N. J. Sokoloff & C. Pratt (Eds.), *Domestic violence at the margins* (pp. 227-252). Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

Between patriarchal constraints and neoliberal values: Meanings of paid work whilst living with intimate partner violence

Scholars have established the difficulties inherent in proposals that paid work may serve as a rescue route for intimate partner violence (IPV) survivors. However, the possibility that survivors, who do strive for quality employment as a source of self-value, experience a clash between the cultural values of their violent partners and the public values which they subscribe to, has received little attention. Consequently, attempts to conceptualize this struggle as a manifestation of agency has not been reflected in analyses of survivors' experiences, and has been marginalized by sociological analyses of quality employment. To allow for the emergence of a stronger notion of agency, we question the conceptualization of quality employment, as derived from the extrinsic and intrinsic aspects of the job, and call for an understanding of quality employment grounded in women's intimate relations. The study was qualitative, consisting of 33 in-depth interviews with IPV survivors, and used a grounded theory approach to follow women's experiences in the personal and employment life domain. Based on our analysis, we conceptualize quality employment as contingent upon control over one's own income, a stable and secure job, and the absence of penetration of IPV into the workplace.

IPV, neo-liberal policy, quality employment

Introduction

Quality employment is commonly understood as reflected in the extrinsic and intrinsic aspects of the job in question (Craft Morgan, Dill and Kalleberg, 2013; Gallie, Felstead and Green 2012). References to women's intimate lives as deserving recognition within its conceptualization are rare (Davoine, Erhel and Guergoat-Lariviere, 2008; Co-author, 2013; Stier and Yaish, 2014); where references do exist, they tend to focus either on the work-life balance or the social organization of care work. Walby's recent calls (2013; Walby et al., 2017) for the incorporation of violence into mainstream sociological analyses raises the possibility that the understanding of this gendered aspect of quality employment is still partial. The current notion of quality employment does cover one aspect raised by the critique of activation policies for intimate partner violence (IPV) survivors: the dominance of low-quality employment in the current precarious labor market (Rubery et al., 2018) reduces economic independence to an illusionary dream (Brush, 2011). However, it fails to cover the other important contribution of this continuous analysis: the possibility that employment intensifies exposure to violence (Moe and Bell, 2004; Brush, 2011), and may create new ways for perpetrators of IPV to control the survivors.

The notion of quality employment as defined by the extrinsic and intrinsic aspects of the job neglects another possibility, prominent in the experiences of survivors of IPV: a positive response to activation policy, embracing its values, may create a confrontation with the patriarchal culture present in their homes, and which governs their actions. However, the neo-liberal policies that equate paid work with self-worth ignore the cultural context (Pfau-Effinger, 2005), and may expose survivors of IPV to additional vulnerabilities in both the domestic and the

employment spheres. Quality employment under such circumstances should not ignore the private sphere, and the way that it shapes employees' work lives. Thus, the case of survivors of IPV and the meaning of work in their lives creates an opportunity to realize the salience of women's intimate lives to conceptualizations of employment quality.

While sociological recognition of the importance of the analysis of intimate space has been established (Zelizer, 2012), much of the academic discussion concerning the significance of work for workers has so far neglected the intersection with experiences in the intimate space. Therefore, this study asks: how do IPV survivors experience the issue of quality of employment in the context of their intimate relationships? As it may be difficult for them to extract the meanings of paid work proposed by the dominant ideologies, we see in this question an opportunity to trace the blurred boundaries between the intimate and the employment spheres. Additionally, we raise the possibility that the convergence of meanings of violence and employment may undermine the self-esteem IPV survivors, making it harder for them to acquire professional skills and to be given recognition for their skills.

The importance of paid work in the neoliberal era

Sociological discussion of the significance of paid work in the present era emphasizes the deteriorating structure of employment relations, and the importance of the perception of quality employment by the workers (Osterman, 2013; Rubery et al., 2018). This discussion has developed a systematic examination of quality employment between extrinsic dimensions (i.e. wages, benefits, opportunities for promotion, secure job) and intrinsic dimensions (i.e. autonomy, variety, recognition of

skills, valued identity), through which the meaning of work becomes clear to the workers. While there is the argument that instrumentalism is increased and that workers attach importance to the extrinsic reward of their jobs, there is evidence that despite the deterioration of employment relations, the dominance of the intrinsic dimension has been maintained, and has even increased over the years (Gallie et al., 2012; Kalleberg, 2009). The dominance of the intrinsic value of work can be explained by the prevailing ideological discourse, one that promotes the importance of work and reinforces the notion that work enables a path to the "right side" of the dichotomy present in modern society: worthy workers who distinguish themselves from the immoral and unworthy unemployed (Lamont, 2000; Skeggs, 1997).

A review of relevant studies through a gender lens shows that while this trend is also true for women, it is more paradoxical. On the one hand, the quality of employment for women in many dimensions (such as salary, advancement, occupational security) is lower than that for men in 27 countries (Stier and Yaish, 2014); women's work patterns can be characterized by precarious jobs (Rubery et al., 2018; Vosko et al., 2009); and while a "bad job" in a secondary labor market constitutes, for men, a "way up" to employment of better quality, it conversely serves as a barrier for women (Dex and Bukodi, 2010). On the other hand, many studies emphasize the intrinsic importance that women attribute to their work: as a constructive space that enables the accumulation of valuable identity resources (Hochschild, 1997; Nagar-Ron, 2014); as a surplus value, even without official wages (Mears, 2015); as a necessary path to realizing their duty as worthy citizens who can contribute to society (Woodward, 2008).

Nevertheless, the intrinsic dimensions of quality employment do not reduce turnover (Craft Morgan et al, 2013); and working-class women tend to emphasize their instrumental motivation, not describing any intrinsic dimension in their work, as compared to middle-class women (Hebson, 2009). When they do, Hebson, Rubery and Grimshaw (2015) suggest that their satisfaction with low quality caring jobs is a way of negotiating narrow opportunity structures.

Whilst fruitful, this discussion usually focuses on job characteristics, overlooking the potentially meaningful role played by intimate experiences. One exception is a systematic analysis of the home/work conflict in relation to quality employment (Davoine et al., 2008). However, additional aspects may emerge in the context of the adoption of neo-liberal policies, implementing the “adult worker” model (Lewis, 2002). Wages become the main basis for entitlement; thus, women’s personal mainly at low-income and welfare-recipient women – many survivors of IPV – is supported by a discourse that presents the individual as a rational, unencumbered actor in a meritocratic society (Hearn, 2013; Skeggs, 1997; Walby, Towers and Francis, 2014).

However, scholars researching the unique field of survivors of IPV have criticized the perception of paid work as the main solution for rehabilitating their lives (Brush, 2011), and have instead explored a different social process for them. For example, Moe and Bell (2004) described how employable survivors of IPV, in terms of the neo-liberal discourse, encounter difficulties in meeting basic requirements and integrating into the workforce, due to deliberate violence by the partner directed towards preventing this integration. An in-depth understanding of the reality of their lives as survivors of IPV reveals the implications of this policy, and the risks that may

arise as a result of their adoption of these values. This is because work can change the balance of marital power, undermining the existing gender hierarchy in their home space.

IPV as a means of preserving patriarchal culture

IPV is a widespread social phenomenon, common in global neo-liberal societies around the world; it is estimated that 35% of women worldwide have experienced physical or sexual violence by their partners (Abraham and Tastsoglou, 2016).

However, it is necessary to take into account incomplete reporting of the phenomenon and methodological difficulties in quantifying it (Davise, 1999; Walby et al., 2014).

The scope and importance of this social phenomenon is described in a recently published monograph, which argued that violence against women is systematic and deeply rooted in patriarchal culture, and that the state and its institutions play a central role in the preservation and reproduction of this gender-based violence worldwide (Abraham and Tastsoglou, 2016; Hearn et al., 2016).

Following this approach, the present study adopts the term "IPV survivors," which emphasizes women's strength vis-a-vis the long-term mental, physical and economic ramifications (Perez and Johnson 2008; Schrag 2015). "IPV survivor" also does not limit the violence to the domestic sphere, as is implied by the term "domestic violence." IPV is defined as "a pattern of coercive behavior in which one person attempts to control another through threats or actual use of physical violence, sexual violence, verbal and emotional abuse, stalking, and economic abuse" (Hahn and Postmus, 2014: 80). While the literature also recognizes situational couple violence anchored by a specific conflict, the pattern of continuous coercive control of a man

towards his female partner is more common (Johnson, 2008), and generally simultaneously includes the use of various types of violence (Basile and Hall, 2011).

Feminist thought on the topic emphasizes the gap between the advocates and Anti-Violence movements, who argue for recognition of the significant consequences of this violence on the survivors, and the legal systems around the world, which serve as a barometer of the patriarchal cultural attitudes that preserve the practices of violence (Abraham and Tastsoglou, 2016). However, this discussion does not usually include an in-depth analysis of the labor market as a central structural factor in shaping women's experiences of IPV.

Studies that focus on the unique field of IPV survivors, and their attempts to integrate into the labor market, mostly emerged in the wake of the institutional embrace of neoliberal economic policies in the United States. These studies criticize this situation by emphasizing the unique obstacles that make it difficult for IPV survivors to adhere to public expectations, and to develop economic independence through paid work (Adams et al., 2013; Co-author, 2016). In addition, reviews of studies in this field have revealed that attempts by IPV survivors to integrate into the workforce can also expose them to additional ongoing violent risks: 1. Work related IPV and increased economic abuse (Brush, 2011; Logan et al., 2007; Sauber and O'Brien, 2017); 2. Increased dependence on the violent partner, because of the need to find childcare solutions during working hours (Crossman, Hardesty and Raffaelli 2016; Scott, London and Myers, 2002); 3. Economic and personal deterioration, as a result of a reduction in state payments and/or payments being conditioned upon the demand to develop economic independence through paid work (Adams et al., 2013; Scott et al., 2002); 4. Additional vulnerability through exposure to institutional

violence, precarious employment and lack of support from employers (Moe and Bell, 2004; Swanberg, Ojha and Macke, 2012).

In light of these findings, it is important to develop a discussion on the ways in which IPV survivors act in light of the dual coping they experience: on the one hand, with their adoption of the institutional and social demand for paid work; on the other hand, their subordination to a violent partner, who through IPV tries to preserve the existing gender hierarchy. Examining their ability to adopt to the demands of both employment and the private sphere corresponds with boundary theory (Clark, 2000) which maps the “strategies individuals use to manage their work and personal life domain boundaries” (Bulger, Matthews & Hoffman, 2007: 367).

Pfau-Effinger (2005) argued that a complex – and at times contradictory – relationship between public policy and culture may prevent the utilization of policies. From Anthias’ (2014) perspective, the gap between culture and policy is particularly significant for vulnerability and violence when culture and gender norms converge with resource deprivation and inferiorisation manifested through public exclusions, disgust, stigmatization and denigrated valuation; and private control over women’s bodies. However, the way in which the relationship between these structural and cultural forces shape the social processes in the lives of IPV survivors has not received much attention in the literature. Following this gap, this study raises the current research questions: What are the experiences of IPV survivors, from both domestic and employment spheres whilst living with IPV? Under what conditions can work be perceived as a source of liberation from the chain of violence? And under what conditions does work serve as a source of continued domestic oppression?

Methodology

Recruitment: Entrance into the research field was made possible through the participation of the first author, in a project of the Center for the Prevention of Domestic Violence in Israel. The Israeli field of IPV survivors mirrors the global findings reported (Mizrahi-Simon 2015), including the implementation of neoliberal welfare policies; this has been the case in Israel since 2002. The author's first placement in the field lasted about three years (between 2011-2014), during which tools and skills were acquired that enabled to understand the field, to recruit participants, and to conduct in-depth interviews (between 2015-2016). The study includes interviews with 33 women who subjectively perceived themselves as IPV survivors. All of the interviewees had undergone a therapeutic intervention provided by the Center for the Prevention of Domestic Violence. Most of the interviewees (n = 29) were employed and could be considered as financially independent. Only seven were receiving economic assistance from the state at the time of the interview, and this mainly for housing purposes. All but one of the interviewees are mothers of children (an average of 3 children). Most of the interviewees (n = 32) had graduated high school, and some (n = 13) had a professional qualification. Most of the interviewees (n = 29) were at different stages of separation from the violent spouse; a minority (n = 4) were in the process of rehabilitating their relationships through marital intervention. All of interviewees were in paid employment while the violent relationship endured.

The analytic procedure: The starting position guiding the study is the phenomenological approach. This states that social phenomena must be understood from the point of view of those who experience it (Denzin and Lincoln, 2011). The interviews were wide-ranging, and concentrated on two paths in the interviewees'

lives: their experiences of employment, and that of IPV. All the interviews took place at a time and place that suited the interviewee. The interviews lasted for between an hour and a half and three hours, most of them for close to two hours. All the interviews were recorded, with the interviewees' consent, and were subsequently transcribed. The process of thematic analysis was based on principles of grounded theory (Charmaz, 2006). While the interviews covered a wide aspect of the survivors' life courses, this study focuses on their experiences during the period that they were in violent relationships, and analyzes their descriptions detailing that period in their lives.

Findings

IPV at home and at work: Blurring boundaries, convergence of meanings

The analysis of the interviews revealed that in order to understand the meanings of paid work whilst living with IPV, one must understand the survivors' experiences at home and at work simultaneously. The interviewees described IPV as a central factor shaping their life. For them, their partner's violence was directed towards controlling, suppressing, and extinguishing their personality, subjugating it according to his needs and desires. As one of the interviewees noted in retrospect:

"And I was like an ant in a house; he'd just step on and step on all the time" (Nava).

Descriptions of the asymmetrical power relations between the spouses usually include internalization and self-discipline of the woman's subordination (Foucault, 1977). But they also include descriptions of ongoing negotiations between them. The image of a doormat, lacking power, without a voice, and unimportant vis-a-vis the partner, reflects the coercive control which the survivors were subordinated to at home. The

negation of basic rights, including social isolation, led another survivor to describe her own home as a "prison without vacation," and her life as defined by the mental, physical and economical prison built around her. As part of the partner's coercive control, economic aspects come into play:

"I did not have a wallet. During those years I never had a wallet, because I had no money... We had a joint bank account from the age of 18, when I started to work. He said it's better, it's lower bank charges, and he was constantly in charge of the accounts. He limited me, and he persuaded me that he was responsible, he was in charge, he did everything. And who in the end was the breadwinner? He made me feel that it was him ... but I earned most of the income! [...] He paralyzed me ... and I didn't know that it didn't have to be like that. You could say that I was blindfolded." (Nicol)

For many years, the survivor did keep her eyes closed and accepted the economic oppression. Within the framework of a capitalist society that sanctifies the value of money and its importance as a means of instrumental existence, economic abuse (Adams et al., 2013) takes on a unique significance, shaping the meanings that IPV survivors attribute to paid work. While many of them are "released" from their home "prisons" and integrated into the public workforce, they struggle to hide the violence and to keep it within the confines of the home.

"His violence was not only with his hands and feet, but also with anything he had. Objects, any object [...] I wanted to retaliate but you cannot retaliate. No, it is impossible to retaliate because then all his evil will come out, and you're busy defending yourself, crouching down...

letting him kick, get stronger, do what he needs to do, just protecting my face. I can cover my body, but it is more difficult to cover my face. So I defend myself in this way... do whatever you want, are you done? Well, I'll go clean my wounds" (Mira).

The survivor's internalization of the gender power became part of her subordinated gender habitus in the marital power relations system, according to patriarchal culture (Bourdieu, 1984; Foucault, 1977). At the same time, she becomes a part of a social silencing mechanism, one that preserves the boundaries of violence within the domestic sphere. The survivors' attempts to adhere to the prevailing social norms and to integrate into paid work outside the home are filled with difficulties, principally clashes with the patriarchal values at home. Therefore, work may be perceived as another arena of struggle: with entrance of IPV into the workplace on the one hand, and with the silence of the organizational environment and the need for further keeping the secret on the other. The penetration of violence into the employment space can blur the boundaries of home/work, creating a convergence of meanings concerning the violence and the work in the survivors' lives. This intrusion can occur, for example, through the act of stalking the survivors during their working day:

"I started to work, then I even became a meat department manager, but he kept bothering me, disturbing me, disturbing me; for example, there were crates of beers, green boxes of beer standing on top of each other. He was hiding behind the crates, and I could see his bright eyes, his eyes are clear, hazel like honey, and I could see him, I could see him peering at me, to see who I say hello to and why I smile at clients. And then I get it at home" (Yifat).

The IPV, already present in the interviewee's domestic sphere for many years, enters the occupational sphere through the abusive partner monitoring and supervising the interviewee's conduct at work. Later in the interview she calls her partner "the Angel of Death," forcing her to stagnate and limiting her progress. Such "work disruption tactics," (Logan et al., 2007) led to an interviewee describing her partner as a "police officer, standing in front of the workplace to make sure that she observed the rules he dictated." At the same time, the blurring of boundaries is not only one-way: just as IPV permeates the employment space, work constitutes an excuse for ongoing violence in the home, as can be seen from the interviewee: "And then I get it at home."

The integration of the IPV survivors into the workforce intensified their struggles. They are required to deal with all-encompassing IPV, with the need to maintain the boundaries between that violence and their work; at the same time, they wonder whether work can indeed serve as a source for support. As one of the interviewees explained:

"I worked for a lawyer... but he [the partner] bothered me, called, told me things, made me nervous, bothered me. I tried to work and he would bother me. And then by that time he had the store in town, it still exists, it's there. So he told me, all the salary you get you must give it to me. Now I did not have the courage to tell him [her employer] what I was going through, because he was also dealing with divorce, I was sitting in the office and I was dying to tell him, to share with him, he would not have taken money either. He would have helped me, but a word did not come out of my mouth " (Jasmin)

Work in this case does not provide instrumental value for the survivor (all her salary was taken by the partner); neither does it add significant value to her identity, because the partner sabotaged her efforts, and makes it difficult for her to develop valued professional skills. Later in the interview, she also shared that she had been fired. It seems that the firings and lack of professional development may stem from her struggle: the attempts to ward off the disturbances and the spillover of violence into work, while concentrating on the professional tasks; and the desire to share and receive assistance from the lawyer for her personal problem. However, fear of losing her job after breaking the silence on this matter, prevented her from doing so in practice. This effort can be analyzed as relational work (Zelizer, 2012).

The work in which many of the interviewees find themselves employed intensified their sense of subordination, enabling the partner to continue to maintain firm control over their lives. While Sennet (1998) concluded that the erosion of the character occurred due to alienation from the work processes, it seems that IPV survivors experience this process in a doubled, intensified manner: both from an abusive labor market for women, offering unstable service and care jobs (co-author, 2016); and from the violent man who does not allow personal growth and professional development in both spheres (home and work) simultaneously. But even in cases where the survivor's wage was the main source of family income, and where the work had instrumental value, violence changed its meaning.

"With the work it was very very difficult, but because of the mortgage I could not stop working, I could not. Even when it was bad with him and he would come, and burst out and shout and scream and break things... I would sometimes like to close the nursery and try to do something,

even try to divorce, I could not; my source of income was at home, how can I get up and get divorced?" (Helen)

The nursery that the interviewee managed for 12 years in their shared home served as a major source of income and as a source of valued professional identity, as she described in other parts of the interview. But at the same time, the work also served as a source of restraint. It was the work and the economic need to pay the mortgage that tied her to the violent space at home, making it difficult for her to release herself. While in this case there is a convergence of physical boundaries, because the occupational space is within the domestic space, even when the physical boundaries between the spaces are preserved, the relationship with the violent partner may still shape the experiences at work.

"I worked in a hostel, and he would embarrass me, shame me, until they got rid of me. He came to ask forgiveness and instead hit me there. The last time he came, they made it clear that I mustn't let him in, as it kind of disturbed the privacy of people there. They have their own rules there. Still he came and that's forbidden. He called and said 'I'm coming, I just want to ask forgiveness'. I went outside to him. I told him I cannot, you know it's forbidden, no! it's work, it's my job. So he came, and it is forbidden. Once, twice they got angry with me and the third time, when they saw him hit me, they fired me" (Na'ama).

The interviewee makes an effort to preserve the separation between the spheres: she "went outside to him," and emphasized the organizational prohibition regarding the penetration of intimacy into work. But her attempt to control the situation were fruitless; her partner violated the organizational rules, leading to her dismissal.

Employers who perceive violence as a private matter that does not concern them (Swanberg et al., 2012), such as in this case, leave the survivor alone to face the violence. In so doing, they become a part of the institutional mechanism that preserves gender hierarchies in society (Abraham and Tastoglou, 2016). The penetration of violence into the employment sphere blurs, in various ways, the boundaries between home and work, and emphasizes the importance of the simultaneous analysis of the intimate and occupational spheres.

Work as a release or as a deepening of the oppression?

While the literature emphasizes mainly identity or instrumental-survival meanings for paid work, life in the shadow of IPV shapes the way that survivors give meaning to their work. The interviewees described the type of work that they were engaged in as consistent with the relationship of coercive control which they experienced:

"I always worked as a cleaner. 'Cleaning is your job, you will not be out in the world, you will not be seen, just at home, cleaning, inside the home. No way'. I said to him all the time, I was offered a lot of jobs, the people whose houses I worked in, told me to come and work where they worked. I tried to tell him 'Listen, there is an office job, from eight to four, a nice salary' and things like that. 'No, with men around you all day? All day long'. All the time, because of him, he held me back. So all I could do was clean" (Hodaia).

While researchers often describe how the labor market's structural and social and institutional factors direct low-class women to low-quality occupations (Skeggs, 1997; co-author, 2016), for survivors, IPV and its consequences shape the employment possibilities open to them. At the same time, we must also take into

account barriers emanating from the violent home space, which intersect with the structural factors and deepen the experienced state of oppression. Many IPV survivors are unable to act as free actors in the meritocratic labor market, but instead are subject to dictates issued from violent intimate relations.

"I preferred to go out to work to run away from all the mess. Because I had no choice. What was better, to sit at home and get beaten up, or go to work and suffer? At work I suffered, I did not have a good time, but ... better that than be beaten up. So I started working in Tel Aviv. And that, I also brought in more money. But I felt that I was a slave to work. He sends me to work, I earn the money, he takes my money. Like I'm working for him, not for the household. I would like to have bought something, I could not, he had all the money" (Smadar).

The work experience cannot be perceived here as liberating the chains of violence; on the contrary, it deepens the feeling of servitude. Although the work does provide an escape from the "mess" in the home, it does not serve as a protective refuge. In addition, the relatively high salary of the interviewee is not a source of instrumental significance for her, due to the partner's control of her income. Work, in this case, is not a solution, neither to her economic hardship nor to the experience of IPV in the domestic sphere (Brush, 2011). In many cases, the interviewees attempted to adhere to the prevalent social and public norms. But their attempts to integrate into the labor market are accompanied by confrontations with the IPV:

"When you go out to work you also have an opinion and you can express it. And your opinion is important and you can make changes too, so ... you say to yourself they believe in me, so why shouldn't I

believe in myself? But then he's, like, he wakes up, and says to himself 'I can't control her, suddenly she has her own opinions, suddenly she has to go to work, to go to conferences, and she has been promoted. No, I'm losing her, the girl is blooming. The young girl I took has suddenly become an independent woman' [...] Let's say that as soon as I went out to work, I also got a little bit of ... strength. Yes, I'm allowed to express myself and say what I want to say, and I can say it, and it's okay to say it. And the beatings will not keep me silent. So I'll get beaten but I will not shut up, I'll say what I have to say" (Mira).

The interviewee's integration into the work, and her personal and professional empowerment, undermines the partner's cultural values; he then, violently, re-frames the boundaries, in order to maintain the balance of power between them. This can be explained as a struggle between two cultural discourses that take place in her life: the neo-liberal discourse that she tried to adopt; and the patriarchal discourse accepted in their home, which subordinates her to the exclusive control of her partner. It is precisely the adoption of the values of the neo-liberal cultural discourse that gives the survivor a sense of recognition and the strength to conduct ongoing negotiations with the partner as to how she operates. But this also evokes the unintended, undesired consequence of IPV, used to preserve the traditional hierarchical gender order. In other cases, the patriarchal culture that dominates at home takes over the survivors' work experiences:

"The manager there is a control freak, he has to control everything. He does not treat anyone well, he puts everyone down, he is scornful. I know exactly who I'm dealing with. Like ... I have one like this in my

house. I do not like working there, really unpleasant. But I tell myself that precisely because it's like that, then I must grit my teeth. On the other hand, I say to myself, 'Come on, look for something better, something nicer' ... It is perhaps a kind of masochism, I do not know, maybe because this is like the environment that I am used to living in... an unpleasant environment." (Ariela)

Here, the interviewee compared the abusive treatment she experiences at home from her spouse with her work relationship with her manager. The precarious employment that characterizes women's employment patterns (Vosko et al., 2009) reinforces the regimes of gender inequalities and patriarchal hegemony (Acker, 2006). This leads the IPV survivor to feel that she "lives in an unpleasant environment," and to accept her inferiority in both the domestic and occupational spheres. The lack of an adequate institutional response, to either the IPV at home or the abusive work situation, intensifies the gender oppression she experiences, and contributes to the construction of the meaning she attributes to paid work: a direct continuation and deepening of her oppression.

While the interviewees described their experiences in the workplace as an inseparable part of their experiences of IPV in the private sphere, a different interpretation of their experiences in the workplace also emerged. The binary division between the private and the public allows them to escape, gives them some mental equilibrium, and strengthens their identity as independent and free women.

"The work was also a kind of refuge...you need to escape, a kind of escape, to breakaway a bit. You cannot be in it all the time [...] I think that if I did not work I would go into a very, very deep depression.

Independence is very important to me, even now. Like ... It's very important for me to feel as if I control things and have independence, that's security for me. And if I was not at work then I would be crushed. If I had not worked" (Limor).

In cases where IPV remains confined to the boundaries of the home, the survivor is able to articulate how she can draw from her work the value of a protective refuge, which may also provide feelings of independence and healing for the soul (Brush, 2003). The employment space is experienced as a protective, supportive, almost "clean" space, away from the chaotic and violent domestic space.

"When you work, and you work with people who are educated, lawyers, and they do not stop complimenting you, how clever you are and how wise you are and how you are wasting your time, and why are you not going to study? You realize that you are something, and you expect to get the same attitude from the place where it should be the most natural place to get it. But you don't get it there. The opposite. (Silence) That was my escape. The job. I would cut myself off from everything and just be inside the work, sink into work" (Miriam).

The survivor describes the gulf between the way she perceives work as a space that allows her to build a respectable identity, and how she perceives the domestic sphere as oppressing this meaning. Recognition of the gulf between the two encourages her to confront her violent partner and not to withdraw from her significant work. Her immersion in her work is not negative; rather, it gives her the resources to rise above the experience of violence at home, and to strengthen herself against it. In this case, the separation between the spheres enables the survivor to detach herself from

domestic terror and to accumulate the opposite experience in the employment sphere, of purchasing a valuable identity.

Discussion and Conclusions

What meanings do IPV survivors attribute to paid work whilst living with a violent partner? This analysis of in-depth interviews with IPV survivors provides an answer, by outlining a social process through which their main perceptions and behaviors as actors in the labor market are organized around the way they perceive the intimate relationship with their partners. The picture they paint about their experiences at work is mixed with the colors of the violence, subordination, and oppression that they experience, both at home and at work. Their experiences in the employment sphere are interwoven with the experiences from the intimate sphere, creating a linked life (Zelizar, 2012). Thus, work becomes for them an additional source of the expansion of the cycle of violent oppression and for the strengthening of control and supervision.

While the literature analyzing the significance of work tends to focus on the characteristic of the jobs, placing emphasis on the extrinsic and the intrinsic aspects shaping its quality and meaning for workers (Craft Morgan et al 2013; Gallie et al., 2013), the analysis of this study reveals that it proves difficult for IPV survivors to extract these meanings from their paid work. Blurring the boundaries between the intimate and employment spheres often leads to a convergence of meanings. The consequence of this is that the IPV undermines survivors' self-confidence, and makes it harder for them to acquire professional skills and to receive recognition for their skills. While research has demonstrated that unofficial social relations among night club workers create added value to the women's work (Mears, 2015), the case of IPV

survivors reveals that life in the shadow of IPV usually does not allow for the creation of a valued self-identity.

At the same time, the difficulty in deriving external, instrumental value from work, as a result of economic abuse, is also described by the interviewees. They show that their lives are characterized by a negative integration, in terms of boundary theory (Clark, 2000; Bulger et al., 2007). They suffer of low flexibility to leave one domain to attend to the other and high permeability of the domain boundaries. Control of the survivors' wages by the abusive partner divides the household into two different economic units: the survivors, who suffer economic hardship and feelings of poverty despite their paid work; and the relatively superior economic well-being of the spouse, who controls the household's income. These findings place the sociological discussion of the meanings of the work in a new light, demonstrating the significance of the inevitable intersectional analysis of both intimate and economic aspects (Walby, 2013, Zelizer, 2012).

In addition, another voice emerges from the interviewees, who perceive the employment space as a refuge, both an escape from violence and a source of personal strengthening. The analysis reveals that this meaning is attainable if three main conditions are met: when work enables a sense of stability and job security; when the IPV does not penetrate into the employment space; and when the partner doesn't have control over the survivor's salary. However, the combination of precarious employment and job insecurity (resulting from both market conditions and from IPV), combined with the penetration of violence from the domestic sphere into the workplace and economic abuse by the partner, make it more difficult to attribute these meanings to work.

The patriarchal culture which dominates the domestic sphere links with prevailing neoliberal values, leading to deepening feelings of oppression by the IPV survivors. The advancement of neoliberal policies requiring IPV survivors to integrate into the workplace and develop economic independence exposes them to additional risks and ongoing vulnerability (Brush, 2011; Moe and Bell, 2004; Sauber and O'Brien, 2017; Scott et al., 2002). While the interviewees are aware of the unique obstacles to fulfilling this market citizenship contract (Lewis, 2002), they nevertheless adhere to its values, usually without resistance or reflection on its messages. But this integration intensifies their feelings of gender subordination, both in the home and in the workplace.

Their agency can be analyzed as part of a broad struggle between two main forces in society. On the one hand, their efforts to adopt the prevailing norms of normative civil behavior as independent working women. But on the other hand, there is their confrontation with IPV, whose purpose is to control them in accordance with the traditional patriarchal culture. While Pfau-Effinger (2005) illustrated how the complex relationship – even the contradiction – between welfare state policies and culture can shape the behavior of social actors in the society, this study reveals that in the case of IPV survivors, these structural and cultural forces also support each other in preserving gender hierarchy in society.

The combination of these forces in society shape the behavior and perceptions of IPV survivors, by creating limitations to the ways they operate. While the survivors adopt the neoliberal values that views work as a means of releasing them, the implementation of welfare policies that reduces payment, the precarious labor market, and the partner's use of the work to deepen violence and control, intensify their

feelings of gender subordination. As a result of the integration of these forces, the gender inequality regime, in society and in their lives, intensifies. This conclusion reinforces the arguments concerning the role of the state and its institutions in perpetuating violence against women (Abraham and Tastsoglou, 2016), and emphasizes the importance of analyzing the intersection between the labor market as a central neoliberal institution in society and the prevailing patriarchal culture in society.

While the significance of class as shaping workplace meanings has been established (Hebson, 2009), the present study, which focuses on the simultaneous experiences of IPV and work, does not undertake a systematic analysis and discussion of the aspects of class. Although most of the interviewees in this study belong to the working class, the extent to which class may be influential remains an unresolved question. Most of the interviewees participated a therapeutic intervention process; the greater emphasis they subsequently placed on the impact of violence in their lives would explain this lacuna. A follow-up study analyzing the intersection between meanings of violence, work and class will contribute to a deepening understanding of their agency in society.

Questioning the meanings that IPV survivors attribute to paid work whilst living with violent partners offers a theoretical contribution to the sociological discussion analyzing the connections between structure, culture and agency. The combination of patriarchal culture, public policy, and labor market institutions shapes the lives of the IPV survivors and their agency, such that they experience work as a continuation of violent gender oppression. This insight could only be reached after an in-depth analysis of experiences in the intimate space, and the mutual connection

between this and experiences in the public sphere. Emphasizing the importance of analyzing asymmetric intimate relationships as a shaping agency in the employment sphere can contribute to deeper understanding of the meanings of work in the neoliberal era, particularly in conjunction with the specter of patriarchal culture. Its conclusions propose including references to IPV in the sociological tool-kit of the analysis of labor markets.

References

- Abraham M and Tastoglou E (2016) Interrogating gender, violence, and the state in national and transnational contexts: Framing the issues. *Current Sociology Monograph* 64(4): 517–534.
- Acker J (2006) Inequality Regimes: Gender, class, and race in organizations. *Gender & Society* 20(4): 441–464.
- Adams AE, Tolman RM, Bybee D, Sullivan CM, and Kennedy AC (2013) The impact of intimate partner violence on low-income women’s economic well-being: The mediating role of job stability. *Violence Against Women* 18(12): 1345–1367.
- Anthias F (2014) The intersections of class, gender, sexuality and ‘race’: The political economy of gendered violence. *International Journal of Politics, Culture, and Society*, 27(2): 153-171.
- Basile KC and Hall JE (2011) Intimate partner violence perpetration by court ordered men: Distinctions and intersections among physical violence, sexual violence, psychological abuse, and stalking. *Journal of Interpersonal Violence* 26: 230-

253.

Bourdieu P (1984). *Distinction*. London: Routledge.

Brandwein RA (1999) *Battered Women, Children, and Welfare Reform*. Sage Publications, Inc.

Brush LD (2003) Effects of work on hitting and hurting. *Violence Against Women* 9(10): 1213–1230.

Brush LD (2011) *Poverty, Battered Women, and Work in U.S. Public Policy*. New York, NY, Oxford University Press.

Bulger, C.A., Matthews, R.A., & Hoffman, M.E. (2007). Work and personal life boundary management: Boundary strength, work/personal life balance, and the segmentation–integration continuum. *Journal of Occupational Health Psychology*, 12 (4), 365–375.

Charmaz K (2006) *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide through Qualitative Analysis*. Sage Publication.

Clark, S. C. (2000). Work/family border theory: A new theory of work/family balance. *Human Relations*, 53, 747–770.

Craft Morgan J Dill J and Kalleberg AL (2013) The quality of healthcare jobs: can intrinsic rewards compensate for low extrinsic rewards? *Work, employment and society* 27(5): 802 –822.

Crossman KA Hardesty JL and Raffaelli M (2016) “He could scare me without laying a hand on me”: Mothers’ experiences of nonviolent coercive control during marriage and after separation. *Violence Against Women* 22(4): 454–473.

- Denzin NK and Lincoln YS (2011) *Handbook of Qualitative Research* (Forth Edition). Thousand Oaks: Sage Publications.
- Davoine L Erhel C and Guergoat-Lariviere M (2008) Monitoring quality in work: European Employment Strategy indicators and beyond. *International Labour Review* 147(2-3): 163-198.
- Dex S and Bukodi E (2010) Bad start: Is there a way up? Gender differences in the effect of initial occupation on early career mobility in Britain. *European Sociological Review* 26(4): 431-446.
- Foucault M (1977) *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. London: Allen Lane/Penguin.
- Gallie D Felstead A and Green F (2012) Job preferences and the intrinsic quality of work: the changing attitudes of British employees 1992–2006. *Work, employment and society* 26(5): 806–82.
- Hahn SA and Postmus JL (2014) Economic empowerment of impoverished IPV survivors: A review of best practice literature and implications for policy. *Trauma, Violence & Abuse* 5(2): 79-93.
- Hearn J (2013) The sociological significance of domestic violence: Tensions, paradoxes and implications. *Current Sociology* 61(2): 152–170.
- Hearn J Strid S Husu L and Verloo M (2016) Interrogating violence against women and state violence policy: Gendered intersectionalities and the quality of policy in The Netherlands, Sweden and the UK. *Current Sociology Monograph* 64(4): 551–567.
- Hebson G (2009) Renewing class analysis in studies of the workplace: A comparison

- of working-class and middle-class women's aspirations and identities. *Sociology* 43(1): 27–44.
- Hebson G Rubery J and Grimshaw D (2015) Rethinking job satisfaction in care work: Looking beyond the care debates. *Work Employment and Society* 29(2): 314-330.
- Hochschild AR (1997) *The Time Bind*. Metropolitan Books.
- Johnson MP (2008) *A typology of domestic violence: Intimate terrorism, violent resistance, and situational couple violence*. Evanston, IL: Northeastern University Press.
- Kalleberg AL (2009) Precarious work, insecure workers: Employment relations in transition. *American Sociological Review* 74: 1–22.
- Lamont M (2000) *The Dignity of Working Men*. Russell Sage Publication, New York.
- Lewis J (2002) Gender and welfare state change. *European Societies* 4(4): 331–357.
- Logan TK Shannon L Cole J and Swanberg (2007) Partner stalking and implications for women's employment. *Journal of Interpersonal Violence* 22(3):268-291.
- Mears A (2015) Working for free in the VIP: Relational work and the production of consent. *American Sociological Review* 80: 1099–1122.
- Mizrahi-Simon, S (2015) Violence Against Women - A Report to the Knesset for 2015. <https://www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m03643.pdf> (Heb).
- Moe AM and Bell MP (2004) Abject economics: The effects of battering and violence on women's work and employability. *Violence Against Women* 10(1): 29–55.

- Nagar-Ron S (2014) Rethinking employment opportunities on the periphery: Employment opportunities of Mizrahi women in low status position in southern Israeli development town. *Hagar* 11(2): 38-59.
- Osterman P (2013) Introduction to the special issue on job quality: What does it mean and how might we think about it? *Human Relations* 66(4): 738-752.
- Perez S and Johnson DM (2008) PTSD compromises battered women's future safety. *Journal of Interpersonal Violence* 23(5): 635-651.
- Pfau-Effinger B (2005) Culture and welfare state policies: Reflections on a complex interrelation. *Journal of Social Policy* 34(1): 3-20.
- Rubery J Grimshaw D Keizer A and Johnson M (2018) Challenges and contradictions in the 'Normalising' of precarious work. *Work, Employment and Society* 32(3): 509–527.
- Sauber EW and O'Brien KM (2017) Multiple losses: The psychological and economic well-being of survivors of intimate partner violence. *Journal of Interpersonal Violence* 1–25.
- Schrag R (2015) Economic abuse and later material hardship: Is depression a mediator? *Affilia: Journal of Women and Social Work* 30(3): 341-351.
- Scott EK, London AS and Myers NA (2002) Dangerous dependencies: The intersection of welfare reform and domestic violence. *Gender & Society* 16(6): 878-897.
- Sennett R (1998) *The Corrosion of Character*. W.W. Norton & Company.
- Skeggs B (1997) *Formations of Class & Gender*. SAGE Publications, Ltd.

- Stier H and Yaish M (2014) Occupational segregation and gender inequality in job quality: a multi-level approach. *Work, Employment & Society* 28(2): 225-246.
- Swanberg JE, Ojha MU and Macke C (2012) State employment protection statutes for victims of domestic violence: Public policy's response to domestic violence as an employment matter. *Journal of Interpersonal Violence* 27(3): 587–619.
- Vosko LF, MacDonald M and Campbell I (2009) *Gender and the Contours of Precarious Employment*. London and New York: Routledge.
- Walby S (2013) Violence and society: an introduction to an emerging field of sociology. *Current Sociology* 61(2): 95–111.
- Walby S Towers J and Francis B (2014) Mainstreaming domestic and gender-based violence into sociology and the criminology of violence. *The Sociological Review* 62(2): 187–214.
- Walby S Towers J Balderston S Corradi C Francis B Heiskanen and Stöckl H (2017) *The concept and measurement of violence against women and men*. Policy Press.
- Woodward K (2008) The multiple meanings of work for welfare-reliant women. *Qualitative Sociology* 31(2): 149-168.
- Zelizer VA (2012) How I became a relational economic sociologist and what does that mean? *Politics and Society* 40(2): 145–174.

Women working in the shadow of violence: Work and violence embeddedness (WAVE) model

Abstract

Intimate partner violence (IPV) occurs in the private sphere but is hardly confined to the home. By nature, it is a border-crossing phenomenon, contradicting the scholarly tendency to separate it from discussions of labor market participation. Despite persistent feminist efforts to emphasize the mutual embeddedness of intimacy and violence, until recently very little research in the field of labor market sociology has focused on the concurrence of the public and private struggles faced by IPV survivors, at home and at work. The absence of a systematic theory and, more so, a methodology providing a systematic exploration of the concurrent nature of employment and violence, reproduces the hierarchical assumption positioning employment as a solution. To challenge this assumption and to respond to this gap in the literature, we propose the Work and Violence Embeddedness (WAVE) model, which is based on insights drawn from three methodologies: work history, life course theory, and research on sensitive issues. The study was qualitative, consisting of 33 in-depth interviews with IPV survivors, and used a grounded theory approach to follow women's experiences in the personal and employment life domain. Based on our analysis, we present a methodology that is comparing labor market entries and exits against a temporal analysis of the meaning of violence in the past, present traces of the violence, and its future implications. We present our own analysis and discuss the significance of our theoretical model for current scholarly and policy makers' assumptions about IPV survivors.

Key words: work history, life course analysis, IPV survivors, job quality

Introduction

It has been about thirty-five years since Catharine MacKinnon set forth the basis for understanding intimate partner violence (IPV) as a state-supported, boundary-crossing phenomenon. Nevertheless, much scholarship continues to examine it in the private sphere, seeking to explain it on an individual level while maintaining the private/public binary (Goodmark 2012). In this way, the understanding of the IPV survivor as a “social other” is reproduced, signifying IPV as private behavior. In this vein, proposed solutions often ignore the public aspects of the phenomenon and focus on protection, usually partial, from a specific partner (Brush 2011).

Following the 1996 welfare reforms in the United States, employment, and struggles to maintain this and/or enhance its quality, has begun to be analyzed with regard to IPV survivors. Barriers to responding to policy makers’ expectations of economic independence through labor market participation of IPV survivors have received critical attention (Brush 2004, 2011; Lindhorst, Oxford, and Gillmore 2007; Co-author 2016). These showed the exposure of IPV survivors to precarious employment conditions, including low income, fewer working weeks per year, involuntary part-time work, and the likelihood of unemployment spells (Moe and Bell 2004; Riger and Staggs 2004; Kimerling et al. 2009) . Clearly, no economic independence could be achieved outside a policy that would ensure better quality employment for IPV survivors.

Three primary barriers to economic independence have been documented by research in the area: (1) Violent and intentional intervention by the male partner, e.g. stalking on the way to work and during working hours, harassment, and interruptions to the work day; (2) Health impairments due to subjection to violence, including depression, PTSD disruptions, chronic and non-chronic cardiac conditions; (3) Structural obstacles. These factors remain outside the scope of existing legislation,

allowing law, institutional policies and trends in current labor markets to become unique barriers to rehabilitation, both financially and occupationally. In these three ways, IPV is revealed as a phenomenon that occurs in the private sphere, but is hardly confined to the home. It is a border-crossing phenomenon, inconsistent with the academic tendency to assume divorce and separation as an escape (Goodmark 2012), and employment as a rescue (Mink 1999). While this discussion is extensive in the field of IPV survivors, it remains outside the mainstream of sociological research, which still does not consider intimate issues related to the private sphere in depth (Walby, Towers, & Francis, 2014; Zelizer, 2012).

Responding to this neglect, our aim is to systematically account for these findings from the perspective of IPV survivors. We propose a methodology that will allow subjective voices and experiences to inform a theoretical conceptualization of the conditions under which IPV survivors distance themselves from violence and its long-term ramifications. At the same time, we focus on the multi-dimensional vulnerability faced by IPV survivors, forcing our theoretical endeavor to refrain from minimizing the processes through which IPV remains present in their employment lives. In contradistinction, our goal is to apply Giddens' theory of structure/agency recurrent relationships within a theoretical framework, that will allow us to both account for the presence and the minimization of IPV in women's lives. In this way, we deal with the still absent methodology that would guide systematic explorations of the concurrent nature of employment and violence. Our Work and Violence Embeddedness (WAVE) model is based on combining insights from three methodologies: work history, life course theory, and research on sensitive issues; it elaborates the temporal dimension of the intersection between employment and violence. Our methodology responds to the question of how IPV survivors' work

history is shaped, and allows researchers to examine the concurrence of women's struggles in the private and public spheres. Therefore, we ask: Under what conditions are the temporal, physical and geographical distancing from a violent partner subjectively understood as allowing survivors a better-quality entry in their work histories? In order to discuss this issue, we first turn to a review of the relevant literature in the field.

The work history perspective

The marked increase in the entry of educated women into the labor market over the last five decades has been extensively analyzed and critiqued by researchers. Gender-blind expectations propose that women should succeed in the same way as men in what is perceived as a meritocratic labor market (Moen and Roeling 2005). Joining this critique of the utilization of men's work patterns as the standards for labor market performance by women, Dex (1984, 1991) introduced her *work history* perspective. She proposed a systematic understanding of how maternal obligations shape women's employment patterns. Her argument conveyed the false distinction between the private and the public, through an attempt to measure the impact of maternity-related disruptions on the quality of women's employment. Her studies showed that even when women entered better-quality jobs, maternal disruptions exposed them to the universal trend of low-quality jobs for women (Jacobs and Padavic 2015). In the language of work history, a woman's re-entry into the labor market following a maternal exit/disruption will be precarious (Vosko, MacDonald, and Campbell 2009): typically part-time, temporary, hourly paid, with a small firm, low income, and with less access to benefits and on-the-job training (Brady and Kall 2008; Grimshaw and Rubery 2007). By comparing job quality before and after maternal disruption, Dex (1991) was able to provide one of the best accounts of the motherhood penalty

(Budig, Misra, and Boeckmann 2016). Her argument has been validated recently (Dex, Ward, and Joshi 2008), an important distinction in comparison to men revealed (Dex and Bukodi 2010): women's entry to low-quality jobs restricts their occupational horizon, while men's entry into such jobs is often temporary, and grants them leverage into higher-quality jobs.

During the 1990s, the work history perspective became a key tool for studying how unpaid domestic work always remains salient to paid work, and how micro level issues are intertwined in macro structural issues (Walby 1991). Disruptive events can be micro level ones, such as pregnancy, health conditions, giving birth and routine child rearing, as was shown by what Backett-Millburn and colleagues call "caring emergencies" (2008:491). They can also be structural events, such as factory closures, mergers, privatization and financial crises. Three stages of women's work history were identified: Initial work phase, starting right after higher education or training; family formation; and the final work phase. Using this triple pattern, Dex and her followers could show that few women manage to accomplish a full work circle, ending in retirement and pension. The number of years women could remain in the final work phase, Dex (1984) argued, depends on "a large number of elements both of their own previous experience, their current circumstances and external factor like the state of the economy" (p. 657). Obviously, with the dual earner model replacing the breadwinner (working adult) model, more women do conclude the work cycle with retirement; but, with the increase in precarious employment, they retire without a pension.

Despite repeated validation, the work history perspective has been neglected in recent years, possibly because of the post-structuralist concern that it reproduces women's traditional caring roles at a time of class/race diversity calling for

intersectionality research (Walby, Armstrong, and Strid 2012). It has been replaced by more reflexive notions, including *moral gender rationality* (Duncan and Edwards 1997), *devotion schemas* (Blair-Loy 2009) and, as mentioned above, the *maternal penalty* (Budig et al. 2016). Despite this neglect and the emergence of alternatives, work history is a method and a theoretical perspective substantiated by the boundary-crossing between the private and public spheres; we therefore explore below its potential for the investigation of women's provision under violence and trauma.

Life course theory

Life course theory interprets the multiple dimensionality in the intersection of individuals' biographies and employment as reflecting a continuous reflexive motion (Elder and Giele 2009; Moen 2011). Moen (2011) criticizes the common place tendency to separate the public and private, and contends that no one dimension of human life can be separated from the others. Life course analysis has focused on the intersection of women's positions at home and at work, allowing researchers to criticize the "career myth," as well as any other attempt to apply masculine methodologies to studying women's world (Moen and Roehling 2005).

The study of turning points in the life course is a strong emphasis of life course research, exposing the historical context of biographical turning points by focusing on the temporal dimension of human life (George 2009). In life course theory, a turning point is defined as a specific event that has significantly transformed the life course (e.g. getting a professional job; relocation; losing a job). These turning points, Giele (2009) argues, allow life course researchers to conceptualize less normative decisions as salient to the study rather than as a sampling mistake.

The focus of life course theory on turning points is particularly instrumental for our current project. Following Giddens (1991), we see them as moments of

intensified reflexivity and knowledgeability, during in which a woman actively seeks to engage in negotiating narrative possibilities for her writing of her biography. Turning points encourage the individual woman to take the risk incurred in mobilizing whatever resources at her disposal and embarking on a painful path, outside her known terrain. From this perspective, life course theory's emphasis on turning points is also an opportunity to dwell on opportunities created by policies, energizing a woman to see structural conditions as an obstacle to overcome. In our development of the WAVE model, we conceptualize the temporality of IPV survivors' work histories as organized around the turning points in their life.

Feminist research on sensitive issues

Beyond agents of knowledge and vulnerable subjects exposed to patriarchal structures, feminist research also considers women as acting, resisting and promoting social change. According to Lee and Renzetti (1993), feminist research on sensitive issues investigates the personal experiences and actions considered deviant in specific communities, and the social control responses which they trigger. At times, these are actions which threaten the interests of people in positions of power; the dark side of the private sphere, contradicting the image of the home as shelter from the violent nature of society (Kennedy Bergen 1993). This method assumes that social recognition and change will benefit the voices of survivors and their strong personal stories (Plummer 1995). It emphasizes the importance of locating women's stories and experiences within a wider social context (Harding 2007). By recognizing the personal problem as a social problem, feminist research on sensitive issues renders the research situation a space for women's political solidarity.

One major aspect here is the recognition of trauma and PTSD as a continuous aspects of women's lives, continuing to take their toll on women's lives despite present levels of protection. This quality allows researchers to maintain the concurrent public and private foci of research, examining the ways in which traumatic experiences and painful secrets accompany women into their paid work life. This quality also substantiates Hill-Collins' (2005) notion of the "past in the present". Sometimes, job quality can blur or minimize the presence of scars of violence.

A gender perspective on job quality

Stability is considered a major aspect of job quality for women. This was clarified by a job quality definition, introduced and embraced by the EU (European Commission, 2001—cf. Davoine et al. 2008). The definition covers ten dimensions, operationalized (Davoine et al. 2008) as six principal aspects: Socioeconomic security (i.e., decent wages and secure transitions); skills and training opportunities; working conditions (accidents, work intensity, long working hours, health risks); combining work and family life; promotion of gender equality; and collective interest representations. This definition accords particular attention to issues of skill recognition, and securing transitions that refer to family constraints in the lives of caring and service employees.

Proposing our WAVE model as a form of synthesis between work history, life course analysis and sensitive issues research, our objective is to identify women's subjective perspectives on the quality of their jobs. The context of IPV demands the questioning of employers' willingness to contain related disruptions, and to maintain the stability of women's employment. Rare in the daily routines of unskilled, uncertified employees, the lack of such willingness creates unemployment spells. Below, we demonstrate a comparison of job quality between such disruptions. We utilize these comparisons in developing our WAVE model. It elaborates on earlier

feminist applications of Giddens' structuration theory (Felski 1989; Wolffensperger 1991; Kahlert 2012), in proposing the duality of continuity in the weight of IPV in women's lives, and its diminishing significance. On the one hand, we emphasize the private and public dimensions that concurrently reproduce the daily routines which stay unchallenged, sustaining patriarchal relations as a given. On the other hand, we underline the private and public dimensions that concurrently enable women to break away from daily routines, creating new possibilities by using the transformative power of action.

Methodology

The case of IPV survivors

Measuring violence in society, in a way that recognizes gender-based violence, indicates that 45% of violent offences against women are committed by someone known to the victim (Walby et al. 2014). In line with this finding, about a third of all women in the US have experienced IPV, and a further two million are severely injured by IPV annually (Black et al. 2011; Hahn and Postmus 2014). We follow Hahn and Postmus (2014) and Wood (2015) in using the notion of *Intimate Partner Violence Survivors* rather than other existing options, emphasizing women's strength against the long term mental, physical and economic ramifications (Perez and Johnson 2008; Schrag 2015). IPV is defined as a man's compulsory attempts to control their partners by threat or actual violence, through physical, sexual, emotional, verbal, stalking or economic violence (Hahn and Postmus 2014). IPV often involves a combination of these types (Basile and Hall 2011). Authors have criticized formal state policies that extend the presence of IPV on survivors' lives through its minimalized concern with violence in conflicts over custody and visiting arrangements (Varcoe and Irwin 2004).

The Israeli case of IPV: Empirical research examining the extent of IPV in Israel found that 13% of the subjects were exposed to physical violence, and 20.8% were subjected to verbal abuse. It was also found that the prevailing perception is that violence between spouses is a private matter. This finding may explain the under-evaluation and under-reporting of the phenomena (Eisikovits, Winstok, and Fishman 2004). An updated report from the Knesset revealed 12,333 complaints of IPV filed with the police by women against their partners (Mizrahi-Simon 2015). The same report also highlighted the racial, ethnic and class differences in exposure to IPV.

The picture that emerges in the Israeli case is similar to the findings reported in the field regarding the prevalence of the phenomenon, namely the absence of a satisfactory institutional response, and the criticism by feminist scholars of the institutional indifference to continued violence (Kamir 2002), as well as the social characteristics of IPV survivors. In addition, as a consequence of the neoliberal economic policy that have been followed in Israel since 2002, the issue of economic independence for IPV survivors has received more and more attention in the welfare system. As a part of this process, specialized employment programs were developed, most financed by the welfare system or by private feminist movements. Despite similarities in the underlying ideology, a difference between the US and Israel is that in Israel, participation in the programs is not a condition for receiving welfare benefits (Author 2016).

Entry to the field

The first author was employed in a non-compulsory welfare-to-work project, targeting IPV survivors, between 2011 and 2014. The project, which was sited in a family violence prevention center, was unique in combining a first stage, a support group

openly discussion IPV and emphasizing its social nature; a second stage, locating and funding occupational training courses for participants; and a third stage, providing continuous support after paid employment began. The study began after the paid role was completed, allowing the first author to use her informal relationships to recruit interviewees.

Interviews were conducted with 33 subjectively defined IPV survivors, after they completed the above described project. Most (32) were mothers to 3 children on average. Of the number, 29 were employed at the time of the interviews, 22 were considered financially independent, and seven received housing or other allowances. The four not employed receive disability allowance on the grounds of physical or mental health issues. Most (32) had a high school education, 13 among them holding a professional diploma. Most (27) were physically separated from their partners; at the time of the interview, six years, on average, had elapsed since the separation. Two interviewees had been struggling in difficult separation processes for over five years, including their husbands' refusal to divorce and even continued joint residence. Four interviewees were still married, having rehabilitated their relationship through couple therapy. Among the interviewees, 18 had three entries and two exits from the labor market; eight had four entries and three exits; the others had either more or less. The time and location of the interviews were selected by the interviewees, who chose their homes, coffee shops, or a room at the family violence prevention center. The interviews, conducted by the first author, were usually two hours long, and were recorded and fully transcribed by her.

Our method is organized around mapping work histories over a period of years, signifying employment entries and exits during the IPV relationship and following the separation. Located participants were currently employed, and had had

several entries and exits since completing the support project. Labor market exits and entries were analyzed next to IPV-related turning points (George 2009), asking about the extent to which these were described as associated. We adopted the methodological pluralism proposed by Lamont and Swidler (2014), who argued that "effort toward a methodological pragmatism is more likely to lead us in a fruitful direction than the tit-for-tat that can be fed by methodological tribalism" (p. 167). While research tradition in the temporal and historical dimension is often based on quantitative methodology and longitudinal surveys, methodological pluralism suggests that qualitative research can be developed for this purpose.

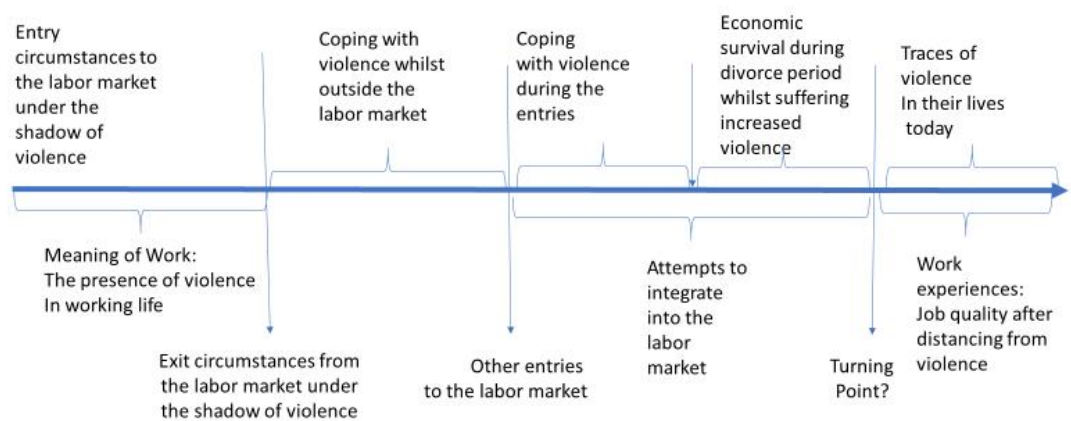
WAVE model

The proposed analytical model, Work and Violence Embeddedness (WAVE), is organized around four principles. 1. As our starting point, we learned from our interviewees that violence was salient to the meaning they gave to employment experiences. Embeddedness emerges in the form of the power of IPV to cross the boundaries of the private sphere; we found that the related turning points became significant forces requiring changes in employment. 2. The temporal dimension, clarifying the ways in which the border crossing of violence between the private and public spheres is not necessarily orchestrated in the same time span, but may actually send shocks, changing the meaning of past employment situations, threatening present stability and harming survivors' futures. 3. Formal and informal support resources, which can be mobilized at any specific turning point in ways that completely reconfigure women's exposure to violence and its long-term complications. 4. Embeddedness must include a map of the specific relationships a mother maintains, including her children, other dependents and the violent partner, alongside other, more recent partners, her employer/s, and other social capital she may have accumulated.

Each such relationship may force an IPV survivor to deal with additional IPV related-barriers; nevertheless, it may also become a moderator of one or more hurdles.

The interplay of these four organizing principles shape levels of protection. Hence, the potential for stable labor market participation is based on fulfilling one’s potential for development thereof. In this preliminary introduction of the WAVE model, we particularly focus on the first and second principles. These two are drawn on the graph presented in Figure no. 1, in which the upper side of the graph counts IPV-related turning points, and the lower side of the graph details entries and exits from the labor market. The graph presents the first dimension by indicating the concurrence between exits, entries, and IPV turning points; the range as a whole illustrates the second dimension, clarifying the difficulty in proposing any clear-cut causal relationship between the events as the gap between women’s subjective causal explanations and additional potential occurrences, which should be kept in mind.

WAVE model: Simultaneous analysis of work and violence histories

Findings

To demonstrate the proposed methodological procedure, we present the analysis of three points on the time line: subjective causality attributing barriers to employment, entry or disruption to employment; the weight of violence on employment life as a whole; and the conditions under which the turning point of physical distancing from IPV enables improved workplace entry.

IPV as shaping the meaning of employment entries

In the era of personal responsibility and autonomy (Cabanas 2016), where the language of “free choice” permeates discussions of social phenomenon, the meaning of paid work as empowerment and self-fulfillment becomes dominant. The world of IPV survivors sheds light on the continuum between violence and employment and the meaning of work. Analyzing participants’ work histories suggested that IPV and partners’ control practices play an active role both in preventing labor market participation, and in forcing it.

Here, one of the participants described how IPV forced her workplace entry following the birth of her first child:

He forced me to begin work in whatever work. And this was two hours away. He threatened to hit me if I didn’t go out to work. So, I took the first job I found. I would leave home at 5 am and return at 6 pm [...] It wasn’t fun. But long hours outside meant that he hit me less... what’s better? Sit at home and be beaten or go out to work and suffer? At work I suffered, it wasn’t easy, but he... that was my situation. It was better than his fists. (Smadar, A. 30 years old, 2 children, 6 years after separation.)

Behind the curtains of going out to work is revealed as the negative picture of the prevalent association of employment and empowerment. The achievement of locating and maintaining the stability a job receives a contrasting interpretation: paid employment becomes, concurrently, a form of patriarchal exploitation and a shelter. When going out to work hides a dark and forceful private sphere, women are exposed

to dual dependency—dependency on a violent partner who confiscates earnings, and dependency on employers who provide minimal income, as is typical with precarious jobs. Her circumstances are described elsewhere in the interview as oppressive, resulting in a sense of powerlessness in both spheres.

The tendency to ignore the role played by globalization in the creation of local employment trends that trap women in precarious employment, as described by Desai and Rinaldo (2016), contributes to the mystification of labor market participation. When precarious employment is embedded in IPV, survivors' own preferences lose their meaning, both in relation to the partner forcing employment and in relation to the employer imposing enslaving requirements. The latter, with the spatial distance of the job from home, enforces a separation from her baby, and continuous suffering; despite these, her employment changes its meaning and becomes a sheltered space.

Moreover, as scholarship often indicates, physical violence is usually accompanied by other types of IPV (Basile and Hall 2011). An increasing body of evidence suggests that economic violence is a continuous aspect of IPV survivors' routines (Sanders 2015; Postmus, Plummer, and Stylianou 2016). Several participants described their partners' control over money: preventing their use of money, sabotaging opportunities to save money, pushing them into debt, and demanding that they take loans from family members (Litwin 2012). The women saw these actions as a frightening measure in their partners' hands, and at times associated it with their labor market entry:

I wasn't working at the time [the beginning of her marriage and the birth of her daughter]... I didn't have any money to buy clothes then, I was really... and he would go buy himself stuff and pamper himself. And I'm at home. Completely. If his parents hadn't bought, we wouldn't have anything. Simply wouldn't have. When I asked him where his new clothes came from, he would tell me stories, "my aunt," "my grandmother"; I knew it's not true, that he is not. And he wouldn't give us any money. He would take our car, he was employed

by the army, he would leave the car at work and I would need to walk everywhere. Even money for a cab I didn't have. When my daughter had a high fever, in the winter, I had to walk to our local clinic. No money for a cab. So, I decided that I had to go get any job. I began as a school cleaner, then as hotel room attendant, only to survive (Orit, M. 36 years old, 2 children, 8 years after separation).

The sense of economic suffocation, contrasted against a controlling husband's relative well-being, was referenced by participants who described the sharp economic hierarchy organizing their domestic lives. The employment, embedded in economic violence, defined the meaning of employment as a survival struggle. But additional forms of violence were also described. Orit's husband, for example, locked her at home, preventing her from going to work. This account echoes those of other participants, who described their husbands' determination to limit their mobility to the private, isolated, controlled sphere.

Discussing entries required their embeddedness in IPV combining physical and economic violence. But such combinations may also prolong spells outside employment. Moving in with a partner living far away from one's town was described as a form of forced isolation:

And with time I couldn't find myself there, I didn't have a way to, I suddenly realized I had no means to get out of there. It all began with me arriving with possessions, you know, like any normal woman has. I had my makeup, my hairdryer, a laptop, phone calls, a bank account [...] and when I began to see that the economic situation was not good, that he was playing various games and tricks, and I was already pregnant then, I wanted to go out to work. I went to search for a job, and when I came back he hit me shouting "why did you search for a job?" (Natali, O. 28 years old, one child, 5 years after separation)

Outside the embeddedness of violence and work, prolonged periods outside the labor market can be interpreted as maternal devotion, using the intensive motherhood ideology (Hays 2003); or an expression of moral gender rationality (Duncan and Edwards 1997). Violence changes the meaning of spells outside the labor market, into

manifestations of exposure to violence, identity loss and enhanced economic dependency.

The weight of violence on employment exits: violence and disruptive events

In previous applications of work history research, exits were often related to maternal and other family obligations, primarily giving birth (Dex 1991). Within the WAVE model, interruption is a more complex occurrence with a completely different meaning, reflecting primarily the ways in which IPV penetrates employment spaces. Violence following a woman into the workplace may mean, for a survivor, the inability to maintain her role as a family breadwinner. In the following case, in response to her husband's threats, a survivor had to close the nursery she had operated for 12 years, a business that provided wealth and strength. She continued to operate it, in the shadow of the threats, until she could no longer experience this as responsible behavior:

I would like to tell you first that the nursery gave me a lot of power over the years. I would, despite all his violence, I would accept children in the morning, and this would fill me up with happiness and joy. I would kiss them and feel grateful that I had an income. I loved the children very very much. But, he was very violent, and I was worried: what do I need this trouble for, I had the children here. And yes, it meant that I had a job, and an income and the power, the money, and I really enjoyed it despite all the difficulties. But then I had to close it down because of him. Because of him... he'd go, all the time, "I'll burn it up, I'll burn your business up" and... [...] and threats like that. And I was a bit...gradually it entered, gradually I became more worried, perhaps he would go and do things, perhaps he would do what he says... so I began to say to myself "I must close, I must close." And this went on for three years, I'll close, I'll close, I'll close... until I could no longer carry on. That was it. (Helen, B. 55 years old, 3 children, still married, after rehabilitating the relationship through couple therapy).

Emphasizing the inability to associate violence to an immediate outcome, the character of a threat renders the disruptive moment unclear: violence permeated the

workplace for three years before the nursery was, in effect, shut down. Survivors living with violent threats, alongside a range of additional physical and mental controlling acts, struggled to maintain an income as a source of sanity, identity and independence. Elsewhere in the interview, she described the harsh economic circumstances that followed the closure of the nursery, in terms of the feeling of suffocation and death arising from her husband's economic violence against her. For other participants, exits in response to IPV-related disruptions, occurred after much shorter spells of labor market participation:

I had to quit most jobs that I had because he didn't give me... I didn't have any motivation to keep going there. I would come home, and he would step on me and humiliate me... eh... and you see, why the hell would I go to work? Why struggle to get there? They didn't see me there and he didn't care and would never appreciate... and coming back home to constant contempt, I would get depressed. He made things very difficult for me. And it was so difficult to get there... at one point they began to take us to some training on Fridays, and I would get home too tired for the Friday housework... and If I dared to complain, I would have been beaten, so I said, "Come on, I have no strength... I must find jobs with less hours... I cannot go on full time." (Mira Z., 3 children, 42 years old, 6 years after separation)

IPV creates a devaluation continuum between home and work: "they didn't see me there and he didn't care and would never appreciate". In both spheres, the experience of non-recognition is painful. Devotion and skills employed at home and work are equally ignored. Moreover, IPV impacts survivors' ability to maintain the meaning of work as exhausting, by demanding a drop in their domestic standards. Coming home to IPV triggered poor housework, which creates a disruption, that of the shift between a full-time job and a part-time one. A mother of three, for example, did not mention giving birth or child rearing as creating disruptions but, instead, focused on the process of producing domestic obedience and accepting her husband's domination. The WAVE model sheds new light on the work/family conflict (Moen and Roehling 2005) where this conflict means a violent toll following any change to a husband's

“entitlement” to services. The continuum between the domestic sphere and the work place is experienced by IPV penetration in ways that humiliate and embarrass survivors:

I worked as a guide, I remember, in that hostel, and he would embarrass me, shame me, until they got rid of me. He came, shamed me, hit me there, he came to ask forgiveness and instead hit me there. The last time he came, they made it clear that I mustn't let him in, as it is a kind of disturbing the privacy of people there. They have their own rules there. Still he came and that's forbidden. Once, twice they got angry with me and the third time, when they saw he hit me, then, as though from good intentions, they went and told the police. But instead of doing good, they harmed [me]. They fired me. They... OK, they felt sorry for me, asked questions, but, “we're sorry, go home.” I was fired because of that. And that was one of the best jobs I had, wow, crazy as I may sound to you, I really like it and I kept it for over two years and the hours worked really well for me. (Na'ama, R. 46 years old, no children, 5 years after separation).

The disruption of employment in the form of redundancy places women at risk, and exposes them to economic dependency on a violent man. Outside the WAVE model and the holistic treatment of women's lives, the loss of a job may be interpreted as due to the failure to maintain rules and regulations of the workplace. When the embeddedness of employment is taken into account, the presence of IPV in the workplace is revealed as the source of rule violations. A survivor's loss, the loss of a stable, quality job, exposes her to a sharp reduction of job quality. This finding is validated by studies documenting employers' perceptions of IPV as a personal matter over which they have no responsibility (Swanberg, Ojha, and Macke 2012). Employers tacitly collaborate with a violent partner, protecting him; instead of becoming a source of support and a resource, they leave survivors to struggle alone with IPV and alone with the need to sustain provision.

Redundancy, in response to IPV penetration into the workplace, directs attention to a range of controlling practices by husbands, channeling survivors into

precarious employment: the pretentious ownership of a survivors' labor force – “He would come there and speak with my bosses over my head, ask about my work as if he is my supervisor”; Jealousy that legitimizes husbands' control, in the form of stalking, which confine survivors to cleaning jobs with a negation of any alternative – “what, all day long men will be around you?”; material scarcity, legitimizing husbands' control preventing occupational training – “we have no money, where can we get money for studies now?” or “you need nothing else”; prohibitions on any extension of one's job-related performance – “I had to stick to the small jobs where you feel you can't use your capabilities”. These incidents raise the question concerning the turning point at which women are able to distance themselves of violent partners, and indeed when physical separation becomes effective.

When does separation from violent partner becomes a turning point?

Distancing from IPV is a slow process, sometimes not clear-cut even after divorce. Participants in our study described various forms in which IPV continued to appear in their lives, despite the number of years since the physical separation. For them, IPV continues to color the meaning of employment. Economic bondage is recounted as a significant manifestation of this:

I want to tell you of a kind deed of hers [her employer], it's something she does still today. I don't have a bank account, you see, so she gets my salary and she gives me the money in cash every month. And that's such a precious thing for me, you don't see this type of kindness anymore. But, at the same, I feel tied up, as though she's restricting me, I'm hers. Because, you see... if not...she once said that to me, once when she got pissed (off) with me, then she told me, she got very personal, she began to shout some terrible things at me, very personal, as if... I could throw your salary and go search... There, I realized... and I said I've got to be her door mat, because I have nowhere... I said I give in. Nothing can be done. No one will do that... [...] I can't open a bank account, as he [her husband] left me with many complexities. First of all, he created a huge council tax debt which he hasn't paid for years. The debt is in my name and they are waiting to charge me for that. All the lawsuits are directed to me, and the

foreclosure is also on me... He really managed to tie me up. He managed. He destroyed me. Even many years after the divorce. Still today I cannot move. (Lea, B. 52 years old, 1 child, 8 years after separation).

One of the main paths paving the continuum between IPV at home and in the workplace is created by the inability to have a bank account. Women have no protection from the debts incurred by their husbands, because their (joint) bank account is foreclosed, and any income deposited there disappears. This creates an extreme dependency on employers willing to pay salaries in cash rather than through a bank account. Dependency on an employer suggest an inability to move forward, years after the separation and the cessation of physical IPV. Workplace stability, a standard dimension of job quality, changes its meaning within WAVE model, so that stability practically reflects enslavement. The long-term ramifications of IPV may change the meaning of economic success, even for those who still struggle to keep their business active:

And really it works. Works nicely. And suddenly there's a name out there – Tal Sela. Everybody knows her. And everybody knows that she does this, that and the other and it really became Her. I had the famous Tal and I had myself. And why did it become that? The father of my sweet son, even today he still searches for me, you know... still today he searches for me, he doesn't know how to hurt me, he doesn't know [...] but he is sure to search for ways, I'm trying to make a living, I'm trying to do what I'm... and he is in my way, interfering. That's what he does and then your enthusiasm goes down and I see myself as two. There's me and there's the famous Tal. The one who does this and that in the virtual world and the bright one and all that. But, deep inside, I'm still on my survival struggle, it's still the hurdle, the difficulty, still... I say, here, today I managed, I did – and the following day, the tax authorities are here. Show us your books, bills, dates, he sends them and the same goes again and again. He tells them I have an income of 60,000 NIS which I evade, and he does and does. Enough! Well... OK. I go through it. And then he takes me to court again. The tax authorities... sent me three times the national security people, tax people once. It didn't work, none worked for him [...] and these things really break me, at times like these, I feel like, I must escape that, go back to the factory. These are moments of even, why do I have to deal with all that? (Tal, S. 34 years old, 1 child, 8 years after separation).

Economic independence among survivors can be a misleading indicator of having escaped the chains of a partner's control. Moreover, by magnifying the point of divorce as a solution to IPV, public discourses isolate IPV survivors who have left their abusive partners, by not recognizing the extent to which the latter can still control their lives. Such isolation constitutes survivors' identity as organized around a split. They must maintain themselves as liberated, thanks to the therapeutic discourses that define their economic success as liberation. But concurrently, their oppressed self remains submerged by the burden of continuous control by their partners. The absence of long-term sanctions against abusive partners frees them to use tax authorities, national security and the courts as their "long hands" years after the divorce. Within WAVE model, the weight of IPV in survivors' lives is revealed as a strong illustration of Catharine MacKinnon's argument (1989), according to which the state takes an active role in supporting violence against women.

For some IPV survivors, separating themselves from the abusive partner creates a significant turning point, one that changes the way in which the work history approach equated disruption with loss of job quality. In their lives, a significant increase in the quality of their jobs is subjectively reported. Following a separation process of ten years, one survivor described how attaining a driving license broadened the opportunities available to her; another recounted the shift between the job of hotel room attendant to that of administrative manager, advising people about their pensions. However, the temporal dimension of embeddedness directs attention to the way in which IPV persists in its influence, as reflected in children's issues:

Still there are problems, and NO, things aren't perfect. When it comes to children, I have huge issues. And raising them on your own is very hard. I already have my routine and I keep up the energies and I wish all women success in managing to escape it... to escape this hypnosis, because it is a kind of hypnosis, yes, it drags you, it infects, it

contaminates, it contaminates the children, at the end of the day the children see that, and they are infected and they suffer all their lives. They suffer what their parents suffered, they continue to suffer, it stays in their hearts. (Nicol, A. 36 years old, 3 children, 4 years after separation).

The violent past remains present in the children's world, suggesting that caring emergencies around them become the vehicle through which IPV continues to change the meaning of employment. A quality job is thus subjectively defined according to a dimension often absent from accounts of job quality, even when the gendered aspect of job quality is considered. This dimension is that of personal aspiration and family security (Woodward 2008), as manifested in employees' willingness to contain caring emergencies:

It's minimum wage. Which is somewhat difficult. But... when I think of other jobs where payment is higher, you know, I'm not going to have these levels of consideration and listening on the part of managers that I have here. Here they always pay on time, and whenever I need to go somewhere, they always understand. (Limor, N., 35 years old, 1 child, 6 years after separation)

Flexibility about hours gives survivors the ability to respond to children's needs, and thus becomes a salient aspect of job quality providing family security. A higher income may be attractive, but the dependence on an employers' ability to tolerate maternal obligations is clearly crucial for IPV survivors' ability to maintain stability, holding on to their jobs.

Discussion

Studies indicating labor market difficulties experienced by IPV survivors have not systematically presented the social processes underlying these difficulties. While studies in the field of violence often indicate the immediate occupational and economic consequences of violence (Kimerling et al. 2009), discussion of these long-term consequences remains lacking. Two exceptional studies examining long-term

occupational outcomes found a significant negative correlation between IPV and occupational stability three years after the end of the relationship (Adams et al. 2013), and six years after the end of the relationship (Crawne et al. 2011). The main explanation for such outcomes is given through an intermediary variable, the psychological consequences of the violence, which remains influential and interferes with employment stability in the long term as well. Responding to the need to better understand the relevant barriers creating this the temporal component, we propose our WAVE model. At the center of our theoretical project, we positioned four organizing principles contributing to the qualification of IPV as a border-crossing phenomenon, grounded in both the private and the public sphere. These organizing principles are grounded in the experiences of IPV survivors, and we present them as a summarizing discussion.

First is the power of IPV to modify subjective meanings of employment, and the dimensions defining its quality. We found that partners' coercive control practices placed a significant burden on survivors' employment lives, both during marriage and after the divorce.

The second organizing principles of the WAVE model is the temporal dimension, substantiating Zelizer's (2005) call for studying intimate relationships as relevant shaping forces for economic trends. The temporal dimension broadens the understanding of the burden of IPV, by opening up the possibility that it could be felt either at the time at which it occurs or over time. What we found is that for both survivors who manage to rehabilitate their economic lives after separation and those still struggling, the burden of IPV is experienced through continued attempts to control them, using debts and economic violence, state authorities, and children issues. These suggest the salience of the future, alongside that of the past and present.

The third organizing principle concerns support resources. In our analysis these were less present, but elsewhere emerged in the significance of the therapeutic language and emotion management learned at the intervention project, as well as the occupational training that was offered. A major resource for some of our participants were employers, who provided survivors with the ability to manage the controlling behaviors that were still creating restrictions on their lives, like paying in cash or tolerating absences. Such arrangements meant that the burden of IPV tied survivors to jobs of low quality.

Relationships with others constitute the fourth organizing principle; in the analysis presented here, the major relationship was that with survivors' abusive partners. Those abusive partners who overcame the need to control the survivors, enabled them to flourish in better jobs, new homes and with an enhanced sense of self-fulfillment. Those who benefit from absence of state sanctions on abusive partners, and who could persist in their attempts to control survivors, significantly prolonged the weight of IPV.

We were able to conceptualize employment embeddedness in IPV by using an innovative qualitative methodology which combines three existing ones: work histories, life course analysis, and feminist research on sensitive issues. Pursuing this combination, we considered those IPV-related turning points that became significant in shaping work history entry, exit and participation spells. This synthesis enabled us to apply Giddens' theory of structure/agency in recurrent relationships in our account of the presence and the minimization of IPV in women's lives. Examining the personal and the political of women's lives, and the way their knowledge and reflexivity became important in their employment lives, we systematically explored how IPV survivors' work history was shaped.

There are several limitations to our study, primarily the transition from the quantitative approach of past work history research and our more interpretative approach. Even though we embraced a methodological pluralism, the practical analysis of factors involved in each exit was impossible. The fact that most participants come from low-income background suggests that class location is in itself a structural barrier for their work histories, even before the IPV. The subjective accounts did not indicate such a class barrier, as respondents were primarily the graduates of an IPV intervention project that focused on the story of the violence. Thus, it remains for future research to examine the intersection of gender, race/ethnoscience and class in its dynamics with forms in which IPV crosses the border between the private and public spheres.

The combined methodology, together with our WAVE model, contributes the temporal dimension to Brush's (2004, 2011) studies in which she criticized neoliberal policies presenting employment as escape from poverty and violence. The temporal dimension becomes a particularly significant contribution when women are still struggling with the traces of violence, even six or more years after the separation. Taking a temporal perspective, we substantiate Catharine MacKinnon's (1989) argument that the state takes an active part in encouraging violence against women. The substantiation is indicated by slogans of employment and economic independence replacing full public and social recognition of the long-term ramifications of IPV and the institutional response, which is required in the shape of supportive policies for both survivors and their children.

References

- Adams, Adrienne E., Richard M. Tolman, Deborah Bybee, Cris M. Sullivan, and Angie C. Kennedy. 2013. The impact of intimate partner violence on low-income women's economic well-being: The mediating role of job stability. *Violence Against Women* 18(12): 1345–1367.
- Backett-Milburn, Kathryn, Airey Laura, McKie Linda. and Hogg Gillian. 2008. Family comes first or open all hours? How low paid women working in food retailing manage webs of obligation at home and work. *The Sociological Review* 56(3): 474–496.
- Basile, Kathleen C., and Jeffrey, E. Hall. 2011. Intimate partner violence perpetration by court ordered men: Distinctions and intersections among physical violence, sexual violence, psychological abuse, and stalking. *Journal of Interpersonal Violence* 26, 230-253.
- Black, Michele C., Kathleen Basile, Matthew Breiding, Sharon Smith, Mikel Walters, Melissa Merrick, Jieru Chen, and Mark Stevens. 2011. *The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey (NISVS)*. Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention.
- Blair-Loy, Mary. 2009. *Competing devotions: Career and family among women executives*. Harvard University Press.
- Brady, David, and Denise Kall. 2008. Nearly universal, but somewhat distinct: The feminization of poverty in affluent western democracies, 1969-2000. *Social Science Research* 37, 976-1007.

- Brush, Lisa. D. 2004. Battering and the poverty trap. *Journal of Poverty* 8(3): 23-43.
- Brush, Lisa. D. 2011. *Poverty, Battered Women, and Work in U.S. Public Policy*. New York, NY, Oxford University Press.
- Budig, Michelle J., Joya Misra, and Irene Boeckmann. 2016. Work–family policy trade-offs for mothers? Unpacking the cross-national variation in motherhood earnings penalties. *Work and Occupations* 43(2): 119-177.
- Cabanas, Edgar. 2016. Rekindling individualism, consuming emotions: Constructing ‘psytizens’ in the age of happiness. *Culture & Psychology* 22: 467-80.
- Crawne Sarah, Hee-Soon Juon, Margaret Ensminger, Lori Burrell, Elizabeth McFarlono, and Anne Duggan. 2011. Concurrent and long-term impact of intimate partner violence on employment stability. *Journal of Interpersonal Violence* 26(6): 1282-1304.
- Davoine Lucie, Christine Erhel, and Mathilde Guergoat-Lariviere. 2008. Monitoring quality in work: European Employment Strategy indicators and beyond. *International Labour Review* 147(2-3): 163-198.
- Desai, Manisha and Rachel Rinaldo. 2016. Reorienting Gender and Globalization: Introduction to the Special Issue. *Qualitative Sociology* 39 (4): 337-351.
- Dex, Shirley. 1984. Work history analysis, women and large scale data sets. *Sociological Review* 32(4): 637-661.
- Dex, Shirley. 1991. Life and work history analyses. In *Life and Work History Analyses: Qualitative and Quantitative Developments*, ed. Shirley Dex, 1-19. London: Routledge.
- Dex, Shirley and Erzsébet Bukodi. 2010. Bad start: Is there a way up? Gender

- differences in the effect of initial occupation on early career mobility in Britain. *European Sociological Review* 26(4): 431-446.
- Dex, Shirley and Lois B. Shaw. 1988. Women's working lives: A comparison of women in United States and Great Britain. In *Women and Paid Work: Issues of Equality*, ed. Audrey Hunt, 173-195. Macmillan Press.
- Dex, Shirley, Kelly Ward, and Heather Joshi. 2008. Changes in women's occupation and occupational mobility over 25 years. In *Changes in Women's Employment Over 25 Years*, Eds. Jacqueline Scott, Shirley Dex, and Heather Joshi 45-80. Cheltenham, UK: Edward Elgar.
- Duncan, Simon, and Rosalind Edwards. 1997. Lone mothers and paid work: Rational economic man or gendered moral rationalities? *Feminist Economics* 3(2): 29–61.
- Eisikovits, Zvi, Zeev Winstok and Gideon Fishman. 2004. The First Israeli National Survey on Domestic Violence. *Violence Against Women* 10(7): 729–748.
- Elder, Glen H. and Janet Z. Giele. 2009. Life course studies: An evolving field. In *The craft of life course research* eds. Glen H. Elder, and Janet Z. Giele, 1-24. The Guilford Press, New York.
- Elias, Peter. 1988. Family, formation, occupational mobility and part time work. In *Women and Paid Work: Issues of Equality*, ed. Audrey Hunt, 83-104. Macmillan Press.
- Felski, Rita. 1989. Feminist theory and social change. *Theory, Culture, & Society* 6 (2): 219-240.
- George, Linda, K. 2009. Conceptualizing and Measuring Trajectories. In *The craft of*

- life course research*, eds. Glen H. Elder, and Janet Z. Giele, 163-186. The Guilford Press, New York.
- Giddens, Anthony. 1991. *Modernity and Self Identity. Self and Society in Late Modern Age*. Cambridge, Oxford: Polity.
- Giele, Janet, Z. 2009. Life Stories to Understand Diversity: Variations by Class, Race, and Gender. In *The craft of life course research*, eds. Glen H. Elder, and Janet Z. Giele, 236-257. The Guilford Press, New York.
- Goodmark, Leigh. 2012. *A Troubled Marriage: Domestic Violence and the Legal System*. New York: New York University Press.
- Grimshaw, Damian, and Jill Rubery. 2007. Undervaluing women's work, European work, and employment research center. University of Manchester. Working paper No. 53.
- Hahn, Sur Ah., & Judi L. Postmus. 2014. Economic empowerment of impoverished IPV survivors: A review of best practice literature and implications for policy. *Trauma, Violence & Abuse* 15: 79-93.
- Hays, Sharon. 2003. *Flat broke with children*. New York: Oxford.
- Harding, Sandra. 2007. Feminist standpoints. In *Handbook of feminist research: Theory and praxis*, ed. Sharlene Nagy Hesse-Biber, 45-69. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage.
- Hill-collins, Patricia. 1991. *Black Feminist Thought*. New York: Routledge.
- Jacobs, Anna, and Padavic Irene. 2015. Hours, scheduling and flexibility for women in the US low-wage labor force. *Gender, Work & Organization* 22(1): 67-86.

- Kahlert, Heike. 2012. The simultaneity of stability and change in gender relations: Contributions from Giddens' structuration theory. *Studia Humanistyczne Agh.* Tom 11/2.
- Kamir, Orit. 2002. *Feminism Rights and Law*. Broadcast University Press, Ministry of Defense (in Hebrew).
- Kennedy-Bergen, Raquel. 1993. Interviewing survivors of marital rape. In *Researching Sensitive Topics*, eds. Claire, M. Renzetti, and Raymond, M. Lee, 197-212. Sage Publications.
- Kimerling, Rachel, Jennifer Alvarez, Joanne Pavao, Katelyn P. Mack, Mark W. Smith and Nikki Baumrind. 2009. Unemployment among women: Examining the relationship of physical and psychological intimate partner violence and posttraumatic stress disorder. *Journal of Interpersonal Violence* 24(3): 450–463.
- Lamont, Michèle and Ann Swidler. 2014. Methodological pluralism and the possibilities and limits of interviewing. *Qualitative Sociology*. 37: 153–171.
- Lee, Raymond, M., and Claire, M. Renzetti. 1993. The problems of researching sensitive topics: An overview and introduction. In *Researching Sensitive Topics*, eds. Claire, M. Renzetti, and Raymond, M. Lee, 3-14. Sage Publications.
- Lindhorst, Taryn, Monica Oxford, and Mary R. Gillmore. 2007. Longitudinal effects of domestic violence on employment and welfare outcomes. *Journal of Interpersonal Violence* 22(7): 812–828.
- Litwin, Angela. 2012. Coerced debt: The role of consumer credit in domestic violence. *California Law Review* 100(4): 951-1026.

- MacKinnon, Catharine. 1989. *Towards a Feminist Theory of the State*. Harvard University Press.
- Main, Brian .G.M. 1988. Women's hourly earning: The influence of work histories on rates pay. In *Women and Paid Work: Issues of Equality*, ed. Audrey Hunt, 105-122. Macmillan Press.
- Mizrahi-Simon, Shelly. 2015. Violence Against Women - A Report to the Knesset for 2015. <https://www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m03643.pdf> (Heb).
- Moe, Angela M., and Myrtle P. Bell. 2004. Abject Economics: The Effects of Battering and Violence on Women's Work and Employability. *Violence Against Women* 10(1): 29–55.
- Moen, Phyllis. 2011. From “work–family” to the “gendered life course” and “fit”: five challenges to the field. *Community, Work & Family* 14(1): 81–96.
- Moen, Phyllis, and Patricia Roehling. 2005. *The career mystique: Cracks in the American dream*. Boulder, CO: Rowman & Littlefield.
- Mink, Gwendolyn. 1999. Aren't Poor Single Mothers Women? Feminists, Welfare Reform and Welfare Justice. In *Whose Welfare?* Ed. Gwendolyn, Mink, 171–188. Ithaca: Cornell University Press.
- Neuman, Shoshana and Adrian Ziderman. 2003. *Work Histories of Israeli Men and Women, 1983-1995*. Discussion Paper No. 6-2003.
- Perez, Sara and Dawn M. Johnson. 2008. PTSD compromises battered women's future safety. *Journal of Interpersonal Violence* 23: 635-651.
- Plummer, Ken. 1995. *Telling Sexual Stories: Power, Change and Social Worlds*.

London: Routledge.

Postmus, Judi L., Sara-Beth Plummer, and Amanda M. Stylianou. 2016. Measuring economic abuse in the lives of survivors: Revising the scale of economic abuse.

Violence against Women 22(6): 692–703.

Riger, Stephanie, and Susan L. Staggs . 2004. Welfare reform, domestic violence, and employment: What do we know and what do we need to know? *Violence Against Women* 10(9): 961–990.

Sanders, Cynthia K. 2015. Economic abuse in the lives of women abused by an intimate partner: A qualitative study. *Violence Against Women* 21(1): 3–29.

Schrag, Rachel J. Voth. 2015. Economic abuse and later material hardship: Is depression a mediator? *Affilia: Journal of Women and Social Work* 30 (3): 341-351.

Swanberg, Jennifer E., Mamta U. Ojha, and Caroline Macke. 2012. State employment protection statutes for victims of domestic violence: Public policy's response to domestic violence as an employment matter. *Journal of Interpersonal Violence* 27(3): 587–619.

Varcoe, Colleen, and Lori G. Irwin. 2004. "If I Killed You, I'd Get the Kids": Women's survival and protection work with child custody and access in the context of woman abuse. *Qualitative Sociology* 27(1): 77-99.

Vosko, Leah, F., Martha MacDonald, and Iain Campbell. 2009. *Gender and the Contours of Precarious Employment*. London and New York: Routledge.

Walby, Sylvia. 1991. Labour markets and industrial structures in women's working

- lives. In *Life Course Dynamics: Trajectories and Transitions 1968-1980*, ed. Shirley Dex, 167-186. Ithaca: Cornell University Press.
- Walby, Sylvia, Jo Armstrong, and Sofia Strid. 2012. Intersectionality: Multiple inequalities in social theory. *Sociology* 46(2): 224–240.
- Walby, Sylvia, Jude Towers, and Brian Francisract. 2014. Mainstreaming domestic and gender-based violence into sociology and the criminology of violence. *The Sociological Review* 62(2): 187–214.
- Wolffensperger, Joan. 1991. Engandered structure: Giddens and the conceptualization of gender. In *The Gender of Power*, eds. Kathy Davis, Monique Leijenaar, and Jantin Oldersma, 87-108. London, Newsbury Park: New Delhi: Sage.
- Wood, Leila. 2015. Hoping, empowering, strengthening: Theories used in intimate partner violence advocac. *Affilia: Journal of Women and Social Work* 30(3): 286-301.
- Woodward, Kerry. 2008. The multiple meanings of mork for welfare-reliant women. *Qualitative Sociology* 31(2): 149-168.
- Zelizer, Viviana A. 2005. *The Purchase of Intimacy*. Princeton University Press.
- Zelizer, Viviana A. 2012. How I became a relational economic sociologist and what does that mean? *Politics and Society* 40(2): 145–174.

דיון ומסקנות

נשים שורדות אלימות בני זוג מצופות למלא אחר החוזה האזרחי, הנוהג כיום במדינות המערב ובכללן בישראל, ולפתח עצמאות כלכלית דרך תעסוקה בשכר. חוזה זה, המבסס את היחסים בין האזרח.ית למדינה על יחסי שוק, ומתנה תמיכה מדינתית במאמץ לכוון עצמאות כלכלית, מכונה 'אזרחות שוק'. ההנחה המרכזית בחוזה, כי חופש היחיד.ה מתאפשר באמצעות חופש השוק, מושתתת על עליונות ערך העצמאות, ומאפשרת למנגנוני המדינה לצמצם את מחויבותם להגנה על אזרחים.ות מהשוק (Hacker, 2004; Harvey, 2005; Morgen et al., 2010). הפרקטיקות ניאוו-ליברליות, המיישמות חוזה זה, במקביל לצמצום רשת הביטחון האישי והכלכלי המוצעת, מקדמות השתלבות תעסוקתית של נשים נתמכות רווחה, שרבות מהן שורדות האלימות, דרך פיתוח תוכניות 'מרווחה לעבודה'. ההיגיון של תוכניות אלו מקדש עבודה בשכר, כבסיס מוסרי של זכויות, כבסיס עיקרי לעצמאות כלכלית וכתנאי מקדים לאנושיות, בהתאם לכללי המוסר הנורמטיביים של הגבר הלבן ממעמד הביניים (Lewis, 2002; Munger, 2007; Ridzi, 2009; Skevik, 2005).

אולם התניה זו של תמיכה מדינתית במאמץ של הנשים לפתח עצמאות כלכלית דרך שכר עבודה, מתעלמת מנסיבות חייהן הייחודיות של שורדות האלימות, הנתונות תחת דיכוי מגדרי אלים, שכובל את פעולתן בשוק, הנתפש כחופשי לכל, אך עבורן מתוחם ומוגבל (Stark, 2007). יתר על כן, היא מעצימה את פגיעותן ומציידת את הגברים האלימים בזירה נוספת להפעלת השליטה האלימה – זירת העבודה (Brush, 2011; Rephael, 1999). כתוצאה מכך הגבול בין האלימות בספירה הפרטית לבין האלימות בספירה הציבורית מיטשטש: אלימות בן הזוג בבית חודרת לעולם העבודה והופכת אותו למרחב נוסף, המזין את האלימות המגדרית המופעלת נגד האישה בשני המרחבים.

בהקשר זה, משמעויות העבודה בעולמן של נשים שורדות אלימות בן זוג עשויות להיצבע בגוונים ייחודיים בשל המתח בין שלושה מימדים בעולמן: 1. מאמציהן לבסס

עצמאות כלכלית דרך התנסויות עבודה בשכר בשוק עבודה פוגעני. זאת כדי להיות זכאיות לזכויות ואף לאזרחות, להיחלץ מהבושה המעמדית ולחוש ראויות חברתית (Sayer, 2005);

2. ההקשר התרבותי הפטריאכלי הנוהג בסביבתן הביתית וכולל תפישה של בני הזוג האלימים כזכאים לשלוט בהן, בעבודתן ובתוצריה הכלכליים. כך שהעבודה בשכר הופכת למרחב נוסף להגברת הפיקוח המגדרי האלים של הגבר (Brush, 2011);

3. ההקשר המוסדי של מדיניות ניאו-ליברלית, המצמצמת את מחויבותה להגן על ביטחון האישי והכלכלי של שורדות האלימות (Bell, 2003);

Brandwien, 1999; Brush, 2004). כך שמתערערת האפשרות לתמיכה מדינית במימון הכשרות מקצועיות ובחיפוש אחר משרות איכותיות (Benjamin, 2016). אלה האחרונות עשויות לאפשר צבירת משאבים כלכליים וחברתיים, ולעיתים אף לשמש ככוח מרתיע מול בני הזוג האלימים (Battacharyya, Bedi & Chhachhi, 2011; Lynch & Graham-);

Bermann, 2004; Sanders, 2014). יחד עם זאת, לצורך ניתוח תהליך ההתרחקות מההקשר התרבותי האלים לצד ניסיונות ההתפתחות בעולם העבודה והאפשרות להתמקם במשרה איכותית, בחינת המתח בין שלושה מימדים אלו מחייבת גם התייחסות לציר הזמן. גישה כזו, המתמקדת בשלושת המימדים האמורים ובציר הזמן המארגן את השינוי ביחסים בחיי היומיום של שורדות אלימות בני זוג, מבקרת את המחקר הקיים בתחום.

על אף הצהרות רשמיות במדינות המערב על חיים חופשיים מאלימות כתנאי בסיסי כיום לאזרחות בת קיימא, המחקר בתחום בשנים האחרונות מנתח תהליכים היסטוריים, פוליטיים וכלכליים שיוצרים ומשעתקים אלימות מגדרית ברחבי העולם (Adelman, 2017);

Abraham & Tastsoglou, 2016; Hearn et al., 2016, Walby, 2009, 2012; Walby et al., 2014). יחד עם זאת, רק לאחרונה מתפתח דיון מעמיק יותר בנוגע לתפקידה של המדינה, על חוקיה ומוסדותיה, בביסוס יחסי כוח מגדריים היררכיים בחברה ובניתוח האופנים בהם אלימות מגדרית בחברה האזרחית קשורה למאבקים על שוויון והכללה

באזרחות (Adelman, 2017; Abraham & Tastsoglou, 2016). מכאן אף נטען, כי בהיותה של אלימות זו אחת מההפרות המרכזיות של זכויות אזרח. ית, הרי שבחינתה היא בעלת חשיבות רבה לשדה המחקר הסוציולוגי (Hearn, 2012). תובנות אלו הובילו להצגת אתגר לסוציולוגים להמשיך בפיתוח מחקר שיתרום לזיהוי המכניזמים המוסדיים הקונקרטיים ותהליכי השיח הסימבוליים, שמונעים ע"י המדינה, ומעצבים את המשך כינונה של אלימות מגדרית זו.

יחד עם זה, החתירה להבנת המנגנונים המוסדיים, עד כה נותרה לרוב ברמת המאקרו ולא כללה ניתוח מעמיק של האופן בו הם מצטלבים עם התנסויותיהן היומיומיות של נשים החוות יחסים אינטימיים אלימים (Hearn, 2012; Walby, 2012). ניתן להסביר זאת כחלק מהנטייה של המחקר הסוציולוגי להתעלם מניתוח יחסים אינטימיים כבעלי חשיבות להבנת תהליכים חברתיים וכלכליים רחבים (Zelizer, 2005, 2012). כך שבעוד שהשדה הסוציולוגי דן באלימות המוסדית שהמדינה מפעילה דרך מנגנוני השונים, נותר חוסר בספרות זו בנוגע לאופנים שזה מתבטא בחיי הנשים בפועל, דרך נקודת מבטן. טרם פותח דיון יסודי, המעמיק בניתוח התנסויותיהן של נשים שורדות אלימות בני זוג במערכת היחסים האלימה, ומאיר את האופן בו תהליכים מוסדיים אלו מעצבים את מהלך חייהן לאורך זמן הן במרחב הפרטי והן במרחב הציבורי.

במקביל, המחקר הפמיניסטי פעל רבות לקידום ההכרה בחשיבות ההפרדה בין המרחב הפרטי למרחב הציבורי בחייהן של נשים, באמצעות ניתוח המדגיש כיצד כינון המדינה המודרנית וכריתת החוזה בין המדינה לאזרחיה, הגדירו מחדש את הפטריארכיה ועיצבו את החלוקה ההיררכית בין הפרטי לציבורי (Pateman, 1988; Tong, 1989). כתיבה זו תרמה להכרה בדחיקת הספירה הפרטית לשוליים ובהשמעת קולן הלא מושמע של נשים שהודרו למרחב מוכפף היררכית ומגדרית. יתר על כן הושם הדגש על ניתוח אלימות נגד נשים ע"י בני זוגן במרחב הביתי כתופעה חברתית ופוליטית במסגרת החברה הפטריאכלית)

(Mackinnon, 1989; Millett, 1970). שדה מחקר פמיניסטי זה, פיתח את ההכרה החשובה

בלגיטימיות של הדיון המחקרי העוסק בהתנסויותיהן של נשים במרחב הביתי. אולם הדיון באלימות בני זוג לרוב נסב סביב חוויות מהמרחב הביתי האלים, ולא תמיד נחצה הגבול להצלבתו עם חוויות מקבילות גם במרחב התעסוקתי. נטייה זו יצרה חוסר בספרות באופן המאפשר לברר את הבו-זמניות של אלימות בשני המרחבים: הפרטי והתעסוקתי. כמו כן הדיון באופן שבו כינונו של חוזה האזרחות המוסדי בעל תרומה לעיצוב כפיפותן המגדרית והתנסויותיהן של נשים שורדות אלימות בשני המרחבים במקביל, נותר חסר.

מודל המנתח בו זמנית את שלושת מימדי המתח בעולמן של שורדות האלימות על פני ציר הזמן מאפשר גם לבקר את הנטייה של שדה המחקר הפמיניסטי ל'תרבותיות-יתר' בניתוח. נטען, כי הדומיננטיות של תיאוריית ההצטלבויות, החושפת את מגוון התנסויותיהן של שורדות האלימות, בעיקר על רקע מעמד, מוצא גזעי או אתני והגירה (למשל, Erez, 2007; Sokoloff & Pratt, 2009; Adelman & Gregory, 2009) תרמה להזנחת ניתוח אספקטים חשובים הקשורים לכלכלה ולשוק העבודה, הנדרשים להבנת מכלול חייהן של שורדות האלימות (Anthias, 2013b). המודל שפיתחתי במחקר הנוכחי בא להתמודד עם לקונות אלו בספרות ומציע מסגרת תיאורטית בעלת שלושה מעגלי ניתוח לחקר נשים שורדות אלימות בני זוג.

מסגרת הניתוח התיאורטית לחקר שורדות אלימות

מסגרת ניתוח תיאורטית זו מתמקדת בהתנסויותיהן של נשים שורדות אלימות בהצטלבות שבין הכוחות המוסדיים, התרבותיים והמבניים שמעצבים את עולמן. באופן ספציפי, המודל מציע לבחון את התמודדויותיהן היומיומיות של שורדות האלימות באמצעות ניתוח המשלב בין ההקשרים הבאים: המסגרת המוסדית של מודל אזרחות שוק ויישומו, הכוללת שיח ניאו-ליברלי תואם המזין את משמעויות העבודה; המסגרת של מבנה שוק העבודה, כולל הסדרי ההעסקה עכשוויים ומאפיינים מגדריים של איכות המשרה; המסגרת התרבותית של מודל משפחתי פטריאכלי, הדומיננטי בסביבתן הביתית. יחד עם זאת, על מנת לאפשר ניתוח סוציולוגי מעמיק הנוגע לקשרים ההדדיים בין מבנה, תרבות ופעולה (agency), המודל כולל ניתוח של מיקומן החברתי של שורדות האלימות כמשוקע במרחבים חברתיים מגוונים, סדוקים ובעלי קשרים הדדיים ביניהם, תוך התייחסות למרחב ולזמן.

מסגרת תיאורטית זו מאפשרת ניתוח פעולותיהן של הנשים, המעוצבות בהתאם לכוחות אלו, אך גם מעצבות אותם במקביל באמצעות מו"מ מתמשך אותו הן מנהלות מול נציגי המסגרות התרבותיות, המוסדיות והמבניות ושומרי הסדר הקיים. כמו כן היא תורמת להכרה באלימות בני זוג כתופעה חברתית רחבה ומאפשרת לחשוף את הכוחות החברתיים, המוסדיים והתרבותיים, הממסגרים את מרחב הפעולה של הנשים השורדות, ומשמרים את האלימות בעולמן. בו זמנית היא גם מכיר בסוכנות של הנשים, ביכולת התמרון שלהן, באסטרטגיות הפעולה ובמו"מ שהן מנהלות בתוך מרחבי הפעולה ועל גבולותיהם המשתנים.

מסגרת ניתוח ביקורתית זו חייבה גם את פיתוחה של מתודולוגיה מתאימה, שתאפשר להדגים את התפתחות היחסים בין שלושת המימדים על פני ציר הזמן. לצורך כך פיתחתי מתודולוגיה, אותה כיניתי מודל ה-WAVE, המתבססת על חיבור בין שלושה גופי ידע: מתודולוגיה מגדרית לחקר היסטורית עבודה של נשים (Dex, 1984, 1991); תיאורית

מהלך החיים (Elder & Giele 2009; Moen 2011); והמחקר הפמיניסטי על נושאים רגישים (Lee & Renzetti, 1993). המתודולוגיה שפיתחתי מכירה בשילוב שבין אירועים משפחתיים ומבניים כמעצבים כניסות ויציאות של נשים משוק העבודה לאורך מהלך חייהן (Walby, 1991) ומאפשרת ניתוח של אירועי האלימות הזוגית כמעצבים התנסויות בעבודה לאורך זמן. כך ניתן מענה להיעדרה של הפרספקטיבה הטמפורלית מהמחקר על שורדות האלימות, ואף מתבהר הערפול הרווח ביחס למשמעותה של הפרידה מבן הזוג האלים. פיתוחה של מתודולוגיה זו אפשרה בנוסף לבחון את התהליך החברתי, הקושר בין הפרידה וההתרחקות הפוטנציאלית מהאלימות לבין ההתנסויות של הנשים בעבודה בנקודת מפנה זו ולאחריה. בחינה שחשפה את העקבות הכלכליים והתעסוקתיים של האלימות, שהיו עמומים עד כה. ההדגמה כיצד עקבות אלה נותנים את אותותיהם גם שנים רבות לאחר ההתרחקות מבן הזוג האלים במימדי הזמן והמרחב כאחד, הדגישה את חשיבות המימד הטמפורלי ותרמה לפיתוחה של מסגרת הניתוח התיאורטית לחקר שורדות האלימות. שלושת המאמרים, המוצגים בעבודה זו, מדגימים את יישומו האמפירי של מודל תיאורטי חדשני זה לחקר שורדות האלימות ומבליטים את התרומה התיאורטית המגולמת בו. זאת במיוחד ביחס לפוטנציאל העמקת ההבנה לגבי המרחבים בתוכם נשים שורדות אלימות בני זוג פועלות ואשר מולם הן מנהלות משא ומתן על מימוש זכויותיהן כאזרחיות שוות זכויות במדינה. הניתוח מדגיש היבטים שונים של מוקדי ההתמודדות של הנשים מהבית ומהעבודה, מהפרקטיקות ההישרדותיות ומהמורכבויות הרגשיות בחיי היום יום. יתר על כן מחדד את ההבנה כי סיכוייהן לבסס אחיזה במשרה איכותית ולפתח עצמאות כלכלית דרכה, קשורה לדרכי התמודדותן עם שרידי האלימות שממשיכים לעצב את עולמן גם זמן רב לאחר ההתרחקות הפיזית והטמפורלית מאלימות בן הזוג.

המאמר הראשון מציג סקירת ספרות ביקורתית שכוללת מיפוי של החסמים למימוש עצמאות כלכלית דרך עבודה בשכר, העומדים בפני נשים שורדות אלימות בני זוג. כמו כן הוא נותן מענה לשאלה באיזו מידה התוכניות הייעודיות לפיתוח עצמאות כלכלית מכירות

בחסמים אלו ונותנות להם מענה? מיפוי ראשוני זה של שדה המחקר חשף את הנטייה של המחקרים בתחום לנתח אלימות בני זוג דרך התמקדות ברמת הפרט (למשל, Dutton et al., 2009; Wuest et al., 2009; Scott-Story, 2011; Perez & Johnson, 2008; al., 2006), או התמקדות בתיאוריית ההצטלבויות (למשל, Sokoloff & Pratt, 2007). זאת במקביל להזנחת המימד הכלכלי וללא התייחסות מעמיקה לניתוח מבנה שוק העבודה כבעל חשיבות בהבנת עולמן של הנשים השורדות. תובנה זו חשפה את היעדרה של מסגרת תיאורטית רחבה לחקר שורדות האלימות והובילה לפיתוחו של המודל כמענה ללקונה זו.

יתר על כן, ניתוח שדה מחקר זה חידד את התובנה כי לרוב נשמר הגבול בין הפרטי לציבורי גם בשדות המחקר העוסקים באלימות מגדרית: מצד אחד עושר של מחקרים המתמקדים בניתוח גורמים ברמת הפרט; מצד שני מחקרים המתמקדים בהסברים מוסדיים ו/או תרבותיים לתופעה החברתית. המאמר שהוצג במסגרת עבודה זו, תורם לשדה המחקר במיפוי מצליב של החסמים הן ברמת המיקרו והן ברמת המאקרו כדי להבין טוב יותר את ההתמודדות של נשים שורדות אלימות בני זוג עם הצורך לפתח עצמאות כלכלית דרך תעסוקה בשכר ואת דרכי הפיתרון האפשריות לכך. בנוסף הוא מדגיש את חשיבות ההתייחסות למימד הכלכלי באלימות בני זוג, בעיקר על רקע הפרקטיקות הניאו-ליברליות בעידן הקפיטליסטי הנוכחי. ניתוח זה מסייע בחשיפת המסגרת המוסדית והפרקטיקות שלה כלפי שורדות האלימות. אולם כפי שאפרט בהמשך, זהו צעד ראשון שיש עוד להמשיך ולפתחו כדי להגיע להבנה מעמיקה יותר של המסגרת המוסדית והאופן בו היא מעצבת את תפישותיהן ואת פעולותיהן של שורדות האלימות.

המאמר השני תורם להבנת פעולותיהן של נשים שורדות אלימות בני זוג בהצטלבות שבין כוחות מוסדיים ותרבותיים הדומיננטיים בעולמן. ההתמקדות במשמעויותיה של העבודה בשכר במהלך זוגיות אלימה וניתוח התנאים בהם העבודה נתפשת כמרחב המעצים את תחושות הדיכוי או כמרחב המאפשר התפתחות אישית וכלכלית, חושפת כיצד הנשים השורדות מתמודדות עם התנגשות בין מסרים מוסדיים ובין ערכים תרבותיים סותרים

בעולמן. למרות עדויות אמפיריות בנוגע לברית פוליטית בין כלכלת שוק וערכי ניאו-ליברליזם לבין סוכני שמרנות חברתית, המחזקת את ערכי המשפחה השמרניים גם בעידן הקפיטליסטי הנוכחי (Cooper, 2017), הרי שניגוד זה בין השיח הניאו-ליברלי, התואם אזרחות שוק, לבין ערכי התרבות הפטריאכלית הנוהגת בביתן של שורדות האלימות, טרם קיבל תשומת לב משמעותית בספרות. ניתן להסביר זאת באמצעות נטיית הספרות להתמקד בניתוח מוסדי, ובפרט בהשלכות של השינויים במדיניות הרווחה במדינות מערביות רבות ובכללן בישראל, כמעצבים את מצבן התעסוקתי והכלכלי של נשים ואימהות חד-הוריות (Brandwien, 1999; Brush, 2011; Kaplan & Stier, 2017; Lewin & Stier, 2017; Reid & LeDrew, 2013; Woodward, 2008). זאת לרוב ללא ניתוח מקביל של התנסויות מהמרחב הביתי ושל הערכים התרבותיים הפטריאכליים המעצבים התנסויות אלו (פוגל-ביז'אווי, 1999; Abraham & Tastsoglou, 2016a).

באמצעות ניתוח מצליב, בהתאם למודל שפיתחתי, נחשף התהליך החברתי בעולמן של נשים שורדות אלימות בני זוג, המדגיש כיצד תפישותיהן לגבי עבודתן בשכר מאורגנות סביב תפישותיהן בנוגע לקשר הזוגי האלים עם בן הזוג. הניתוח חושף את הפער בין ערכים תרבותיים שמרניים, שמאפיינים את בני הזוג האלימים, לבין עמדות הנשים הנענות למסרים של מימוש עצמי והגשמת חלומות, המוצעים על ידי המדיניות הציבורית והשיח הניאו-ליברלי, המצפים מהן להצליח בעולם העבודה. ההכרה בפער זה הכרחית להבנת ההקשר של פרקטיקות האלימות השונות הננקטות על ידי הגברים, ובאות לידי ביטוי למשל בהתעצמות האלימות בבית ובנוכחותה הפיזית בעולם העבודה. בעוד פרקטיקות אלו תועדו בספרות (למשל, Brush, 2003, 2011), הרי שמסגרת הניתוח החדשה שאני מציעה, מאפשרת להעמיד תהליך חברתי שטרם נדון בספרות והוא התרחבותה של האלימות אל עולם העבודה באופן שמשנה את משמעות העבודה מהזדמנות להגשמת חלומות ובסיס פרנסה למרחב נוסף של פגיעות ודיכוי. שינוי משמעותי של העבודה בהקשרה של אלימות בני זוג חושף

את הרצף בין התחום הפרטי לתחום הציבורי בחייהן של מי שחיי העבודה שלהן נותרים מוכפפים לגברים האלימים ומערער על הדיכוטומיה ההירארכית שבין הפרטי והציבורי. אולם לצד רציפות זו, כאשר נשמר הגבול בחייהן של שורדות האלימות, יתכן גם קשר הפוך בו חיי העבודה נתפסים כמקלט מהאלימות ואף מאפשרים הצבר משאבים לצורך התרחקות ממנה.

יתר על כן, ניתוח דרך מודל חדשני זה תורם לדיון בספרות הסוציולוגית הדנה בערך הפנימי ו/או החיצוני של איכות המשרה (למשל, Craft Morgan et al 2013; Gallie et al., 2015; Hebson et al., 2013), משום שמדגים כיצד האלימות הכלכלית שנחווית ע"י הנשים במרחב הביתי אינה מאפשרת רכישת ערך אינסטרומנטלי של העבודה באופן שהיה מוכר עד כה. ממצאי הניתוח מעלים, כי שורדות האלימות מתארות משק בית מפוצל כלכלית: מצוקה חומרית ותחושות עוני ומחסור להן ולילדיהן, למרות עבודתן בשכר; מול עליונות כלכלית של בן הזוג החי ברווחה כלכלית יחסית, תוך שליטה מלאה על הכנסות משק הבית. בעוד הספרות המנתחת משמעויות של עבודה בשכר בהצטלבות עם מגדר ומעמד, מדגישה כי למרות (ואולי בגלל) חסרונן של ערך כלכלי עודף של העבודה, נשים שואבות ערך זהותי מעבודתן בשכר (Sa'ar, 2013; Reid & LeDrew, 2013; Nagar-Ron, 2014; Mears, 2015; Woodward, 2008; Skeggs, 1997; Woodward, 2008), הרי שההתייחסות מעמיקה למערכת היחסים שנשים מנהלות עם בני זוגן, מאירה באור חדש דיון זה.

ממצאי המחקר חושפים כי נשים שורדות אלימות, נמצאות במאבק מתמיד מול בני הזוג האלימים על זכותן לממש ערך זהותי וכלכלי דרך העבודה. תיאוריהן מדגימים כיצד ההתנגשות בין כוחות עוצמתיים בחייהן (היינו ערכים של תרבות פטריאכלית הרווחים בביתן; מסגרת מוסדית של אזרחות שוק; ומבנה שוק עבודה פוגעני), מחייבת אותן לפעול בזהירות, תוך תכנון אסטרטגי, קריאה נכונה של המפה ותמרון תמידי בין הצדדים, כדי למזער נזקים כלכליים ואישיים אפשריים. כך שמצד אחד הן מתארות את מאמצייהן לאמץ נורמות רווחות של התנהגות אזרחית ראויה כנשים עובדות, ולשאוב מכך ערך זהותי וכלכלי, אולם מצד שני

חושפות את הקשיים בדרך לכך, נוכח התעצמות העימותים האלימים מול בן הזוג ונוכח מבנה האפשרויות המצומצם האפשרי עבורן בשוק העבודה.

ההתנגשות בין המסרים המוסדיים, ששורדות האלימות מאמצות, מול הערכים התרבותיים, הנוהגים בביתן, מדגימה את אחד התוצרים הלא מכוונים של יישום מודל אזרחות השוק, נוכח התעצמות העימותים והמשא ומתן על מיקומיהן ההיררכיים. בעוד בני הזוג האלימים מנסים לקבע את מיקומן המוכפף מגדרית, למשל ע"י החרפת האלימות הכלכלית, הרי שהנשים מערערות על כך ומאתגרות את כבלי הדיכוי המגדרי. לעיתים עצם השתלבותן בעבודה בשכר המרחב הציבורי והתעקשותן על המשך החזקת המשרה קוראת תגר על כפיפותן המגדרית במרחב הביתי. תיאוריהן בנוגע לניסיונות השליטה הכפייתית של בן הזוג מול ניסיונותיהן החוזרים לאתגר את כבלי השליטה והדיכוי הללו ולהשתחרר מהם, ברמה החומרית והתרבותית, מדגימים את חשיבות הניתוח המחבר בין היבטים כלכליים לבין היבטים תרבותיים. בכך תורמים לדיון התיאורטי המבקר את הנטייה של המחקר הסוציולוגי, ובפרט המחקר הפמיניסטי המתמקד באלימות מגדרית, לייחס חשיבות יתר לניתוח תרבותי על חשבון הזנחת ניתוח של היבטים הכלכליים (Anthias, 2013b). חשיפת המו"מ המתמשך בין הנשים, המנסות לפתח את כוחן הכלכלי, מול בני זוגן האלימים, המנסים למנוע זאת מהן, מהווה אופרציונליזציה של החיבור בין תרבות לכלכלה, ותורמת לדיון התיאורטי המבקר את הפרדה המלאכותית בין תחומי מחקר אלו.

הבנת המרחב המצטלב בו פועלות נשים שורדות אלימות בני זוג, בהתאם למודל התיאורטי שפיתחתי, דרשה בנוסף לניתוח הכוחות המוסדיים, הערכים התרבותיים ומבנה שוק העבודה, התייחסות מעמיקה למימד הטמפורלי בחייהן. המאמר השלישי מדגים כיצד מיקומן התעסוקתי ההיררכי של שורדות האלימות הינו תוצר של יחסיהן עם בני זוגן על פני רצף של זמן ונסיבות חיים ייחודיות. העברת תשומת הלב מניתוח המקבע יחסית את מיקומן החברתי של שורדות האלימות, למשל לפי מעמד או גזע, לניתוח חוצה מיקומים (טרנס-לוקאלי), במילותיה של אנתיאס (Anthias, 2008, 2012), תרמה להבנת אסטרטגיות

הפעולה המשתנות של הנשים על פני זמן ומרחב. ניתוח המימד הטמפורלי חשף את משמעויותיהם של שרידי האלימות, לא רק בהיבט הנפשי המוכר יחסית בספרות, כי אם גם בהיבט הכלכלי, התעסוקתי ובהתמודדויות היומיומית מול נציגי מוסדות המדינה וגם מול ילדיהן. ניתוח תיאוריהן הגדושים על התנסויות בבית ובעבודה לאורך מהלך חייהן הדגישו כיצד ההתמודדות עם שרידי האלימות ממשיכה לעצב את חיי היומיום שלהן, למרות ההתרחקות הפיזית והטמפורלית מהאלימות, וכיצד נדרשים תהליכי הישרדות ארוכים על מנת לאפשר סיכוי שיבססו את אחיזתן במשרה באיכות גבוהה.

ניתוח זה תורם לספרות הסוציולוגית שמנתחת היבטים מגדריים בשוק העבודה (למשל, Benjamin, 2018; Brady & Kall, 2008; Dex, 1991; Davoine et al., 2008; Grimshaw & Rubery, 2007; Mason & Salverda, 2010), ומתארת כיצד כניסה למשרה בעלת הסדרי העסקה פוגעניים מקשה על המעבר למשרה איכותית (Dex & Bukodi, 2010). זאת משום שניתוח היסטורית העבודה כמשוקע בהתנסויות של נשים באלימות בני זוג, מאפשר לבחון בו-זמנית את מימדי האלימות והתעסוקה, שכל אחד מהם מהווה הקשר מיידי להבנת נקודות מפנה במימד האחר. אם עד כה תועדו בספרות קיטועים משפחתיים, הקשורים לאימהות, וקיטועים מבניים, הקשורים למאפייני שוק העבודה, כמעצבים היסטורית עבודה של נשים (סמבול ובנימין, 2007; Dex, 1991; Walby, 1991), הרי שניתוח מצליב זה, ממשיג 'קיטועים על רקע אלימות בן זוג' ומדגים את חשיבותם של היחסים האינטימיים גם בתוצאות כלכליות ותעסוקתיות של נשים. בכך תורם גם לדיון התיאורטי בסוציולוגיה בנוגע לקשר שבין כלכלה ויחסים אינטימיים, כפי שמתבטא בכתיבתה של זליזר (Zelizer, 2005, 2012).

משמעותו של ניתוח היסטורית עבודה שמשוקעת באלימות בני זוג מתחדדת ביתר שאת בבחינת איכות המשרה גם שנים רבות אחרי פרידה מבן הזוג האלים. ניתוח זה תורם להבהרת חשיבות הכניסה של שורדות האלימות למשרה איכותית לצורך קידום שיקומן

הכלכלי והנפשי, אולם גם מדגיש את התהליך הארוך ורצוף הקשיים בדרך לכך. רק ניתוח שמצד אחד מתמקד ביחסים כמתהווים ולא ממקם את הנשים השורדות במיקום אונטולוגי ידוע מראש (למשל כקורבנות), מאפשר לראות כיצד בתנאים מסוימים הן מצליחות להשתחרר מכבלי הלפיתה האלימים, בעוד שלעיתים הן נותרות לכודות. זאת משום שעיוותים והתנגשויות אלו אינם תחומים לגבולות הקשר בלבד, אלא מתמשכים גם אחרי פרידה והתרחקות (פיזית וטמפורלית) מבן הזוג האלים. המשך ניסיונות השליטה והדיכוי שבן הזוג מפעיל (בדרכים כלכליות, דרך הילדים ודרך שימוש במוסדות המדינה) גם שנים רבות לאחר הפרידה, מנתבות את דרכי הפעולה של הנשים ומהוות חסם לשיקומן הכלכלי והאישי. ניתן לומר, כי שרידי האלימות ממשיכים לעצב את עולמן של הנשים ואף לשחוק את יכולתן לממש אזרחות ראויה בהתאם למודל אזרחות שוק.

מסקנות אלו שעולות מהמחקר מדגימות כי אין לנתח את מאבקן של שורדות האלימות ברמת הפרט ומול בני זוג בלבד, אלא יש להבינו כמאבק רחב יותר מול המדינה ומוסדותיה על מימוש זכויותיהן האזרחיות. המסגרת התיאורטית החדשה שפיתחתי, מתמקדת בדינאמיקת היחסים המתהווה בהקשר של זמן ומרחב, ומאפשרת לחשוף את התהליך החברתי הכולל שנוגע גם לעתידן של שורדות האלימות כאזרחיות ולאפשרות שהן יצליחו לעמוד במחויבות של חוזה אזרחות שוק ולפתח עצמאות כלכלית. ממצאי המחקר חושפים כיצד במהלכו של הקשר הזוגי, נשים שורדות אלימות בני זוג כבולות ליחסים האלימים שמעצבים את התנסויותיהן בשוק העבודה וחוסמים את התייב שעשוי להוביל לפיתוח עצמאות כלכלית, כיצד האלימות ממשיכה להיות בעלת ביטויים בחייהן גם שנים רבות אחרי תום הקשר באופן שמעכב עצמאות כלכלית וכיצד תפישותיהן הסובייקטיביות לגבי איכות המשרה מעוצבת בהתאם לשרידי אלימות אלו כמו גם למבנה שוק העבודה הפוגעני. מודל זה מהווה נדבך נוסף בהרחבתו ההכרחית של הדיון הסוציולוגי המנתח את תפקיד המדינה ביצירה ובשעתוק אלימות מגדרית בה אני דנה, ותורם לו באמצעות חילוץ התהליכים החברתיים המעצבים את התנסויותיהן בפועל של הנשים. בנוסף העבודה

האנאליטית שהמודל מאפשר מדגישה את החשיבות שיש לניתוח המרחב האינטימי הזוגי בהבנת תופעות חברתיות, וקוראת להכניסו לארגז הכלים הסוציולוגי לצורך הבנה טובה יותר של התהליכים החברתיים בעולמן של נשים.

חשיבותם של תהליכים החברתיים שנחשפו באמצעות מסגרת ניתוח זו מתחדדת נוכח הציפייה שיבססו עצמאות כלכלית, במיוחד אצל מי שחסרות הון חומרי, הון חברתי והון תרבותי, שאינו דרך שוק העבודה. מכאן שיש להכיר באלימות בן הזוג כחוסמת במהלך החיים את האפשרות של נשים שורדות אלימות זו לפתח עצמאות כלכלית ולכן גם חוסמת את האפשרות לאזרחות. בחינת אזרחותן דרך המונח עצמאות כלכלית, שמהווה מושג מפתח לפי מודל אזרחות השוק הדומיננטי בחברה, תורמת להבנה כי לא ניתן לבחון את גילויי האלימות במרחב הפרטי במנותק מהשאלה הכללית של שורדות אלימות כנשים עובדות, כאזרחיות הפועלות לממש את זכותן החברתית והכלכלית.

למרות חשיבותו ותרומתו התיאורטית, הרי שגם מחקר זה אינו חף ממגבלות. ניתן לסכם את מגבלות המחקר בעיקר בנוגע למאפייני אוכלוסיית המחקר, להיבטים בניתוח ולהיבטים הקשורים להיקף המחקר ולמסקנותיו. אוכלוסיית המחקר כללה נשים יהודיות שורדות אלימות בן זוג, בעלות ניסיון תעסוקתי במהלך חייהן, אשר היו בעברן (וחלקן עדיין) מטופלות במרכז למניעת אלימות במשפחה ו/או ברווחה, ואשר השתתפו בתוכנית להשתלבות תעסוקתית מטעם הרווחה. קשיים בנגישות לאוכלוסיית המחקר, שאינה נראית בעין החברתית והציבורית, הובילה להתמקדות של המחקר בנשים יהודיות בלבד. זאת למרות ההכרה המחקרית בדבר החשיבות שיש לייחס לבחינת התופעה גם בקרב נשים מהמגזר הערבי בישראל (חאג' יחיא וסדן, 2007). מכאן שיש לפתח המשך חקירה של היסטורית העבודה ומשמעויותיה גם בקרב נשים שורדות אלימות ממגזרים מגוונים בחברה הישראלית, ובפרט מהמגזר הערבי.

מגבלה נוספת עשויה לנבוע מהתמקדות המחקר בנשים שורדות אלימות בן זוג שעברו הליכי התערבות שונים ע"י הממסד, שנמצאות ברוב המקרים מספר שנים לאחר

הפרידה מבן הזוג האלים ושלכן נחשבות 'חזקות' יחסית. ניתן לטעון כי הליכי ההתערבות השונים, ובעיקר טיפולים רגשיים פרטניים במרכזים למניעת אלימות, נותנים את האומץ והאפשרות לדבר באופן יותר חופשי על האלימות האינטימית. אולם בו זמנית, יתכן שעצם ההליך הטיפולי והדיבור על אלימות מעצב את האופן בו המרואיינות תופשות את האלימות כאירוע מכונן בחייהן. בנוסף, התמקדות באוכלוסיית מחקר זו, לא כוללת נשים שחסרות משאבים חברתיים שמאפשרים להן לחפש תמיכה וסיוע קהילתי וממסדי, ושהאלימות ממנה סובלות עדיין סמויה ונחבאת לתוך המרחב הפרטי. יש מקום לפתח את המחקר הנוכחי ולהרחיבו גם לאוכלוסיית מחקר שלא עברה הליכי התערבות טיפוליים כדי לבחון זאת ולהשמיע גם את קולן.

יתכן כי הנחת המוצא הדדוקטיבית לבחינת היסטורית עבודה הובילו להתמקדות שלי כחוקרת בתמות מסוימות, במקביל לדחיקת תמות אחרות שעלו אף הן, אך שהיו פחות מעניינו של מחקר זה. כך למשל, בעוד שמרואיינות רבות בעלות זיקה מסוימת לדת ותופשות את עצמן כדתיות ו/או מסורתיות, הרי שלא ניתן למאפיין זה דגש מיוחד בניתוח. נושא נוסף שנזנח יחסית בניתוח והיה יכול לקבל משקל רב יותר, הוא ההיבט המעמדי וההתמודדות עם פרנסה בעוני. הספרות בתחום מדגישה את חשיבות ההצטלבות בין מעמד ומצב סוציו-אקונומי להתנסויות באלימות בן זוג (Sokoloff & Pratt, 2007). יחד עם זה, אימוץ הגישה של מיקומיות טרנס-לוקלית (Anthias, 2008, 2013a) שמבקרת ומתנגדת למיקום מראש של הנשים בקטגוריות אונטולוגיות (כגון מעמד ואתניות), הובילה אותי לבחינת התנסויותיהן היומיומיות והאופן בו הן מייחסות חשיבות למיקומן. ניתוח זה הוביל לתובנה כי בקרב נשים שורדות אלימות, התייחסותן למעמד חברתי-כלכלי ולאפשרויות הפתוחות בפניהן בשל כך, מצומצמת יחסית, לעומת קבוצת הנשים שאינן שורדות אלימות שתמה זו עלתה בצורה יותר משמעותית. מחקר המשך יוכל להתמודד עם הבדל זה בין הקבוצות, לפתח את מודל היסטורית עבודה כמשוקעת באלימות בן זוג (WAVE model) ולהצליבו עם היבטים נוספים של מעמד ושל שוליות נוספת בחייהן (מוצא אתני, הגירה, מרחב גיאוגרפי ועוד).

בעקבות כתיבתה של דורות'י סמית' (Smith, 2005), ניתן לראות במחקר זה, שמתמקד בהקשבה לנשים שקולן הודר במשך שנים רבות מהמרחב הציבורי והאקדמי, צעד ראשון וחשוב בפיתוח מחקר בתחום. יחד עם זאת יש להמשיך לצעד הבא ולהפנות מבט להקשר המוסדי שמעצב את עולמן הפנימי של שורדות האלימות באמצעות בחינת ההליכים המאפיינים את ההקשר המוסדי. המשך חקירה מוסדית זו גם יכולה לתרום לפעולה בשדה לצורך הובלת שינוי בהקשר המוסדי הנידון (Krumer-Nevo & Benjamin, 2010; Smith, 2005), ובכך גם ליישם את האג'נדה הפמיניסטית של המחקר, המחויב לעשייה פוליטית (בנימין, 2014). מחקר זה, שהינו הראשון בישראל שמתמקד בהתנסויות מקבילות מהמרחב הפרטי והציבורי של נשים שורדות אלימות בני זוג החיות בקהילה, וחושף את קולן המושתק ומוסתר עד כה, מהווה נקודת מוצא טובה להמשך החקירה. מחקר עתידי רצוי שימשיך ויחשוף תהליכים מבניים ומוסדיים רחבים יותר של יחסי שליטה, שמעצבים את התנסויותיהן היומיומיות של שורדות האלימות, ויתרום לפיתוח תוכנית פעולה בתחום.

השלכות יישומיות

מסקנותיו של המחקר הנוכחי עשויות להיות בעלות תרומה, לא רק בהיבטים התיאורטיים, אלא גם בהיבטים היישומיים. הבנה מעמיקה יותר של תשלובת החסמים בפני נשים שורדות אלימות בני זוג למימוש אזרחותן בהתאם לחוזה של אזרחות שוק, תורמת לשכלול הדין הציבורי בנושא ולגיבוש עקרונות פעולה להתערבויות בתחום. המחקר מאתגר את ההנחה, הרווחת במסגרות המוסדיות והחברתיות, כי דרך עבודה בשכר בשוק העבודה נשים שורדות אלימות בני זוג תוכלנה לפתח עצמאות כלכלית ולממש את חלקן בחוזה האזרחי הקיים. בעת פיתוח התערבויות בתחום יש לאמץ את מסקנות המחקר ולהכיר באופן שאלימות בני זוג בעלת כוח, המעצב את מהלך היסטורית העבודה של הנשים השורדות, וכי שרידי האלימות נוכחים בחייהן גם שנים רבות לאחר תום הקשר.

שרידי אלימות בני הזוג מתפרסים על פני זמן ומרחב ובאים לידי ביטוי במגוון צורות, למשל: כבילת השורדת להסכמים כלכליים פוגעניים; התעלמות הפוגע מהחלטות משפטיות

והתשה משפטית; תלונות שווא של הפוגע במוסדות והפעלת פיקוח ושליטה דרך שימוש במוסדות; אלימות מתמשכת דרך הקשר עם הילדים; ועוד. למרות ששרידי אלימות אלו ממשיכים לנכוח בחיי השורדות לעיתים גם 8 ו-10 שנים לאחר תום הקשר האלים, הרי שברוב המקרים הם נותרים סמויים מן העין החברתית, המשפטית והממסדית. חשיבותו של מימד טמפורלי זה, שנחשפה במחקר במלוא עוצמתה, מעלה את החשיבות של ההכרה הממסדית באטיות של תהליכי השיקום עימם מתמודדות שורדות האלימות, הן בפן הנפשי והפיזי, הן אצל הילדים והן בפן הכלכלי והתעסוקתי. ממצאי המחקר מדגישים את הצורך בפיתוח עקרונות פעולה להתערבות בתחום המכירים באטיות תהליכי השיקום ומציעים מענים, לא רק בתקופה הסמוכה לסיום הקשר האלים, אלא גם שנים רבות אחריו.

כך למשל, נדרשת הכרה ממסדית ופיתוח מענה המכיר במימדי האלימות הכלכלית הרחבים שקיימים הן במהלך הקשר הזוגי, אך גם ובעיקר בתהליכי הפרידה ובמהלך השנים אחרי תום הקשר, כפי שנחשפו במחקר הנוכחי. קיטועי העבודה כתוצאה מאלימות בני הזוג במהלך היסטורית העבודה של הנשים, מניעת הכשרה מקצועית מהן ושליטה מלאה בכספי הכנסתן, מקשים הן על צבירת הון כלכלי בסיסי לצורך עזיבת הקשר האלים והן על צבירת הון תרבותי שנדרש לפיתוח מיומנויות עבודה מוערכות ולמעבר למשרה איכותית בשוק העבודה. כדי לאפשר להן לפרוץ את מעגלי הדיכוי, ראשית יש לתמוך בשורדות האלימות באמצעות דיור ציבורי ראוי שמהווה בסיס הכרחי שיאפשר להן להתגבר על החסם הכלכלי המשמעותי ביציאה מהקשר האלים. בהמשך למענה זה, יש להציע הכשרה מקצועית בהתאם לנטיותיהן כמו גם לדרישות השוק. אולם יש להכיר במבנה ההזדמנויות המצומצמות ששוק העבודה מציע לנשים בכניסתן חזרה לעבודה כמו גם במאפייני המשרה הפוגעניים, שעלולים להעצים את תחושות הדיכוי ואת המלכוד הכלכלי והנפשי בו שורדות האלימות מצויות. על כן, כל תוכנית שתפותח, במקום לשים דגש על 'השמה' בעבודה, בהתאם לפרקטיקות הניאו-ליברליות, נדרשת להתייחס גם לאיכות המשרה, ובפרט לאפשרות שהמשרה מאפשרת יציבות, ביטחון תעסוקתי ואישי, וגמישות יחסית לצרכים המשפחתיים והמשפטיים שממשיכים להיות נוכחים בחיי השורדות גם שנים רבות אחרי ההתרחקות

מהאלימות. פיתוח תוכנית כזו, המכירה במכלול נסיבות חייהן של שורדות האלימות, בעבר, בהווה ובעתיד, תוכל להתיר את סבך כבלי הפיקוח המגדרי המגבילים את צעדיהן במעגלי חייהן השונים, ולהוביל בתהליך מתמשך והדרגתי לתחושות של שחרור ועצמאות אישית וכלכלית.

סוכני הפעולה המוסדיים המיישמים מדיניות ניא-ליברלית, ומקדמים ציפיות ליישום עצמאות כלכלית דרך עבודה בשכר, צריכים להיות מודעים להתנגשות בין ערכים אלו לבין ציפיות רווחות בסביבתן המשפחתית של נשים שורדות אלימות בני זוג בהתאם לערכי התרבות הפטריאכלית. בעידן הנוכחי של מדיניות ניא-ליברלית, המקדמת מודל של אזרחות שוק במקביל לצמצום אחריות המדינה לגורלן של אזרחיות מאוכלוסיות מוחלשות, נשים שורדות אלימות בני זוג חוות מלכוד אזרחי: מצד אחד הן נענות למסר הניא-ליברלי, מנסות להשתלב בעבודה בשכר ולהיות עצמאיות כלכלית, בהתאם למחויבותן האזרחית; מצד שני הן נותרות לבדן בהתמודדות מול אלימות בני הזוג ושרידיה המתמשכים שנים רבות וחוסמים את הניתוב האזרחי המסומן ע"י המדינה ונציגיה. המשך מדיניות זו, המתכחשת לנסיבות חייהן של שורדות האלימות, בעבר, בהווה ובעתיד, מונעת מהן זכויות חברתיות בסיסיות של ביטחון אישי וכלכלי ומקשה על האפשרות שיממשו את אזרחותן במובן הרחב של מילה.

ביבליוגרפיה

בנימין, א. (2014). רוח הפעולה הנשית המשותפת כדין באתיקה במחקר ראיונות פמיניסטי
ישראלי. בתוך מ. קרומר-נבו, מ. לביא-אג'אי וד. הקר (עורכות) *מתודולוגיות מחקר
פמיניסטיות* (עמ' 134-151). הוצאת הקיבוץ המאוחד, סדרת מגדרים.
חאג' יחיא, מ. וסדן, א. (2007). נשים מוכות בחברות קולקטיביסטיות: סוגיות בהתערבות
ובהעצמה. *חברה ורווחה*, כז, 423-451.
סמבול, ש. ובנימין, א. (2007). קיטועים מבניים ומגדריים של היסטוריית העבודה של נשים:
הצמצום במבנה ההזדמנויות של עובדות עניות. *סוציולוגיה ישראלית*, ט(1), 37-5.
פוגל-ביז'אוי, ס. (1999). משפחות בישראל: בין משפחתיות לפוסט-מודרניות. בתוך ד.
יזרעאלי ועמיתותיה (עורכות) *מין מיגדר ופוליטיקה* (עמ' 107-166). תל אביב: קו
אדום. הוצאת הקיבוץ המאוחד.

Abraham, M. & Tastoglou, E. (2016). Interrogating gender, violence, and the
state in national and transnational contexts: Framing the issues. *Current
Sociology Monograph* 64(4), 517–534.

Abraham, M. & Tastoglou, E. (2016a). Addressing domestic violence in
Canada and the United States: The uneasy co-habitation of women and
the state. *Current Sociology Monograph* 64(4), 568-585.

Adelman, M. (2017). *Battering States: The Politics of Domestic Violence in
Israel*. Vanderbilt University Press.

Anthias, F. (2008). Thinking through the lens of translocational positionality:
An intersectionality frame for understanding identity and belonging.
Translocations: Migration and Social Change 4(1), 5-20.

- Anthias, F. (2012). Hierarchies of social location, class and intersectionality: Towards a translocational frame. *International Sociology* 28(1), 121–138.
- Anthias, F. (2013a). Moving beyond the Janus face of integration and diversity discourses: towards an intersectional framing. *The Sociological Review* 61, 323–343.
- Anthias, F. (2013b). The intersections of class, gender, sexuality and 'race': The political economy of gendered violence. *International Journal of Politics Culture, and Society* 27(2), 153-171.
- Battacharyya, M. Bedi, A.S. & Chhachhi, A. (2011). Marital violence and women's employment and property status: Evidence from north India villages. *World Development* 39(9), 1676-1689.
- Bell, H. (2003). Cycles within cycles: Domestic violence, welfare, and low-wage work. *Violence Against Women*, 9, 1245-1262.
- Benjamin, O. (2016). *Gendering Israel's Outsourcing: The Erasure of Employees' caring Skills*. New York: Palgrave-MacMillan.
- Benjamin, O. (2018). Job quality for service and care occupations: A feminist perspective. In C. Warhurst, C. Mathieu and R. Dwyer (Eds.) *Handbook of Job*
- Brady, D. & Kall, D. (2008). Nearly universal, but somewhat distinct: The feminization of poverty in affluent western democracies, 1969-2000.

Social Science Research 37, 976-1007.

Brandwein, R.A. (1999). *Battered Women, Children, and Welfare Reform*.
Sage Publications, Inc.

Brush, L. D. (2004). Battering and the poverty trap. *Journal of Poverty* 8(3),
23-43.

Brush, L.D. (2011). *Poverty, Battered Women, and Work in U.S. Public Policy*.
New York, NY, Oxford University Press.

Cooper, M. (2017). *Family Values: Between Neoliberalism and the New Social
Conservatism*. New York: Zone Books.

Craft Morgan, J. Dill, J. & Kalleberg, A.L. (2013). The quality of healthcare jobs:
can intrinsic rewards compensate for low extrinsic rewards? *Work,
employment and society* 27(5), 802 –822.

Davoine, L. Erhel, C. & Guergoat-Lariviere, M. (2008). Monitoring quality in
work: European employment strategy indicators and beyond.
International Labour Review 147(2-3), 163-198.

Dex, S. (1984). Work history analysis, women and large scale data sets.
Sociological Review 32(4), 637-661.

Dex, S. (1991). Life and work history analyses. In S. Dex (Ed.) *Life and Work
History Analyses: Qualitative and Quantitative Developments* (pp. 1-19).
London: Routledge.

- Dex, S. & Bukodi, E. (2010). Bad start: Is there a way up? Gender differences in the effect of initial occupation on early career mobility in Britain. *European Sociological Review* 26(4), 431-446.
- Dutton, M.A. Green, B.L. Kaltman, S.I. Roesch, D.M. Zeffiro, T.A. & Krause, E.D. (2006). Intimate partner violence, PTSD, and adverse health outcomes. *Journal of Interpersonal Violence* 21(7), 955-968.
- Elder, G.H. & Giele, J.Z. (2009). Life course studies: An evolving field. In Glen H. Elder & Janet Z. Giele (Eds.) *The craft of life course research* (1-24). The Guilford Press, New York.
- Erez, E. Adelman, M. & Gregory, C. (2009). Intersections of immigration and domestic violence: Voices of battered immigrant women. *Feminist Criminology* 4(1) 32-56.
- Gallie, D. (2013). Direct participation and the quality of work. *Human Relations* 66(4), 453 –473.
- Grimshaw, D.& Rubery, J. (2007). Undervaluing women's work, European work, and employment research center. University of Manchester. Working paper No. 53.
- Hacker, J. (2004). Privatizing risk without privatizing the welfare state: The hidden politics of social policy retrenchment in the United States. *American Political Science Review* 98(2), 243-260.

- Harvey, D. (2005). *A Brief History of Neoliberalism*. New York: Oxford University Press.
- Hearn, J. (2012). The sociological significance of domestic violence: Tensions, paradoxes and implications. *Current Sociology* 61(2), 152–170.
- Hearn, J. Strid, S. Husu, L. & Verloo, M. (2016) Interrogating violence against women and state violence policy: Gendered intersectionalities and the quality of policy in The Netherlands, Sweden and the UK. *Current Sociology Monograph* 64(4), 551–567.
- Hebson, G. Rubery, J. & Grimshaw, D. (2015). Rethinking job satisfaction in care work: looking beyond the care debates. *Work, employment and society* 29(2), 314-330.
- Kaplan, A. & Stier, H. (2017). Political economy of family life: Couple's earnings, welfare regime and union dissolution. *Social Science Research* 61, 43-56.
- Krumer-Nevo, M. & Benjamin, O. (2010). Critical poverty knowledge: Contesting othering and social distancing. *Current Sociology* 58(5), 693-714.
- Lee, R.M. & Renzetti, C.M. (1993). The problems of researching sensitive topics: An overview and introduction. In C.M. Renzetti & R.M. Lee (Eds.) *Researching Sensitive Topics* (pp. 3-14). Sage Publications.
- Lewis, J. (2002). Gender and welfare state change. *European Societies* 4(4), 331–357.

- Lewin, A. & Stier, H. (2018). Marital status, gender, and material hardship: Evidence from Israel. *Advances in Life Course Research* 35, 46–56.
- Lister, R. (2015). “To count for nothing”: Poverty beyond the statistics. *Journal of the British Academy* 3,139-165.
- MacKinnon, C. (1989). *Towards a Feminist Theory of the State*. Harvard University Press.
- Mason, G. & Salverda, W. (2010). Low pay, working conditions, and living standards. In J. Gauthier & J. Schmitt (Eds.) *Low-Wage Work in the Wealthy World* (pp. 35-90). New York: Russell Sage Foundation.
- McRobbie, A. (2004). Notes on ‘What Not To Wear’ and post-feminist symbolic violence. In L. Adkin, & B. Skeggs (Eds.) *Feminism After Bourdieu*, (pp. 99-109). Blackwell Publishing.
- Mears, A. (2015). Working for free in the VIP: Relational work and the production of consent. *American Sociological Review* 80, 1099–1122.
- Millett, K. (1970). *Sexual Politics*. NY, Doubleday.
- Moen, P. (2011). From “work–family” to the “gendered life course” and “fit”: five challenges to the field. *Community, Work & Family* 14(1), 81–96.
- Morgen, S. Acker, J. & Weigt, J. (2010). *Stretched Thin: Poor Families, Welfare Work and Welfare Reform*. New-York: Cornell University Press.
- Munger, F. (2007). *Laboring below the Line: The New Ethnography of*

Poverty, Low- Wage Work, and Survival in the Global Economy. New-York: Russell Sage Foundation.

Nagar-Ron, S. (2014). Rethinking employment opportunities on the periphery: Employment opportunities of Mizrahi women in low status position in southern Israeli development town. *Hagar* 11(2), 38-59.

Pateman, C. (1988). *The Sexual Contract*. Stanford, CA: Stanford University Press.

Perez, S. & Johnson, D.M. (2008). PTSD compromises battered women's future safety. *Journal of Interpersonal Violence* 23(5), 635-651.

Raphael, J. (1999). Keeping women poor: How domestic violence prevents women from leaving welfare and entering the world of work. In R. A. Brandwein (Ed.), *Battered women, children, and welfare reform: The ties that bind* (pp. 31-43). Thousand Oaks, CA: Sage.

Reid, C. & LeDrew, R. (2013). The burden of being 'employable:' Underpaid and unpaid work and women's health. *Affilia* 28, 79-93.

Ridzi, F. (2009). *Selling Welfare Reform: Work-First and the New Common Sense of Employment*. New York University Press.

Sa`ar, A. (2016). *Economic Citizenship: Neoliberal Paradoxes of Empowerment*. Berghahn Books.

Sanders, C.K. (2014). Savings for survivors: An individual development account program for survivors of intimate partner violence. *Journal of*

- Social Service Research 40(3), 297–312.
- Sayer, A. (2005). *The Moral Significance of Class*. Cambridge University Press.
- Scott-Storey, K. (2011). Cumulative abuse: Do things add up? An evaluation of the conceptualization, operationalization, and methodological approaches in the study of the phenomenon of cumulative abuse. *Trauma, Violence, & Abuse* 10, 1-16.
- Skeggs, B. (1997). *Formations of Class & Gender*. SAGE Publications, Ltd.
- Skevik, A. (2005). Women's citizenship in the time of Activation: The case of lone mothers in 'need-based' welfare state, *Social Politics* 12(1), 42-66.
- Smith, D.E. (2005). *Institutional Ethnography: A Sociology for People*. Lanham, MD: Alta Mira Press.
- Sokoloff, N.J. & Pratt, C. (Eds.). (2007). *Domestic Violence at the Margins*. Rutgers University Press.
- Stark, E. (2007). *Coercive control: How men entrap women in personal life*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Tong, R. (1989). *Feminist thought: A comprehensive introduction*. Westview Press, Inc.
- Vosko, L.F. MacDonald, M. & Campbell, I. (2009). *Gender and the Contours of Precarious Employment*. London and New York: Routledge.

- Walby, S. (1991). Labour markets and industrial structures in women's working lives. In S. Dex (Ed.) *Life Course Dynamics: Trajectories and Transitions 1968-1980* (pp/ 167-186). Ithaca: Cornell University Press.
- Walby, S. (2009). *Globalization and Inequalities: Complexity and Contested Modernities*. London: Sage.
- Walby, S. (2012). Violence and society: an introduction to an emerging field of sociology. *Current Sociology* 61(2), 95–111.
- Walby, S. Towers, J. & Francis, B. (2014). Mainstreaming domestic and gender-based violence into sociology and the criminology of violence. *The Sociological Review* 62(2), 187–214.
- Woodward, K. (2008). The multiple meanings of work for welfare-reliant women. *Qualitative Sociology* 31(2), 149-168.
- Wuest, J. Ford-Gilboe, M. Merritt-Gray, M. Varcoe, C. Lent, B. Wilk, P. & Campbell, J. (2009). Abuse-related injury and symptoms of posttraumatic stress disorder as mechanisms of chronic pain in survivors of intimate partner violence. *Pain Medicine* 10, 739–747.
- Zelizer, V.A. (2005). *The Purchase of Intimacy*. Princeton University Press.
- Zelizer, V.A. (2012). How I became a relational economic sociologist and what does that mean? *Politics and Society* 40(2), 145–174.

